

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

L. • 2021/3.

NÉPRAJZI HÍREK

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság 133., tisztújító közgyűlése	(3)
A Magyar Néprajzi Társaság életéből	(32)
Tudománytörténet	(36)
Fórum	(56)
Néprajzi muzeológia	(79)
Szemle	(85)
Alma mater	(98)
Köszöntések	(101)
In memoriam	(114)
Mindenféle	(149)

ÖTVENEDIK ÉVFOLYAM
2021/3.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

Néprajzi Múzeum
Museum of Ethnography

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133 - 8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum
Felelős kiadó: Kemecsi Lajos
Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Nyomdai munkálatok:
Kapitális Nyomda
Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 133., TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2021. május 26.).....	3
I. Jegyzőkönyv.....	3
II. Elnöki megnyitó.....	9
III. A Társaság kitüntetettjei.....	12
IV. Főtitkári jelentés.....	24
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2020. évről. Tartalmi beszámoló	30
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 133. közgyűlésének	31
A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL.....	32
Paál Zsuzsanna: A Néprajzi Gyűjtő Szakosztály 2021. évi tevékenysége	32
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	36
Ruttkay-Miklári Eszter: A Reguly Antal Emlékév eseményei és eredményei ...	36
Szende László: Második világháborús hadifoglyok a magyar őstörténeti kutatások szolgálatában	48
Kriston-Vízi József: Kiss Áron és a néphagyomány	52
FÓRUM.....	56
Bali János: Az énlakai konferenciák	56
Káldi Anna: Lassú tudomány a gyors médiában. Beszámoló a „Néprajz és social media” című kerekasztal-beszélgetésről (2021. április 14.).....	60
Baksa Brigitta: Népművészet a nevelésben. Platthy György-émlékkonferencia és Magyar Örökség Nevelési Konferencia (Göd, 2021. június 5–6.).....	65
Vámos Gabriella: Család és kitelepítés a II. világháború utáni Közép-Kelet- Európában (2021. június 9–11.)	70
Tari Lujza: Beszámoló a Tóth Margit emlékére rendezett mini online konferenciáról (2021. június 10.).....	72
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	79
Fogarasi Klára: „Örök emlékül”. A privát fotók „öltözetei” a futó időben (1860–1950)	79
Vasvári Zoltán: Ján Trebula, a „fujara” mestere	81
SZEMLE	85
Pilipkó Erzsébet–Fogl Krisztián: Konferenciakötet a hitéletről és a vallásos kultúráról	85
Magyar Zoltán: Az erdélyi hiedelemvilág népköltészeti kézikönyve. Megjelent az „Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus”	94

ALMA MATER	98
Mohay Tamás: Könyvbemutató és köszöntés az ELTE BTK Néprajzi Intézetében	98
KÖSZÖNTÉSEK	101
Katona Edit: Levél Balogh Jánosné dr. Horváth Teréziához 80. születésnapja alkalmából.....	101
Válogatás Balogh Jánosné Horváth Terézia publikációiból.....	104
Klamár Zoltán: Hol volt... Szubjektív köszöntő sorok abból az alkalomból, hogy Beszédes Valéria a hetedik ikjét is behúzta	108
Richter Pál: Pávai Istvánt köszöntjük 70. születésnapja alkalmából.....	111
IN MEMORIAM.....	114
Elment Csupor István	114
Vida Gabriella: Csupor István (Budapest, 1942. április 4.– Székesfehérvár, 2020. december 30.).....	114
G. Szabó Zoltán: Kedves István!.....	116
Bodnár Mónika: Siska József (1947–2021)	118
Farkas Márta: Elhunyt Gerzanicz Magdolna.....	120
Pozsony Ferenc: Almási István halálára.....	122
Viga Gyula: Fodor István (1943–2021)	126
Dobosyné Antal Anna: Sisa Béla halála (1942–2021)	130
Kothencz Kelemen: Elment Fehér Zoltán, a „lúd tojta, víz hozta” tanárember, néprajzi gyűjtő.....	132
Viga Gyula: Bencsik János (1933–2021)	135
Búcsú Jung Károlytól	141
Szőke Anna: Jung Károly halálhírére.....	141
Beszédes Valéria: Jung Károly lamentációja	144
Martyn Emília: Ando György (1966–2021).....	146
MINDENFÉLE	149
Lukács László: Ötven évvel ezelőtt gyűjtöttünk Mátraderecskén.....	149
Kitüntetések és habilitációs események a pécsi Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszéken 2020–2021-ben.....	152
Gráfik Imre: A Magyar Néprajzi Társaság „Jankó János-díj”-jal kitüntetett kutatóinak találkozója Velencén	159
Magyar Művészeti Akadémia: Erdélyi Zsuzsanna és Rozi néni emlékoszlopának avatása Nagyberényben (2021. október 1.)	167
Küllős Imola Eötvös József-koszorú kitüntetése.....	171
MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya: Indoklás Küllős Imola jelöléséhez „Eötvös József-koszorú”-ra (2021. március 26.).....	171
Balogh Balázs: A Bartók Archivum 60. évfordulójára	173
Örsi Julianna: Életút – életsors pályázat a Nagykunságon	175

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 133., TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2021. május 26.)

I. Jegyzőkönyv

Az ülés hibrid módon, személyes jelenléttel és az online térben egyszerre került megrendezésre

Első napirendi pontként Bodó Sándor elnök köszöntötte az egybegyűlteket, megállapította, hogy a közgyűlés határozatképes. A 2021. évi ülést megnyitotta. Ismertette a tervezett napirendi pontokat. Ezt a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

A jegyzőkönyv vezetésére Báti Anikó titkárt, hitelesítésére Hála Józsefet és Vargyas Gábort kérte fel. A javaslatot a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Bodó Sándor elnöki beszédében a Társaság múltjára és a jelen helyzetre utalva bevetőként a nehézségekre tért ki: az elmúlt közel két év alatt a világjárvány harmadik alkalommal emelt gátat a közös munka megszokott ütemű eredményes folytatása elé. Kiemelte, hogy sikeres, programokkal teli időszakként csak a 3 éves ciklus első felét lehet jellemezni, a fentiek miatt viszont sok rendezvény csupán terv maradt.

Az eredmények közül kiemelendő például, hogy jeles ünnepre került sor 2019. szeptember 25-én a Magyar Tudományos Akadémia épületében. Konferencia keretében előadások hangzottak el a Magyar Néprajzi Társaság 130 éves történetéről, érintve szaktudományunk jövőbeli feladatait is.

Társaságunk hosszú ideje folytatott eredményes munkáját 2019. december 14-én „*kultúraőrző tevékenységéért*” a Magyarorszáért Alapítvány *Magyar Örökség Díj* adományozásával ismerte el.

Bodó Sándor a Társaság elnöki posztját 12 éve tölti be. Röviden áttekinthette az időszak legfontosabb eseményeit, eredményeit: a tisztikar, a választmány, a szakosztályok munkájuk során a társasági hagyományok tiszteletben tartása mellett, az alapszabályunknak megfelelően dolgoztak. Mindezt a megvalósított számos rendezvény, konferencia, könyvbemutató, a Társaság által támogatott publikációk széles köre híven tükrözi. A Társaság életének is új fejezete kezdődik a Néprajzi Múzeum új épületbe költözésével, ahol a tervek szerint új iroda nyílhat majd.

Bodó Sándor megköszönte a Társaság elnökségi tagjainak, a főtítkároknak, alelnököknek, titkároknak és a választmány tagjainak, a közvetlen munkatársaknak a közös, sikeres munkát. A nyitóbeszédben a munka folytatásá-

hoz azt kívánta, hogy sikerüljön újabb „erőforrásokat” felkutatni a Társaság és a 21. századi néprajztudomány megújulásához.

Második napirendi pontként a Társaság kitüntetéseinek a kiosztására került sor, a rendkívüli helyzetre való tekintettel a 2020. és a 2021. évre együttesen. Bodó Sándor elnök felkérte a titkárokat a laudációk ismertetésére. A Magyar Néprajzi Társaság kitüntetettjei a következők. *Györffy Isván-émlékérem*: Balassa M. Iván (2020), Bartha Elek (2021); *Jankó János-díj*: Kavecsánszki Máté (2020), Ilyefalvi Emese (2021); belföldi tiszteleti tag: Mezey Barna (2020), Küllös Imola, Paládi-Kovács Attila (2021); külföldi tiszteleti tag: Dagnoslaw Demski, Hanne Hieta (2020); Chao Gejin (Chogjin), Maja Godina Golija (2021); *Sebestyén Gyula-émlékérem*: Csépe Attila (2020), Kmeth Jolán, Fodorné Hátori Ágnes, Benyhe Zsuzsanna (2021); *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem*: Schön Mária (2020), Bereznai Zsuzsanna, Csoma Zsigmond (2021).

Harmadik napirendi pontként Kemecsi Lajos főtitkár ismertette főtitkári jelentését, amelynek írott változatát a közgyűlés tagjai is megkapták elektronikus levélként.

A beszámoló bevezetőjében az éves működésnek a rendkívüli helyzet miatti nehézségeit hangsúlyozta.

Megemlékezett mindazon kollégánkról, akik 2020–2021-ben hunytak el. Ugyanezen időszakban sok kiváló tagtársunk részesült elismerő szakmai és állami kitüntetésekben, név szerint is felsorolta őket a beszámoló.

A Társaság irodájában a titkársági ügyviteli feladatokat végzők személye az év során változott. 2020 elején Szűcs Alexandra és Horváth Kinga vezették a Társaság irodáját, majd szeptembertől Pajor Katalin is közreműködött a munkában. 2021 januárjától Lovászi Luca és Horváth Kinga dolgozik az irodában. A Magyar Néprajzi Társaság irodája továbbra is a Néprajzi Múzeum jelenlegi, Kossuth téri épületének földszinti 25-ös szobájában működött. A közgyűjtemény új épületekbe költözésének programja természetes módon alakította 2020-ban a Társaság működését is. A társasági iroda további megfelelő működtetésével, a költözési feladatokkal kapcsolatban zajlik az előkészítő tevékenység.

A Társaság a jogi feltételeknek eleget téve újra közhasznú szervezatként működik.

2020-ban is elengedhetetlenül fontos volt az MTA, az NKA, valamint az MMA érdemi működési támogatása, melyek mellett a rendszeres tagdíjfizetések képezték a társasági tevékenység anyagi bázisát. A fentiekben röviden jelzett támogatásoknak köszönhetően a Társaság 2020-ban sem került válságos gazdasági helyzetbe.

A választmány 4 alkalommal tartott ülést, ezek jegyzőkönyvei betekintésre hozzáférhetők. A pandémia miatt a gyűlések felét lehetett csak személyes részvétellel megtartani, a másik fele online történt. A kialakult járványhelyzet miatt a 132. Közgyűlés is később került megrendezésre, szintén online mó-

don, az eredeti időponthoz képest egy hónap csúszással, így a 2020-as év ki-tüntetettjeinek díjátadására nem került sor. Ezek az idei közgyűlésen kerülhet-nek személyesen átadásra. Ezekon kívül a vezetőség többször is összetült, pá-lyázatok, folyóiratok szerkesztése kapcsán.

Az MNT honlapjának a működése, illetve az elektronikus hírlevelek ter-jesztése rendben folyt. 2020-ban 9 új tag kérte felvételét a Magyar Néprajzi Társaságba, így a tagok létszáma 1973 főre növekedett. Ezen tagok mellett további, közel háromszáz, tevékenységüket értékelve leginkább pártoló tag-ként minősíthető személy is kapcsolódik szervezetünkhöz.

A Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap eredményesen folytatta működését 2020-ban is. Munkáját szakértő tanácsadó testület segítette és megvalósultak a sikeres pályázatok is, teljes összhangban az alapító által meg-fogalmazott elvárásokkal.

A társasági rendezvényekkel kapcsolatban a főtítkár hangsúlyozta, hogy a járványügyi körülmények ellenére megvalósított projektekről a társasági hon-lap részletesen tájékoztatja az érdeklődőket. 2020-ban sajnos a legtöbb terve-zett program elmaradt a pandémiás helyzet miatt. Az év során több online so-rozat is indult ugyan, azonban a tervezett programok nagy része sajnálatos módon nem kerülhetett megszervezésre.

A koronavírus-járvány miatti nehéz helyzetben a rendezvények helyett sikerült a társasági publikációk terén a kontinuitáson túl további eredménye-ket is elérnünk!

Az MNT folyóiratának, az *Ethnographianak* Viga Gyula és munkatársai, Báti Anikó és Juhász Katalin szerkesztésében, az MTA és az NKA, illetve a Néprajzi Múzeum támogatásával, mind a 4 száma megjelent. A szerkesztőség eredményes munkáját érdemben segítette az ELKH BTK NTI.

2020-ban is az NKA-tól, illetve a Néprajzi Múzeumtól kapott anyagi tá-mogatással jelentek meg a *Néprajzi Hírek* Hála József és Máté György által szerkesztett számai.

2020-ban a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában, a Néprajzi Múzeum támogatásával megjelent Paládi-Kovács Attila *Tárgyak, szavak és tájak ész-a-kon* című tanulmánykötete és Selmeczi Kovács Attila *A táj szerepe a Káli-medence hagyományos gazdálkodásában* című könyve is. Napvilágot látott Bednárík János *Falusi plébános a polgári korban – Egyház és helyi társada-lom a 19. század második felében a Buda környéki falvakban* című monográ-fíája a *Néprajzi Értekezések* 9. köteteként.

A társasági működés feltételeinek biztosítását komoly kihívás elé állítja, hogy az elérhető pályázati struktúra továbbra sem működik kiszámítható és megbízható módon. A közvetlen döntéshozói (EMMI miniszteri) támogatással osztott működési támogatások megszerzése a vezetőség számára speciális fel-adatokat jelentett. Az év során megvalósuló szakmai program háttérét biztosí-tó pályázatok adminisztratív előkészítése rendkívül idő- és energiaigényes és komoly megterhelést jelent a társasági és szakosztályi munkatársak számára.

Az MNT működésének anyagi alapjait az MTA, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, az NKA és az MMA által, pályázatok révén elnyert forrásokkal biztosíthatta az év során. További bevételek tagdíjbefizetésből, kiadványok értékesítéséből és a szja 1%-ának felajánlásából, illetve a Néprajzi Múzeummal kötött együttműködési megállapodás révén kapott forrásból származtak.

A leköszönő főtitkár – aki 2012 óta látta el feladatát – beszéde végén köszönetet mondott a kollégáknak, külön kiemelve, hogy Bodó Sándornak a Magyar Néprajzi Társaság elnökeként folytatott áldozatkész, elkötelezett és hivatástudattal végzett munkája egyértelműen sikeres korszakként kerül be a szervezet történetébe. A közgyűlés egyhangúlag elfogadta a jelentést.

Negyedik napirendi pontként a közhasznúsági jelentést Vass Erika pénztáros olvasta fel. A jelentés ismertette a Társaság anyagi helyzetét, a pályázati támogatásokat, az aktuális gazdasági erőforrásokat. Megállapította, hogy a Társaság közhasznúsági céljának eleget téve látta el feladatait. A jelentést a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Ötödik napirendi pontként a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését Szilágyi Zsolt számvizsgáló olvasta fel. Megállapította, hogy a bizottság mindent rendben talált költségvetési és közhasznúsági szempontból is. A jelentést a közgyűlés egy tartózkodással elfogadta.

A közgyűlés az elhangzott jelentések elfogadása után megadta a leköszönő tisztikarnak a felmentést. A jelentéseket és a felmentést a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Hatodik napirendi pontként Bodó Sándor felkérte Paládi-Kovács Attila korelnököt a tisztújító választás levezetésére. Paládi-Kovács Attila levezető elnök felkérte Gráfik Imrét, a Jelölő és Választási Bizottság elnökét és Gyarmati Jánost, a Szavazatszámoló Bizottság elnökét közreműködésre. Paládi-Kovács Attila ismertette a hibrid módon megvalósítandó szavazás menetét.

A levezető elnök fölkérte a *Györffy István-émlékéremmel* 2020-ban kitüntetett Balassa M. Ivánt előadása megtartására, amelynek címe: „*Per manus artificis Gregorii Tot*”. Ezt követően a levezető elnök felkérte az emlékérem 2021-es nyertesét, Bartha Eleket a *Deszakralizációs jelenségek néprajzi értelmezése* című előadása megtartására. Ezután Paládi-Kovács Attila felkérte a 2020-ban *Jankó János-díjjal* kitüntetett Kavecsánszki Mátét előadása megtartására, amelynek címe: *Népi tánckultúra és társadalomtörténet* címmel. Ő utána a 2021-ben *Jankó János-díjjal* kitüntetett Ilyefalvi Emese tartotta meg előadását *Folklórszövegek távoli olvasata – A magyar ráolvasáskorpusz elemzése a VoyantTools segítségével* címmel.

A levezető elnök felkérte a Szavazatszámoló Bizottság elnökét, hogy ismertesse a tisztújító szavazás végeredményét.

Elnök: Kemecsi Lajos.

Főtitkár: Bali János.

Alelnökök: Balogh Balázs és Vargyas Gábor.

Titkárok: Bági Anikó és Nagyné Batári Zsuzsanna.

Pénztáros: Veres Gábor.

Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság. Elnök: Lukács László, tagok: Kerezsi Ágnes, Szilágyi Zsolt és Lengyel Ágnes.

Választmányi tagok: Bárth Dániel, Bodó Sándor, Borsos Balázs, Csonka Takács Eszter, Granasztói Péter, Hála József, Hesz Ágnes, Kavecsánszki Máté, Landgraf Ildikó, Mészáros Csaba, Mohay Tamás, Mód László, Nagy Zoltán, Ratkó Lujza, Sári Zsolt, Simon András, Szulovszky János, Viga Gyula.

Választmányi póttagok: Babai Dániel, Balatonyi Judit, Bárkányi Ildikó, Horváth Sándor, S. Lackovits Emőke, Pusztai Bertalan.

Anyagi Kultúra Szakosztály. Elnök: Simon András, titkár: Muskovics Andrea.

Etnológia Szakosztály. Elnök: Lajos Veronika, titkár: Mészáros Csaba.

Film- és Fényképészeti Szakosztály. Elnök: Csorba Judit, titkár: Illés Péter, titkár: Sztánó Hédi.

Folklór Szakosztály. Elnök: Frauhammer Krisztina, titkár: Smid Mária Bernadett.

Nemzetiségi Szakosztály. Elnök: Horváth Sándor, titkárok: Kovács Bence, Király Kata, Kothencz Kelemen, Nagyné Martyin Emília.

Népzene és Néptánc Szakosztály. Elnök: Varga Sándor, titkár: Dóka Krisztina.

Társadalomnéprajzi Szakosztály. Elnök: Nagy Janka Teodóra, titkár: Bogár Szabina.

Néprajzi Gyűjtő Szakosztály. Elnök: Paál Zsuzsanna, titkárok: Tasnádi Zsuzsanna, Györfy Eszter

Városnéprajzi Szakosztály. Elnök: Juhász Katalin, titkár: Ispán Ágota.

A levezető elnök megállapította, hogy a tisztújító közgyűlés sikeres és szabályos volt. Megköszönte a Jelölő és Választási Bizottság munkáját, gratulált az új tisztikarnak, és megköszönte a leköszönő kollégák munkáját.

Hetedik napirendi pontként Kemecsi Lajos, a Magyar Néprajzi Társaság új elnöke köszöntötte a résztvevőket, és megköszönte a megszavazott bizalmat. Bali János, a Magyar Néprajzi Társaság új főtitkára szintén szólt az egybegyűltekhez, és pár szóban kitért arra, hogy milyen elvek mentén tervezik szervezni a Társaság jövőbeni munkáját. Ennek egyik sarokköve a fiatalok megszólítása és elérése, illetve a működést támogató stratégiák kidolgozása (például kiadvány-, kommunikációs stratégia).

A köszöntőket követően az elnök bezárta a közgyűlést.

Budapest, 2021. május 26.

HÁLA JÓZSEF
jegyzőkönyv-hitelesítő

VARGYAS GÁBOR
jegyzőkönyv-hitelesítő

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA
levezető elnök

BÁTI ANIKÓ
jegyzőkönyvvezető

*Bodó Sándor elnök a megnyitóbeszédét tartja
(Fotó: Melcher Attila, Hajós TV)*

*A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Melcher Attila, Hajós TV)*

II. Elnöki megnyitó

Kedves Tagtársak! Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság közel száz évvel ezelőtti közgyűlési megnyitójában (1918. március 20-án) a megválasztott elnök (Sebestyén Gyula) arra utalt, hogy a világháború *„tudományos társaságunkat anyagilag és szellemileg már annyira megbénította, hogy az összeroskadás eshetőségét is fel kellett venni a számvetésbe. Ekkor indultunk aztán el felkutatni azokat az erőforrásokat, amelyek társadalmi, vagy gazdasági tartalmukkal az elnökséget is, és a társaságot is újra életképessé, múltunk viruló folytatásává varázsolhatnák.”* (Ethn. 1918. 176–177.)

Sebestyén Gyula szavaira is utal Kósa László, aki a Társaság 100 éves történetét bemutató kötetében mind az első, mind a második világháború okozta visszaesésről is megemlékezett. Mindkét időszakban akadozott az egyesületi élet, jelentkeztek a pénzügyi gondok, a folyóiratok kiadása dögögt, és így tovább. Nos, az elmúlt közel két év alatt a világvjárvány harmadik alkalommal emelt gátat közös munkánk megszokott ütemű eredményes folytatása elé. A Covid-19 pandémia abnormálissá tette magán- és közéletünket, bezártta, korlátozott mozgásúvá tett mindannyiunkat, egyesületi életünket a virtuális világba üzte. Még napjainkban, 2021 májusában is különleges időket élünk, amit mutat közgyűlésünk hibrid módon történő lebonyolítása is.

Az eltelt három esztendő közös munkájából csak visszafogott eredményekre utalhatok. Mégis: jeles ünnepre került sor 2019. szeptember 25-én a Magyar Tudományos Akadémia épületében. Konferencia keretében előadások hangzottak el a Magyar Néprajzi Társaság 130 éves történetéről, érintve szaktudományunk jövőbeli feladatait is. Az előadásokat Paládi-Kovács Attila, Kósa László akadémikusok, valamint Kemecsi Lajos és Bodó Sándor tartották. Az előadásokat követően több külföldi és belföldi tiszteleti tagunk mondott köszöntőt.

Elődeink és jelenkori tagjaink, vagyis Társaságunk hosszú ideje folytatott eredményes munkáját 2019. december 14-én *„kultúraőrő tevékenységéért”* a Magyarorszáért Alapítvány *Magyar Örökség Díj* adományozásával ismerte el. Mint minden elismerés, e díj is arra ösztönzi közösségünket, hogy feladatainkat minél sikeresebben, a kor kihívásainak megfelelően teljesíthessük.

Köszönöm a Néprajzi Társaság tagságának, hogy 2009 óta több alkalommal elnöki teendőkkkel bízott meg. Engedjék meg nekem, hogy a közel 12 esztendő néhány általam fontosnak tartott eredményéről röviden szólhassak.

Megállapítható, hogy a tisztikar, a választmány, a szakosztályok munkájuk során a társasági hagyományok tiszteletben tartása mellett, az *Alapszabályunknak* megfelelően igyekezett dolgozni. Működésünk törvényessége érdekében

Alapszabályunkat több alkalommal módosítottuk. 2014-ben pedig az alapszabályban nem szereplő, de munkánk során felvetődött kérdéseket *Ügyrendben* szabályoztuk. Tevékenységünknek fontos részét képezték a szakosztályok, számuk a 2006-ban létesített Városnéprajzi Szakosztállyal tízre növekedett. Tervezett programjait a szakosztályok többsége sikeresen teljesítette. Gondot jelentett az elmúlt néhány évben, hogy a rendezvényeinknek régóta nagyvonalúan helyet adó Néprajzi Múzeum (költözésének előkészítő munkálatai miatt) kénytelen volt bezárni az intézményt, s így másutt kellett – olykor ráadásul terembérlet fizetése mellett – helyet biztosítani konferenciáinknak, előadásainknak.

Szakosztályaink az elmúlt tucatnyi évben változatos és gazdag tartalmú rendezvényeket szerveztek. A gyakori könyvbemutatók mellett kiemelkedő munkatársaikat méltatták jeles életévfordulóik alkalmával, ill. elhunyt nagyjaink emlékét idézték fel életművük értékelésével. Kitűnő kezdeményezés valósult meg éveken át a *Velünk élő mestereink* címet viselő programmal, ahol professzorok sorát kérték fel szakosztályok előadásra, szakmai beszélgetésre. Konferenciáinkból csupán jelzésszerűen néhány témát szeretnék kiemelni: középkori elemek napjaink magyar anyagi kultúrájában, a magyar halászat kutatásának újabb eredményei, a folklórszintika helyzete és perspektívái, emlékek-szövegek-történetek: női folklór szövegek, népi vallás a keleti és a nyugati kereszténység határán, a migráció vallási és kulturális hatásai, a fővárosi vídám-park emlékezete, a városi lakótelepek térhasználata, a hazai nemzetiségek kultúrája és így tovább.

A Társaság változatlanul fontosnak tartotta a több évtizedes múlttal rendelkező finn–magyar néprajzi szimpóziumok folyamatos közös megrendezését. 2009-ben Budapest és Dobogókő, 2013-ban a finnországi Turku, 2017-ben az immár magyar–finn–észt szimpóziumnak Kolozsvár nyújtott inspiráló helyszínt. A közös munka folytatásához sok sikert kívánok!

Az elmúlt évtized jeles „nagyrendezvény”-ei közül kiemelkedett a 2016 júniusában rendezett *Együttélési modellek a Kárpát-medencében* című konferencia, amelyre részben az Országház felsőházi termében, részben a Néprajzi Múzeum dísztermében került sor. Az első napon a hazai nemzetiségek kultúráját bemutató előadások hangzottak el, amelyeket folklórbemutató zárt. A második napon Paládi-Kovács Attila akadémikus, az MNT korábbi elnöke a Kárpát-medencében folyó nemzetiségi néprajzi kutatásokról és eredményeikről, Bereczki Ibolya alelnökünk a nemzetiségi tájházakról szólt, Székely András Bertalan, Horváth Sándor és Ruzs Boriszláv pedig a hazai nemzetiségek népi kultúráját bemutató gazdag könyvsorozatunkat mutatta be.

A Magyar Néprajzi Társaság jelentős folyóiratai, könyvsorozatai rendszerben megjelentek. Az *Ethnographia* szerkesztését Bartha Elektől 2013-ban Viga Gyula vette át, munkatársai Bádi Anikó és Juhász Katalin. A szerkesztőbizottság megújult. A szerkesztőség-szerkesztőbizottság folyamatos működése mellett negyedévente határidőre megjelennek a folyóirat számai. Postai megren-

delése évek óta lehetséges. A *Néprajzi Hírek* ebben az esztendőben már az ötvenedik évfolyamához érkezett. Hála József felelős szerkesztő és Máté György szerkesztő a folyóiratot az anyagi háttér biztosításával arányos tempóban tudta és tudja nyomdafestékhez és az olvasóközönséghez juttatni. Paládi-Kovács Attila kezdeményezésére indította Társaságunk a *Néprajzi Értekezések* sorozatot, amelyben friss doktori disszertációk közreadásával segítjük az ifjú kutatókat. 2020-ban már a 9. kötet jelent meg. A sorozat szerkesztői Turai Tünde, Bárh Dániel és Kemecsi Lajos. A hazánkban élő nemzetiségek kultúrájának bemutatására évtizedek óta jelennek meg néprajzi könyvsorozataink. Székely András Bertalan sorozatszerkesztő munkatársaival már rég túlteljesítette a századik megjelent német/román/szlovák/cigány s a többi kisebbség örökségét dokumentáló kötetet.

2010 és 2011 kiemelkedő eredményének tartom, hogy mindenekelőtt Mohay Tamás főtítkárszervező és igen aktív személyes közreműködésének eredményeként digitálisan elérhetővé vált az *Ethnographia* mintegy százhusz évfolyama. Azóta a kiegészítésre is sor került, s a 2018-as év 4. számáig elektronikusan kutatható a folyóirat.

A Néprajzi Múzeum régóta ad helyet szaktudományunk társadalmi szervezetének, irodájának, kiadványainak. Segítőkézségüket elődeink és mi is hálással köszönjük. Közismert, hogy a múzeum a Kossuth térről költözik. A helykeresés idején mi is nyomatékosan képviseltük azt a gondolatot, hogy a múzeum sorsa csak egy új, korunknak és a sajátos szakmai-muzeológiai feltételeknek megfelelő épületben oldódhat meg. Napjainkban már épül a Városligetben megvalósuló új múzeumépület, birtokba vehető a Szabolcs utcai raktár-restaurátor-munkaépület. Információink szerint az új városligeti múzeum-épület megnyitását követően otthont fog adni Néprajzi Társaságunknak is.

Végezetül köszönetet szeretnék mondani a 12 év során közös munkánkat segítő kiváló kollégáknak. Mindenekelőtt köszönöm Mohay Tamás és Kemecsi Lajos főtítkároknak, Bereczki Ibolya, Küllös Imola, Vargyas Gábor alelnököknek, Turai Tünde, Bági Anikó, Nagyné Batári Zsuzsa és Máté György titkároknak, a mindenkori választmány tagjainak és valamennyi közvetlen munkatársnak önzetlen és hathatós segítségét a Társaság ügyeinek vitelében, programjának teljesítésében.

Mai helyzetünk bizonyos mértékben rímél a száz évvel ezelőtti korra. Kívánom, hogy sikerüljön a munka folytatásához újabb „erőforrásokat” felkutatni a Társaság és a 21. századi néprajztudomány megújulásához!

E gondolatok jegyében 133. közgyűlésünket megnyitom.*

BODÓ SÁNDOR
elnök

---

* A közgyűlés után másfél hónappal érkezett a hír: Bodó Sándor 2021. július 14-én tragikus hirtelenséggel elhunyt. *A szerk.*

III. A Társaság kitüntetettjei

Györffy István-emlékérem

Bartha Elek

Bartha Eleket egyetemista kora óta szoros szálak fűzik a magyar népi kultúrához, a görögkatolikus hitélethez, a néprajztudományhoz. Okleveles etnográfusként végzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1980-ban, 1983-ban doktorált, 1990-ben védte meg a kandidátusi disszertációját irodalomtudományokból, 2002-ben pedig MTA-doktori értékelését *A szakrális tér néprajza a magyar görög katolikusok vallásos hagyományában* címmel. Fő kutatási területe a néprajz- és vallástudományra egyaránt kiterjedően a vallási néprajz, a kulturális ökológia, a folklór. Ezek azok a szakterületek, ahol nemcsak magyarországi, hanem nemzetközi viszonylatban is jelentős tudományos tevékenységet fejtett ki. A magyarság néprajza mellett foglalkozik a finnugor és a balkáni népek népi műveltségével is. Nemzetközi kapcsolatrendszerét jelzi, hogy több alkalommal volt vendégtanár különböző országokban. Eddig 275 tudományos közleménye jelent meg, ebből tizenegy könyv.

Bartha Elek 2001 óta a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Tanszékének professzora, 1997–2017 között tanszékvezetője volt.

A néprajztudomány érdekében és képviselőjeként végzett közéleti tevékenysége jelentős. 1999–2015 között a Debreceni Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottság elnöke, 2002-től máig az MTA Debreceni Egyetem Néprajzi Kutatócsoport vezetője, 2003–2006 és 2006–2009 között az MTA I. Osztályában doktor képviselő, 2003–2007 és 2007–2012 között a Magyar Néprajzi Társaság *Ethnographia* folyóiratának a szerkesztője, 2006–2009 és 2009–2012 között az MTA Néprajzi Szakbizottságának elnökeként az MTA I. Osztály tanácskozási jogú tagja, 2006-tól a Magyar Vallástudományi Társaság alelnöke, 2007–2013 között a Bolyai Szakértői Bizottság tagja, 1997–2006 között az MTA Néprajzi Bizottság tagja, 2006–2009 és 2009–2012 között az MTA Néprajzi Szakbizottság elnöke.

Több ciklusban a Magyar Néprajzi Társaság választmányának, illetve az OTKA szakértői bizottságának tagja; 2010-től a Györffy István Néprajzi Egyesület elnöke, 2012–2018 között a MAB szakértői bizottság tagja volt.

Bartha Elek tudományos pályafutása, országos és nemzetközi szakmai elismertsége egyaránt jelentős a Debreceni Egyetem néprajzi képzése és a teljes néprajztudományi szakma számára is.

Jankó János-díj

Ilyefalvi Emese

Ilyefalvi Emese a népi vallás és vallásantropológia, valamint a szövegfolklorisztika és a nyelvészeti pragmatika kimagasló fiatal kutatója.

2013-ban végzett kiténtetéssel néprajz, 2014-ben vallástudomány mesterzakokon az ELTE Bölcsészettudományi Karán, majd ösztöndíjas PhD-hallgató volt az ELTE Magyar és Összehasonlító Folklorisztikai Doktori Program keretében. 2020 januárjában védte meg, summa cum laude minősítéssel, *Léptékváltás a folklorisztikában – A számítógépes folklorisztika elméleti, módszertani és technikai kérdései a digitális magyar ráolvasás-adatbázis példáján keresztül* című doktori disszertációját, amelyet a Balassi Kiadó jövő évben szándékozik megjelentetni. A folklórszövegek digitalizációjának és számítógépes elemzésének lehetséges módszereit a *Népi vallás a keleti és nyugati kereszténység határán – Folyamatosság, változások és kölcsönhatások* című EKT-projekt keretében kezdte vizsgálni a magyar ráolvasások általa kezdeményezett digitális adatbázisa alapján. Ezt megelőzően Pócs Évával közösen megszerkesztette a magyar ráolvasások 2014-ben megjelent új szöveggyűjteményét és tipológiáját, ezen belül saját műve az 1850 előtti, történeti forrásokban fennmaradt ráolvasások kötete, amelynek angol nyelvű változata 2021-ben fog az FFC nemzetközi folklorisztikai sorozatában megjelenni. 2019 és 2023 között a *Néphit, népi vallás, mentalitás, 16–21. század...* című NKFI- (OTKA-) projekt keretén belül fejleszti tovább a digitális ráolvasás-adatbázist.

Mindeközben Ilyefalvi Emese egyetemi hallgató kora óta intenzíven foglalkozott a népi vallás körébe tartozó kutatási témákkal is, jelenleg a Folklore Tanszéken működő Lendület-kutatócsoportban végez kutatásokat a 20. századi erdélyi református papság közösségben betöltött szerepe vonatkozásában. Mindezekből a témákból jelentős mennyiségű magyar és (külföldi folyóiratokban) angol cikket publikált, számos magyar és nemzetközi konferencián olvasott fel, és bekapcsolódott több nemzetközi folklorisztikai projektbe. A 2019-es, Canadian Society of Digital Humanities által rendezett vancouveri konferencián tartott előadásával elnyerte a társaság *Ian Lancashire Student Promise* díját. 2019-ben és 2020-ban Budapesten, illetve Kanadában digitális bölcsészeti továbbképzésen vett részt.

Mesterszakos egyetemi hallgató kora óta sikeresen szerepelt meghívott folklorisztika-előadóként az ELTE és a Pécsi Tudományegyetem néprajzi tanszékein, jelenleg az ELTE Folklore Tanszékén tanársegédként tanít teljes óraszámú folklorisztikai tárgyakat. Elyert hollandiai és kanadai kutatói ösztöndíjai során egyetemi előadásokat is tartott kutatási témáiból, és bekapcsolódott e témák nemzetközi kutatási hálózataiba.

Eddigi teljesítményeit ismerve Ilyefalvi Emese felfelé ívelő kutatói pályájának további állomásait nagy reményekkel várhatják mind a vallástudomány, mind a folklorisztika művelői.

Balassa M. Iván átveszi a Györffy István-émlékérmét
(Fotó: Melcher Attila, Hajós TV)

Bartha Elek átveszi a Györffy István-émlékérmét
(Fotó: Melcher Attila, Hajós TV)

Belföldi tiszteleti tag

Küllös Imola

Küllös Imola nyugalmazott c. egyetemi tanár Klagenfurtban született. Folklorista, néprajzkutató. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerezte oklevelét magyar irodalom–néprajz szakon (1968), és bölcsészdoktori vizsgát tett (1973). Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos munkatársa volt 1968-tól. 1984-től 2005-ig az ELTE Folklore Tanszékén főállásban oktatott, azóta csak felkérésre tart kurzusokat a Folklore Tanszéken. Egyetemi oktatóként folkloristák nemzedékét nevelte. A mai napig rendszeresen konzultál szakterülete doktoranduszaival.

1991-ben a néprajztudományok kandidátusa lett, 2003-ban pedig az MTA doktora.

A Magyar Néprajzi Társaságnak 1968 óta tagja. 1988-tól a Folklor Szakosztály titkára volt. Jelenleg a Választmány tagja. 2006-ban a Társaság *Ortutay Gyula-émlékérmét* kapta, 2017-ben *Györffy István-émlékéremmel* ismerték el munkásságát.

Küllös Imola életművének perspektívája kellően széles ahhoz, hogy a néprajz, folklorisztika mellett több társtudomány, így mindenekelőtt az irodalomtörténet és a zenetudomány számára is felkínáljon további gondolkodási lehetőségeket. Haszonnal forgathatják munkáit a történettudomány különböző ágainak művelői, a történeti antropológusok, a mentalitás- és társadalomtörténészek is. Azonban ő mindenekelőtt folklorista, aki a többi tudományág számára is érthetővé és fogyaszthatóvá teszi a folkloralkotásokat, illetve felhívja a figyelmet a kanonikus művészetekben található folklorikus elemekre, továbbá igyekszik kontextusba helyezni, értelmezni is azokat. Ehhez azonban sok apró lépésen, több évtizedes kitartó munkán keresztül vezet az út. Az egyes munkafázisok között elengedhetetlen az alapos és precíz anyagismeret, a szövegek százainak és ezreinek értése, sőt, memorizálása, hogy a köztük lévő összefüggések minél könnyebben láthatóvá váljanak. A munka mérföldkövei között előkelő helyet foglalnak el a szövegkiadások, amelyekkel Küllös Imola évtizedek óta rendszeresen jelentkeznek.

Pályakezdő korától meghatározó jelentőségű a munkássága a magyar népköltészet lírai dalműfajainak történeti-tipologikus rendszerezésének terén.

Az 1990-es évektől kezdeményezője volt a hadifogoly-kultúra, ezen belül pedig a lágerköltészet vizsgálatának.

Folkloristaként jelentős szerepet vállalt a Református Teológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciójában, a kezdetektől részt vett tanítványaival a szekció 1989 óta folytatott kárpátaljai terepmunkáiban.

Huszonöt éve tart az a munka is, amelyet Csörsz Rumen Istvánnal végeznek a 17–19. századi magyar nyelvű közköltészet tematikus kritikai kiadásának előkészítése és megjelentetése érdekében, eddig négy kötet látott napvilágot a *Régi Magyar Költők Tára* 18. századi sorozatában.

Legfontosabb kutatási területei: történeti szövegfolklor, 17–19. századi közköltészet, magyar népköltészet, betyárfolklor, paraszti írásbeliség (női önéletírások), protestáns vallási néprajz, folklórelmélet.

Összes tudományos és felsőoktatási közleményeinek száma közel 250. 17 monográfia és szakkönyv szerzője.

Paládi-Kovács Attila

Paládi-Kovács Attila *Széchenyi-díjas* magyar etnográfus, muzeológus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Az agráretnográfia és az anyagi kultúra történetének neves kutatója. 1986 és 2004 között az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának, illetve Kutatóintézetének igazgatója.

Paládi-Kovács Attila szakmai eredményeit értékes anyagot felszínre hozó terepmunkájával és elmélyült, a település- és gazdaságtörténetre, a helyi társadalomra, az etnikai-felekezeti viszonyokra, a népnyelvre is kitekintő filológiai tevékenységgel érte el. A debreceni történelmi–földrajzi–néprajzi iskola hatását tükrözik a táj- és népkutatás körébe tartozó tanulmányai, amelyekből kötetekbe rendezve adta közre tudományos munkássága eredményeit.

Paládi-Kovács Attila előbb az egri múzeumban, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, majd Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjában, aztán az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszékén, végül újra az akadémiai intézetben dolgozott és az egyetemen is oktatott. A Tárgyi Néprajzi Tanszéken tanszékvezető egyetemi tanár, az etnográfia és európai etnológia doktori iskola vezetője, az MTA Néprajzi Kutatóintézetében több mint 17 éven keresztül igazgató volt.

Paládi-Kovács Attila fiatalon szerezte meg tudományos fokozatait, aminek köszönhetően akadémiai és egyetemi munkahelyein osztályvezetői, igazgatóhelyettesi, egyetemi tanári, igazgatói megbízásokat kapott. Értekezéseit a védés után tudományos szakunk által elismert sorozatokban, rangos kiadóknál jelentette meg.

A magyar néprajztudomány három nagy, az egész magyar nyelvterületre kiterjedő vállalkozásainak (lexikon, atlasz, kézikönyv) munkálataiból Paládi-Kovács Attila döntő részt vállalt. Intézetvezetői, szervezői, szerkesztői és tudományos kutatói munkájának eredményeként a *Magyar néprajzi atlasz* kilenc mappába rendezett térképlapjai 1992-re megjelentek, s a *Magyar néprajz* nyolc kötetben kézikönyv kiadása is 2011-ben teljessé vált. Oroszlánrészt vállalt az anyaggyűjtésből, nemcsak Magyarországon, hanem a Felvidéken, Erdélyben, a Délvidéken is.

Paládi-Kovács Attila folyamatos kutatómunkája eredményeivel néprajztudományunk központi folyóirataiban, kutatóintézeti, egyetemi, múzeumi évkönyvekben, ünnepi kötetekben, konferenciákon szerepelt. Nyelvtudása lehetővé tette számára a nemzetközi szimpóziumokon, kongresszusokon való aktív részvételét.

Akadémiai székfoglaló előadásában szorgalmazta a főként tárgytipológiára épülő tárgytörténeti kutatásokat, így készítette el a magyar szekerek, szánok, jármok és hámok vizsgálatát. A néprajzi doktori iskola megszervezésével, közel másfél évtizedes működtetésével megnyitotta az utat a habilitáció és a PhD-fokozat megszerzéséhez.

Paládi-Kovács Attila 1968-ban lett a Magyar Néprajzi Társaság tagja, majd 1982 és 1988 között a Társaság főtitkári tisztségét töltötte be. 2003-ban elnökké választották, amit két cikluson keresztül betöltött és azóta is a Társaság működésének, tevékenységének meghatározó szereplője. A fenti tömör összefoglalás alapján javasoljuk Paládi-Kovács Attilát a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagjának.

Külföldi tiszteleti tag

Chao Gejin (Chogjin)

Chao Gejin (Chogjin) a Kínában élő mongol kisebbséghez tartozik, a kínai Belső-Mongol Autonóm Tartományban született. Doktori fokozatát a Pekingi Normal University-n (Beijing Normal University) szerezte folklorisztika témakörében. Korábban tudományos főmunkatársként, majd igazgatóhelyettesként vett részt az Institute of Ethnic Literature munkájában, melynek jelenleg igazgatója.

A Kínai Társadalomtudományi Akadémia Doktori Iskolájában a Kisebbségi Irodalom Tanszékének elnöke. Ezenkívül a Kínai Etnikai Irodalmi Társaság (CELS) elnökeként, a Kínai Folklór Társaság (CFS) alelnökeként tevékenykedik, illetve az akadémiai intézet által kiadott *Oral Tradition* című folyóirat szerkesztőségének tagja. 2010 óta a Chinese Folklore Society, 2012 óta a Society for Epic Studies elnöke.

Kutatásaiban a Kínában élő kisebbségek, elsősorban a mongolok orális hagyományának kutatásával foglalkozik, a mongol epikus hagyomány, az eposzénekedés ma is jelen lévő tradíciójának vizsgálata fő kutatási területe. Terpmunkát végzett Hszincsiangban és Belső-Mongóliában, rendszeresen publikál kínai és nemzetközi tudományos folyóiratokban. Számos könyve látott napvilágot, ezek közül csak jelzésértékkel néhány cím: *Oral Poetics – Formulic Diction of Arimpil s Jangar Singing* (2000), *The Heroic Songs of the Past – Fieldnotes on the Oirat Mongolian Epic Tradition* (2004), John M. Foley's work *The Theory of Oral Composition – History and Methodology* munkájának kínai fordítása.

Chao Gejint immár évtizedes tudományos kapcsolat köti a BTK Néprajztudományi Intézetéhez, a magyar–kínai tudományos együttműködés egyik meghatározó szereplője. 2018 óta főszerkesztője a magyar és a kínai intézet gondozásában megjelenő *Studies on Cultures along the Silk Road* című folyóiratnak is.

Maja Godina Golija

Prof. dr. Maja Godina Golija PhD, etnográfus, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Kutatóközpontja Szlovén Néprajzi Kutatóintézetének tudományos tanácsadó kutatója (Ljubljana) és a Maribori Egyetem professzora. Előbbinek 1996-tól, utóbbinak 2003-tól munkatársa.

Fő kutatási területe az anyagi kultúra-életmód-társadalom összefüggések kortárs és történeti kérdései, köztük kiemelten a táplálkozáskultúra. Diplomáját és PhD tudományos fokozatát egyaránt a ljubljana-i egyetemen szerezte 1990 és 1995-en. Doktori tanulmányai idején három szemesztert Münsterben, a Günter Wiegelmann vezette Európai Etnológia Tanszéken tanult.

A szlovén néprajztudomány–európai etnológia egyik vezető kutatója, interdiszciplináris programok résztvevője. Nemzetközi együttműködésben közép-európai interregionális kutatások, és kontinens léptékű kutatóközösségek munkáinak elismert részese.

A magyar néprajztudománnyal való kapcsolatai az ezredforduló előtt, a legszélesebb nemzetközi keretben, a táplálkozáskultúra társadalomtudományi vizsgálatának két nagy európai munkaközösségében kezdődtek és folytatódnak: a néprajz-, illetve a történettudomány szervezte csoportokban.

Szélesedő magyar kapcsolata több irányban bővülő közös munkái közé illeszkedik: horvát kutatóintézettel együtt táplálkozáskultúra (2007–2013); szerbek és szlovének téma (2011–2013); táplálkozáskultúra az Alpok térségében (nemzetközi, interdiszciplináris vizsgálat 2016–2019.); cseh, magyar, szlovák, szlovén ETNOFOLK (Digitalizált népi kulturális örökség), az Európai Unió Közép-Európai regionális programja (2011–2014), utóbbinak budapesti tematikus konferenciája (táplálkozáskultúra, 2013).

Aktív résztvevője volt a szlovén és magyar kutatókat összefogó 2011 és 2015 között működő bilatális akadémiaközi kutatócsoportnak, amely a *Mobility, diversity, and ethnicity in the Slovenian–Hungarian border area* nevet viselte. Az MTA Néprajzi Kutatóintézet szervezte, három helyszíni *Hármas határok a határ és a határmentiség* kutatásának egyik térsége Szlovéniával határos volt (2011–2015). Annak elismerő folytatásaként szervezte Szlovénia a „*Védett területek a szlovén–magyar határ mentén – Az együttműködés és a fenntartható fejlődés kihívásai*” című vizsgálatot a szlovén és a magyar akadémiai néprajzi kutatóintézetek és két egyetem (Ljubljana, Szeged) együttműködésében (2017–2020), amelynek Godina Golija az egyik vezető kutatója. Az együttműködés keretében készült el *A Tökmag ereje* című magyar, szlovén és angol nyelvű néprajzi dokumentumfilm is. Ehhez is kapcsolódik részvétele az *Acta Ethnographica Hungarica* (2017) organikus élelmiszer–organikus mezőgazdaság tematikus cikksorozatában.

Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem

Bereznai Zsuzsanna

Bereznai Zsuzsanna Egerben született, az egri Dobó István Gimnáziumban érettségizett, majd a Ho Si Minh Tanárképző Főiskolán magyar–történelem szakos tanár, valamint könyvtárosi oklevelet szerzett (1982).

Az ELTE BTK néprajz szakán etnográfus diplomáját 1989-ben szerezte meg. A folklorisztika doktora címet summa cum laude minősítéssel 1997-ben védte meg.

A Dobó István Vármúzeumban 1976-tól 1979-ig teremőrként tevékenykedett, majd 1982-ben Kiskunfélegyházára került, ahol kezdetben néprajzi gyűjteménykezelő, könyvtáros volt, majd néprajz muzeológusként dolgozott 1990-ig. Múzeumi pályája jelentős részét néprajzos főmuzeológusként Kecskeméten a Katona József Múzeumban töltötte 1990-től 2020-ban bekövetkezett nyugdíjazásáig.

Bereznai Zsuzsanna neve szakmai berkekben elsősorban a Duna–Tisza közti népmesegyűjtéseiről és közreadásáról ismert, a kecskeméti Katona József Múzeum nyugalmazott néprajzkutatója emellett már több mint három évtizede kutatja a Duna-Tisza közti nemzetiségek, kiemelten a hajósi német lakosság néprajzát. A Baján háromévente megrendezendő Duna–Tisza közti nemzeti-ségkutató konferenciák rendszeres előadója.

Számos tanulmányt írt a Bács-Kiskun megyei múzeumi szervezet évkönyve, a *Cumania* hasábjain, többek között a dél-alföldi svábok disznóvágási szokásairól, a levesek, mártások és főzelékek alföldi sváb paraszti és polgári konyhában betöltött szerepéről.

Bereznai Zsuzsanna Schön Mária tanítóval a hajósi svábok lakodalmi szokásait dolgoztak fel (2006), majd *A hajósi sváb parasztság hagyományos munkakultúrája* címmel vaskos tanulmányt közöltek (2007) a megyei múzeumi évkönyvben. Schön Mária *Hajósi sváb népi elbeszélések* címmel a *Cumania Könyvek* sorozatában 2005-ben önálló kiadványt jelentetett meg Kecskeméten, amelynek sajtó alá rendezésében Bereznai Zsuzsanna segédkezett a hajósi tanítónak.

Bereznai Zsuzsanna és Schön Mária *A hajósi sváb parasztság mentalitása* című monumentális könyvében (Hajós, 2013. 1020 p.) alaposan dokumentálja a hajósi német közösség körében a múlt század második feléig élénken ébren tartott szellemi örökségét, átörökített lelki világát, világszemléletét, gondolkodásmódját, a hagyományok rendjét. A szerzőpáros egy hasonló alaposítással megírt, *Könnyek népe – A hajósi sváb parasztság sorsa 1938–1954 között* című könyvben (Hajós, 2017. 640 p.) dolgozta fel azt, hogy milyen változások következtek be Hajós népének életében a második világháború alatt, az azt követő ki- és betelepítések időszakában, valamint az 1950-es évek elején.

Bereznai Zsuzsanna szakmai munkáját Andrásfalvy Bertalan miniszteri dicsérettel ismerte el 1990-ben. A Bács-Kiskun megyei nemzetiségek – első-

sorban a németek – néprajzi örökségének kutatása, feltárása és közreadása terén kifejtett munkásságáért méltó a *Pro Ethnographia Minoritatum Emlék-érem* odaítélésére.

Csoma Zsigmond

Csoma Zsigmond 1975-ben végzett a Kertészeti Egyetemen, ezzel párhuzamosan az ELTE Néprajzi Tanszékén Tálasi István rendkívüli hallgatója volt 1974–75-ben. 1980–81-ben – Herder-ösztöndíjasként – a bécsi egyetem Néprajzi Tanszékének hallgatója. 1987-ben a mezőgazdasági tudomány kandidátusa (CSc.) lesz. 1987–88-ban az MTA Soros-ösztöndíjasaként a Marburg an der Lahn Philipps Universität kutatója volt. 2000-ben lett az MTA doktora. 2000-től a Károli Gáspár Református Egyetem, 2010-től az egri Eszterházy Károly Főiskola kutató professzora. 2001-től a Szent István Egyetem címzetes egyetemi tanára.

1975-től nyugdíjazásáig volt a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársa, egyúttal a múzeum főosztályvezető-helyettese, főtitkára, főtanácsosa.

1990-től a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen, 2001-től a Károli Gáspár Református Egyetemen tanít – utóbbi egyetemen 2022-től a Gazdaság és Művelődéstörténeti Tanszék, majd 2007-től 2010-ig a Koraiújkorai Történeti, Gazdaság- és Művelődéstörténeti Tanszék vezetője volt, 2010-től pedig Történettudományi Intézet megbízott igazgatója volt; jelenleg a Koraiújkorai Történeti, Gazdaság- és Művelődéstörténeti Tanszéken egyetemi tanárként oktatott.

Bár munkássága a mezőgazdaság történetére, kultúrtörténetére fókuszál, 1981 óta rendszeresen visszatérő kutatási témája a hazai és a határon túli kisebbségek kultúrája, néprajza.

Nemzetiségi vonatkozású kiállításai (részben Deáky Zitával közösen) a következők voltak. 1991: *Kisebbségek a Duna-medencében, nemzetiségek Magyarországon*. Történeti-néprajzi kiállítás a FUEV (Európai Kisebbségek Föderaliztikus Szövetsége) budapesti ülésének tiszteletére. *Minderheiten im Donau-Becken, Minderheiten in Ungarn*. (Wanderausstellung) 1991. Budapest. FUEV Kongress – Basel UNO Kongress – Stuttgart – Unterwart/Österreich. 1993: *Magyarok Csehszlovákiában (1918–1993)*. A Rákóczi Szövetség közgyűlésére, vándorkiállítás. *Die Magyaren in der Tschechoslowakei (1918–1993)*. 1994: *...és hol a vidék zsidósága...? Történeti-néprajzi kiállítás a vidéki, falusi-mezővárosi zsidókról*. Mezőgazdasági Múzeum, 1994. IV. 29.–VII. 1., majd októbertől Tata, Művelődési Ház. *...und wo sind die ländlichen Juden...? Historisch-ethnographische Ausstellung der dörflichen, marktflächischen, ländlichen Juden*. Budapest, in dem Ungarischen Landwirtschaftsmuseum, 1994. 1996: *A kollektív büntetés áldozatai. Opfer der kollektiven Bestrafung* (Historisch-volkscundliche Ausstellung zum Gedenken des 50. Jahrestages der Vertreibung der Ungarndeutschen.). Kiállítás a Mezőgazdasági Múzeum-

ban 1996. március 2.–április 1-ig, majd Budakeszin, Budakalászon, Soroksáron, Bátaszéken, Szekszárdon (összesen 10 alkalommal felépítve) és Ulmban (1997. október 16-tól 26-ig a Donauschwäbisches Zentralmuseum-ban) is bemutatva.

Szerkesztette a *Kapcsolatok és konfliktusok Közép-Európa vidéki életében – Tanulmányok Gaál Károly professzor 75. születésnapjára* című kötetet (Centrál-Európa Alapítványi Könyvek, Szombathely, 1997).

Legutóbb megjelent kötetében, mely *Protestáns magyarok a Felső-Órségben – (Társadalom- és életmód-történeti pillanatkép, 1919–1921)* címmel jelent meg az 1981-től a Felső-Órségben végzett történeti-néprajzi kutatásainak összegzését, eredményét foglalja össze.

Több ciklusban a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának elnöke, a Társaság választmányi tagja volt.

Mind a magyarországi kisebbségekkel, mind a határon túli magyarokkal kapcsolatos munkásságáért méltó a *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem* elismerésre.*

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Melcher Attila, Hajós TV)

* Folyóiratunk e számának szerkesztése közben érkezett a szomorú hír: Csoma Zsigmond 2021. november 9-én elhunyt. *A szerk.*

Sebestyén Gyula-emlékérem

Kmeth Jolán

Kmeth Jolán villamosmérnöki és kibernetika szakmérnöki oklevelet szerzett, majd iparjogvédelemmel foglalkozott. Ötven év után került Borsodgesztre, ahol kulturális programokat szervez, fest, ír és kutat több területen. Néprajzi gyűjtéseket is végez, közel 10 éve. Szabadegyetemi tanfolyamokat is végzett művelődéstörténet, nyelv- és bibliatörténet és önismeret témában. Foglalkozott népi bútorfestéssel, mézeskalácsolással és tojásírókázással is.

Szakmai munkái után visszavonulva folytatta több évtizedes kutatásait a kiskunhalasi Kmet' család történetéről. 2019-ben egy négyszáz éves családi és kultúrtörténeti munkában foglalta össze kutatásait. Borsodgeszten bekapcsolódott a település kulturális és közösségi életének szervezésébe, Falu-Város Baráti Találkozókat, könyvtári esteket és kiállításokat is szervez. Öt évig önkormányzati képviselőként igyekezett a falunak a hasznát keresni. A gyűjtéseit 2019-ben dolgozta fel *Borsodgeszti asszonysors – pályamű* címmel néhai Juhász Róza (Róza mama) életéről. A 2020-ban nyújtott be újabb pályaművet, melynek témája a karácsonyi kántálás – mely már célirányos gyűjtésre épült, mivel észrevette, hogy a karácsonyi népszokások gyűjtése körében ez a református szokás eddig nem került felgyűjtésre.

A Facebook-on megtalálható a „*Kmeth-rokonság kutatás csoport*”-ja, amely a <https://www.kmethjolán.hu> honlapon is jelen van. Az új pályázatai mindig tartalmazzák a legújabb néprajzi kutatások témába vágó eredményeit is. Bemutatókozását a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály weboldalán is közreadta: <http://tradicio.weebly.com/gy369jt337ink.html>

Kmeth Jolán egész eddigi élete az önmegismerés, az ember- és Istenismeret jegyében telt. Az élet kis- és nagy kérdéseit sorra véve kiírja magából a megoldatlanságokat, és Bodnár-módszerrel hatékonyan tisztázza a kapcsolatokat és a belső lelki tartalmakat. Megjelent írásai, pályamunkái és 2019-ben kiadott könyve is a fentiekre tesznek tanúbizonyságot.

Fodorné Hámosi Ágnes

Fodorné Hámosi Ágnes magyar–oroszlakot végezett Egerben, és 57 éves koráig könyvtáros volt. Megismerkedett a helytörténeti kutatómunkával. Szakdolgozatok, diák pályamunkák és a szolnoki Damjanich Múzeum évenkénti pályázati felhívásai nyomán lett helytörténeti kutató, több mint 20 éve vesz részt a pályázatokon, felváltva helytörténeti és néprajzi témákban.

Családja történetének feldolgozásával kezdte a gyűjtőmunkát, a hallott „*igaz mesék*” nyomán, majd egyre inkább az egyháztörténet és a szakrális néprajz felé fordult. A Jász-Kun Tudományos Egyesület tagja. Az egyesület egyik fő tevékenysége a *Jászkunság* évkönyv gondozása, kiadása. Az évkönyvet

rendszeresen ellátja írásaival. Alkalmanként elbeszéléseket is küld különböző folyóiratoknak, periodikumoknak. Két antológiában jelentek meg írásai, továbbá néhány internetes fórumon is. Újabbban a *Tisza-tavi Irodalmi Műhely* írásait gyarapítja a Facebookon. Elsősorban újságírónak tartja magát, 19 éve szerkeszti a helyi egyházközségi értesítőt, amely évi 4 alkalommal, ünnepekhez kötődően jelenik meg. Digitalizálta a tiszafüredi plébánia anyakönyvét 1776–1960 között a több évig tartó családfakutatási munkája közben. Ilyen irányú tapasztalattal szívesen segít az érdeklődő kezdőknek is.

Helytörténeti tanulmánykötete: *100 éves az örvényi templom*. Szerkesztője a *20 év – két évtized* (a helyi KÉSZ-csoport története) és a *Feléd, Uram* (Ágfay Antal válogatott elbeszélései és versei) című kötetnek. Hobbiként tizenkettedik éve jár gyalogos zarándoklatokra.

Tradíció-pályaművei: *Szeretettel jegyzé*, 2017; *Megújuló hagyomány: a gyalogos zarándoklat*, 2018; *Élet a zárdaiskolában*, 2019; *Üdvözlég, Oltári-szentség*, 2020.

További írásai: *Érték és információ a helyi társadalomban*, 1996; *Emlékek, dokumentumok családomról*, 1997; *Művelődéstörténeti emlékek Tiszaörvényről*, 1999; *Vallási megújulás Tiszafüreden az új évezred küszöbén*, 2000; *Egy iskola névadója*, 2001; *Katolikus egyházi ünnepek és hagyományok Tiszafüreden*, 2002; *A forradalom és a megtorlás gyermekszemmel*, 2003; *Béke lengjen sírotok felett* (társszerző: Sinka Csaba), 2004; *Uram, jó nekünk itt lennünk*, 2005; *HISTORIA DOMUS Tiszfurediensis 1852-től 2000-ig, Egyházi szakszókincs a magyar katolikus írásbeliségben*, 2007; *Vendég voltam Kanádban*, 2010; *Hordozható Mária-szobrok*. Jász-kunsági cikkek: *Tiszaörvénytől – Perugiáig, Juhász István középiskolai tanár életrajza, 60 éves a Jász-kunság, Parasztgazdaság a tsz-korszakban*.

Benyhe Zsuzsanna

Benyhe Zsuzsanna önkéntes gyűjtőtársunk és a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály munkájának aktív szervezője, segítője. Szép stílusú és igényes pályázatai szülővárosához kapcsolódnak.

Hódmezőváráshelyen született, majd Szegeden vegyész végzettséget szerzett. Felnőtt életét Budapesten töltötte, mégis számos ponton kapcsolódik gyökereihez. Három gyermeke fölnevelése után kezdett néprajzzal és helytörténettel foglalkozni, 2011-ben elvégezte a Hagyományok Házában népi játszóházvezetői képzést.

A Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázaton 2015-ben Mesterségek, kézművesek, tárgyalkotás témakörben *A necckészítés hagyománya Vásárhelyen* címmel nyújtott be hiánypótló kutatáson alapuló dolgozatot. Munkájából a hódmezővásárhelyi necckészítés gyakorlatát ismerhetjük meg az I. világháború utáni időszakról egészen a szövetkezeti rendszer kialakulásáig. A pályázata csupán egy fontos lépés volt munkájában, aminek célja a helyi necckészítés

felélesztése, megismertetése, gyűjtése, bemutatása és továbbadása a jövő generációi számára. A tevékenység a vásárhelyi értéktárba is felvételt nyert.

2017-ben az Emlékezünk! témakörben a *Mondtambolondnévödrád – Három testvér egy vásárhelyi tanyáról a Nagy Háborúban* címmel adott be családi vonatkozású, rendkívül érdekes és sokszínű pályázatot. Munkájában az önkéntes gyűjtőktől várt forrásközlésen túlmutatva elemzésében család- és kortörténet mellett társadalomnéprajzi és folklorisztikai megfigyeléseket is tesz.

A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztályánál önkéntesként 5 évig távmunkában elvállalta a szakosztály levelezésének bonyolítását, és ő tartja a kapcsolatot a gyűjtőkkel.

IV. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

A koronavírus-járvány miatt ebben az esztendőben is a hagyományostól részben eltérő körülmények között kerül sor a Társaság tisztújító, 133. közgyűlésére. A személyes találkozások az óvatosságot szem előtt tartva korlátozó járványügyi helyzettel összefüggésben a jogszabályok kínálta lehetőséggel élve, részben elektronikus formában zajlik a Magyar Néprajzi Társaság idei közgyűlése. A hagyományosan élőszóban elhangzó főtitkári beszámolót a tagság leírva, elektronikus üzenetként is megismerheti. Elfogadásáról is a helyszínen tartózkodók mellett az elektronikus levelezést használva nyilváníthat véleményt a tagság. Mielőtt a részletes beszámolót kezdeném, kifejezem reményemet, hogy a Magyar Néprajzi Társaság tagjait és tagjainak családtagjait, környezetét nem sújtotta a koronavírus-járvány és nem lettek közülünk betegek, vagy amennyiben sajnos mégis, akkor felgyógyulva újra teljes egészségnek örvendenek!

Az elkövetkezőkben az *Alapszabálynak* és a társasági *Ügyrendnek* megfelelő módon leköszönő főtitkárként számot kívánok adni a Magyar Néprajzi Társaság elmúlt esztendejéről. Ez alkalommal teszem ezt utoljára, miután az idei közgyűléssel véget ér főtitkári megbízatásom. Ezt a tisztséget a Magyar Néprajzi Társaság tagjainak jóvoltából 2012-től töltöttem be.

A járványügyi helyzet különös kihívás elé állította Társaságunkat is. A korábbi bevált tevékenységi formák helyett az online, virtuális térben kellett hogy a működés folytatódjon. Ezzel kapcsolatban, megítélésem szerint, jól vizsgázott mind a titkársági ügyintézés rendszere, mind a honlapunkon keresztül történő kommunikáció. Bevezetőként megállapíthatom, hogy az elmúlt

esztendőben is számos tagtársunk önzetlen és elkötelezett munkája tette lehetővé, hogy a Magyar Néprajzi Társaság működése eredményesnek ítéltető.

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt tömören összefoglalnánk az elmúlt év legfontosabb eseményeit, hajtunk fejet azok emléke előtt, akik az eltelt időszak során távoztak el tagjaink sorából. Tagtársaink halála nemcsak közvetlen családjuk és hozzátartozóik, hanem Társaságunk számára is fájó veszteség. Hagyományainkhoz hűen tisztelő megemlékezésünkbe azokat is belefoglaljuk, akik szakmánkkal szorosan érintkező szakterületeken tevékenykedtek.

2019-ben hunyt el: Bordás Attila cukoripari mérnök, malomkutató.

2020-ban elhunytak: Almási István népzene-kutató; Barsi Hajna néprajzkutató; Boross Marietta néprajzkutató; Bosnyák Sándor könyvtáros, népművelő, folklórkutató; Diószegi István történész; Csupor István néprajzkutató, fazekas; D. Máta Mária nyelvtörténész; Eősze László zenetörténész, zongoraművész, Kodály-kutató; Erdélyi István régész, történész; Fekete György belsőépítész, iparművész, *A Nemzet Művésze*, a Magyar Művészeti Akadémia tiszteletbeli elnöke; Grin Igor néprajzkutató, ny. múzeumigazgató; Juhász Antal néprajzkutató, ny. egyetemi tanár; Kátai Zoltán énekmondó, népzene-sz; Kiefer Ferenc nyelvész; Magyar Kálmán régész, történész; Mándics Mihály pedagógus, helytörténeti kutató; Romsics Lászlóné Szarka Vera népi iparművész, *A Népművészet Mestere*; Szathmári István nyelvész; Szigeti Jenő lelkipásztor, néprajzkutató; Szöcs István író, szerkesztő, művelődéstörténész; Virt István tanár, családgondozó, néprajzkutató; Winter Erzsébet fényképész; Wöller István malomkutató.

2021-ben hunytak el: Fodor István régész, a Magyar Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatója; Géczy Gábor fizikus, népigógyászat-kutató; Gerzanic Magdolna tanár, néprajzkutató; Haszmann Pál Péter népművész, helytörténész, múzeumvezető; Paksa Katalin népzene-kutató; Szomjas György filmrendező.

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság tevékenységével szoros összhangban áll tagjainak szakmai elismertsége és elismerése. A Társaság saját díjainak és kitüntetéseinek jelentősége mellett fontosnak ítélem a tagjainkat elismerő különböző szakmai és állami kitüntetések is. Ennek megfelelően kérem, hogy engedjék meg az utóbbi időszakban ilyen elismerésben részesült tagtársaink felsorolását!

Kitüntetettek 2020-ban: Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár: *A Magyar Kultúra Lovagja*, *A Magyar Érdemrend Tisztikeresztje*; Berlász Melinda zenetörténész: *Széchenyi-díj*; Istvánfi Balázs népzene-sz, népzene-tanár: *Martin György-díj*; Kováts Dániel helytörténész, nyelvművelő, ny.

főiskolai tanár: *A Magyar Kultúra Lovagja*; Lovász Irén néprajzkutató, népdalénekes: *Érdemes Művész*; Mihályi Gábor táncművész, koreográfus: *Kiváló Művész*; Silling István néprajzkutató, egyetemi tanár: *A Magyar Kultúra Lovagja*; Szanyi Mária pedagógus, néprajzkutató: *A Magyar Kultúra Lovagja*; Tötszegi András néptáncgyűjtő és -oktató: *Martin György-díj*; Zentai Tünde: *Erdélyi Zsuzsanna-díj – A Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti díja*; Zsuráfszky Zoltánné Vincze Zsuzsa néprajzkutató, táncművész, dramaturg: *Érdemes Művész*.

2021-ben kitüntettek: Balatonyi Judit néprajzkutató: a Pécsi Akadémiai Bizottság *Tudományos Díja*; Bartha Elek néprajzkutató, egyetemi tanár: *A Magyar Érdemrend Tisztikeresztje*, Farkas Zoltán „Batyú” néptáncos, koreográfus: *Kiváló Művész*; Gergye Zoltán fazekas népművész: *Magyar Bronz Érdemkereszt*; Lovász Irén néprajzkutató, népdalénekes: *Kossuth-díj*; Papp István „Gázsa” népzeneész, primás: *A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje*; Rónai Zoltán „Jegenye” népzeneész: *Magyar Ezüst Érdemkereszt*; Takács András néptáncgyűjtő, koreográfus: *Pro Cultura Hungarica Díj*; Vári Fábián László költő, műfordító, néprajzkutató: *Kossuth-díj*.

A romániai Tudományos Kutatás Országos Tanácsa a Kriza János Néprajzi Társaság kiadóját a *Történelem és kultúratudományok* szakterületen a legmagasabb minősítéssel, A kategóriájúként akkreditálta.

A díjazottaknak és elismerésben részesülteknek ezúton is gratulálunk, és bízom benne, hogy nem maradt ki az örvendetesen gyorsan gyarapodó listáról senki! Amennyiben igen, akkor azt kérem, hogy a *Néprajzi Hírek* szerkesztői vagy a Titkárság munkatársai felé jelezzék, s természetesen kiegészítjük a névsort.

Tisztelt Közgyűlés!

A szintén járvány sújtotta 2020-as esztendőről is tudható volt, hogy rendkívül elkötelezett és kitartó munkát igényel a Magyar Néprajzi Társaság színvonalas működése érdekében. A titkársági ügyviteli feladatokat végzők személye az év során változott. 2020 elején Szűcs Alexandra és Horváth Kinga vezették a Társaság irodáját, majd szeptembertől Pajor Katalin is közreműködött a munkában. 2021 januárjától Lovászi Luca és Horváth Kinga dolgozik az irodában a speciális körülmények között törekedve a zökkenőmentes és eredményes ügyintézésre. Ez alkalommal is kérem, hogy az ügyintézésben a tisztségviselők és tagtársaink fokozott együttműködéssel segítsék a titkársági munkatársak tevékenységét.

2020-ban is elengedhetetlenül fontos volt az MTA, az NKA, valamint az MMA érdemi működési támogatása, melyek mellett a rendszeres tagdíjfizetések képezték a társasági tevékenység anyagi bázisát. A fentiekben röviden jelzett támogatásoknak köszönhetően 2020-ban sem került válságos gazdasági

helyzetbe Társaságunk, mely tény – tájékozódva a szférában tapasztalható körülmények között – megítélésem szerint komoly eredményként értékelhető!

A fentiekben érzékeltetett feltételek közepette a Társaság szervezeti élete a hagyományainkkal összevetve rendkívül sajátos és korlátozott keretek között zajlott. 2020-ban a választmány 4 alkalommal gyűlt össze. A pandémia miatt a gyűlések felét lehetett csak személyes részvétellel megtartani, a másik fele online történt. A kialakult járványhelyzet miatt a 132. Közgyűlés is később került megrendezésre, szintén online módon, az eredeti időponthoz képest egy hónap csúszással, így a 2020-as év kitüntetettjeinek díjátadására nem került sor. Ezek az idei közgyűléseken kerülhetnek személyesen átadásra. A fentiekben jelzett alkalmakon túl a vezetőség többször is összeült az aktuális személyi döntések, pályázati elszámolások előkészítésével kapcsolatosan.

A Magyar Néprajzi Társaság irodája továbbra is a Néprajzi Múzeum jelenlegi Kossuth téri épületének földszinti 25-ös szobájában működött. A közgyűjtemény új épületekbe költözésének programja természetes módon alakította 2020-ban a Társaság működését is. A társasági iroda további megfelelő működtetésével, a költözési feladatokkal kapcsolatban zajlik az előkészítő tevékenység.

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Melcher Attila, Hajós TV)

A korábbi évek gyakorlatához igazodva és a járványügyi feltételekre reagálva folyt 2020-ban az MNT honlapjának a működése, illetve az elektronikus hírlevelek terjesztése. 2020-ban 9 új tag kérte felvételét a Magyar Néprajzi Társaságba, így a tagok létszáma 1973 főre növekedett. Ezen tagok mellett

további, közel háromszáz, tevékenységüket értékelve leginkább pártoló tagként minősíthető személy is kapcsolódik szervezetünkhöz.

A 2017-ben nagylelkű támogató révén létrehozott Kádár László Mongolisztikai Kutatásért Alap eredményesen folytatta működését 2020-ban is. Munkáját szakértő tanácsadó testület segítette és megvalósultak a sikeres pályázatok is, teljes összhangban az alapító által megfogalmazott elvárásokkal.

A főtitkári beszámoló részeként a társasági rendezvényekkel kapcsolatban azt kívánom hangsúlyozni, hogy a járványügyi körülmények ellenére megvalósított projektekről a társasági honlap részletesen tájékoztatja az érdeklődőket. 2020-ban sajnos a legtöbb tervezett program elmaradt a pandémiás helyzet miatt. Az év során több online sorozat is indult ugyan, azonban a tervezett programok nagy része sajnálatos módon nem kerülhetett megszervezésre.

A Magyar Néprajzi Társaság kiadványai

A koronavírus-járvány miatti nehéz helyzetben a rendezvények helyett sikerült a társasági publikációk terén a kontinuitáson túl további eredményeket is elérnünk!

Az MNT nagy hagyományú folyóirata, az *Ethnographia* Viga Gyula és munkatársai, Bági Anikó és Juhász Katalin szerkesztésében, az MTA és az NKA, illetve a Néprajzi Múzeum támogatásával jelenik meg. A szerkesztőség és a szerkesztőbizottság szoros együttműködése révén a folyóiratnak mind a 4 száma példászerű pontossággal időre megjelent a 2020-as esztendőben is. A szerkesztésben érintett kollégák elkötelezett és következetes munkájának eredményeként a postai terjesztés szigorú feltételeit is teljesítve látnak napvilágot a folyóirat számai. Messzemenően indokolt hangsúlyozni, hogy a szerkesztőség eredményes munkáját érdemben segítette az ELKH BTK NTI.

2020-ban is az NKA-tól, illetve a Néprajzi Múzeumtól kapott anyagi támogatással jelentek meg a *Néprajzi Hírek* Hála József és Máté György által gondosan szerkesztett számai, továbbra is közreadva a gazdag és kiterjedt szakmai tevékenység eredményeit.

2020 nyarán megjelent a *Tradíció Magazin* újabb 4 száma Paál Zsuzsanna főszerkesztő irányításával, szakemberek bevezető tanulmányaival és válogatással önkéntes gyűjtők legjobb munkáiból. A 2020/1. és 2. szám 1956 folklórával és történelmi emlékezetével, a 2020/3. szám a tárgyalgató népművészettel, a 2020/4. napjaink folklórával foglalkozik.

2020-ban a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában a Néprajzi Múzeum támogatásával megjelent Paládi-Kovács Attila *Tárgyak, szavak és tájak északon* című tanulmánykötete. Paládi-Kovács Attila korábban megjelent tanulmányai újraserkesztett változatban olvashatók a kötetben. A tavalyi esztendőben szintén a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában megjelent Selmeczi Kovács Attila *A táj szerepe a Káli-medence hagyományos gazdálkodásában* című könyve is.

A Magyar Néprajzi Társaság, valamint az MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport közös kiadásában, a MTA és a Néprajzi Múzeum támogatásával látott napvilágot Bednárík János *Falusi plébános a polgári korban – Egyház és helyi társadalom a 19. század második felében a Buda környéki falvakban* című monográfiája a *Néprajzi Értekezések* 9. köteteként. A megbízható rendszerességgel gyarapodó sorozat messzemenően betölti az MNT által megfogalmazott célját, az értékes PhD-disszertációk színvonalas publikálását.

A Magyar Néprajzi Társaság anyagi helyzete

Az MNT működésének anyagi helyzetére már röviden utaltam. A társasági működés feltételeinek biztosítását megítélésem szerint komoly kihívás elé állítja, hogy a számunkra elérhető pályázati struktúra továbbra sem működik kiszámítható és megbízható módon. A közvetlen döntéshozói (EMMI miniszteri) támogatással osztott működési támogatások megszerzése a vezetőség számára speciális feladatokat jelent. Az év során megvalósuló szakmai program hátterét biztosító pályázatok adminisztratív előkészítése rendkívül idő- és energiaigényes és komoly megterhelést jelent a társasági és szakosztályi munkatársak számára.

Az MNT működésének anyagi alapjait az MTA, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, az NKA és az MMA által, pályázatok révén elnyert forrásokkal biztosíthattuk az év során. További bevételeink tagdíjbefizetésből, kiadványaink értékesítéséből és a szja 1%-ának felajánlásából, illetve a Néprajzi Múzeummal kötött együttműködési megállapodás révén kapott forrásból származtak. A közhasznúsági jelentés és a pénztáros beszámolója további pénzügyi részletekről is tájékoztatnak.

Tisztelt Közgyűlés!

A fenti, a 2020-ban elért eredményeket és a problémákat is érzékeltetni kívánó főtitkári beszámoló zárásaként hangsúlyosan megköszönöm mindazok segítségét, támogatását és közreműködését, akiknek önzetlen tevékenysége és szaktudása hozzájárult a Magyar Néprajzi Társaság törekvéseinek 2020-as évi megvalósulásához. Engedjék meg nekem, hogy a szokásos aktuális évre vonatkozó köszönetnyilvánításon túl, a főtitkári feladataimban 2012 óta rengeteg segítséget nyújtott társasági vezetőségi, titkársági, szakosztályi és tagsági szereplőknek összefoglalóan kifejezzem köszönetemet! S külön szeretném személyesen megköszönni elnökünknek, Bodó Sándornak a mindvégig megtagasztalt jóindulatát, konstruktivitását és támogatását, ami nagyon sokat jelentett számomra az elmúlt évek során! Elfogult megítélésem szerint Bodó Sándornak a Magyar Néprajzi Társaság elnökeként folytatott áldozatkész, elkötelezett és hivatástudattal végzett munkája egyértelműen sikeres korszakként

kerül be a szervezet történetébe. Az elmúlt években számtalan problémát legendás diplomáciai érzékével elegánsan megoldani képes működése példaértékű számomra és nagyon sajnálom, hogy a pandémia miatt az elnöki működésének utolsó időszaka nem működhetett a kialakított és áldozatos munkájában biztosított hagyományosan aktív módon.

Tisztelt Közgyűlés! Kérem beszámolóm elfogadását!

KEMECSI LAJOS
főtitkár

V.

A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2020. évről. Tartalmi beszámoló

A Magyar Néprajzi Társaság 2020-ban *Alapszabály*ának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

Működési célú támogatást a Magyar Tudományos Akadémia (1 000 000 Ft), a Magyar Művészeti Akadémia (500 000 Ft) és az Emberi Erőforrások Minisztériuma (1 300 000 Ft) biztosított. Emellett a Magyar Tudományos Akadémia (2 330 000 Ft), a Nemzeti Kulturális Alap (4 040 000 Ft), valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma (3 000 000 Ft) által kiírt pályázatokon elnyert támogatások növelték a bevételt. (A pályázatok révén elnyert anyagi forrás az előző évhez képest jelentős növekményt jelent.) Bevételeinket tovább gyarapították a befizetett tagdíjak (205 552 Ft), továbbá a kiadványértékesítésből befolyt összeg (1 558 906 Ft).

Szervezetünk a tárgyidőszakban 2 fő munkavállalót foglalkoztatott, valamint megbízási szerződéssel többen is végeztek tevékenységet Társaságunknál. A részükre kifizetett bérköltség 1 670 909 Ft, illetve az azok után megfizetett adók és járulékok összege 131 510 Ft volt. Az iroda munkáját 10 önkéntes segítette.

A Magyar Néprajzi Társaság folyószámláján a 2020. 12. 31-i banki kivonat szerint: 33 668 521 Ft, házipénztárában a 2020. 12. 31-i jelentést követően 133 276 Ft található.

A Társaság 2020-ban is folytatta néprajzi tematikájú rendezvények szervezését, különösen a szakosztályi programok tekintetében, valamint kiadványainak megjelentetését: az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* soron következő számai kiadásra kerültek. A Néprajzi Értekezések sorozata is új kötettel gyarapodott.

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el.

A számviteli beszámoló a szervezet gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi és jövedelmezősége helyzetéről megbízható és valós képet mutat.

Tisztelt Közgyűlés! Kérem a beszámoló elfogadását!

VASS ERIKA
pénztáros

VI.
A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 133. közgyűlésének

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 133. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését megvizsgáltuk, s miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2021. május 26.

SZILÁGYI ZSOLT
számvizsgáló

KATONA EDIT
számvizsgáló

KEREZSI ÁGNES
számvizsgáló

* * *

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLETÉBŐL

A Néprajzi Gyűjtő Szakosztály 2021. évi tevékenysége

2021. július 10-én a Humán Tudományok Kutatóháza, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézete adott otthont a „Tradíció” Kárpát-medencei Néprajzi Gyűjtők Népművészeti Kiállításának – a Tradíció Gyűjtő-pályázatok értékelésének történetében idén szokatlan formában. A kiállítás-megnyitó a résztvevők többségét tekintve ugyanis online közvetítésben és távolról (60 fő) zajlott a járvány miatt, a Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztályának megrendezésében. A programot nagyobb részben az online térben, kisebb részben személyes jelenléttel követte összesen 80 fő résztvevő. A járványszabályokra tekintettel korlátozott létszámú személyes megjelenés (20 fő) volt biztosítható a kiállítás-megnyitó helyszínén, ahonnan a távközvetítés is történt: csak a szervezők, a szakmai előadók és a kiállítók voltak jelen az intézetben.

A 2012 óta évente megszokott szakosztályi ünnepélyes eredményhirdető konferenciánkon mutatkoznak be a legújabb gyűjtések és gyűjtők, a szakma felkért képviselőinek közreműködésével. Idén a kiállítás-megnyitó nyújtott alkalmat a szokásos évenkénti friss gyűjtések bemutatására és adott helyet a legjobb gyűjtőmunkák ünnepélyes keretek közötti méltatásának.

A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztályának vezető tisztségviselőihez, hozzánk a 2021-es Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázatra beérkezett pályamunkákból 55 került értékelésre és elhelyezésre a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában.

Analóg és online térben megrendezett kiállításon mutattuk be az önkéntes néprajzi gyűjtőpályázatra 2021. februárig beérkezett legjobb pályamunkák mögött húzóó tárgy gyűjtéseket. A IX. rendes évi néprajzi gyűjtőpályázatra és a X. (Így olvasunk mi! a 2020. tavaszán a járvány kezdetén meghirdetett) rendhagyó olvasás-néprajzi pályázatra benyújtott munkákat értékelő szakmai előadások hangzottak el. A zsűri 10 pályázatot választott ki kiállításra az 55 pályamű közül. A kiválasztás szempontjai között első a tárgyi bemutatathóság volt, ezért érthető okokból a kézművesség, a tárgyalkotás, a népszokások oktatásban való megjelenése, a népművészet köréből válogattunk. A kiállításban látható pályamunkák legfőbb témáit a hagyományos értékek megmentése, a forrásként való felhasználásuk és társadalmi szerepüknek megvilágítása képezi.

A kiállítás tartalma. A kiállítás előkészítését, megszervezését a Néprajzi Gyűjtő Szakosztály vezető tisztségviselői (Gyórfy Eszter titkár, Paál Zsuzsanna elnök és Tasnádi Zsuzsanna titkár), mi magunk koordináltuk és létrejöttében is aktívan vettünk részt. A rendezvény szakmai megvalósításához

kollégákat kértünk fel zsűrizésre és értékelések elkészítésére. A Tradíció Gyűjtőpályázathoz kapcsolódóan a kiállításba tárgyak, dokumentumok és fotók kerülhettek be, a szakmai zsűri előzetes megvitatása alapján. A legfőbb szakmai támogatást nyújtották a zsűrizésben való részvételükkel, vagy a szervezésben történő közreműködésükkel, akiknek köszönettel tartozunk ezúton is, a következő intézményekben dolgozó munkatársaink: a Társaság irodájából Horváth Kinga és Lovász Luca, a Néprajztudományi Intézetből Landgraf Ildikó folklorista, a Folklór Osztály vezetője és a kutatóközpont tudományos titkára, Tátrai Zsuzsanna folklorista, nyugalmazott tudományos főmunkatárs, Győrffy Eszter néprajzkutató, tudományos segédmunkatárs, Szilágyi Zsolt orientalista-történész, tudományos főmunkatárs, a Néprajzi Múzeumból Tasnádi Zsuzsanna néprajzos muzeológus, a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumból Matus Zsanett történész-irodalmár igazgatóhelyettes, Paál Zsuzsanna etnográfus-muzeológus, T. Városi Ágnes néprajzos muzeológus, a balassagyarmati Palóc Múzeumból Vasvári Zoltán etnográfus-muzeológus, valamint nem utolsósorban szegedi egyetemről Barna Gábor etnográfus, professor emeritus.

A kiállítás összetételéről. A tárlat a kézműves tárgyalkotás körében működő egyéni alkotók, mesterek és műhelyek technikáit, műhelyrészleteit, munkaeszközeit és tárgyait mutatta be. A kiállítási anyag több tematikus egységet tartalmaz, az alábbiak szerint: bemutatásra került a borsodgeszti vőfélykendők sorozata a 19. század végétől az 1970-es évekig, egy másik egység a gömöri műhelyekből származó szecessziós kerámiákat mutatta be a két világháború közötti időszakból, láthattuk egy felvidéki gyűjtőnk bicskagyűjteményének mives darabokból álló kollekcióját, a törökszentmiklósi cipésműhelyek felszerelését, egy ma is működő sárvári gombkötő-paszományos műhely alkotásait és egy felújított betlehemes népszokás tárgykészletét Nyúlról.

A kézművesség kategória pályaművei közül 8 került kiállításba (*Kicsi cipész „kiállítás”, A gombkötőmesterség, Kézimunkák, Festett kazetták, A sparihelt, Festett bútorok Békéscsabán, A gömöri kerámia és a Nagytarcsa viselete címmel*), míg a szabadon választott kategóriából 2 pályamű (*Nyúl – néprajz alsó tagozaton* és a *Bicskák* című pályaművek). A pályázati anyagok készítői: Radechky Erzsébet, Hajdu Tamás dr., Kmeth Jolán, László-Fábián Júlia, Szabó Ferencné Tóth Ildikó, Földi László, Kopecsni Gábor, Szabó Bea, Tuzáné Mák Zsuzsanna és Burillák Angéla. A kiállítási tárgyak bemutatása a kiállított tárgyak képeivel, valamint részletes leírásával történt, ezt a gyűjtőmunka személyes indíttatásainak bemutatása kísérte.

A rendezvényhez kapcsolódóan különösen nagy hangsúlyt helyeztünk az illusztrálásra, így médiaanyagok készítésére. Elkészítettük, bekértük és kiválogattuk a kiállítók részletes tárgylistáit, valamint a kapcsolódó tárgyfotókat; eseményfotókat készítettünk, valamint videófelvételek összeállításával mutattuk be a kiállítókat és gyűjtéseik motivációit, célját és tartalmát. A kiállítás tárgyai és dokumentumainak típusai a következők: fénykép-reprodukció,

tárgyfotó, fázisfotó, eseményfotó, munkafotó; a személyes jelenlét nélküli kiállítók tárgyainak mintaképei kivételre kerültek a tárgyak részletes adataival ellátva (készítő, hely, technika).

A nap programjáról. A díjazott pályamunkák tárgyainak együtteseit a délelőtti folyamán készítettük elő és rendeztük meg, a pályázó kiállítók és a kurátor előzetesen egyeztettek a részletekről. Workshopok keretében készítettünk helyszíni interjúkat (videófelvételeket) a pályázókkal a gyűjtési területekre fókuszálva, így Szabó Beátával, Kmeth Jolánnal és Tuzáné Mák Zsuzsannával. Itt fontos megjegyezni, hogy még a kiállítás szervezési és előkészítő szakaszában előrehozottan készültek interjúk a tárgyalakotás-kézművesség legsikeresebb pályázóival: Landgraf Ildikó, Paál Zsuzsanna és Tasnádi Zsuzsanna beszélgetett a gyűjtőmunkáról Földi Lászlóval, Radetzky Erzsébettel és Kopecsni Gáborral. Az interjúkat a rendezők az online kiállítás alkalmával a regisztrált résztvevők rendelkezésére bocsátották link által. Délután az ebédet követően kezdődött a szakmai program a kiállítók és a szakmai képviselők részvételével.

A délutáni szekcióban Landgraf Ildikó a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajzi Intézetének főmunkatársa köszöntötte a jelenlévőket és az online követőket. Bali János, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet kutatási, stratégiai és koordinációs igazgatója megnyitotta a kiállítást. Ezt követően került sor a díjazott pályamunkák értékeléséről szóló előadásokra: Barna Gábor, Tátrai Zsuzsanna, Vasvári Zoltán, Paál Zsuzsanna és Landgraf Ildikó mutatták be a pályaművek tartalmi részeit, legfőbb értékeiknek adva különös hangsúlyt. Ezt követte a nap a fő eseménye: a tárgyakat, tárgycsoportokat bemutató diavetítés és értékelés. Ennek során a tárgyak pontos leírását, adatait, valamint fényképeit tekintették meg a nézők és a jelenlévők. A program további részében történt meg az oklevelek online átadása az 55 pályázónak. Az oklevelek és emléklapok a rendezvény befejeztével elektronikus formában minden egyes pályázó e-mail fiókjába is el lettek juttatva a szakosztályi tisztségviselők által.

Weboldal. A rendezvényről és a néprajzi gyűjtőmunkákról, gyűjtőkről nyilvános felületet hozunk létre, ahol részletes és további tájékozódást biztosítunk a gyűjtőknek és a kollégáknak egyaránt. Az NKA-támogatás jóvoltából, egyebek között, előzetesen tartalmilag megterveztük (Maróthi Csaba kreatívgrafikai közreműködésével) a 2021-es fő rendezvényünk weboldalát, mely 2021 őszétől tekinthető meg a következő címen a Társaság hivatalos honlapjának aloldalán: <http://tradiciokiallitas.neprajzihirek.hu/> A Tradíció Kiállítás 2021. weboldal a teljes Tradíció szakmai csapat közös munkájának eredményeként jött létre. A webhelyen kapott helyet tehát az online kiállításmegnyitó eseménye és rendezvénye, továbbá az idei Tradíció Pályázatok teljes képi-szöveges dokumentációja: a kiállításmegnyitón látott és elhangzott anyag, előadások és méltatások, a pályázók névsora, a pályaművek címei. A gyűjtők közösségével a google csoporton keresztül tartjuk a kapcsolatot. Itt közvetítjük a híreket, valamint bejegyzéseket írunk a Facebook Tradíció Pályázat és a

---

Néprajzi Gyűjtők oldalakon. Ezek a tradicio.weebly.com oldalról is elérhetők. Közreadjuk a tárgyakról készített leírásokat, a gyűjtőkkel készült megvágott interjúkat, szöveges-, képi- és hangos bejegyzéseket, méltatásokat, szöveges és képi összefoglalásokat, az eseményfotókat és interjúfilmeket.

PAÁL ZSUZSANNA

* * *

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

A Reguly Antal Emlékév eseményei és eredményei

A Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház Reguly Emlékévet hirdetett meg 2019. július 11-től, Reguly születésének 200. évfordulójától 2020. augusztus 23-ig, halálának évfordulójáig. Szerencsére Reguly Antal munkássága másoknak is fontos, így a polihisztor kutató születésének 200. évfordulóján rendezett megemlékezések már 2019. év elején megkezdődtek. A múzeum természetesen szívesen vett részt e megemlékezések szervezésében, lebonyolításában is, hiszen minden lehetőséget igyekeztünk megragadni a méltó ünneplésre. Így beszámolóinkban egyaránt szerepelnek a Reguly Múzeum által szervezett programok és az emlékév további eseményei is.

A Kalevala Napján, 2019. február 28-án kezdődött a megemlékezések sora Zircen. A zirci PSZC Reguly Antal Szakképző Iskola és Kollégium kérésére a múzeum délelőtti előadásokkal és kézműves-foglalkozásokkal várta a diákokat, ám ezt megelőzte a diákok és a tantestület koszorúzása a Rákóczi téri Reguly-szobornál.

Ugyanezen a napon délután Veszprémben, a Dubniczay-palotában tartott előadást Ruttkay-Miklián Eszter, a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház igazgatója Reguly munkásságáról a Veszprémi Magyar-Finn Baráti Társaság szervezésében. Az előadás sikerének tudható be az a kezdeményezés, amely a Dubniczay-palotában működő Tegulárium vezetőjétől, Kóródy Lászlótól származott: a Reguly Fesztivál idejére (2019. július 11–14.) a Művészetek Háza (a Teguláriumot és a Dubniczay-palotát is működtető intézmény, amellyel hagyományosan jó a Reguly Múzeum kapcsolata) *39 év – 39 téglá, avagy Egy életút agyagba öntve* címmel kiállítást készített. Gyűjteményükből összeválogattak a Reguly Antal életútjához kapcsolható téglákat, és a Reguly Múzeum látogatható raktárában állították ki.

Április elején a Szombathelyi Reguly Antal Általános Iskolába utaztak a Reguly Múzeum munkatársai kihelyezett órákat tartani. Magunkkal hívtuk Csepregi Mártát, az ELTE Finnugor Tanszékének oktatóját, valamint Magyarországon tanuló finnugor diákokat.

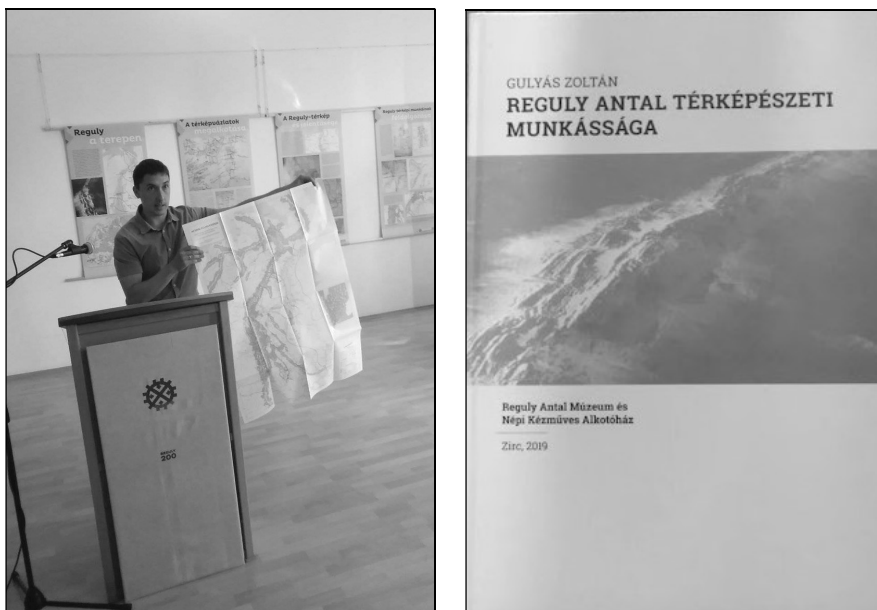
Júniusban a *Regulyversum – Mindent Regulyról* című, K 128272 sz. NKFI-pályázat keretében Gulyás Zoltán térképész és Ruttkay-Miklián Eszter néprajzkutató, nyelvész Hanti-Manszijszkba utazott, hogy részt vegyen egyrészt a Torum Maa szabadtéri múzeum interaktív Reguly-térképének bemutatásán, melyhez múzeumunk is szolgáltatott információt, részben pedig egy nemzetközi, kulturális témájú IT Fórumon, ahol bemutatták az NKFI-projekt

keretében tervezett Reguly-honlapot, valamint Gulyás Zoltán előadást tartott Reguly Antal térképészeti munkásságáról.

A Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház által meghirdetett Reguly Emlékév a kutató 200. születésnapján, 2019. július 11-én kezdődött meg Zircen, a Reguly Fesztivál keretében. A négynapos programsorozat fővédnökségét az UNESCO Magyar Szervezete vállalta, hiszen egész napos konferenciával csatlakoztunk Az Óslakos Nyelvek Éve nemzetközi programhoz is. A Reguly Fesztiválra a helyi és magyarországi résztvevők mellett közel 40 finnugor vendég érkezett Zircre: Hanti-Manszijszkból a Kézműves Központ, az Obi-Ugor Népek Tudományos Kutatóintézete és az Ember és Természet Múzeuma munkatársai, a Jamali Nyenyec Autonóm Körzetből nyenyec és hanti előadók, valamint két mariföldi népi együttes. Vendéglátásukat a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezete és az NKA segítségével tudtuk biztosítani.

A Reguly Fesztivál nyitónapja a Zirc Városi Önkormányzat nagytermében zajlott. Ottó Péter polgármester és Ruttkay-Miklián Eszter köszöntője után Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum főigazgatója nyitotta meg a fesztivált és egyben az emlékévet. Ezt követően Kiss T. István–Kiss Erky Dávid *Reguly, az ember* című színpadi művét tekinthették meg a résztvevők. A szerzők által „*párbeszéd egy felvonásban*” műfajúnak nevezett színdarabban az ifjú és a felnőtt Reguly találkozik, s idézi fel élete eseményeit levelek, folklórgyűjtések segítségével. A délelőtti programot a *Reguly Antal emlékezete* című vándorkiállítás megnyitója zárta; a kiállítást másnap már a Rákóczi téren tekinthette meg a közönség. A kiállítás 16 molinón Reguly Antal életútját és térképészeti munkásságát mutatja be. Állandó elemként idővonal és térkép-vázlat jelenik meg a molinókon, míg az életutat bemutató szöveges és képi anyagok változnak. A grafikai munkákat a Stég Design Reklám és Grafikai Kft. készítette, a tartalmat Ruttkay-Miklián Eszter és Gulyás Zoltán állították össze, a kivitelezés az NKA segítségével zajlott. A mobil installáció első sorban a szabadtéri bemutatásokhoz készült és szibériai jellegű – a rénpásztorok építményeinek szerkezetét idéző – rúdelemekből állt. A kiállítás az emlékév folyamán több helyszínre is eljutott. Vándorkiállításunkkal kapcsolatban még egy fontos tény érdemes megemlíteni: a Tallinni Magyar Intézet is szeretett volna megemlékezni Regulyról, és az anyag annyira elnyerte tetszésüket, hogy elkészítették a molinók észt nyelvű változatát is.

A délutáni program a következő tudományos előadásokból állt. Klima László (ELTE Finnugor Tanszék): *Reformkori rokonságkeresés – Mit tudhatott Reguly Antal a magyar nyelv és nép rokonságáról mielőtt útnak indult?*; Csepregi Márta (ELTE Finnugor Tanszék): *A Kalevalától a hősénekekig. Reguly folklórgyűjtése*; Ruttkay-Miklián Eszter (Reguly Antal Múzeum): *Reguly hagyatéka. Mi is volt az utazóládákban?*; Gulyás Zoltán (Reguly Antal Múzeum): *Reguly Antal térképészeti munkássága*.

Gulyás Zoltán bemutatja a Reguly térképezéséről írott könyvét

A délutáni program zárása Gulyás Zoltán előadása után az általa készített monográfia bemutatója volt. A könyv első részében rövid leírást olvashatunk Reguly életútjáról, emellett a szerző elhelyezi Reguly utazását és térképészeti érdemeit a korabeli magyar felfedezőutak sorában, továbbá vázlatosan ismerteti, hogy a hazai kartográfusok részéről a könyv megjelenése előtt ki, mikor és milyen eredményességgel foglalkozott a témával. Az első rész második alfejezetében Reguly térképezésének történetéről olvashatunk. A szerző bemutatja Reguly uráli és nyugat-szibériai utazásának útvonalát, részletesen ismerteti a terepi vázlatok és a térkép megalkotásának folyamatát, megvilágítja Reguly sajátos kartográfiai szemléletmódját. A könyvben a szerző minden korábbinál részletesebben górcső alá veszi azokat a 19. századi térképi forrásmunkákat, amelyeket Reguly a saját térképe szerkesztése során felhasznált, illetve azokat a híres oroszországi kartográfiai munkákat is, amelyek szerzői bizonyítottan hasznosították Reguly uráli térképét és a terepen gyűjtött földrajzi anyagait. Külön alfejezetben szerepelnek a Reguly-térkép négyféle változatának és a terepi vázlatoknak részletes tartalmi elemzése. Az első részt magyar nyelvű összefoglaló, valamint az irodalomjegyzék zárja.

A második részt a terjedelmes névgyűjtemény alkotja. A kötetnek hatalmas jelentősége van abban, hogy a Reguly-térkép és a terepi vázlatok teljes névanyaga együttesen szerepel benne, ami nagymértékben hozzájárulhat az obi-ugor nyelveket érintő kutatások eredményességéhez. A gyűjteményben először a kéziratos térkép, majd külön-külön minden egyes vázlat névanyaga olvasható.

A harmadik részben Reguly nyolc terepi vázlatának, illetve két vázlattöredékének korszerű feldolgozása és az értelmezést segítő jelmagyarázat következik. A szentpétervári kéziratos Reguly-térkép kötethez mellékelte modern feldolgozása nemcsak a könyv szerves részeként, hanem akár különálló térképi kiadványként is megállja a helyét.

A kötet végén az összefoglaló három idegen nyelven – angolul, németül és oroszul – olvasható, ezzel is elősegítve a nemzetközi használatot.

A program a Rákóczi téren álló Reguly-szobornál folytatódott. Dr. Babus Antal, az MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye vezetője tartott megemlékező beszédet, majd a résztvevők közösen megkoszorúzták a szobrot. A Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület tagjai és finnugor vendégeink fellépése gazdagította a koszorúzás programját.

Az első nap programja a Reguly Múzeumban folytatódott, ahol két kamarakiállítás nyílt: az egyik a korábban már említett *39 év – 39 téglá, avagy Egy életút agyagba öntve* című a veszprémi Teguláriumból érkezett, a másik a tervezési szakaszban lévő, 2021. szeptember 14-én megnyílt *Regulyversum – mindent Regulyról* címet viselő új, állandó kiállítás terveit mutatta be.

A 18 óra 19 perckor tartott közös koccintás után lehetőség nyílt megismerni finnugor vendégeinket. Sötétedés után 200 mécseszt helyeztünk le a Múzeum udvarán Reguly Antal emlékére.

Július 12-én és 13-án a változatos programok több helyszínen, párhuzamosan zajlottak.

A Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház emeleti előadótermében július 12-én délelőtt Az Óslakos Nyelvek Éve jegyében tartottunk szemináriumot. 2019-et az UNESCO Az Óslakos Nyelvek Évének nyilvánította azzal a céllal, hogy a nyelvi sokféleségre, a nyelv és a kultúra, a hagyományos tudás kapcsolatára irányítsa a figyelmet. Mivel a Reguly Antal által kutatott nyelvek mára veszélyeztetett helyzetben vannak, Regulyra emlékezve a szeminárium keretében e nyelvek mai helyzetére koncentráltunk. Bevezetőt mondott Sipos Mária, az MTA Nyelvtudományi Intézet Finnugor és Nyelvtörténeti Osztályának vezetője, majd finnugor és szamojéd vendégeink és a téma kutatóinak beszámolója hangzott el az uráli nyelvek mai helyzetéről. A nem magyarul elhangzott előadásokhoz tolmácsolást biztosítottunk, aminek külön érdeme volt, hogy az oroszországi finnugor nyelveken beszélő vendégeket anyanyelvükről tudtuk tolmácsolni. Ennek azonnal mérhető volt a hordereje, hiszen a rendezvényről élő videó-bejelentkezések is készültek, és az otthon maradt oroszországi finnugor kollégák azonnal szóvá tették, hogy „ők is olyan konferenciára akarnak menni, ahol saját anyanyelvükön beszélhetnek”. Természetesen sok esetben – például az első napon elhangzott magyar nyelvű előadások esetében – orosz nyelvre tolmácsolunk, ezzel biztosítva mindenki számára a nyelvi hozzáférést.

Július 13-án délelőtt ugyanitt a hanti-manszijszki Kézműves Központ munkatársai számoltak be a 19. századi obi-ugor viselet részét képező csalánszövet ruhák rekonstrukciójáról. E téma különösen fontos a Reguly-hagyaték szempontjából, hiszen ő is hozott haza gazdagon hímzett, csalánszövetből készült női viseleteket.

A szakmai előadásokkal párhuzamosan mindkét napon néprajzi filmvetítés zajlott. A teljes program felsorolása helyett két alkotást emelünk ki, amelyek fokozott figyelmet kaptak, hiszen ezek alkotóival személyes találkozásra is sor került. Stephan Dudeck és Christian Vagt filmje, *A havazás előtt* három interjúban mutatja be a keleti hanti világot. Stephan Dudeck német kulturális antropológus évtizedek óta foglalkozik a témával, filmje nagy érdeklődésre tartott számot nemcsak a magyar, hanem a jelen lévő oroszországi vendégek körében is, és érdekes beszélgetés bontakozott ki az alkotókkal. Halmy György *Medveünnep* című filmje, melyben Schmidt Éva kommentálja az alkotók által felvett hanti medveünnepet, szintén nagy benyomást tett a közönségre. Az 1990-es évek elején készült felvételek dokumentációs értéke felbecsülhetetlen.

Ugyancsak nagy érdeklődés mellett zajlottak mindkét nap délelőttjén a múzeum kézművesműhelyeiben külföldi vendégeink kézműves-foglalkozásai.

A Reguly Fesztivál a Rákóczi téren is folyamatosan kínált programokat. A *Reguly Antal emlékezete* címet viselő vándorkiállítás szabadtéren is megtekinthető volt.

Reguly Antal az 1850-es években maga is készített dokumentáló felvételeket, többek közt a Palócföldön. Erre a tényre reflektálva a Reguly Fesztivál két napján, július 12-én és 13-án Laczkó Péter vándorfényképész is felállította sátrát a Rákóczi téren. A hagyományos fényképészeti eljárások felélesztésével foglalkozó fényképész a nap segítségével készíti negatívjait. Finnugor vendégeink népviseletben készült képei bármelyik archívumba bekerülhetek volna, olyan archaikusra sikerültek.

Reguly régészeti és antropológiai érdeklődésének bemutatására Kustár Ágnes (TTM Embertani Tár) és Pátkai Ádám (Laczkó Dezső Múzeum) tartott foglalkozásokat.

A szabadtéri színpadon július 12-én Zsirmik István mesélt, majd finnugor vendégeink léptek fel mari, hanti, nyenyec folklórelőadással. Este a Banda húzta a bakonyi talpalávalót, majd közös moldvai táncház zárta a programot Vastag Richárd vezetésével.

Július 13-án délután a Magyar Népmeseszínház *Mirkó királyfi* című előadása szórakoztatta a kicsiket-nagyokat, este pedig két zirci kötődésű könnyűzenei együttes, az Innergarden, majd a Mörk adott koncertet.

Július 14-én, vasárnap a Zirci Ciszterci Apátság bazilikájában emlékmisét mutatott be Bérczi Bernát O.cist apát úr, majd a Bakony Finnbarátok Köre Egyesület „otthonának” számító Barátság Parkban folytatódott a program. Átadásra került a Bakony Finnbarátok Köre Egyesület által kialakított Reguly

Liget, ahol hársfa emlékeztet a bicentenáriumra, és szabadtéri tabló mutatja be Reguly Antal munkásságát. Ugyancsak itt került bemutatásra a Bakonyi Finnbarátok és az Erdélyi Baráti Kör közös munkája: az újonnan felfestett és hivatalosan kialakított Reguly-túraútvonal. A piros háromszög jelzéssel ellátott útvonal részben már meglévő túraútvonalakon halad, részben új területet is bekapcsol a Magas-Bakony turistahálózatába. A 35 km hosszú körtúra érinti a Reguly Múzeumot is; hossza egyben utal arra is, hogy Zirc abban az évben ünnepelte várossá nyilvánításának 35. évfordulóját.

A nap és egyben a Reguly Fesztivál záróprogramja a HoldDalaNap világzenei együttes koncertje volt a Reguly Ligetben. A fergeteges hangulatú koncertbe bekapcsolódtak finnugor vendégeink is, így közös öröme koronázta meg a programsorozatot.

A Reguly Emlékévvvel egy időben indult el a múzeum szerkesztésében az egész emlékévből tartó Reguly-sorozat az *Élet és Tudomány* című folyóiratban, melynek havonta megjelenő írásai a múzeum honlapján is megtekinthetők (<http://regulymuzeum.hu/élet-es-tudomány-reguly-sorozat>).

A megemlékezések sora Érden, a Földrajzi Múzeumban folytatódott 2019. szeptember 3–4-én. A kétnapos Reguly-konferencián a néprajz, nyelvészet, finnugrisztika, térképészet jeles kutatói tartottak előadást. Az ebből összeállított kötet várhatóan 2021-ben jelenik meg nyomtatásban. Kísérőrendezvényként bemutatásra került a *Reguly Antal emlékezete* című vándorkiállítás, amely három hétig volt megtekinthető.

2019. szeptember 27-én, a Kutatók Éjszakáján a budapesti Egyetemi Könyvtárban zajlott megemlékezés, hiszen Reguly Antal 1850-től haláláig, 1858-ig az Egyetemi Könyvtár első őre (főkönyvtárosa) volt. Előadások mellett a lépcsőházban található Reguly-emléktábla megkoszorúzására is sor került. A könyvtár olvasótermében a vándorkiállítást is bemutattuk.

2019. október 17-én a Magyar Tudományos Akadémia tartott megemlékezést akadémikus tagjáról. A Magyar Akadémia 1841-től támogatta Reguly kutatásait, utazását. 1850-ben tartotta meg itthon székfoglaló előadását. A kutatóra a Rokon Népek Napjához kapcsolódó időpontban emlékezett a tudományos élet, melyet a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Nyelvtudományi Bizottsága, azon belül az Uráli Nyelvészeti Munkabizottság szervezett. A *Reguly 200 – Reguly Antal tudományos munkássága két évszázad távlatából* című emlékülés előadásai a *Magyar Tudomány* 2021/1. tematikus számában megjelentek nyomtatásban és elektronikusan is. Vándorkiállításunk az egynapos rendezvény kísérőrendezvényeként szerepelt a teremben. Fellépett továbbá Vera Kondratyeva hanti énekesnő, és bemutatásra került Olga Korniyenko dokumentumfilm-rendező filmje is.

A megkoszorúzott emléktábla az Egyetemi Könyvtárban

Vándorkiállításunk további helyszínre utazott: október 25-én a Palóc Múzeumban (Balassagyarmat) került bemutatásra a Szeder Fábián Emlékkonferencia keretében, és az év végéig ott volt látható. A megnyitón Ruttkay-Miklián Eszter beszélt Reguly munkásságáról. Szeder Fábián és Reguly kapcsolata szimbolikus: Szeder Fábián palócokról készített leírása ugyanabban az évben jelent meg, amelyben Reguly született; tudjuk továbbá, hogy Reguly élete utolsó évében a palócok között végzett kutatásokat.

2019. október 17–19. között a Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület és az Erdélyi Baráti Kör Egyesület szervezésében Reguly-vetélkedő zajlott Zircen, óriási sikerrel. A hagyományosan október 3. hetére eső Rokon Népek Napjára időzített eseményen 6 csapat mérte össze tudását Barótról, Dercenből, Szombathelyről és Zircről, azaz egyrészt a Regulyról elnevezett oktatási intézményekből, másrészt Zirc erdélyi és kárpátalji testvértelepüléseiről. A múzeum a helyszínt adta, és a Reguly Emlékév emblémájának számító rénszarvasszámiminta szitázásával segítette a diákoknak a versenyre hangolásban. A jó hangulatú vetélkedőn mindenki nyert, a záróhelyezéstől függetlenül. A feladatok megoldása között jutott idő bakonyi túrára és koncertre is: a múzeum a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete segítségével tudta megrendezni Vera Kondratyeva hanti énekesnő koncertjét és Olga Kornyienko filmrendező alkotásainak bemutatóját, melyre a Művelődési Ház Alkotmány utcai termében került sor.

Az Interparlamentáris Unió Magyar–Finnugor Baráti Tagozata, a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete, a Magyar–Orosz

Művelődési és Baráti Társaság, a Magyar–Finn Társaság, a Magyar–Észt Társaság, a Reguly Társaság és a Reguly Antal Múzeum (Zirc) szervezésében 2019. november 8-án a Parlament Delegációs Termében zajlott megemlékezés Reguly Antal születésének 200. évfordulója alkalmából. Az ülést L. Simon László vezette le, kiemelt előadója Valerij Petrovics Markov, a Finnugor Nép-ek Világkongresszusának alapító elnöke, az Orosz Parlament felsőházi tagja volt. Felszólalt a továbbiakban dr. Klinghammer István professor emeritus, dr. Szij Enikő docens (ELTE BTK), dr. Pusztay János professor emeritus, dr. Ruttkay-Miklián Eszter igazgató (Reguly Múzeum), dr. Nanovfszky György nagykövet és dr. Salánki Zsuzsanna adjunktus (ELTE BTK). A közönség soraiban helyet foglaló Gulyás Zoltán munkássága, kiadott könyve nagy elismeréssel többször szóba került az eseményen. A nyílt, de regisztrációhoz kötött eseményen a Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület is képviseltette magát.

2019. november 9-én – némi áttétellel – Kőrösi Csoma Sándoron keresztül emlékeztünk Regulyra. A két keletkutató sorsát szimbolikusan fogja össze az 1819. év: Reguly születési évében indult keletre Kőrösi. Diákkori leveléből tudjuk, hogy Reguly példaképként tekintett rá, majd jóval később „*Észak Kőrösi Csomájának*” nevezték Regulyt. Természetes volt tehát, hogy a Reguly Emlékévben Kőrösi Csoma Sándor is helyet kapjon. Dr. Nagy Balázs (geográfus, az ELTE Földrajztudományi Központjának vezetője) előadásával keresztülvezetett minket a Himaláján Kőrösi Csoma Sándor nyomában, majd Irimiás Balázs építész mutatta be a Csoma Szobája Alapítvány munkáját. Marton Károly tolmácsolásában pedig magyar népmeséket hallhattunk. A Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület nepáli ételeket készített az alaklomra – nagy sikerrel.

Zircen a 2019. év hátralévő részében Regulyra a Mézeskalács-faluban emlékeztünk. Az évek óta rendszeresen megrendezett eseményt adott témában hirdetjük meg, amihez csatlakozva vártuk az alkotók mézeskalács-épületeit. 2019-ben Reguly Antal útját adtuk meg témaként a résztvevőknek, és ugyan többen talán megijedtek a feladattól, az elkészült munkák gyönyörűek lettek, és összeállt az egész életút. Készült lappföldi ház, Lánchíd és palóc parasztporta is; ez utóbbit Hatvanból hozta az alkotója Zircre – úgyhogy a mézeskalács-falu mozgalom is országos hírnévre tett szert, több forgatócsoport adott hírt róla.

Az emlékév 2020-ra eső időszakát nagyban felülírta a COVID-járvány, teljesen eltörölni azonban nem tudta: volt olyan rendezvény, amelyet még meg tudtunk tartani, többet azonban későbbi időpontra kellett csúsztatnunk.

2020. február 13-án a Tatabányai Múzeumban mutattuk be a *Reguly Antal emlékezete* című vándorkiállítást. A múzeumi környezet lehetővé tette, hogy itt tárgyakkal kiegészítve kerüljenek bemutatásra a molinók. A megnyitón előadással, filmvetítéssel kiegészítve mutattuk be a tárlatot, amelyet Tatabányán ért a COVID lezárás, így további helyszínre a tervek ellenére nem juthatott el az emlékévben.

Reguly Antal megkoszorúzott mellszoba Zircen

2020. február 22-én a múzeum történetében kiemelt fontosságú esemény zajlott le: főépületünk felújítására és új Reguly kiállításra készülve bezártuk addigi kiállításunkat. A finisszázs természetesen kapcsolódott Regulyhoz: Kelemen Ivett (Debreceni Egyetem Finnugor Tanszék) *A Demonstration túl...* – *Sajnovics János eltűnt számi szótárának nyomában* című előadásával emlékeztünk a mű megjelenésének 250. évfordulójára. Reguly Antal finnországi tanulmányai alatt rendszeresen forgatta Sajnovics művét, ebből tájékozódott a nyelvhasználat mibenlétéről. A kiállítás és a múzeum főépületének lezárása szinte egybeesett az ország lezárásával; a tervezett programok elmaradtak, a helyszínen azonban megindultak a kivitelezési munkálatok.

Nyárig kellett várni, hogy újra rendezvényt szervezhessünk. 2020. július 11-én ismét tarthattunk Reguly Fesztivált. A helyszín az építkezés miatt a Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület által kezelt Reguly Liget lett. A helyzetből adódóan a program jóval szerényebb volt az előző évinél, de így is kapcsolódott valamilyen módon minden programeleme Reguly Antal munkásságához. A programot a Zirci Városi Vegyeskar nyitotta meg *Dallal Reguly nyomában* című összeállításukkal. Őket követte Király Dávid és Konrád Viktor szílélel dacoló dudajátéka. Kevesen tudják, hogy Reguly nemcsak Finnországban és Szibériában, hanem Palócföldön is alapvető kutatásokat végzett. A palóc kuta-

tások kapcsán hívtuk el a két dudást, hogy hangszereik segítségével idézzék meg előttünk ennek a tájegységnek a népdalait, dudanótáit. Őket követte a HoldDalaNap zenekar, akik az előző évben nagy sikerrel mutatkoztak be a zirci közönség előtt.

Tárlatvezetés a „Regulyversum – Mindent Regulyról” című kiállításban

Az élvezetes zenei programok mellett a múzeum természetesen kézműves-bemutatóval is készült: a finnugor zászlók színeiből válogatva szövőműhelyünk kötélverőjén Marton Károly vezetésével az érdeklődők betekintést nyerhettek a kötélverés rejtelmeibe. Emellett egy különleges „tetoválás” programot is terveztünk erre a napra. Az obi-ugorok, azaz hantik és manysik körében több évszázada használt tetovált jeleknek, a tamgáknak sok érdeklődője akadt a fesztiválon. Az obi-ugorok körében ezeket a jeleket alkalmazták egy-egy személy azonosításra, de az ábráknak szakrális jelentésük is volt. A szombati fesztiválon erről tudhattak meg többet az érdeklődők és elkészíthették saját *tamgájukat* hennafestéssel Matykó Júlia közreműködésével. Végül a *möllkyt*, azaz a finn kuglijátékot is meg kell említenünk, amit örömmel játszottak a kisebb és nagyobb gyerekek egyaránt.

2019-ben jelent meg, de a nagyközönség a Reguly Fesztiválon találkozhatott először Csúcs Sándor Reguly Antalról írt, hiánypótló monográfiájával, melyben mind az életútjéről, mind a tudományos munkásságáról részletesen számot ad a szerző.

2020. augusztus 23-án, Reguly Antal halála napján zártuk a Reguly Emlékévet ott, ahol megnyitottuk: a Városháza nagytermében. A Bakonyi Finnbarátok Köre Egyesület tagjai gyönyörű emlékműsort adtak elő „*Miért lenne külön az én gyenge kis életem sorsa, mint vállalt közösségemé?*” – *Egy rendkívüli életút levelek tükrében* címmel. A műsort Müllerné Wenczel Rita és Wenczel Zsuzsanna állította össze. Ekkor mutattuk be a Reguly Antal Múzeum által erre az alkalomra készített emlékbélyeget is.

Az önkormányzat épületétől fáklyás felvonulással a Reguly-szoborhoz vonultunk a Rákóczi térre, ahol beszédet mondott dr. Ruttkay-Miklián Eszter, a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház igazgatója, majd hivatalosan bezárta az emlékévet.

A Regulyval kapcsolatos események azonban nem értek véget.

A vándorkiállítás 2020 tavaszára tervezett szegedi bemutatója nem tudott megvalósulni, ám ez ehhez kapcsolódó előadások online elhangozhattak. A Szegedi Tudományegyetem BTK Finnugor Tanszéke 2021. április 28-án *Reguly 200+2* címen szervezett eseményt, mely a diákok mellett nyitott volt minden érdeklődő számára. Az előadásoknak (minimum) kettős célja volt: egyfelől, hogy bemutassák reformkori tudósunk, Reguly Antal (1819–1858) elképesztő teljesítményét a legfrissebb kutatási eredmények tükrében, másfelől pedig: példát mutassanak arra, hogy egy tudománytörténeti téma milyen megközelítéseket kínál. A program során Ruttkay-Miklián Eszter Reguly hagyatékáról beszélt *Regulyversum – mindent Regulyról. De mit is?* címmel. Dr. Gulyás Zoltán *A térképész Reguly és oroszországi kapcsolatrendszere* témában tartott előadást. Zárásként Ruttkay-Miklián Eszter a készülő új, állandó Reguly-kiállításról beszélt *Kiállítás egy kis vidéki múzeumban egy fiatalon elhunyt reformkori tudósról – lehet-e érdekes? Kulisszatitkok a készülő Reguly kiállításról* címmel. Az online előadásokat a hallgatóság kérdésein alapuló beszélgetés zárta.

2021-ben is megszervezte a Reguly Antal Múzeum a Reguly Fesztivált. Bár a járványügyi helyzet miatt külföldi vendégek meghívása szóba sem kerülhetett, a háromnapos rendezvényt érdekes tartalmakkal sikerült megtölteni. Az első napon, július 9-én a magyar népi kultúráé volt a főszerep. Elsőként a Magyar Népmese Színház előadását tekinthették meg a gyermekek – és persze szüleik, nagyszüleik. Ezután Dávid Botond székelyudvarhelyi fotóművész szabadtéri kiállítását nyitottuk meg a világ népviseleteiről. A GeoFolk projekt célja minél több népviselet dokumentálása a világ minden tájáról. A kiállítást S. Lackovits Emőke néprajzkutató nyitotta meg. A kiállítás a fesztivál alatt végig megtekinthető volt. A megnyitón közreműködött Petus Mónika, Baky Anna és Vajda-Szekrényes Zita. A programot néptáncbemutató és közös táncház követte, Vastag Richárd és a Gerence Néptáncgyűttes közreműködésével. Laczkó Péter vándorfényképész – 2019-hez hasonlóan – ismét a Rákóczi téren állította fel sátrát.

Július 10-én, szombaton 17 órától vártuk vendégeinket a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóházba, ahol kézműves-foglalkozások zajlottak, majd dr. Sudár Balázs történész tartott előadást *Álom az őshazáról – beszélgetés az őshaza kereséséről* címmel. Sötétedés után kertmoziba invitáltuk vendégeinket. A vásznon Körösi Csoma Sándor útja elevenedett meg Szemző Tibor *Az élet vendége – Csoma Legendárium* című filmjén keresztül. A filmvetítés után a rendező-zeneszerző Szemző Tiborral találkozhatott a közönség.

Július 11-re, Reguly Antal születésnapjára a Reguly-túraútvonal bejárásával készültünk, de az időjárás közbeszólt, így a koszorúzást és a megemlékezést a múzeum épületében tartottuk meg. Az esti koncertet, melyen a HoldDalaNap zenekar lépett fel, a Művelődési Ház színpadán tudtuk megtartani. A siker ugyanolyan átütő volt, mint a hagyományos helyszínen, a Reguly Ligetben.

2021. szeptember 14-én nyílt meg a Reguly Antal Múzeum és Népi Kézműves Alkotóház felújított, barokk műemlék épületében a Reguly Antal életét és munkásságát bemutató új állandó kiállítást. *A Regulyversum – mindent Regulyról* című tárlat szakmai háttérét az azonos című NKFI-kutatás adja, melynek célja Reguly kéziratok hagyatékának online közzététele. Az NKFI 128272 *Regulyversum – Mindent Regulyról* című projekt az MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében található kéziratok digitalizálására és feldolgozására, valamint a Néprajzi Múzeumban őrzött néprajzi tárgygyűjteményre épül. A készülő honlap beépül a kiállításba is, így a kutatás folyamatosan bővülő eredményei azonnal elérhetővé válnak. Fontos szerepet kapnak a kiállításban az alkotók korábbi kutatásai: Ruttkay-Miklós Eszter hantik között végzett néprajzi és nyelvészeti gyűjtései és Gulyás Zoltán Reguly térképészeti munkásságával kapcsolatos munkái. Több magyar és külföldi kutató, intézmény segített a kiállítás anyagának összeállításában, melynek gyöngyszemei a Reguly által gyűjtött tárgyak, de újabb kollekciók darabjai is kerültek a vitrinekbe részben a múzeum saját gyűjteményéből, részben a Göcseji Falumúzeum Finnugor Néprajzi Parkjának anyagából.

A kiállítás Reguly életét egyetlen nagy utazásként mutatja be, hiszen a 19 éves, frissen végzett jogászhallgató rövid, nyugat-európai utazásából kerekedett ki északi kutatóútja, itthoni élete pedig – a palócok közé tett utazástól eltekintve – elsősorban Pesten telt, így munkássága valóban leírható egy utazással, sőt, hogy irodalmi hasonlatot használjunk, egy „fejlődésregény”-nyel. A nagy utazás alatt ugyanis az utazgató jogászból – rengeteg munka árán – elismert tudós lett. A kiállítás éppen az út alakulásának körülményeit, okait próbálja bemutatni: milyen háttérrel, milyen motivációval, milyen véletlenek, találkozások hatására, mennyi vívódással, gonddal, elszántsággal járta be Reguly ezt az utat? A kiállítás szövegezésében tág teret kapnak a Reguly-kéziratok, illetve a neki vagy róla írt levelek, amelyek apró részletei rávilágítanak a kalandos kutatóút háttérére is.

Ezt az életutat a kiállítás többféle módon mutatja be: az olvasni nem tudó kisgyermektől a tudományos érdeklődésű felnőtt látogatóig mindenki talál látványos grafikai és installációs elemeket, kézbe vehető játékokat, interaktív IT-eszközöket és persze hosszabb magyarázó szövegeket is. A nyelvrokonságot bemutató teremben például az uráli (finnugor és szamojéd) nyelvekből hallgathatnak közös eredetű szavakat és példaszövegeket, vagy az Urál hegység dombortérképére vetített térképen követhetik Reguly útját. Játékos feladatokon keresztül tehetik próbára nyelvtanulási és térképezési adottságaikat azokon a problémákon keresztül, amelyekkel Reguly is találkozott: hogyan értsünk meg egy nyelvet szótár és nyelvtan nélkül? Hogyan rajzoljunk térképet műszerek nélkül, a lakosok elmondása alapján? Hogyan birkózzunk meg a zord természeti környezet kihívásaival?

A kiállítás alkotói az egyéni látogatók mellett a csoportokra is gondoltak, így kifejezetten várják a tanulmányi kirándulásra érkező osztályokat, hogy a magyar nyelv és irodalom, a történelem, a földrajz és a honismeret tárgyakhoz kapcsolódó foglalkozások keretében ismerkedjenek meg nemcsak Reguly Antal életművével, hanem a nyelvrokonság kutatásának módszereivel, a térképezés alapjaival, a finnugor nyelvű népek kultúrájával.

Az épület felújítása és a kiállítás létrehozása Zirc Városi Önkormányzat TOP-projektjéből és az EMMI Kubinyi Ágoston-pályázatából valósult meg.

A fentiek alapján talán elégedetten nyugtázhatjuk, hogy a sokoldalú kutató, Reguly Antalnak megfelelő emléket állítottunk az elmúlt években, születésének 200. évfordulója kapcsán. A kutatások azonban zajlanak tovább, és már látszanak újabb kérdések, amelyek eredményei árnyalhatják a Regulyról alkotott képünket. Éppen erre jók a nagy évfordulók: összegzésre, áttekintésre, a hiányok és lehetőségek felmérésére.

RUTTKAY-MIKLIÁN ESZTER

Második világháborús hadifoglyok a magyar őstörténeti kutatások szolgálatában*

Az alábbiakban közölt feljegyzést a Magyar Történeti Múzeum főigazgatója, Zichy István¹ készítette 1942 nyarán. A gróf 1934. július 1-je óta irányította a patinás intézményt, amely az 1934. VIII. tc. értelmében magában foglalta a régészeti, a történeti, az iparművészeti gyűjteményeket, illetve a Néprajzi Mú-

* Az írás a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpontjában folytatott kutatás keretében készült.

¹ *Curriculum vitae. Gróf Zichy István élete és munkássága.* Szerk.: G. Szabó Zoltán. Budapest, 2007.

zeumot.² Zichy elismert őstörténésznek számított, több munkája látott napvilágot, igaz, hogy eredményeit a későbbi, sőt, már a kortárs kutatások is meghaladták.³ Ugyanakkor számára is egyértelmű volt, hogy a magyarság őstörténete szempontjából a keleti vizsgálatok alapvető fontosságúak. Ez a cél is vezérelte, amikor támogatta, hogy Fettich Nándor 1926 után másodszer, 1935-ben a Szovjetunióba menjen kutatóútra, mivel „a magyar régészeti kutatások menete és a leletek feldolgozása mulhatatlanul sürgőssé teszi az említett oroszországi tanulmányutat”.⁴ Szintén ehhez a koncepcióhoz kapcsolódik Fettich és László Gyula 1941/1942 fordulóján végrehajtott kijevei útja, amely részben az ő kezdeményezésére valósulhatott meg.⁵ Az expedíció során a két régész felmérte a Történeti Múzeum népvándorlás és honfoglalás kori leletanyagát, hangsúlyozva, hogy a tárgyakat a helyszínen kell megőrizni.⁶

A dokumentum arra is utal, hogy Zichyt komolyan foglalkoztatta a hadifoglyok tudományos vizsgálata. A gondolat nem új keletű, már az előző világháború során a Turáni Társaság fogalmazott meg ilyen jellegű kezdeményezést.⁷ A főigazgató feljegyzése szerint ezek a kutatások jelentéktelen eredményre vezettek, ami talán abból a szempontból felel meg a valóságnak, hogy összefoglaló munkát nem tudtak megjelentetni.⁸ Ugyanakkor a tudósok intenzív gyűjtése főleg a nyelvészeti szempontok alapján történt, de történtek kísér-

² Gál Vilmos: A Magyar Nemzeti Múzeum a két világháború között. *Folia Historica*, 22. (2002–2004) 47–78. 68.; Kálnoki-Gyöngyössy Márton: *Nemzet és múzeum. A magyar múzeumügy a jogszabályozás tükrében (1777–2010)*. Budapest, 2020. 95–105.

³ Vigh József: *A magyarországi finnugor régészet kutatás- és tudománytörténete*. <http://finnugor.elte.hu/?q=regbibl>

⁴ Zichy István levele Hóman Bálint miniszternek, 1935. október 28. MNM Központi Adattár, MNM Irattár 220/1935 Főigazgatósági iratok. Az ajánlólevél az alábbi intézményeket érintette: Ermitázs (Leníngrád), Allami Történeti Múzeum (Moszkva), Ukrán Történeti Múzeum (Kijev). Minderre lásd Seres Attila: Magyar „régészeti delegátus” Moszkvában a két világháború között. Levéltári források Fettich Nándor 1935. évi szovjet kutatóútjának tanulmányozásához 1935–1937. *Limes*, 4. (2012) 4.: 37–63.

⁵ Fettich Nándor levele Zichy István főigazgatóhoz. 1941. augusztus 11. MNM Központi Adattár, MNM Irattár, 112/1941 Főigazgatósági iratok.

⁶ Fodor István: *Magyar régészek a háborús Kijevben*. Budapest, 2018. 28–29.

⁷ „A Turáni Társaság mozgalmát indította, hogy a nyelvészettel, folklorisztikával és embertannal foglalkozó tudományos testületek és intézetek a magyarországi fogolytáborokban őrzött oroszországi hadifoglyok turáni eredetű elemeit tegyék tüzetes tanulmányozás tárgyává.” *Ethnographia*, 26. (1915) 164.; Ablonczy Balázs: *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Budapest, 2016. 68–70.

⁸ A gyűjtéseket felhasználó munkák a II. világháború után jelentek meg. Beke Ödön: *A cseremiszek (marik) népköltészete és szokásai*. I. Budapest, 1951; *Volksbräuche und Volksdichtung der Wotjaken. Aus dem Nachlasse von Bernhard Munkácsi*. Hrsg. v. D. R. Fuchs. Helsinki, 1952.

letek antropológiai vizsgálatokra is.⁹ A nyelvészeti és antropológiai kutatásokról a napi sajtó is beszámolt.¹⁰

Zichy koncepcióját alapvetően a tudományosság jegyében fogalmazta meg. Fontosnak tartotta az antropológus szakember jelenlétét, a feladatra Nemeskéri János¹¹ személyében egyik munkatársát ajánlotta. Ugyanakkor azt is szem előtt tartotta, hogy a Magyarországra kerülő hadifoglyok emberségebb bánásmódban részesülnének, amiből később politikai tőkét is kovácsolni lehetne.

Forrás. [Az átírásnál a dokumentumban szereplő helyesírást vettem figyelembe.]

Lelelőhely: MNM Központi Adattár, MNM Irattár, 113/1942, Főigazgatósági Iratok

Gépirat, a dátum és az aláírás autográf.

Hivatalból: Orosz hadifoglyok tudományos tanulmányozásáról memorandum. Átadatott Voinovich Géza¹² Öméltóságának, a M. T. Akadémia főtítkárának

1942. jul. 28.

⁹ Munkácsi Bernát: Jelentés az esztergomi fogolytáborban végzett votják nyelvi és néprajzi tanulmányairól. *Akadémiai Értesítő*, 27. (1916) 2.: 61-77. Munkácsiról írt nekrológiájában kiemelte, hogy a „világháború alatt az oszét hadifoglyok nyelvét tanulmányozta”. Zichy István: Munkácsi Bernát 1860–1937. *Ethnographia*, 48. (1937) 4.: 321.; Vikár Béla: Jelentés fogolytábori tanulmányairól. *Akadémiai Értesítő*, 27. (1916) 12.: 702–712.; Kúnos Ignác: Tatár foglyok táborában. *Budapesti Szemle*, (1916) 470.: 209–227.; Lenhossék Mihály: A finn-ugor nyelvcsaládhoz tartozó orosz hadifoglyokon végzett anthropológiai vizsgálatok. *Akadémiai Értesítő*, 27. (1916), 12.: 687–702.; Az újabb kutatásokra ld. Gyenyiszov, Viktor: Munkácsi Bernát és az udmurt nemzetiségű hadifoglyok etnográfiai kutatása az Osztrák-Magyar Monarchia hadifoglytáborában, 1915–1918. *Néprajzi Hírek*, 46. (2017) 1.: 6–20.

¹⁰ Rokonok az ellenségeink között. A fogolytáborokban történt tudományos kutatások eredményei. *Pesti Napló*, 67. (1916) 1.: 4.; Kovács Lydia: Az ősi magyar típus. Ősmagyar fajrokonok embertani felvétele az orosz hadifoglyok között. Lenhossék Mihály dr. a fogolytáborok tanulmányozásáról. *Magyarország*, 24. (1917) 35.: 15-16.

¹¹ Nemeskéri János (1914–1989), tanár, antropológus, 1937–1939 között a Néprajzi Múzeumban, 1939–1945 között a Régészeti Tárbán dolgozott. Pap Ildikó: Nemeskéri János. *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Szerk.: Bodó Sándor–Viga Gyula. Budapest, 2002. 649-651.

¹² Voinovich Géza (1877–1952) irodalomtörténész, esztéta, 1935 és 1949 között volt az MTA főtitékára. Markó László: Voinovich Géza. *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002*. III. Szerk.: Beck Mihály et al. Budapest, 2003. 1391.

MEMORANDUM, az oroszországi finnugor és töröktatár hadifoglyok embertani és nyelvészeti tanulmányozása tárgyában.

A jelenleg folyó világháborúban tudományos szakembereknek megint felmerült az a kívánsága, hogy a háború folyamán fogságba esett oroszországi és ázsiai finnugor, török-tatár és kaukázusi /különösen oszét/ hadifoglyok embertani és nyelvészeti szempontból tanulmányozhatók legyenek. Ez általános embertani és nyelvészeti szempontból is, de különösen a magyarság őstörténeti kérdéseinek tisztázásánál rendkívül nagyfontosságú eredményekre vezethetne. A német birodalmi hadsereg fogolytáboraiiban a tudományos kutatásnak valóságos kincsesbányái fekszenek és pusztulnak felhasználatlanul. A magyar anthropológiának és nyelvtudományak aligha lesz valaha alkalma arra, hogy ilyen gazdag összehasonlító anyagot tanulmányozhasson, amilyent ma a fogolytáborokban könnyen össze lehetne válogatni.

Már az első világháború alatt is történtek kísérletek a hadifogolyanyag tudományos vizsgálatára. De ezek, szervezetlenségük és az emberanyagnak találmra való összeválogatása folytán, csak jelentéktelen eredményre vezettek. – A jelenlegi háború folyamán a Magyar Tud. Akadémia tett lépéseket azirányban, hogy nyelvtudósaink engedélyt kapjanak a fogolytáborok bennünket érdeklő nyelvű foglyainak tanulmányozására. Ez a kérés azon címen nyert elutasítást, hogy a fogolytáborok egészségügyi és ellátási viszonyai nem alkalmasak arra, hogy ott tudósok tartózkodhassanak. Ezt a választ érhetőnek tartjuk, bár vannak olyan tudósaink is, akik ezt a kockázatot szívesen vállalták volna a tudományos kutatás érdekében.

Fenti elutasítás után azt javasolnám: tegyen a magyar kormány lépéseket abban az irányban, hogy engedjen át a német hadvezetőség általunk kijelölendő hadifoglyokat abból a célból, hogy azok ide Magyarországra hozassanak és kellő katonai ellenőrzés mellett tanulmányozhatók legyenek.

Meg kell jegyezmem, hogy itt nagyobb, valószínűleg többszáz emberre tehető tömegről lenne szó. Az Észak-oroszországban lakó tengeri finne[k] több kisebb néptörödéjétől fogva át a zürjének, votjákok, cseremiszek, mordvinok több csoportján keresztül az Ural hegységig, azon túl pedig a minket különösen érdeklő vogulok és osztjákok csoportjáig, már igen sok nyelvjárás és embertani megjelenés tekintetében különböző csoportot ismerünk, amelyek – legalábbis részben képviselve lesznek a fogolytáborokban. A török-tatárok a krimi és kazáni tatárság után, a hozzánk közelálló urali baskirokon át, számtalan nyelvi és embertani szempontból különböző csoportban élnek Oroszország északi részein. – Ezek a népcsoportok valószínűleg nem mind lesznek képviselve a hadifoglyok közt, de arra is ügyelnünk kell, hogy nem érhetjük be kizárólag egyes példányokkal – személyekkel. A tudományos munka annál több eredményt ígér, minél többféle típust lesz módunkban feldolgoznunk.

Amennyiben a német hadvezetőség elvben hozzájárulna a foglyok kiadásához, akkor a következő eljárásmodot ajánlanám: szakembereink kérdőíveket

állítanak össze a foglyotábor parancsnokságok számára, amelyekben mind-azok a népek és népcsoportok /:lehetőleg lakóhelyük és tájszólásaik szerint:/ lennének feltüntetve, amelyeket itt tanulmányozni kívánunk. A kérdőívekre befutott válaszok alapján jelölnek meg aztán azokat a foglyokat, akikre mi tudományos szempontból igényt tartunk. – Kívánatos lenne és ezért lehetőleg erre is súlyt kell helyeznünk, hogy a foglyok végső kiválasztásánál egy anthropologus szakemberünk is jelen lehessen. Erre a célra személy szerint dr. Nemeskéry János, múzeumunkhoz beosztott áll. gimn. rendes tanárt hoznám javaslatba, kinek eddig már igen értékes, teljes tudományos módszerességgel feldolgozott tanulmányai jelentek meg.

Legyen szabad végül megjegyezmem, hogy ez a tervezet olyan tudományos adatok birtokába juttatná kutatásunkat, amelyek segítségével esetleg lényegesen közelebb juthatnánk a magyarság eredet-kérdésének megoldásához. Ezeknek a nyelvileg vagy fajilag rokon hadifoglyoknak hazánkban való elhelyezése, az az emberséges bánásmód, amiben részesülnének, a jövőben talán még termékeny összeköttetésekre is vezethetne a bolsevista Oroszország helyén valószínűleg létesülő nemzeti államokkal.

[Kézírással]1942. júl. 28. Zichy István aláírása

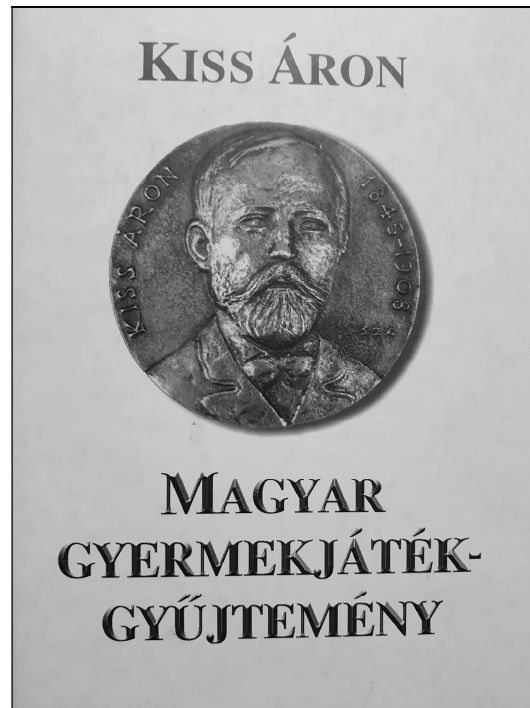
SZENDE LÁSZLÓ

Kiss Áron és a néphagyomány

A hazai oktatás- és művelődéstörténet múltjának kutatói, s a sokszor elhalványuló szakmai vagy közösségi emlékezet ébresztői a Magyar Pedagógiai Társaság hívó szavára még 2020 elején egy zászlóbontó megbeszélést hívtak össze. A cél az volt, hogy színes programfüzért szervezzenek országsszerte az egykori kiváló tanár, lelkes és közösség-szervező, hírlapalapító és szerkesztő, kutató, tankönyvszerző, önkéntes és önzetlen (!) néphagyománygyűjtő, jogi és bölcsészdoktor Kiss Áron (1845–1908) születése 175. évfordulójának tiszteletére, megünneplésére.

Sajnos a nem várt egészségügyi veszélyhelyzet a rendezvények legjavát meghiúsította, de a dr. Trencsényi László professzor vezette emlékbizottság mellé felsorakozott lelkes szerzői gárda révén, Kriston-Vízi József dr. ny. etnográfus és játékkutató szerkesztésében megjelent – amúgy még bemutatásra vár – egy, az ünnepelt sokoldalúságához méltóan színes tartalmú kötet: *Tanító emberség. Tanulmányok Kiss Áron (1845–1908) tiszteletére*. Szerk.: Kriston-Vízi József. Magyar Pedagógiai Társaság, Bp., 2021. 179 p.

A kötetben – érthető módon, a korábbi kutatások mintegy folytatásaként – megelevenednek a kortárs gyermekfolklór és játéktudomány friss gondolkodású szerzőinek (Lázár Katalin, Sándor Ildikó, Szabó Irma, Tészabó Julia, Tóth Piroska) azon írásai, amelyek a laudált Mester legendás játékgyűjtő elhivatott szerkesztői munkássága köré csoportosulnak. Az immár 130 évvel ezelőtt megjelent *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*ről van ugyanis szó (Horánszky, Budapest, 1891), amelynek kalandos létrejötte hivatalosan 1883-ra, de a szerző ezirányú téziseinek első megfogalmazását felkutatva, immár 1874-ig vezethető vissza. Ekkor még Nagykőrösön szolgál az akkori haza legifjabb magyar intézeti igazgatója a Duna-melléki reformátusság ambiciózus képzőjének falai között.

Az emblematicus mű létrejöttének körülményeiről annak 2000. évi hasonmás kiadásához készített tanulmányunkban már részletesen szóltunk, így – két évtized távolából ugyan, de azt ki nem használva – nem ismételjük meg azt. Már csak azért sem, mert azt követően néhány évvel az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum *Tudós tanárok – Tanár tudósok* című sorozatában egy kismonográfiát publikálhattunk (Kriston Vízi József: *Kiss Áron (1845–1908)*. OPKM, Budapest, 2005. 158 p.), valamint néhány éve immár nyilvános internetes portálon is hozzáférhető életút- és játékpedagógiai szempontú feldolgozásunk (<https://mek.oszk.hu/10800/10818/10818.pdf>; 519–535. p.).

A dr. Kiss Áron emlékének szentelt emléktáblánál (Budapest-Hegyvidék, XII. kerület, Kiss Áron u. 2., Gálbory-villa) 1995 óta minden évben összegyűlnek a játék- és játszáskultúra hazai és külföldi felnőtt barátai
(Fotó: Kriston-Vízi József)

Az viszont már egy ideje jól látszik, hogy továbbra is szükség lenne egy olyan korszerű és praktikus válogatásra, amely a klasszikus funduson alapulva a ma óvodai-iskolai és iskolán kívüli magyarnéphagyomány-oktatását és kedvvel végzett gyakorlását segíti elő. Nem véletlen, hogy maga Kodály az 1930-as években néhány zenepedagógiai munkájában, valamint az általa is (Bartókkal) kezdeményezett monumentális vállalkozásnak, *A magyar népzene tárának* első, éppen 70 évvel ezelőtt megjelent *Gyermekjátékok* című kötetében (s. a. r.: Kerényi György. Budapest, 1951. 969 p.) nem csak láb- vagy széljegyzetben idézi meg Kiss Áron és társainak korszakos vállalkozását.

Emellett érdemes azt is rögzítenünk, hogy Kiss Áron tanítóképezdei tanár úr is egyike volt azon 31 főnek, akik részt vettek a Magyar Néprajzi Társaság elődjeként számon tartott Magyar Népvizsgáló Társaság alakuló ülésén s tagságot jegyeztek abban (1888. december 5.)! A csendes enyészés, majd ismét talpra állás időszakából nincs tudomásunk a pedagógus Kiss Áron további részvételéről az új szervezeti életben (már csak azért sem, mert ezen években már a Nagypénteki Református Társaság, az Országos Árvaházi Alap dolgait és a nem sokára már önállóvá váló Budai Református Egyház ügyeit intézi). Ám e helyütt is felvetjük: immár érdemes volna tisztázni, hogy a gyakran azonos néven, például az *Ethnographiában* több alkalommal is publikáló két

H.(Hegymegi) Kiss Áron közül valójában melyik cikket jegyzi az apa, a legendás, jó íráskészségről és népi megfigyeléseiről ismert szatmári lelkész, majd debreceni református püspök (1815–1908) és melyiket a fia!? Az biztos, hogy az 1892-ben publikált *Erdélyi német gyermekjátékok* (*Ethnographia* III. évf. [1892] 1. sz. 38–39.) az ifjabb Áron gyűjteményéhez kapcsolódik, de több észak- és kelet-magyarországi (pl. babonák, lakodalmi szokások) közlés inkább atyjához köthető...

Ez év májusában az ELTE Tanító és Óvóképző Karának szervezésében egy igen rangos, professzionálisan szervezett nemzetközi művészetpedagógiai konferenciára került sor, amelynek középpontjában a játék és a játszás állt (ELTE Workshop for Arts Education 20–21, May, 2021.). A kétnapos konferencián e sorok szerzője is lehetőséget kapott egy vetített képes előadás megtartására, amelyben – tekintettel a jubiláns házigazdák intézményére is – áttekintette Kiss Áron dr. intézeti tanár, majd igazgató népijáték-kutatói munkáját, különös tekintettel az azt inspiráló Paedagogium jeles tanáraival gazdag tantestületének kiemelkedő műhelyjellegére. Az online konferencia-előadást, majd a Szentiványi Tibor (1931–2009) alapította Kiss Áron Magyar Játék Társaság egykori és jelenlegi tagjainak egy csoportjából éppen 20 évvel ez előtt szerveződött Pro Ludo Társaskör éves találkozásán elhangzott rövid beszédet az alábbi, immár közös elhatározáson alapuló javaslat-csokor zárta:

- kezdeményezzük Kiss Áron és társainak a korabeli Közép-Európában egyedülálló műve kritikai kiadását a mai korszerűbb használat érdekében,
- kezdeményezzük dr. Kiss Áron (1845–1908) pedagógus, neveléstörténész, közösségszervező munkásságának posztumusz elismerését *Magyar Örökség Díjjal*,
- kezdeményezzük Kiss Áron *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény* című művében foglalt történelmi magyar játékanyag beemelését a magyar Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe!

KRISTON-VÍZI JÓZSEF

* * *

FÓRUM

Az énlakai konferenciák

A Székelyföld közepén, Székelykeresztúr, Székelyudvarhely és Korond közelségében elterülő Énlaka települése nem csak kivételes épített örökségéről, egységes faluképéről és templomának rovásírásos felirattal is ékesített kazettás mennyezetéről nevezetes, hanem a kétévente ott rendezett konferenciákról is.

Az Énlaka-konferenciák célja a székely történelem és gazdaság, az anyagi és szellemi kultúra alaposabb megismerése, a még homályban rejtőző vagy ismeretlen tények feltárása. A 2007-ben rendezett első konferencia végén meghirdetett program szerint kétévente jönnek össze a különböző tudományterületek kutatói, hogy a tematikusan szervezett találkozókra megvitassák az adott témakört, rávilágítsanak az elért eredményekre, összegezzék ismereteiket, és rámutassanak a jövő kutatási feladataira. Jelentős eseménysorozat ez egy kevesebb, mint 100 állandó lakossal rendelkező kis falu részéről, amely azonban minden lehetőséget megragad arra, hogy megkapaszkodjon, megerősödjön, és ismét a térség egyik virágzó települése legyen. Két személyt kell kiemelni, akik megálmodták, s a kezdetektől szervezik a kétévente, a páratlan évek szeptemberében megrendezett konferenciákat. Az egyikük Visy Zsolt, a PTE emeritus régészprofessora, az MTA (történelemtudomány) doktora, aki a rendszerváltást követően kormányzati feladatokat is vállalt, midőn 1998–2000 között a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium kulturális helyettes államtitkári, majd 2016–2019 között a dunai limes világörökségi pályázatának miniszteri biztosi feladatait is ellátta. Énlakára is a limes témája apropóján került, a falu határában húzódó ókori római védvonal régészeti feltárásait végezte. Idővel már nyári szabadidejének mind nagyobb részét töltötte Énlakán, ahol házat is vásárolt. Az énlakai kulturális élet fellendítésére vonatkozó terveiben kiváló szövetségesre lelt Szávai Márton nyugdíjas helyi tanítóban, aki a település múltjának és jelenének kiváló ismerője és kutatója, a konferenciákat szervező Pro Énlaka Alapítvány képviselője.

Az első konferenciát 2007-ben rendezték meg a falu történetének és kultúrájának témájában. A konferencián elhangzott előadások kötet formájában is megjelentek (Visy Zsolt–Szávai Márton szerk.: *Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról*. Énlaka–Pécs, 2008. 190 p.). Ezt követően azonban a szervezők elhatározták, hogy a kétévente megrendezendő konferenciák minden esetben a székely kultúra valamely területét járják körül.

Ennek az elhatározásnak a jegyében került sor 2009-ben a II. Énlaka Konferenciára, amelynek a székely mesterségek volt az összefoglaló témája. A Székelyföldön gazdag hagyománya van a kézművesség különböző ágainak,

és a székely ember mindig híres volt találékonyságáról, mesterségekben való jártasságáról, ügyességéről. Az elmúlt évtizedekben azonban itt is jelentős változások történtek, a kézművesség bizonyos ágai visszaszorulóban vannak, a munkaszervezés gyakorlata átalakult. Az útkeresés kétarcú: a hagyományos munkaformák és mesterségek fenntartása és újjáélesztése ugyanúgy megfigyelhető, mint azok háttérbe szorulása. A munka- és munkaszervezési modellek helyi változatai és azok átalakulása ígéretes kutatási távlatokat nyújtanak a tudomány számára, a hagyományos mesterségek egyes ágai mégis sok évtizede méltatlanul kutatatlanok maradtak. Mivel másutt már alig végezhető ezek felgyűjtése és dokumentálása, e kutatásoknak nem csak helyi, hanem európai jelentősége is van. Ennek a témának kívánt fórumot teremteni a II. Énlaka Konferencia. Ezen belül fontosnak tartották a rendezők a hagyományos mesterségek speciális tárgyi kultúrájának és munkaformáinak a bemutatását, azok táj, környezeti és társadalmi összefüggéseinek az elemzését, az ezzel összefüggő migrációs jelenségek vizsgálatát (Luka Zsuzsanna–Körösfői Zsolt–Sándor-Zsigmond Ibolya szerk: *Mesterségek a székely közösségekben. Molnár István Múzeum Kiadványai 2. Székelykeresztúr, 2010. 181 p.*).

*A 2021. évi VIII. Énlaka-konferencia a helyi művelődési házban, a kép bal oldalán Bárth János, jobb oldalán Pozsony Ferenc figyeli az előadást
(Fotó: Visy Zsolt)*

A 2011 szeptemberében megtartott harmadik konferencia témaköre a székelyek középkori története és régészete volt. A székelyek eredete és korai településtörténete a homályba vész. Az eddigi kutatások számos gyümölcsöt hoztak, ám ezek csak részlegesen, és nem mindig vitathatatlan módon választották meg ezeket a kérdéseket. Az újabb kutatások egyre inkább kiterjednek a régészeti forrásanyagra is, így ismereteink jelentősen bővülnek. Úgy gon-

doljuk, itt az ideje ismét összegezni a kutatási eredményeket, szembesíteni az egymással nem mindenben megegyező véleményeket, és tartalmas vitában újabb felismerésekre jutni. Ennek a témának kívánt fórumot teremteni a III. Énlaka Konferencia, amelyen nem csak a történeti, hanem a régészeti, településtörténeti kutatások eredményei is helyt kaptak (Sófalvi Andrea–Visy Zsolt szerk.: *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből*. Énlaka–Székelyudvarhely, 2012. 286 p.).

Miként gazdálkodtak a székelyek régen? Hogyan viszonyult a közösség a gazdálkodáshoz? Mit tanulhatunk a régiek tapasztalatából? Lehetséges-e egy fenntarthatóbb gazdálkodás a Székelyföldön? Milyen fejlesztési lehetőségek nyílnak meg a Székelyföld számára az Európai Unióhoz való csatlakozás után? A székelyek gazdálkodása korábban a rendi társadalomban közösségi szabályozás alatt állott. A székely rendtartó faluközösségek, a több évszázados gazdálkodás alapját képező természeti erőforrásaik korlátozottságának és végességének felismeréséből morális szabályokat alkottak. Mai, ökológiai megközelítésben ezek a szabályok, a modern gazdaságnál fenntarthatóbb gazdálkodást jelentettek. Ennek eredménye a ma létező biológiai sokszínűséget őrző erdők, legelők, kaszálók, a székely táj. Ezeknek a témáknak kívánt fórumot teremteni a 2013. évi IV. Énlaka Konferencia, amelyen nem csak a múltbeli gazdálkodás elméleti és gyakorlati kérdései, hanem a jelen gazdasági kilátásainak hazai és nemzetközi elemzése, kutatási eredményeinek bemutatása és értékelése is helyet kapott. Ebben az évben a korábbi biztos társrendező, a Pécsi Tudományegyetem és a Pro Énlaka Alapítvány mellett a Nemzetstratégiai Kutatóintézet is bekapcsolódott a rendezésbe, mely finanszírozás tekintetében kiszámíthatóságot eredményezett a konferenciasorozat tervezésében (Sándor-Zsigmond Ibolya–Visy Zsolt szerk.: *Székely gazdálkodás régen és most*. Molnár István Múzeum, Székelykeresztúr–Pécsi Tudományegyetem, Pécs–Pro Énlaka Alapítvány, Énlaka–Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 2014. 222 p. – az *Ethnographia* 128. évfolyam (2017) 4. számában Máté Gábor írt ismertetést róla).

2015-ben, a sorrendben V. Énlaka Konferencia témája a székely népzene és néptánc volt. Az előadók nem pusztán a hagyományos táncok és táncalkalmak történetiségére, a magyar nemzeti kultúrába történő beemelésére tértek ki, de foglalkoztak a jelenkori folyamatokkal is, például a román „mulatós tánc”-ként is ismert *manele* hatásával is (Pávai István–Sófalvi Emese szerk.: *Székely népzene és néptánc*. Hagyományok Háza–Budapest; Pécsi Tudományegyetem – Pécs; Pro Énlaka Alapítvány – Énlaka, 2018. 125 p.).

A 2017 szeptemberében megrendezett VI. Énlaka Konferencia témája a székely népi, iskolai és műkedvelő színjátszás volt. A témaválasztás háttérében az a felismerés állt, hogy a székely népi színjátszásnak és a részben ezen alapuló iskolai és műkedvelő színjátszásnak nagy hagyománya van a tájon. A helyenként mindmáig élő gyakorlat a magyar nyelv ápolását és gazdagodását, a közösségek fennmaradását és erősödését szolgálja. Az évszázadokon át érle-

lódó gazdag anyag gyűjtése és feldolgozása a székely művelődés és kultúra értékes kincse. A konferencia az előadások és bemutatók révén e kutatások összegzését nyújtotta.

A székely nyelvjárás témáját járta körül a 2019. évi VII. Énlaka Konferencia. A székely az a magyar nyelvjárás régió, amely keleti peremként a történelemben és a legújabb korban is leginkább megőrizte területi kiterjedtségét és sajátos karakterét. Funkcionális teljességével alapja és kifejezője volt mind a hagyományos népi kultúrának, mind a magasabb műveltségnek, irodalomnak. Alapja és kifejezője ma is a székely identitásnak. Az énlakai konferencia célja az volt, hogy számba vegye a történelmi hagyomány és örökölt változatosság mai továbbélését, változását, valamint azt, hogy a székelység magyar nyelvhasználata alárendelt jogi helyzetében miképpen képes alkalmazkodva ellenállni az államnyelvi és a globalizációs nyomásnak, miképpen válhat képessé arra, hogy megfelelően alakítsa a közmagyar (standard), a regionális köznyelv és a helyi nyelvjárás viszonyát (Péntek János–Visy Zsolt szerk.: *Hagyomány, változatosság és változás a székely nyelvjárásban*. Pro Énlaka Alapítvány, Énlaka–Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest–Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2020. 236 p.).

A legutóbbi, a 2021. szeptember 17–19. között megrendezett Énlaka Konferencia témája a székelyföldi népszokások voltak, amelyen az előadók az emberélet fordulóihoz tartozó szokások mellett a kalendáris szokásokra is kitértek. Az előadásokból szerkesztett tanulmánykötet megjelenése 2022 első félévében várható.

Számos néprajzkutató vett már részt szervezőként vagy előadóként közvetlenül is a konferenciasorozat eddigi alkalmain, mint – a teljesség igénye nélkül – Andrásfalvy Bertalan, Balázs Lajos, Bali János, Barabás László, Barna Gábor, Bárh János, Dóka Krisztina, Filep Antal, Kallós Zoltán, Karácsony Molnár Erika, Kinda István, Lázár Katalin, Mohay Tamás, Pávai István, Péntek János, Pozsony Ferenc, Tari Lujza és Zsigmond Győző. A konferenciasorozat kiváló lehetőséget teremt arra, hogy a néprajzi kutatások legújabb eredményei bemutatathatóvá váljanak, továbbá a különböző tudományterületek képviselő résztvevők formális és informális keretek között tapasztalatokat cseréljenek. Nem utolsósorban, a helyi Művelődési Házban tartott előadások és a hagyományos lakóházakban kialakított szálláshelyeken folyó esti beszélgetések a határon átnyúló tudományos és személyes kapcsolatok építésében is jelentős szerepet játszanak.

Találkozunk 2023 szeptemberében, a IX. Énlaka Konferencián!

BALI JÁNOS

Lassú tudomány a gyors médiában
Beszámoló a „Néprajz és social media”
című kerekasztal-beszélgetésről
(2021. április 14.)

Inspiráló alkotóktól, nagyszerű projekteket ismerhetett meg a *Néprajz és social media* kerekasztal-beszélgetés közönsége. Miben mérhető egy szakmai projekt sikeressége? Hogyan áll helyt a lassú szakmaiság a gyors online népszerűségben? És hogyan oldható meg a projektek archiválása? Ezekre a kérdésekre kerestünk lehetséges válaszokat vendégeink segítségével.

2021. április 14-én az ELTE BTK Folklore Tanszék Néprajz és média szemináriuma kinyitotta virtuális kapuját minden érdeklődő előtt: *Néprajz és social media* címmel online kerekasztal-beszélgetést rendezett közösségi médiában futó néprajzi, múzeumi projektek alkotóival, Bobák Szilvia és Ilyefalvi Emese moderálásával. Az esemény vendége volt Berényi Marianna, a Magyar Nemzeti Múzeum Kommunikációs és Közművelődési Igazgatóság fősztályvezetője, Kuti Klára, a Magyar Nemzeti Múzeum muzeológusa, Frazon Zsófia, a Néprajzi Múzeum muzeológusa, valamint Smid Bernadett, az ELTE BTK Folklore Tanszék adjunktusa, akik betekintést nyújtottak a közösségi média projektek születésének történetébe, a tevékenységük motivációjába.

Mit rejt a raktár?

2017-ben, a tatai Német Nemzetiségi Múzeum munkatársaként indította útjára Kuti Klára a #raktárszerda hashtaget a Facebookon. A kampány egy rendkívül izgalmas közösségi játék: arra invitálja a múzeumokat, hogy mutassák be rak-

táraid azon tárgyait, amelyeket eddig nem láthatott a nagyközönség és amelyek kevésbé esélyesek egy kiállításon való megjelenésre. Míg a múzeumok offline egy szorosan összetartó hálózatot alkotnak, az online térben ez a csapatmunka korábban nem mindig tudott megvalósulni – erre nyújt egy megoldást a #raktárszerda, amely egy olyan formáját teremtette meg a közös, online múzeumi jelenlétnek, amelybe bármelyik múzeum becsatlakozhat és amely a közönségnek nagyon különleges tudást ad át. A játék aktív résztvevői között nem csak néprajzi múzeumokat találunk, hanem megismerhetjük a Türr István Múzeum, a Ferenczy Múzeumi Centrum, a Thúry György Múzeum, az Éber-emplékház, a Laczkó Dezső Múzeum, a Szent István Király Múzeum és a Nemzeti Múzeum raktárában rejtőző tárgyakat, amelyek között perzsa tolltartóktól kezdve, összecusukható turistapoharakon és zöldségpároló edényeken át, láthatunk kékfestő mintákat és *Gazdálkodj okosan!*-t is.

Ha nem a tigris, akkor mi?

Következő vendégünk, Frazon Zsófia 2018-ban létrehozta a *Tigris a múzeumban* című, múzeum és valóság kapcsolatával foglalkozó beszélgetéssorozatot, amely Kenneth Hudson 1977-es „*A tigris a múzeum, az tigris a múzeumban, és nem a tigris*” megállapítására épül. Az eseménysorozat olvasónaplójaként pedig megszületett a NEM A TIGRIS Facebook csoport, amely átalakult egy közösségi gyűjtőkampánnyá, amikor a csoporttagok tigriseket kezdtek ajándékozni a múzeumnak. A Néprajzi Múzeum tudományos tudását a hétköznapi tudással ötvöző gyűjtemény nap mint nap gyarapodik egy-egy új tigrissel és történetével. A mára 600 főhöz közelítő közösségnek köszönhetően már a 849. tigris is bekerült a gyűjteménybe. A csoport egyrészt egy virtuális tigris-archívum – amelynek egyes elemei kuratori kommentárokat is tartalmaznak a beküldők történetei mellett –, másrészt a múzeumi és a hétköznapi valóság különbségei megismerésének és a „*múzeumul*” gondolkodás felfedezésének színtere is. Részletesebben a #nematigris-ről a Frazon Zsófiával készült interjúban és podcastben is hallhatunk.

Pireneusok helyett Insta-profil

Az esemény harmadik vendége Smid Bernadett volt, a @magicandchurch Instagram oldal alkotója, aki teljesen új szempontot hozott a beszélgetésbe: egyfelől nem a múzeumi szférát képviselte, hanem az egyetemet, másfelől pedig a *Magic and Church* története is lényegesen különbözik az előző kampányokétól. Smid Bernadett tavaly márciusban egy pályázat keretén belül a Pireneusokban végzett volna archívumi kutatást, amelynek eredményeit egy szakmai blogon keresztül tervezte megosztani, azonban végül a járványhelyzet közbeszólt, a kutatás nem valósulhatott meg. Annak ellenére, hogy a te-repmunka elmaradt, az azt megelőző kutatómunka eredményének közkinccsé

tétele így is megtörtént: Smid Bernadett elindította a @magicandchurch-öt. Az Instagramra (szakmai blog helyett) végül azért esett a választása, mert nagyon izgalmas lehetőségnek érezte a kép és szöveg egységében történő beszélgetést. A *Magic and Church* fókuszában a kora újkori Ibériai-félsziget néphite és népi vallásossága áll, emellett megjelentek már a magyar folklórhoz kapcsolódó posztok, valamint számos könyvajánló is. Számos poszt leírása több nyelven is olvasható: magyar mellett angolul, katalánul vagy spanyolul.

Szélesebb nézőpontból

Berényi Marianna a múzeumi perspektívához kapcsolódik, de egy szélesebb látószögből közelít az online múzeumi kommunikációhoz amiatt, hogy fősztályvezetőként és a Magyar Múzeumok OnLine főszerkesztőjeként sokféle csatornán, sokféle közönséghez szóló online tevékenységek koordinátora. Ebből a szempontból vizsgálva készült 2020-ban a *Közösségépítő múzeumok, múzeumi közösségek az online térben* című kutatása, amely a *MúzeumCafé* 77. számában jelent meg, továbbá 2021-ben, a *MúzeumCafé* 81–82. számában pedig *A koronavírus terjedése a múzeumi gyűjteményekben* című kutatása olvasható. Utóbbi kutatását Berényi Marianna a beszélgetés utolsó részében röviden bemutatta a közönségnek: a múzeumok krízishelyzetekben vagy egyéb rendkívüli, aktuális helyzetekben régóta szoktak gyorsreagálású kampányokat indítani és ez a koronavírus alatt is így történt, amely esetében Berényi Marianna szerint két dolog biztos volt: „Az egyik, hogy kitört a wc papír pánik, a másik pedig, hogy a kulturális intézmények áthelyezték a tevékenységüket az online terekbe.”

Variációk állattá válásra

A múzeumok legfőbb feladatuknak a pandémia alatt egyrészt a látogatókkal való minőségi párbeszéd kialakítását, másrészt a járványhelyzet mindennapi életének dokumentálását tartják, amelyekre különböző megoldásokat találtak: a Skanzen például *Mutasd a maszkod!* elnevezéssel indított maszkgyűjtő kampányt, a Néprajzi Múzeum ettől eltérően nem egy konkrét tárgyra fókuszált, hanem létrehozta a #karanténtárgyak Facebook csoportot, amely tagjai azokat a tárgyaikat mutatják be, amelyek valamilyen módon a karanténhoz köthetőek számukra. A szegedi Móra Ferenc Múzeum a már meglévő oral history gyűjteményét bővíti a látogatóik által Skype-on elmesélt koronatorténetekkel, a Közlekedési Múzeum a látogatói új közlekedési élményeit és a közlekedési vállalatok tapasztalatait gyűjti, míg a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum pedig *A járványok világa* néven indított blogot, illetve a koronavírushoz kapcsolódó, online zajló folyamatokat is gyűjtik, például orvosi cikkeket, diskurzusokat és összeesküvés-elméleteket a járványhelyzetről.

Közösségi média mint tudományos terep

Tudományos ismereteket átadni a közösségi médiában nem mindig könnyű feladat, mert a tudomány nem tud és nem is feltétlenül akar az éppen aktuális trendekbe illeszkedni, valamint általában hosszabb posztszöveget igényel a megszokottnál, így nem biztos, hogy meg fogja tudni állítani a gyorsan görgető felhasználót. A projektek bemutatása után ezzel kapcsolatban hallhattuk vendégeink gondolatait és tapasztalatait. Abban mindenki egyetértett, hogy a múzeumi és kutatói projektek sikerét másban kell mérni, mint alapvetően a közösségi média egyéb tartalmait: Frazon Zsófia a csoportkohézióban és a sokféle tudás találkozásában látja a projektje valódi sikerét, Smid Bernadett pedig abban, hogy párbeszédet kezdeményezhet az érdeklődőkkel és kapcsolatot tarthat a hallgatóival.

Minden megvan?

Kuti Klára számára az a gesztus a legfontosabb, hogy a #raktárszerda mindenkié, nem csak egy múzeumé. A projekt kiegészítéseként idén márciusban Szerdahelyi Orsolyával közösen létrehozta a @mindenmegvan Instagram fiókot is, ahol a koncepció marad (láthatatlan múzeumi tárgyak láthatóvá tétele), csupán új közönséghez szólnak egy új kommunikációs közegben. Azáltal, hogy a projekt már Instagramon is követhető, olyanokat is el lehet érni, akik az Instagram egyszólamos-képhangsúlyos beszédmódját preferálják a Facebook hosszabb lélegzetvételű stílusával szemben. A projekt közönségének sokszínűsége pedig azért lényeges szempont, mert Kuti Klára a múzeumot és a gyűjteményt terepmunkának tekinti. *„Ha azt gondolom, hogy én a múzeumi gyűjtemény terepén dolgozom, akkor nem vonhatom meg azt a határt, hogy csak az egyik emberrel beszéljek, meg csak a másikkal, a terepen belül mindenkivel szóba kell állni, mindenkire oda kell figyelni.”*

Hogyan lehet valami lassú az interneten?

Berényi Marianna arra a nagyon fontos jelenségre hívta fel a figyelmet, hogy az aktuális eseményekre reflektáló tudományos tartalmak a közösségi médiában a megjelenésük idejében bár népszerűek, jellemzően nem tesz jót nekik az öregedés, évek távlatából visszatekintve alulmaradnak az időtlen, az aktualitásra kevésbé támaszkodó tartalmakkal szemben, amelyek pedig a publikáláskor szokatlanul népszerűek lenni, fokozatosan érik el a közönségüket. A sikeresség kapcsán merült fel a beszélgetésben, hogy a szakmai projektek a közösségi médiában lassú tartalmaknak minősülnek, mert több időt és energiát igényelnek a felhasználóktól, gondolkodásra sarkallják a befogadót. Vendégeink teljes egyetértésben azt az álláspontot képviselték ezzel kapcsolatban, hogy a lassúságra szükség van az interneten is, továbbá a szakmaiság nem

áldozható fel a népszerűségért, hanem meg kell találni azt a stílust, amely értelmezhetővé teszi a tudományt az adott platformon.

„A múzeumi gyűjteményi munka mindenféle projektben, legyen az kiállítás, részvételi projekt, social media fordítás a múzeum nyelvéről a közönség nyelvére. Sokféle közönség – sokféle fordítástechnika.” (Kuti Klára)

Kuti Klára szerint nem abból kell kiindulni *„hogy az Insta használók nem olvasnak, buták, fiatalok, ilyenek-olyanok, hanem arról van szó, hogy a múzeum saját tudását át kell tudni fordítani tudományos tanulmányba, kiállításba.”* A szakmai tudás médiumváltása a tudományok hagyományos műfajai és a közösségi média között egyébként nagyon izgalmas és különleges élmény lehet a kutatónak. Smid Bernadett osztotta meg erről a tapasztalatát a beszélgetésben: *„Meg tudom nézni ebben az állandó változó kommunikációs közegben és felületen, hogy hogyan tudom az üzenetet alakítani, mert az is alakul és én is alakulok az üzenettel. Az egész projekt formálódik ennek a kettőnek a hálójában.”*

Mi lesz, ha eltűnnek a projektek?

Minden néprajzi, múzeumi közösségi média projekt életében eljön az a pillanat, amikor felmerül a kérdés, hogy hogyan őrizhetőek meg az internet megál-lás nélkül változó világában. A kerekasztal vendégei mind törekednek a projektek archiválására, azonban jelenleg nincs tökéletes megoldás rá. Frazon Zsófia egyelőre saját Excel táblázatban archiválja az adatokat, de már történetek egyeztetések a Monari adatbázis fejlesztőivel a tekintetben, hogy a Néprajzi Múzeum digitális gyűjteménykezelő rendszerébe hogyan lehet majd integrálni a tigriseket. Berényi Marianna ugyanakkor arra hívta fel a figyelmet, hogy sajnos az a dinamikus hipertextuális háló, ami ezen tartalmak mögött van, így is elvész, Frazon Zsófia szerint viszont *„A totális archiválást nem kell misszióként megfogalmazni, mert az offline közegben sem működik.”* *„Nem hiszek a totális archívumban, nem hiszek abban, hogy a sűrű leírás jobb mint a ritka. Bele kell nyugodni abba, hogy bizonyos dolgok elvesznek.”*

A kérdéskör komplexitásából adódóan egy kerekasztal-beszélgetésnek természetesen nem volt célja kidolgozni a közösségi média projektek archiválásának módszertanát, de arra tökéletes alkalom volt, hogy diskurzust indítson róla. A közönség által a vendégekhez intézett kérdések a projektek archivált, adatbázisba rendezett adatainak felhasználásával kapcsolatos jogi és etikai kérdéseikhez fűződött, amelyről a vendégek egyetértő válasza az volt, hogy az utókor számára mindenképp elérhetőnek kellene lennie az összegyűjtött adatoknak, de hogy ez megvalósulhat-e, azt a jövőbeli erre vonatkozó szabályozások fogják eldönteni.

Berényi Marianna, Kuti Klára, Frazon Zsófia és Smid Bernadett lelkesedését, a szakmája iránti elkötelezettségét és projektjeik nagyszerűségét látni

rendkívül motiváló lehetőség volt, valamint különleges élményt is adott, amiért bepillantást nyújtott a szakmai közösségi média projektek kulisszái mögé.

KÁLDI ANNA

Népművészet a nevelésben
Platthy György-emlékkonferencia
és Magyar Örökség Nevelési Konferencia
(Göd, 2021. június 5–6.)

2021. június 5–6-án negyedik alkalommal került sor a Platthy György emlékére megrendezett konferenciára. Platthy György festőművész, főiskolai tanár (1908–2003) a Pécsi Tanárképző Főiskola Rajz Tanszékének vezetőjeként komoly szerepet vállalt abban, hogy a népművészet tanítása bekerült a rajztanárképzésbe és ezen keresztül az általános iskolai vizuális nevelésbe. *Népművészet* címmel jelent meg Rónai Bélával közösen készített főiskolai tankönyve, amely a téma elméleti összegzése mellett hangsúlyt fektet a népművészet alkalmazásának pedagógiai módszertanára is.

A korábbi konferenciák (Pécsvárad – 2008 és 2012, Táborfalva – 2016) központi témája a népművészet alkotó módon való felhasználása volt a vizuális nevelésben.

2021-ben a Gödi Búzaszem Iskola adott otthont a tematikájában kibővített emlékkonferenciának. A rendezvény nemcsak a vizuális nevelésen belül, hanem tágabb pedagógiai kontextusban vizsgálta a népművészet értékeinek gazdag felhasználási lehetőségeit.

Jeles személyek fémjelezték a téma fontosságát a köznevelésben és a felsőoktatásban, valamint az alkalmazott néprajztudomány körében. A konferencia fővédnöke prof. dr. Kásler Miklós miniszter (EMMI), tiszteletbeli elnöke pedig prof. dr. Andrásfalvy Bertalan volt.

Az emberi erőforrások miniszterének köszöntője után Pálfi Erika, a Köznevelési Tartalomfejlesztési Főosztály vezetője mutatta be a 2020-ban megújított *Nemzeti alaptanterv*-ben a nemzeti identitás megerősítését szolgáló új elemeit.

Dr. Baksa Brigitta, a váci Apor Vilmos Katolikus Főiskola tanára, a hon- és népismeret tantárgy oktatásban betöltött szerepét és térnyerésének állomásait emelte ki előadásában. Sorra vette, hogy a tantervi változások utóbbi két évtizede alatt a népi kultúrát bemutató ismeretanyag hogyan jutott el a közös követelménytől a választható tantárgyon át a kötelező tantárgyi státuszig.

Nyitrai Péter, a budapesti Piarista Gimnázium és a Váci Utcai Ének-zenei Általános Iskola vizuáliskultúra-tanára a *Nemzeti alaptanterv* és a kapcsolódó kerettantervek vizuális kultúrát érintő szemléleti novumait emelte ki. Az ismeretátadás helyett az alkotva befogadás, a gyakorlati alkotáshoz kötött ismeretszerzés került a fókuszba.

Várszegi Tibor, a veszprémi Pannon Egyetem docense az óvónő- és tanítóképzés Teremtés rendjéhez igazított alapelveiről beszélt. Hat felsőoktatási intézmény tantervi hálójának vizsgálata alapján jutott arra a megállapításra, hogy a multikulturális szemlélet térnyerése mellett a magyar kultúra értékrendjének érvényesülése háttérbe szorult. Kiemelte azokat az alapelveket, amelyeknek érvényesülniük kellene a pedagógusképzésben: a női minőség méltóságának visszaadása; a természet adta tapasztalások felé fordulás visszaállítása; a kötelelességrend és a jogrend egyensúlyának helyreállítása.

Platthy István művészetterapeuta, a Csontváry Képzőművészeti Stúdió művészeti vezetője a *Néphagyomány és művészetterápia* című előadásában bemutatta a Pécsi Gyermekotthonban 1989-től működő művészetterápiás alkotóműhely tevékenységét. Hangsúlyozta, hogy nem a múlt kultúrájának rekonstruálása a cél, hanem a lehetőségek feltárása, a múlt gyökereiből táplálkozó értékes kultúra megélése.

Uzsálné dr. Pécsi Rita neveléskutató, a váci Apor Vilmos Katolikus Főiskola docense a népművészet személyiségfejlődésre gyakorolt hatását elemezte. Előadásának főbb gondolatai között megjelent a művészet hatásmechanizmusa, az érzelmi tanulás, és ezek tükrében a népművészetben rejlő lehetőségek feltárása.

Horváth Szilárd tanár, a Búzaszem Iskola egyik alapítója és vezetője a néphagyomány jövőt építő erejének a nevelésben való hasznosításáról beszélt. Előadásának indító gondolata összegzi mondanivalójának lényegét: „*Ha keresztény, magyar és szeretetteljes országot szeretnénk, akkor keresztény, magyar és szeretetteljes nevelést kell adnunk gyermekeinknek.*” Ennek kulcsa a népi kultúra gazdag világában, a népmesékben, a népi játékokban, a népzene-

ben, néptáncban rejlő fejlesztési lehetőségek felismerése és alkalmazása a nevelési folyamatban.

Dr. Juhász Zoltán népzenekutató, népzene tanár az eurázsiai népzenei térképen megjelenő zenei ősnyelvek és a magyar népzene kapcsolatát tárta fel, hangszeres bemutatóval illusztrálva a számos dallamegyezést és hasonlóságot. A népzenei anyanyelvekben egyszerre megnyilvánuló nemzeti sajátosságok és az egyetemesség felismerése segít megfejteni dallamaink eredetének kérdését, egyben rávilágít arra, hogy zenei anyanyelvünk beszélt nyelvünkkel összevethető ősiségű.

Katona Irén nyugdíjas óvónő, a szerves műveltségre alapozott nevelési-oktatási rendszer egyik kidolgozója, az évkör tevékenységszervező rendjéről beszélt. Előadásának alapgondolata az egységes szemlélet kialakítása. A természettel való együttélés során megtapasztalt egyetemes tudás a közösség kultúráján keresztül hagyományozódik át a következő nemzedékre. Ennek óvodai megvalósításához a mesék és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek biztosítanak keretet.

A délutáni előadások sorát Andrásfalvy Bertalan, *Széchenyi-díjas* néprajzkutató, egyetemi tanár videóüzenete nyitotta meg. A formaalkotó és díszítő népművészet nevelésben betöltött szerepéhez kapcsolódó gondolatait osztotta meg a konferencia résztvevőivel. Előadásában tartalmi áttekintést adott a Platthy-émlékkonferenciákról és ráirányította a figyelmet a közösség megtartó, formáló erejére.

Szerényi Béla, az Óbudai Népzenei Iskola vezetője, ezüstkoszorús hangszerkészítő-mester a magyar népzeneben rejlő és nemzeti önazonosságunk számára nélkülözhetetlen értékekről beszélt. Kiemelte a tudásátadás intézményesített formáinak árnyoldalait és ennek tükrében mutatta be az Óbudai Népzenei Iskolában működő pedagógiai módszertani központ törekvését, a közösségi tudásátadásból induló egyéni technikai fejlesztés és tehetséggondozás folyamatát.

Vetró Mihály, a Nádudvari Népi Kézműves Iskola szakoktatója, művészeti vezetője a nádudvari módszerről beszélt. Előadásában körvonalazta a kézművesoktatás szerepét az identitás kialakulásában és a kreatívfejlésben. A közös alkotótevékenység gyümölcseként szökött az együtt alkotás öröme, az egymásra utaltság megismeréséről.

Bese Botond népzeneész, népzene tanár a Búzaszem Iskolában zajló duduoktatás új útjairól beszélt. A korosztályok képességeihez igazított többlépcsős zenetanítás eredményeként kiemelte, hogy a közös zenélésben, rivalizálás nélkül, mindenki megtalálja a helyét.

Birinyi József néprajz- és népzene kutató előadásában a hagyomány, szimbólum, nemzettudat fogalmak tartalmi és történeti áttekintésére vállalkozott, kiemelve a hagyományelemekből, motívumokból kialakuló nemzetmárkázó értékeket.

A keszthelyi Életfa Általános és Alapfokú Művészeti Iskola két pedagógusa is bemutatta sajátos oktatási módszerüket. Eckert Judit tanító a szerves magyar műveltségre alapozott írás- és olvasástanítás folyamatát vázolta fel. A módszer szerint a betűket egy hierarchikus rendbe való szerves beépülés folyamatában ismerik meg a gyerekek, ami nagy előnyt jelent a tanulás motivációját és hatásosságát tekintve. Egyed Andrea rajztanárként hangsúlyozta, hogy a népművészet motívumainak megismertetése nem szorulhat csupán a vizuális nevelés keretei közé. Előadásában a népművészetre alapozott matematika oktatásának azon területeit mutatta be, ahol a látvány, az alkotás, az örömezés és az együtt gondolkodás jelentős motivációt biztosít a tantárgyi eredményekhez.

Balázs Gabriella Eszter rajztanár, művészetterapeuta és Makoldi Gizella vizuális nevelőtanár előadásában a vizuális nevelésben alkalmazott szerves műveltség, illetve a népművészet jegyében zajló alkotástanítás témáját járta körül.

Sevella Zsuzsanna játékfejlesztő, átörökítő visszahagyományozó tevékenységet végez a népművészeti mintákkal, motívumokkal. A Mintakincstár foglalkoztató sorozat céljaként a hagyományőrzést, az elődeink által használt mintakincs megismertetését és megőrzését, az ismeretek bővítését, megerősítését, rendszerezését, az önálló alkotómunka segítségét és a személyiség komplex fejlesztését emelte ki.

Szabó Gyula katolikus pap, mezőörsi plébános a magyar hagyomány, népünk hitvilágának keresztény szellemiségéről beszélt konkrét példák említésével.

Az első napot a hozzászólások és az összegző gondolatok után Platthy György festőművészről szóló dokumentumfilm vetítése *Ecset és katedra* címmel, majd a Búzaszem Iskola udvarán megtartott táncház zárta.

A konferencia második napja Somody Beáta, a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének elnökének köszöntő szavaival indult, illetve videóüzenetben köszöntötte a tanácskozást Molnár V. József néplélekrajz-kutató.

Fogta Béla rajztanár a vizuális nevelésben a néphagyomány továbbéltetésének lehetőségeiről, a képi anyanyelv kialakulásának folyamatáról beszélt.

Dr. Géczi-Laskai Judit rajztanár, egyetemi adjunktus a művészeti nevelés értékét emelte ki előadásában. A téma történeti áttekintését követően a hatékony művészetközvetítés alapelvét fogalmazta meg.

Kissné dr. Czárán Eszter tanító, a *Világnak virága*-kötetek szerzője, a magyar műveltség megismerését az évkör járásához igazítva mutatta be. Előadásában is megfogalmazott célja a kötetek segítségével a régi emberek életében jelen lévő rend közvetítése.

Zsolnai Gábor katonai hagyományőrző a szablyavívásban rejlő lehetőségekről beszélt a magyar ifjúság nevelésében. A férfiminta közvetítése mellett kiemelte a küzdelmek során a belső lelki tekintély és tudatosság elsajátítását.

Falatovics Ádám, az Országos Baranta Szövetség elnöke előadásában bemutatta a *baranta* néven ismert harcművészetet, amely a magyar harci test-

kultúra és játékkultúra fejlesztésével, modern sporttá alakításával népszerűsíti a magyar kultúrát és a hagyományos értékeket.

Dr. Virág András cserkésztsízt a regöscserkészetről, a magyar cserkészlet egyik útjáról beszélt. Bemutatta a Karácsony Sándor által vezetett portyázásoktól napjainkig zajló regöscserkész-táborok személyiségformáló, életutat meghatározó szerepét.

Mokos Béla, a Búzaszem Alapítvány elnöke a Búzaszem Iskola tanuláskultúrájáról beszélt. A 16 éve működő intézményben a közösségépítés fontos eszközeként jelen lévő néphagyomány szerepét vázolta fel. A jövő iskolamodelljeként mutatta be a Búzaszem iskolát.

Bognár Erzsébet Katalin, a Magyar Hagyomány Műhelye szervezője a műhely történetéről tartott előadást, kiemelve a folyamat meghatározó személyeit és törekvéseit. Csósza Zsuzsanna és Huszti Kata pedig a Magyar Örökség Műhely tervezett képzési programját tárta fel.

Az ebédszünetet követően került sor azoknak az intézményeknek a bemutatkozására, ahol a szerves magyar műveltségre alapuló oktatási programok valósulnak meg. Az abai Atilla Király Gimnázium életközponitú nevelési stratégiáját az iskola egyik alapítója, Szilasy György ismertette. Gál Edit, a biatorbágyi Czuczor Gergely Katolikus Általános Iskola alapításának egyik kezdeményezője, az iskola jelenlegi igazgatója az élő magyar néphagyomány iránti elkötelezettségükről beszélt. M. Komáromi Gyöngyi pedagógiai vezetőként a keszthelyi Életfa Általános és Alapfokú Művészeti Iskolát mutatta be. Takács Zsolt az 1993-ban elsőként alakult nem állami fenntartású művészeti iskola, a Győr-Moson-Sopron megyében működő Harmónia Alapfokú Művészeti Iskola születéséről és csaknem 30 éves történetéről beszélt. Benő-Nagy Réka a Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium igazgatójaként a paraszti kultúra szerves egysége tanításának és továbbéltetésének megvalósításáról, a népi kézművesszakmák iskolarendszerű oktatásáról szölt. Nagyné Törő Krisztina az Ópusztaszeren létrejött Ökotanyák Családi Szövetségének keretei között megálmodott, a magas színvonalú, gyakorlatias, család- és egészségközponitú oktatásra törekvő iskoláról beszélt.

A zárászó a népművészettel nevelés konferencia alapgondolatait összegezte: *„A magyar néphagyománnyal okos és értelmes, magas érzelmi intelligenciájú, közösségi életre vágyó, a nemzet jövőjét a múlt értékeinek birtokában formálni képes magyar nemzedékeket nevelhetünk.”*

Az emlékkonferencia egyúttal a Magyar Örökség Nevelési Szövetség zászlóbontó alkalma is volt. A Kárpát-medencei összefogás elindításának célja, hogy a magyar népművészet, néphagyomány az óvodától az egyetemig fontos szerepet kapjon a fiatalok nevelésében.

A konferencián elhangzott előadások az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával, a Búzaszem Alapítvány kiadásában önálló kötetben is megjelentek a rendezvény időpontjára.

BAKSA BRIGITTA

**Család és kitelepítés a II. világháború utáni
Közép-Kelet-Európában
(2021. június 9–11.)**

Az ELTE BTK Néprajzi Intézet és a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) közös szervezésében 2021. június 9–11. között nagyszabású konferencia került megrendezésre. Az esemény a koronavírus-járvány miatt online formában valósult meg, ennek ellenére (vagy éppen ennek köszönhetően) a három nap során intenzív véleménycserére nyílt lehetőség. Ez az esemény főszervezőjének és lelkének, Deáky Zitának is köszönhető, aki több szekció vezetése mellett, az első nap végén levetített, *Az elfelejtett katoná* című filmet követő beszélgetést is moderálta.¹ A konferencia résztvevőit Bartus Dávid, az ELTE Bölcsészettudományi Kar dékánja, Fűrész Tünde, a KINCS elnöke és Mohay Tamás, az ELTE BTK Néprajzi Intézet igazgatója köszöntötte.

A konferencia fő témája a második világháborút követő kitelepítések köré épült, azon belül is egy sajátos alulnézeti perspektívából, egy-egy személy sorsát, a családokat középpontba állítva foglalkozott az 1945 utáni eseményekkel. Ezzel együtt a harmincöt eladó – közöttük tapasztalt kutatók és doktoranduszok egyaránt – a közép-kelet-európai, szocialista mintára kialakult diktatúrák sajátosságait is bemutatta. Az előadások reflektáltak arra, hogy a második világháború alatt és azt követően lejátszódó politikai és történelmi események milyen nyomot hagytak a különböző nemzetiségű emberek és családjuk életében. Több generáció sorsát meghatározó traumák, egyéni és csoportos túlélési stratégiák sokasága, több település etnikai és felekezeti viszonyainak átalakulása rajzolódott ki a hallgatóság számára. A konferencia során a múlt eseményei kerültek középpontba, de az előadásokból és a hozzászólásokból kiderült, hogy az évtizedekkel korábban megtörtént tragikus események a későbbi generációk életében is mély nyomot hagytak, befolyással voltak a mai családok életére, mentalitására, kapcsolatrendszerére.

Az előadások érzékenyen, mégis alaposan és tárgyilagosan, történelmi és szóbeli forrásokat felhasználva és elemezve vizsgálták a politikai és társadalmi változásokat. A konferencia első előadója, Bognár Zalán a Gulág és Gupvi árnyékában élő magyar családok sorsát mutatta be, és felhívta a figyelmet a kétféle lágerrendszer közötti különbségekre. Ehhez a tematikához kapcsolódott Makra Mónika, Dán Vanda, Muskovics Andrea, Benkó Levente, Papp Annamária, Murádin János és Mihály János előadása is. Őket követték a felvidéki magyarok sorsát ismertető előadók, így Popély Árpád, Mohay Tamás, Bukovszky László és Nagy Péter.

---

¹ A dokumentumfilmet, amely az utolsó magyar hadifogoly, Toma András történetét mutatja be, Ravasz Balázs rendezte.

Csehszlovákiából kitelepített magyarok a vasútállomáson
(Forrás: Fortepan)

A konferencia második napját a német nemzetiségű családok életét vizsgáló előadások indították. Tóth Ágnes plenáris előadása után, amely a háború és a kollektív büntetés hatását elemezte a német nemzetiségű családokra való tekintettel, Schell Csilla kutatása a Németországban új hazára talált kitelepítettek családi levelezésébe engedett bepillantást. Gajdos-Frank Katalin magyarországi német asszonysorsok 1944 utáni történetével, Bimba Brigitta a kárpátaljai németek kitelepítésével ismertette meg a hallgatóságot. Ennek a blokknak az utolsó előadója, Ament-Kovács Bence a Tolna megyei Hőgyész környékéről kitelepített német családok körében lezajlott társadalmi és életmódbeli változásokat mutatta be.

A délutáni előadások sorát a délvidéki magyarok helyzetét körbejáró előadások nyitották meg, és az ottani folyamatokra és hatásukra reflektált Papp Árpád, Göncz László, Lábadi Károly és Bereczky Ildikó is az előadásuk során. A következő hat előadó a belföldi telepítések családokra gyakorolt hatásával foglalkozott: Bank Barbara plenáris előadása, Tóth Gábor és Horváth Sándor a Hortobágyra kitelepített és elhurcolt családok kényszerű boldogulásának lehetőségeit vizsgálták. Marinka Melinda a tiszalöki kényszermunkatáborokba hurcolt német nemzetiségiek sorsát, Földváryné Kiss Réka a kitelepítések református egyházi forrásokban fellelhető adatainak tanulságait mutatta be. Marosi István a kommunizmus évtizedeiben (1944–1989) üldözött kárpátaljai görögkatolikus papok és családjaik sorsát vizsgálta.

A konferencia utolsó napját Balog Baláznak, a világháború utáni és az 1956-os amerikai kivándorlási hullámok egyéni és közösségi aspektusai köré épülő előadása nyitotta meg. Ezt követően Molnár D. Erzsébet az 1944 őszi Kárpátaljáról Szovjetunióba hurcolt ártatlan civil polgárok életét felforgató eseményeket tárta fel. Székely András Bertalan előadása során egy személy, a művelődésszociológus Venczel József viszontagságokkal teli életébe engedett betekintést. Zalatnay István az 1980-as években Erdélyből menekültek rendhagyó történetéről számolt be. Az eseményt záró utolsó blokk előadói között a bukovinai székelyek története köré épült. Gatti Beáta az őket érintő 1941-es és 1944-es telepítések családi kapcsolatra gyakorolt hatásáról, Nagy István az 1944 októberi bácskai menekülésükről és a Völgység több településén történt letelepítésükről beszélt. A konferencia utolsó előadását Nagy Pál tartotta, aki az 1960-as években, a cigányságot érintő telepfelszámolási törekvéseket és hatásukat elemezte.

A konferencia témáját, tematikáját tekintve speciálisnak tekinthető, és felhívta a figyelmet a kitelepítésekkel foglalkozó kutatások fontosságára és szükségességére. Olyan szakmai fórumnak bizonyult, amely több tudományterület képviselője közötti párbeszédet tett lehetővé és mind az előadók, mind pedig a hallgatók számára továbbgondolásra sarkalló kérdések felvetésére inspirált.

VÁMOS GABRIELLA

**Beszámoló a Tóth Margit emlékére rendezett
mini online konferenciáról
(2021. június 10.)**

A koronavírus-világjárvány miatt a 2020-as év sok esemény, közte számos hazai és külföldi konferencia elhalasztását, vagy végleges elmaradását eredményezte. A Magyar–Egyiptomi Baráti Társaság által kezdeményezett és dr. Győri Hedvig, a Szépművészeti Múzeum egyiptológusa, az MEBT főtítkára által szervezett Tóth Margit centenáriumi emlékkonferenciát 2020-ra tervezték, de az is átkerült 2021-re. De még az idén június 10-ére, Margit-napra kitűzött eseményt is biztonságosabbnak tűnt zoomos online keretek közt megtartani.

A jelenlévőket dr. Tüske László orientalista, a társaság jelenlegi elnöke üdvözölte. A Magyar–Egyiptomi Baráti Társaság 1995-ben alakult meg, 2020-ban már fennállásának 25. évfordulóját ünnepelte. Az évforduló kapcsán nem csak a jeles egyiptológusokról, korábbi elnökökről, dr. Kákosy Lászlóról és dr. Fodor Istvánról emlékeztek meg, hanem az általuk személyes baráti kapcsolatok alapján is jól ismert és tisztelt Tóth Margitra is méltó módon kí-

vántak emlékezni halálának 10. évfordulója (2019) és születésének 100. évfordulója (2020) alkalmából.

Győri Hedvig bevezetőjében elmondta, nekik, egyiptológusoknak Kairóba utazásukkor nagyon sokat jelentett az egyiptomi kultúrát, szokásokat már jól ismerő, a magyarokat nagy szeretettel kalauzoló, segítő Tóth Margit, aki az ott töltött hosszú évek alatt sok magyar jóbarátot szerzett, ezért is hagyta e társaságra kopt zenei gyűjteményét. Halála után Kairóban emléktáblát avattak emlékére, s bemutatta a róla készült fotót. Zenekutatói munkásságáról viszont a zenetudományi szakma részvételével kívántak megemlékezni. Az online rendezés miatt Győri Hedvig csak néhány előadóra gondolt, olyanokra, akik legközelebből ismerik az ünnepelt munkásságát, ugyanakkor a szokásosnál hosszabb időkerettel számolt. Így kért fel hármunkat, s az egyes előadásokra a megszokott 20 perc helyett 30 perc állt rendelkezésünkre. Jelezte azt is, hogy az előadások végén baráti megemlékezésekre, beszélgetésre is időt kíván szálni, amely meg is valósult. Mindhárman, akiket felkért, első szóra igent mondtunk és segítségére voltunk a meghívók terjesztésében zenei-néprajzi szakmai körben. Az eseményt így a Néprajzi Múzeum és a Zenetudományi Intézet egyaránt hírül adta. Az előadók a következők voltak, és előadásaik a következő címmel hangzottak el: 1. Tari Lujza: *Alázat és elhivatottság. Tóth Margit népzenei kutatói életútja*; 2. Pálóczy Krisztina: *A Lajtha utód-csoport és a Népzenei Osztály fénykora*; 3. Déri Balázs: *Tóth Margit Egyiptomban*.

Kiváló ötlet volt Győri Hedvig részéről, hogy az előadások között Tóth Margit népzenei gyűjtései színesítsék az eseményt. Ennek előkészítéséhez Pálóczy Krisztina nyújtott nagy segítséget, aki a Néprajzi Múzeum zenei gyűjteménye már digitalizált anyagából kiválogatta a példákat. A zenék és esetenkénti gyűjtői beszélgetések (például a regölésről, vagy a sárospataki cigánybanda játéka előtti bemondás), az élő hang felidézésével közel hozták Tóth Margitot a hallgatókhoz.

Néhány szó az előadások témáiról:

1. Előadásom elején szégyenkezve, hogy az emlékkonferencia megrendezése nem a zenei szakmának jutott eszébe, mindenekeelőtt őszinte köszönetet mondtam a Magyar–Egyiptomi Baráti társaságnak és személyesen Győri Hedvignek a rendezésért. (Szégyenkezésemnek további oka volt, hogy a technika ördögének köszönhetően valamilyen oknál fogva csak a hangomat hallhatták az adásba bekapcsolódtak, a videó nem működött.)

Az előadásban Tóth Margit életrajzi adataira is támaszkodva áttekintést adtam életéről, hazai általános zenetudományi és szorosabban vett népzene-tudományi működéséről. Elmondtam, hogy nevét a zenei szakma nagyon jól ismerte idehaza az 1950–70-es években, mind népzene-tudományi munkássága, mind az általános zenetörténethez tartozó munkái (mint például lexikon-írói, szerkesztői, a Bartha Dénes és általa szerkesztett, 1965-ben megjelent *Zenei lexikon*, valamint több külföldi lexikonban megjelentek szócikkei és egyéb publikációi) alapján. Kodály tanítványaként később is Kodály köréhez

tartozott, 1951-ben Lajtha munkatársa lett. Életének e meghatározó pontjaihoz többek közt zenész kollégái és Erdélyi Zsuzsanna visszaemlékezéseiből idéztem részleteket. (Életrajzával kapcsolatban hivatkozhattam róla írt nekrológomra, mely Hála József szerkesztő figyelmének köszönhetően e lap hasábjain jelent meg 2010-ben.) Egyiptomi tartózkodása alatt itthon lényegében alig tudtak róla, ráadásul a zenei lexikonokat használó muzsikusok szeme elől is eltűnt a neve, mert rendelkezésre állt már az új, 1983–85 közt megjelent *Brockhaus-Riemann zenei lexikon*.

Pásztorkultúra-konferencia, 1977. szeptember, Donovaly (SK)
Balról jobbra: egy szlovák kutató, Alica Elscheková, Erich Stockmann, Tari Lujza,
Wolfgang Suppan, Tóth Margit és Sárosi Bálint
 (Fotó: Oskar Elschek)

A nagyközönség azt követően olvashatott tevékenységéről, hogy 75 éves korában kitüntették *A Magyar Köztársaság Érdemrendjének Kiskeresztjével*, 2005-ben pedig megkapta a *Zenei Alap és a Magyar Alkotók Országos Egyesületének Nagydíját*. Lajtha László iránt is erősebb lett az érdeklődés az ezredforduló óta, így hazatérését követően többen eljutottak hozzá és riportokat készítettek vele. Tóth Margit kitűnő riortalany volt: idegenekkel is fesztelesen beszélgetett, szívesen mesélt és lényegre törően válaszolt. E riportok közül

kiemelkedik az a szorosan vett szakmai beszélgetés, melyet Mohay Tamás készített vele (megjelent: *Tabula/Néprajzi Közlemények* 2002. 5. 2.).

Tudományos életművét két nagy fejezetre oszthatjuk. Első részét a magyar népzene kutatás, második részét a kopt kutatás jelenti, melynek nagy részét már nyugdíjas korában végezte. Népzene tudományi munkája értékét nem megjelent művei adják, mert egyetlen tanulmányon kívül nem írt tanulmányokat. Alázattal, a nagy kutatók iránti tisztelettel, közvetlen kollégái iránti elismeréssel, nagy elhivatottsággal szolgálta a népzene ügyét, melynek fontossági sorrendjét számára az ő idejében még sürgősen folytatandó gyűjtés, a gyűjtött anyag feldolgozása, archiválása, dokumentálása és a mások számára használhatóvá tétele jelentette. Lajtha halála után ő jelentette az összekötő kapcsolatot a Kodály által létrehozott MTA Népzene kutató Csoporttal, mert a népzene kutatás ügyét, mint elődei, egyetlen közös feladatnak tekintette. Szakmai érdeklődését alátámasztja a különböző nemzetközi konferenciákon való részvétel is, melyekből fényképekkel mutathattam ízelítőt.

Kiváló népzenei lejegyzői készsége, melyet Bartók, Kodály Lajtha és Rajeczky Benjamin iskoláján keresztül alapozott meg, sokak számára főleg a bonyolult kopt anyag rögzítése révén vált nyilvánvalóvá. E tevékenysége ismeretében magam azonban mindig igyekeztem a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatói tudomására hozni, hogy kiváló lejegyző volt, különösen a Népzenei Tanszéken a lejegyzés tárgy tanítása során (2008–2020). Ezzel kapcsolatban azonban fel kell hívni a figyelmet egy félreértésre, amely az előadásokat követő beszélgetésben hangzott el, s úgy szólt, hogy Tóth Margit kiváló lejegyző volt, mert abszolút hallása volt. Ez komoly tévedés. Az abszolút hallás legalább annyi hátrányt jelent a dallamot nem abszolút magasságban, hanem egy közös megegyezéssel választott alaphangra lejegyző számára, mint amennyi előnyt ad az abszolút magasságra hangolt hangszerek kottába átírása esetén. A vokális dallamok esetében a kialakult gyakorlat szerint idehaza (és számos más országban) a dallam választott alaphangja az egyvonalas g, így a lejegyző (és nemcsak az abszolút fülű) állandóan transzponálni kényszerül a más hangnemben hangzó dallamot. Ő azért volt jó lejegyző saját kiváló adottságain túlmenően, mert a lejegyzés mikéntjét sajátította el legjobb tudása szerint, s azt finomította élete végéig.

2. Pálóczy Krisztina a Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményének munkatársa, így a szakmabeliek előtt jól ismert, hogy azon a zenei részlegen végzi munkáját, ahol egykor Lajtha László dolgozott. A II. világháború után Lajthához csatlakozva Tóth Margit és Erdélyi Zsuzsanna jelentette a csoport fő erejét, Lajtha halála után pedig Tóth Margit irányította a munkát. Pálóczy Krisztina mind Tóth Margit népzene gyűjtéseinek tematikai sokféleségét, mind vezetői, kutatásszervezői tevékenységét számos dokumentummal alátámasztva mutatta be. Ezek közt egyaránt voltak a gyűjtések feldolgozásának különböző fázisait igazoló anyagok, támlapok, jegyzőkönyvek, s voltak egyéb dokumentumok és a gyűjtések során készült fényképek, melyek egyikén az osz-

tályon dolgozó, gyűjtéseken segédkező és többféle nyilvántartási adminisztrációs munkát végző húga, dr. Bánhidi Zoltánné is látható volt. Tájékoztattott arról is, hogy a Néprajzi Múzeum különböző gyűjteményeit bemutató online anyagok közül az interneten megtalálhatók *Lajtha László és csoportjának gyűjtései az 1950-es évektől haláláig* (<https://lajtha.neprajz.hu/neprajz.start.php>).

Pálóczy Krisztina a Sopron megyei népénekanyag kapcsán elmondta, hogy a gyűjtött, kiadásra előkészített anyag és jegyzetapparátusa az idők során több helyre került, újbóli összegyűjtése lényegében megtörtént, s folyik a sok cédulából álló anyag feldolgozása. Bemutatott közülük néhány egyházi népeleklejegyzést Tóth Margit helyszíni gyűjtőfüzeteiből, melyek a Zenetudományi Intézetbe kerültek. A kézírását ismerők számára jó volt látni gondos, tiszta írásmódját, jellegzetes, jobbra döntött gyöngybetűit, a régies írásmódot még őrző, 1-es szám fölötti ponttal.

3. Déri Balázs ókortudató és muzikológus, a bizánci, ókori keleti liturgia és paraliturgia (nép)zenéjének, a kopt kultúrának kutatója (Zenetudományi Intézet) előadásában először a kopt népet, kultúráját, nyelvét, majd a liturgia zenéjét mutatta be. Érzékletesen festette le, mennyire szokatlan zene ez a temperált hangrendszerhez szokott európai ember fülének a néhány hang használatát, ej, oj szótagok hosszú deklamációját jelentő, monotonnak tűnő dallamosságával, mely ugyanakkor igen gazdag ornamentációval jár együtt. A díszítések sokaságának megléte mellett gyakori ezekben a negyedhangnál kisebb hangközök használata (ahogy az arab zenében is), s mindezek összességében igen nehezé teszik a dallamok kottában rögzítését. S a ritmikái, hangmagasságbeli, szövegi jelenségekből adódó nehézségeket tetézi, hogy a kopt liturgikus zene évezredek óta szigorúan szájhagyományos keretek között, kántorok által örökítődik át, melyben vannak ugyan bizonyos kötöttségek, mégis, az előadás olyan hagyományos népzene, mely egyben előadással előadásra variálódik. A kopt liturgia legjelentősebbje a Szent Bazil liturgia, s melynek zenéjét eddig egyedül Tóth Margitnak, a Bartók-i és Kodály-i, valamint Lajtha- és Rajeczky-féle népzenei lejegyző iskolán edződött kutatónak sikerült kottában megörökíteni. Ám neki is a zene sokszori meghallgatására, megismerésére volt szüksége ahhoz, hogy a folytonosan áramló dallam szerkezetében eligazodjon. Déri Balázs ismertette, hogy a kopt zene lelkes amatőr gyűjtője, Ragheb Moftah a legjobb kántorok előadásában korábban Ernest Newlandsmith angol hegedűművész és zeneszerzővel 34 évvel korábban már leíratta a legfontosabb tételeket, de azok a lejegyzések igen sovány vázlatok. Moftah az UNESCO-n keresztül Kodálytól kért segítséget a lejegyzéshez, amit ki szándékozott adni. Így jutott ki Kairóba Borsai Ilona és Tóth Margit, akiknek ott végzett munkáját is összegezte. Ahogy fogalmazott: Borsai liturgiatudományi összefüggések szempontjából ért el eredményeket, Tóth Margit pedig a kottákkal mintegy hallhatóvá tette e zenét.

Déri Balázs megemlítette Tóth Margit kairói könyvtárosi munkáját, s beszélt arról is, mennyi nehézséget, megaláztatást, nélkülözést kellett Tóth Mar-

gitnak nőként is elviselnie az idegenre gyanakvó szemmel néző, amellet erősen férfielvű Egyiptomban (melyben nincs különbség arabok, koptok közt). A nő munkájának meg nem becsülése illusztrálására elmondta, hogy Tóth Margit nevét, aki a kiadásban a legtöbb, legnehezebb munkát végezte, a nagy munka befejezése eredményeként 10 év várakozás után végre megjelent kötet előszavában is csak semmitmondó módon tüntették föl.

Az előadások végén hosszú beszélgetés folyt a zoomos esemény résztvevői közt. (Itt jegyzem meg, hogy a Tóth Margitot ismerő és tisztelő idősebb szakmabeliek közül többen visszajeleztek, hogy a zoomos részvételbe ők sajnos nem tudnak bekapcsolódni.) A néhány szakmai hozzászóláson kívül itt a szó már valóban a baráti társaság résztvevőie volt. Olyanoké, akik Kairóban közeli kapcsolatba kerültek Tóth Margittal, vagy úgy, hogy gyerekeiket szívességből zongorázni tanította (ezt ottani komoly zeneakadémiai tanítása mellett végezte), vagy úgy, mint aki esetenként akár pótnagymamai gyerekőrzői szerepet is vállalt szívességből, hogy segítse az ottani magyarok munkáját. Lázár Imre, aki kulturális attasé volt Margit kintléte idején, kiemelte, sok egyiptomi–magyar kulturális eseményen lehetett számítani rá, s mindig voltak kiváló, megvalósítható ötletei. Jelen volt többek közt Sziklay Levente, az eseményt rendező társaság elnökségi tagja, aki javasolta, hogy aki ismerte Tóth Margitot és szeretné emlékeit másokkal is megosztani, írja meg és küldje el az általa megadott e-mail címre. Meghívásomra részt vett a konferencián Bánhidi Zoltán, Tóth Margit unokaöccse, egyben keresztfia, aki ígéretet tett arra, hogy szívesen megírja és megosztja emlékeit Tóth Margitról másokkal. (Elhangzott előadásainkat a társaság szándékozik megjelentetni. A magam előadását a *Parlando* internetes zenei folyóirat szerkesztője is elkérte, s a szeptemberi számban fog megjelenni.)

A sok résztvevővel lezajlott esemény (magam 53 résztvevőt számoltam össze) összességében jól sikerült, méltó volt a hitében szilárd, elveiben következetes, mindenkinek apácai alázattal segítő Tóth Margithoz, aki azon kivételes személyiségek közé tartozott, akit mindenki szeretett. Jómagam hálás vagyok a sorsnak, hogy emberként és segítő jó barátként közelről ismerhettem őt!

TARI LUJZA

* * *

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

„Örök emlékül”

A privát fotók „öltözetei” a futó időben (1860–1950)

2021. június 29-től augusztus 21-ig Kecskeméten, a Magyar Fotográfiai Múzeumban volt látható az „Örök emlékül!” – *A privát fotók „öltözetei” a futó időben (1860–1950)* című kiállítás tíz hazai múzeum és néhány magángyűjtő anyagából, 362 tárgy bemutatásával. A lenyűgözően változatos anyagú, stílusú, formavilágú installációkat, magánjellegű portrékat és fotográfiákat befoglaló alkotásokat a legkülönbözőbb foglalkozású emberek készítették. Így szép számban születtek mives darabok, ill. a történelem során hadifogságba, munkatáborba került férfiak is készítettek képkereteket – belefaragva a díszítményekbe az otthon iránt érzett vágyakozásukat, bánatukat és reményeiket. Létrejöttük a szakmai tudás, az alkotói kedv, vagy a személyes üzenetek kifejezésének igénye hívta életre.

Agyagból készült képkeret

Házaspár fából faragott, vésett, arany díszítésű képkeretben

Előképek sokasága állt az alkotók rendelkezésére a magasművészetből (kép- és tükör-, illetve ablak-, ajtókeretek stb.), s a népi díszítőművészetből is. Azonban a családi képek elhelyezésének feladata változtatásokat is követelt a kialakításban, alakulva a mindenkori képtípusok méretarányaihoz (vizitkép, brómolaj nagyítás, anzix). A felhasznált anyagok tág teret biztosítottak – így képkeret készült nemcsak fából, vasból, bádognál, rézből, bronzból, ónból, üvegből, gyöngyből, textilből, papírmaséból stb., hanem a szűkösebb anyagi lehetőségek idején olcsóbb anyagokból: bőrből, cérnából, szalmából, drótból, faágakból, fakéregből, tobozból, kagylókból, sőt, tésztából is, míg főúri körökben aranyból, és egyéb drágán beszerezhető hozzávalókból.

Fotótörténészként a fényképek történetének vizsgálata közben találtam rá a fotók „öltöztetésé”-nek változatos formáira. A történeti anyag egy-egy sajátos csoportjáról már készültek rövidebb írásaim (Kalotaszeg, szakrális kommunikáció, illetve a 19. századi változatokról egy Londonban, New Yorkban megjelent angol nyelvű lexikon számára: Mounting, matting, framing, passe-partout, presentation. *Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography*. Editor: John Hannavy. Routledge Taylor & Francis Group, New York–London. 2008. II. 951–955. Azonban szükség volt egy nagyobb áttekintésre, mivel az ország jelentősebb múzeumainak anyagában is megtalálhatók a helyi változa-

tok. Egy NKA támogatta kutatás jóvoltából így összegyűjtöttem a Magyarországon őrzött sajátos típusokat, s képet kaptam az egyes évtizedek stílustörténeti jellegzetességeiről, divatjairól; faragótehetséggel megáldott népművészek, falusi, paraszt-polgári (kis)iparosok mesterségbeli tudásáról, anyagkezeléséről, formavilágáról, motívumkincséről, helyi specialisták létéről és működéséről. Az így fölkatartott egyedi műtárgyak birtokában volt lehetőség egy látványos kiállítás készítésére, s az érdeklődők megtekinthették ezt a soha nem látott kollekción, amely nemcsak tudománytörténeti újdonsága, de látványos formavilága révén is figyelemre méltó.

A *Fotóművészet* 2021. évi első számában *Hontalanok honosítása* címmel jelent meg az az írás, amely ezeknek a kontextusba helyezett fotóknak – mint sajátos KEPFORMÁNAK – az elméleti tudnivalóit összegzi.

FOGARASI KLÁRA

Ján Trebula, a „fujara” mestere

Igen ritka népi hangszerek példányainak megvásárlására nyílt lehetősége a balassagyarmati Palóc Múzeumnak a nagykürtösi Jan Trebula népzenei hosszúfurulya- (*fujara*-) gyűjteményéből. Ez a rendkívül archaikus, majd 2 méter hosszú hangszertípus Európa más területein igen ritka. A szlovák eredetű *fujara* a pásztorok hangszere volt, amelyet az állatok megnyugtatására használtak.

A *fujara* szlovák népi ajaksípos hangszer. Származási helye a Besztercebányától északra nyúló terület, egészen Zólyomlípese környékéig. Valószínű, hogy a háromlyukú basszusfurulya a török háborúk idején jutott el erre a területre. A nagyjából ember magasságú hangszeren három hanglyuk található, melyek közül a legfelsőt a bal kéz hüvelykujjával, a középsőt a bal kéz középső ujjával és a legalsót a jobb kéz középső ujjával nyit vagy zár a játékos. A *fujarát* a juhászok használták nyájuk legeltetése közben, különböző ünnepi alkalmakkor és szomorú eseményeken, de alkalmas volt jelzőeszközként is. A *fujarás* énekekkel váltotta fel játékát. Dallamos hangzását a szlovák zeneszerzők (Svetozár Stračina és mások) is felhasználták zenéjükben. A *fujarát* és a *fujarazenét* az UNESCO 2008-ban felvette az emberiség szellemi kulturális örökségének listájára.

Jan Trebula gyűjteményéből faragással díszített és egyszerű, díszítetlen hangszereket sikerült megvásárolni (3 db *fujara*, 1 db kis *fujara*, 3 db *furu-ly*), az igen értékes hangszerekkel gyarapítva a Palóc Múzeum hangszergyűjteményét, amelyet Manga János alapozott meg szintén archaikus duda, furulya, citera hangszerek beszerzésével.

Ján Trebula fujaryán játszik

Ján Trebula 1949-ben született Gyetván (Detvianska Huta). Sokoldalú tehetség, a sípok, *fujarák* mellett szájharmonikán, hegedűn és zongorán is játszik. Hangszereit maga készíti, ritka, értékes darabok születnek a keze nyomán, amelyek az egész világon megtalálhatók.

Trebula mestert gyerekkora óta érdekli a népművészet. Nagyapja falusi kovács volt, de a vas mellett a fát is szerette. Sípokat készített, amelyeket tíz koronáért árult a gyerekeknek. És szépen játszott is rajtuk. A gyermek Trebula csodálta őt.

Ján Trebula az első *fujaráját* egy helyi mestertől, Anton Luptáktól vásárolta. „Amikor azt mondtam neki, hogy egy hét múlva megtanulok játszani, csak nevetett. Nem hitt nekem. De egy hét múlva már játszottam is a fujarán.” Eddig mintegy 150 nagy és kisebb *fujarát* készített. Ezekből adományozott, el is adott néhányat. Az elsőt azonban máig gondosan őrzi. „Ez több, mint egy emlék számomra. Ez az életem része. Azon tanultam meg játszani. De van egy másik is, ami közel áll a szívemhez. Már két éve készítem. Sok időbe telt, mire feldíszítettem. Próbáltam belevésni az életem történetét. Rávésstem a szülőházamat és a templomomat Gyetván. De ott van a szüleim sírja is” – emlékezett a hatgyermekes édesapa, aki egy bányában dolgozta végig munkás életét.

Szólistaként Velký Krtíš (Nagykürtös) és Dolná Strehov (Alsósztrégova) folklórcsoportjaival jár különböző fesztiválokra. Fúvószenét is játszik.

Részlet a kiállításból

Nagykürtösön egy tömbházban lakik, és van egy kis műhelye a földszinten. Több időt tölt benne, mint otthon. „A fujara készítéséhez legjobb a fekete bodza, de juharból is jó. De már csináltam fujarát afrikai limbóból, afrikai körtéből és mahagóniból is. Azt tartják, minél keményebb a fa, annál jobb a szerszám” – mondja a mester. Körülbelül 100 órát vesz igénybe egy nagy fujara előállítás, amely körülbelül 170 centiméter hosszú. A legnehezebb része a hangolás. Minden hangszernek megfelelő hangszint kell tartalmaznia. Pontos listája van az összes, általa készített fujaráról. Mindegyiknek megvan a maga története. „Nevetek, hogy a hangszereimnek is van születési anyakönyvi kivonatuk, amelyben az előnyeiket és a hibáikat rögzítik. Nagyon örülök, ha az emberek boldogok, hallgatva a hangjukat, a belőlük előcsalogatott muzsikát.”

Nagy célja, hogy hangszereivel és játékával halhatatlanná tegye a híres fujaristák nevét Szlovákiában és a nagyvilágban.

Részlet a kiállításból

A Trebula mestertől vásárolt *fujar*ák bemutatására a *Népi hangszerek a Palóc Múzeum gyűjteményében* című, 2021. október 4-én megnyílt időszaki kiállítás nyújtott alkalmat. A Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében elkészült kamarakiállítás témája a zene, a zenélés és a népi hangszerek. A Palóc Múzeum igen gazdag palóc emberek, pásztorok készíttette népi hangszerekben: dudákban, furulyákban, citerákban, kanászkürtökben. Látványtára pedig nagyszerű válogatást ad közre ezekből, amelyre a kiállítás kísérő részeként is tekinthetünk.

A kiállításunk tárgyi és fotóanyagát alapvetően Fényes Dezső 1930-as, Manga János és Zólyomi József 1950-es, '60-as évekbeli gyűjtései adják. A paravánokon hat, nagy méretű, dokumentumértékű zenész fotóportré idézi fel a palóc emberek zeneszeretét, zenetudását. További 11 hangszer: furulyák, citera, hegedű, kanászkürt tanúskodik arról, melyek voltak az itt élők kedvelt zeneszerszámai. Külön tabló idézi meg az utolsó magyar dudás, a tereskei Pál Istvánt, és mutatja be munkásságát. A kiállítás megnyitóján Trebula mester tartott hangszerbemutatót, megszólaltatva saját készítésű *fujar*ait és Pál Pista bácsi egy furulyáját is.

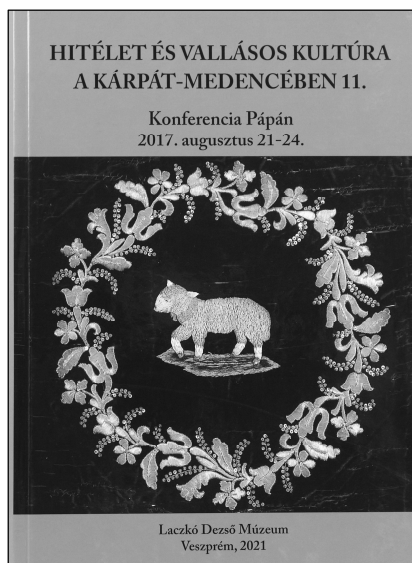
VASVÁRI ZOLTÁN

* * *

SZEMLE

Konferenciakötet a hitéletről és a vallásos kultúráról

Pilipkó Erzsébet–Fogl Krisztián (szerk.): *Hitélet és vallásos kultúra a Kárpát-medencében 11. Konferencia Pápán a Laczkó Dezső Múzeum, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeivel és a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeummal közös szervezésben, 2017. augusztus 21–24.* Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 2021. 611 p.

A Laczkó Dezső Múzeum kiadásában megjelent a *Hitélet és vallásos kultúra a Kárpát-medencében 11.* című kiadvány, amely a 2017. augusztus 21–24-én Pápán, a Laczkó Dezső Múzeum, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeivel és a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmuzeummal közös szervezésben került megrendezésre. A tanulmánykötetet Pilipkó Erzsébet és Fogl Krisztián Sándor szerkesztette.

A 611 oldalas kiadvány 26 tanulmányt és egy köszöntőt tartalmaz. A bevezető gondolatokat a konferenciaszervezők felkérésére Steinbach József, a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke fogalmazta meg (*Keresztény örökségünk megerősödése a reformáció idején és ma. Teológiai és társadalmi hatások*). A fent jelzett konferencia a Dunántúli Református Egyházkerület székhelyén, Pápán, a reformáció 500. évfordulójához igazodva került megrendezésre. Az adott könyv a konferencián elhangzott előadások kéziratait tartalmazza,¹ amelyek a népi vallásosság, kultúra, helyi hagyományok, művészettörténet, társadalom és egyháztörténet, vallástörténet, vallásfilozófia, illetve a néprajz, hadtörténet témák köré csoportosulnak, azaz több tudományterületen átívelő, interdiszciplináris jellegűek.

A kötet első fejezete (Vallásfilozófia, valláspszichológia, egyháztörténet, történeti források, családtörténet) nyolc tanulmányt foglal magában.

¹ A könyv a tervezettnél kevesebb tanulmányt tartalmaz. Ennek oka, hogy néhány szerző a konferencián elhangzott előadásának kéziratát korábban megjelentette szakfolyóiratokban, periodikákban.

Séra László és Szacsvey Éva nagy ívű tanulmánya „*A szent ajándék*” – *vallásnológiai és pszichológiai megközelítésben* címmel a hálaérzés és hálaajándék különböző vallásnéprajzi vonatkozásainak (verbális, cselekedeti és tárgyi) megnyilvánulásaiival foglalkozik. A vallás sajátos keretet ad a hála átélésének. A hálaérzés tárgyi kifejezéseinek módjai közé tartoznak a leírt imák, kegyhelyek, templomok könyveinek beírásai, votív táblák, hálatáblák és textíliák szövegei, a búcsújárás tárgyai, ajándékai és egyéb adományok (láncok, ezüst ékszerek, kendők stb.), a segítő szentnek szóló hálaajándékok. Az írás második része betekintést nyújt az utóbbi két évtized pszichológiai kutatásai-ba, amelyek a hála vallási/sprituális és általános jelenségével és kapcsolatukkal foglalkoznak, tekintettel az általános jóllétre, vitalitásra, boldogságra vagy az étellel való elégedettségre, s azok hatásaira.

Ivancsó István liturgikus tanulmánya szerint a görögkatolikus egyházban – nem csak Magyarországon, hanem az egész Kárpát-medencében – az egyik legismertebb liturgikus ének a Damaszkuszi Szent Jánostól (†749) származó húsvéti kánon. Általában még ma is könyv nélkül éneklük a hívek mind a huszonhét versszakát. Maga a kánonköltészet a 7. század végén váltotta fel az előtte virágzó kontákionköltészetet. A kilenc ódából (és az ódákon belül több versszakból) álló kánon külön liturgikus műfaj. Szerzőik nagyon pontos szabályok szerint állították őket össze. A kánon ódái tartalmilag egy-egy bibliai ódára alapozódnak, szerkezetileg pedig gondos összeállítást tükröznek. Mindezek mellett a bizánci egyház hagyománya szerint sok szentírási idézetet is tartalmaznak. *A görög katolikus egyház húsvéti kánonjának bibliai háttere és tipológiája* című írás ezeket a szempontokat igyekszik bemutatni, különösképpen a bibliai hátteret és idézeteket, valamint, hogy a húsvéti kánon ódái, versszakai és idézetei hogyan tükrözik Jézus Krisztus húsvéti misztériumát, illetve az üdvtörténeti események tipológiáját. Nagy-L. István a *Protestáns és magyar tábornokok a francia háborúban (1792–1815)* című tanulmányában a hadtörténeti kutatás egyik jelentős vonulatával, a hadsereggel, illetve azon belül a katonai elit felekezeti összetételének kutatásával foglalkozik, statisztikai táblázatokkal szemléltetve a kapott eredményt, amely fontos kapcsolódási pontot jelent a társadalomtudományokhoz. Minden hadsereg jellegének, teljesítményének fontos összetevője az a vezetői réteg, amely egyrészt a politikai vezetéssel együttműködve meghatározza a hadsereg működési kereteit. A tábornokok a társadalom élő szövetéből érkeznek a hadseregbe, ahol a családi kapcsolatok, birtokok, közéleti tevékenységek továbbra is aktív tényezők maradnak.

Horváth József írása (*A 17–18. századi győri végrendeletek protestáns címzetteknek szánt kegyes hagyományai*) a 17–18. századi győri végrendeletek kegyes hagyományait vizsgálja. Az elemzés középpontjában e kegyes hagyományok időbeli megoszlása, a címzettek köre, illetve a hagyományok jellege áll. A tanulmány megállapítja, hogy a bennük előforduló közel ezer kegyes hagyomány mintegy tizedének címzettje protestáns templom, lelkész, gyüle-

kezet vagy iskola; de említettek a címzettek között a protestáns gyülekezetek szegényei is, ugyanakkor számszerűleg az evangélikusok lényegesen több kegyes hagyományban részesültek, mint a reformátusok. A 18. századi testamentumokból az is kitűnik, hogy miután 1784-ben elkészült a protestánsok győri temploma, és lett saját lelkészük, Ráth Mátyás személyében; ez érzékelhető a végrendeleti kegyes hagyományok címzettjeinek megváltozásában is.

Bukovszky László *A felvidéki katolikusok helyzete 1945–1948 között* című tanulmánya a szlovák határon belül élő magyarok katolikus közösségeinek a helyzetét vizsgálja. Leírja, hogy a második világháború befejezése egyeseknek a felszabadulást, másoknak a megszállást, a felvidéki magyarságnak viszont e kettő ötvözeté mellé még a teljes jogfosztottságot is eredményezte. A kassai kormányprogram alapján megfogalmazott beneši dekrétumok és a szlovák törvényhozás rendelkezései a történelmi egyházak – köztük a római katolikus egyház – magyar nemzetiségű tagjait, képviselőit, intézményeit a teljes megsemmisülés szélére sodorták. Az etnikai elvű rendelkezések – a szlovákiai magyarok általános emberi jogainak a megvonása, erőszakos reszlovakizációja/visszaszlovákosítása, azok kényszermunkára való elhurcolása, iskoláik, intézményeik bezárása, megszüntetése, vagyonuk elkobzása, a magyarországi áttelepítés stb. – sosem látott és várt helyzeteket generáltak. Ezek következményei máig érezhető hatással bírnak a felvidéki magyarság történelmi tudatában. A nemzetiségi retorziók mellett a népi demokratikusnak titulált csehszlovák állam a történelmi egyházakkal szemben bizalmatlanul, majd ellenségesen lépett fel, ami 1948-tól nyílt egyházüldözéssé változott. A hontalanság éveinek nemzetiségi retorziói mellett meghozott egyházellenes lépéseivel a beneši, majd gottwaldi Csehszlovákia kétszeresen büntette a szlovákiai magyarságot.

Balázs Livia *Adalékok a kolerajárvány időszakának vallási életéről* című írása azokat a levéltári források által megőrzött emlékeket veszi számba, amelyek az 1831. évi kolerajárvány alatti hónapokban a hívők és a papok viszonyát, a katolikus egyház szerepét örökítették meg a Győri egyházmegyében.

Oláh János *„A' zsidóknak s'inagógáiról” és a pápai zsinagógáról* című tanulmányából megtudhatjuk, hogy a pápai zsinagóga egykor Magyarország harmadik legnagyobb ilyen építménye volt, a valamikori pápai zsidó közösség életének központja, amely szerves része volt a helyi zsidóság történelmének. A zsinagóga (συναγωγή = synagoge) szó görög eredetű és gyűléshelyet, öszszegyülekezést, gyülekezeti helyet jelent, amely gyakorlatilag egy olyan épület, amely a zsidóság vallási és közösségi életének központja. A görög szó a héber „gyülekezés háza” (בית תפילה = gyülekezés háza) szavak szinonimája. A zsinagógák a zsidó közösségek vallási életének meghatározói, összetartó erejének biztosítékai és helyszínei a diaszpórában. Fő funkciója, hogy a hívek imádkozhassanak benne, Istenhez szóljanak, de emellett még számos szerepe is lehet, illetve van is.

Örsi Julianna *Ároni családok a református egyház szolgálatában* című dolgozata, egyben a kötet első fejezetének zárótanulmánya olyan református lelkészcsaládok történetével foglalkozik, amelyekben a hivatás generációról generációra öröklődött. A református lelkészek – ellentétben a katolikus papokkal – köthetnek házasságot és alapíthatnak családot. Így e csoportnál megvan a lehetősége annak, hogy a református ifjak, apjuk foglalkozását követve, ugyancsak lelkészként szolgálják közösségüket. Egy-egy családnál minta lett a lelkészi életpályá. S ez a szemlélet, minta több generáción át befolyásolta a lelkészcsaládok magatartását, így alakulhattak ki az ún. „*ároni családok*”.

A tanulmánykötet második fejezete (Szakrális térhasználat, vallásos népszokások, népi vallásgyakorlás, népi erkölcs, egyéni és kollektív emlékezet), hét tanulmányt foglal magában.

Nagy Laczkó Balázs *Szakrális térhasználat Gyulán – Kisebbségi és vallási önreprezentáció a városban* című írása a városban, az egymástól elkülönülő tömbökben élő három etnikum – a magyarság, a némettség és a románság – vallási identitását és kulturális önreprezentációját vizsgálja. A reprezentáció kifejezi az őt létrehozó közösséget. Ilyen identitáskifejező reprezentáció lehet a viselet, az ünnepi felvonulás vagy akár az emlékműállítás is. Az adott tanulmány a fenti szempontok alapján vizsgálja a vallási térhasználat helyi változásait.

Szuly Rita *Laikus vallásos társulatok a vasvári főesperesség területén, a 18. század derekán* című tanulmányában a Győri egyházmegyéhez tartozó vasvári főesperesség területén alakult laikus vallásos társulatok vizsgálatára fókuszál. A szerző a dolgozatát az egyházlátogatási jegyzőkönyvek vizsgálatára építi. Az egész főesperességet vizsgáló püspöki látogatásra a 18. század folyamán csupán a század derekán, 1754 és 1758 között került sor. Batthyány József (1727–1799) gróf vasvári prépost, későbbi hercegprímás folytatta le, s az elkészült három vaskos kötetet már mint kalocsai érsek nyújtotta át 1760. december 31-én Zichy Ferenc győri püspöknek (1743–1783). A szerző hangsúlyozza, hogy a katolikus egyház pasztorációs folyamatában nem szabad figyelmen kívül hagyni a kongregációk szerepét e csaknem 270 települést magában foglaló területen.

Lukács László *A vallásfelekezetek hatása a karácsonyfa terjedésére* című írásában a karácsonyfa terjedését elemzi társadalomtörténeti kontextusba helyezve. Az új ünnepi szimbólum a 18. század második felében evangélikus területeken, városokban, fejedelmi udvarokban terjedt elsősorban, míg Németország katolikus területei jóval lassabban és később vették át a „*lutheránus karácsonyfá*”-t, ahogy a Luther Mártontól való mondai származás alapján gyakran nevezték. Katolikus országokban, tartományokban a fejedelmi udvarokból sugárzott szét az arisztokrácia, a nemesség és a polgárság felé. A karácsonyfának Luther Mártonhoz való kapcsolását erősítették az evangélikus németek, dánok, norvégok, svédok, finnek, észtek körében azok a metszetek, amelyek Luthert családjá körében karácsonyfával ábrázolták (ld. Carl August

Schwerdgeburth metszete, 1843). Magyarországon előbb a katolikusoknál, osztrák, német főúri családokkal, Béccsel kapcsolatot ápoló arisztokratáknál, nagypolgároknál és egyházi körökben terjedt, a falusi közösségekben csak később. Terjedésének előmozdítói az óvodák, iskolák, árvaházak, kórházak voltak, amelyek a 20. század közepéig javarészt egyházi tulajdonú és jellegű intézmények. Magyarországon a karácsonyfát a katolikusok fogadták be előbb a templomaikba is, a reformátusok kezdetben elutasították. Görögkatolikus területeken a karácsonyi szalma hagyományához való ragaszkodás késleltette befogadását. A zsidó családok egy része is állított karácsonyfát.

A szerző a kötetben megjelent másik tanulmányában a Budapest–Esztergomi főegyházmegye területén elterjedt Szent Vendel-kultusról értekezik. Azokat az épített emlékeket (szobrokat) veszi számba, amelyeket az egyes településeken élő hívek állítottak a szent tiszteletére.

Medgyesy S. Norbert *A perenyéiek fogadalmi zarándoklata Velem–Szentvidre; annak kultusztörténeti előzményei, paraliturgiája és népénekei* című tanulmánya leginkább e zarándoklat saját változatban élő népénekeivel, azok szövegeinek és dallamainak eredetével foglalkozik, különösen kiemelve a helyi népi gregorián dallamon zengedezett *Mindenszentek litániáját* és az előénekesek által 1855-től folyamatosan papírra vetett *Perenyei kéziratok énekeskönyv* sok versszakos Szűz Mária-énekeit (pl. az esőért és jó időért könyörgő tételeket) és mostani felelevenítésüket.

Veres Emese-Gyöngyvér *Leányszöktetés, házassági perpatvarok és egyéb erkölcsi ítéletek a barcasági magyar evangélikus egyházi iratok tükrében* című tanulmányában az evangélikus anyakönyveket, valamint a lelkész ügyvezetési naplóját vizsgálja az adott témakörben. A szerző különböző egyházi vétségeket, erkölcsi kihágásokat taglal. Megtudjuk, hogy a szászsebesi templomban még ma is ott a láncon függő kő, amelyet kisebb vétség elkövetése esetén a templom kapujában kellett tartania a vétkesnek. A nagyobb vétkek már pénzbírsággal járt. Másik gyülekezetben hegedűbe is állíthatták a vétkest, aki éppen ünnepnap ültetett vagy oltárt csalt, az egyéb vétkekről nem is beszélve.

P. Szászfalvi Márta *„Fesztivalizálódó jubileumok” reformáció százados évfordulói* című írásában a korábbi évszázadokban lezajló évfordulók működését vizsgálja. A megemlékezések az évszázadok során természetesen megváltoztak, és a csendesebb emlékező ünnepi istentiszteleteket mára felváltották a színes fesztiválok, interaktív kiállítások. A reformáció évfordulójához kapcsolódó megemlékezések, hasonlóan az első világháború kitörésének évfordulójához, napjainkban – mint örökségturisztikai attrakciók – az érintett örökség-helyszínekre, -eseményekre, emlékezhelyekre irányítják a figyelmet a sikeres látogatómenedzsment révén. A reformáció első és második százados megünneplését hazánkban alapvetően csak kivételes, sporadikus jelenségként értelmezhetjük, a 300. évfordulóra vonatkozóan viszont már egyértelműen igazolják a levéltári források a hivatalosan és egységesen megtartott emlékévfordulót. Az 1917-es emlékbeszédek mindegyikében természetesen a

háború borzalmai melletti ünneplés képe jelenik meg, ami a korábbi emlékek képét, a kollektív emlékezetet is befolyásolta.

A tanulmánykötet harmadik fejezete (Egyházművészet, vallásos ábrázolások, liturgikus tárgyak) öt tanulmányt foglal magában.

A harmadik fejezetet Csoma Zsigmond *A reformáció „virágai”* című tanulmánya indítja, amelyben egy folyamatot mutat be, ami a népi vallásosság és a népi gyógyítás, valamint az első magyarországi (protestáns) füveskönyvek kapcsolatában rejlik. A reformáció nemcsak a vallási élet megújulását jelentette, hanem ezen keresztül a mindennapok területét is, a protestáns munkamorál és etika, a protestáns lelkészek által is alkalmazott népi gyógyítás, a növények ismeretén alapuló ép testben ép lélek hirdetését. A nyugat-európai protestáns lelkészek füveskönyvei után nem sokkal, 1578-ban Kolozsvárott megjelent az első magyar nyelvű herbárium a debreceni református püspök, Melius Juhász Péter gyűjtéséből. A lelkészek gyülekezetük állapotát szívükön viselték, nem véletlen, hogy a nagyszámú fertőző betegség miatt különös figyelmet fordítottak a közösségeik tagjainak egészségi állapotára. A fűbenfában orvosság nézetének hirdetése, a gyógynövények és a gyógyhatású növényi részek, virágok ismerete sokszor az életet jelenthették. A tudós asszonyok, a kuruzslók, a javasasszonyok, a bábák már Melius Juhász Péternek is feltűntek. Elismerő és elítélő véleményei felváltva kiolvashatók a szövegéből, receptjeiből. Nagy hatású munkáját bizonyítja, hogy a későbbiekben sokan másolták, kompilálták receptjeit, amit ő is nyugat-európai szerzőktől másoltfordított, a saját maga által gyűjtött magyarországiak mellett.

S. Lackovits Emőke *A dunántúli református liturgikus textilek jelképrendszer* című írása a gyülekezetekben használt úrasztali terítők együttesének, valamint az úrvacsorai szent jegyek, a klenódiumok, a keresztelő edények letakarására alkalmazott kendők díszítésének szimbólumrendszerét vizsgálta. Ezek a díszített textilek a *Biblia* növényvilága, a középkor eszményi kertjei, korai időkre visszanyúló keresztény szimbólumok, jelképes színek egyaránt megtalálhatók, amelyek a tilalmas emberábrázolást helyettesítették. Egy jelentős részük a 17–18. században készült, ezek a mivesebbek, míg többségük 19–20. századi alkotás, amelyeknek háttérében a korábitól eltérő teológiai irányzat állt, amely másképp közelített a templomok díszítéséhez. Ezek az ékesített textilek a kor jellegzetes magyar munkái voltak, amelyeknek sem színüket, sem alapanyagukat, sem díszítményüket liturgiai előírások nem kötötték meg: bármiből készülhettek, csak egyszerűeknek és a liturgiát szolgálóknak kellett lenniük. Némelyik eredetileg nem is egyházi, hanem világi használatra készült, hisz kendőket különféle családi és társadalmi eseményekre ugyancsak ajándékoztak, ámde az egyezés vagy hasonlóság a textilek alapanyagára, a mintakincsre, a hímzés technikájára, esetenként a színekre vonatkozik. Azonban a szerkesztésmódban és bizonyos szimbólumok alkalmazásában megjelenő különbség jelzi, hogy ezen emlékeket milyen céllal készítették, rámutatva eredeti funkciójukra. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az

sem, hogy léteztek előképek, amelyek között sok templomi használatra született hímzés volt, mint a 15. századtól ismert olasz vászonhímzések, vagy a 16. századtól megjelent mintakönyvek, amelyekben a jelképes növényi ábrázolásokon túl keresztény jelképek ugyancsak helyet kaptak. Legfontosabb az Isten báránya (*agnus Dei*), amelynek legkorábbi, ószövetségi előképét ismerjük. Több alkalommal szerepel a másik ősi keresztény jelkép, a pelikán, amely a legenda szerint fiait önnön vérével táplálta, e megfogalmazás a református egyház jelképévé lett. A középkorban már az emberiségért önmagát feláldozó Jézus Krisztust szimbolizálta, amit átvett a református egyház, gyakran alkalmazva református liturgikus tárgyakon, közöttük a textileken is.

Csapai János *A sárközi református gyülekezetek ónedényei* című írása a sárközi református egyházközségek tulajdonában lévő különféle ónedényeket vizsgálja. A helyi anyag tanulmányozása mellett a dolgozat áttekintette Báthory Gábor 1816-os és Szász Károly 1889-es püspöklátogatási jegyzőkönyveit, az egyházközségek archívumában lévő korabeli számadókönyveket is. A középkortól a 19. század első feléig nagy divatnak örvendő ónedények leginkább a református egyházközségeknek maradtak meg országszerte. A legjellemzőbb darabok az úrvacsorai boroskannák és kenyérszító tálak, melyek manapság is használatban vannak. Elenyésző számban keresztelő garnitúrák (kancsó és tál) is fellelhetők.

P. Szalay Emőke *Gótikus kelyhek a brassói magyar evangélikus gyülekezetekben* című tanulmánya a csernátfalusi gyülekezet ún. kápolnanóduszú, a brassói hólyagos és a pürkereci gótikus kelyhet, illetve ezek néhány párhuzamát szemlélteti. Bemutatásuk újabb adalék a gótikus ötvösség történetéhez. A Brassói magyar evangélikus egyházmegyét a Brassó környéki magyar települések alkotják. A 16. században a reformáció térhódítása során mindezek az egyházközségek szintén áttértek az új hitre. A szász egyházhoz tartoztak évszázadokon át, csak 1886-ban lettek önállóak. Az egyházmegyében a fent említett három kehely maradt fenn, amelyek a 15. században készültek, a gyülekezetek a mai napig használják őket.

Kiss Beatrix *A debreceni Szent Anna-székesegyházban őrzött bárándi miseruhák története* című írásában szó esik a település katolikus egyházának történetéről, templomáról, annak lélekszámban és felszereltségben való gyarapodásáról; értekezik továbbá a bárándi kazulák Debrecenbe szállításának okairól; kiváltképp elemzi a miseruha-együttesek eredetét, összetételét, szentmisében betöltött szerepét és külső stílárius jegyeit.

A tanulmánykötet negyedik fejezete (Vallásfilozófia, szakrális szöveg, vallásos költészet, egyházzene) hat tanulmányt foglal magában.

Sarnyai Csaba Máté *Megjegyzések Makkai Sándor vallásfelfogásához* című tanulmánya Makkai Sándor vallásfilozófiai szemléletét elemzi. Makkai Sándor szerint a valláslélektan legfontosabb, alapvető kérdése a vallás keletkezésének titkát feszegeti. Ha erre a kérdésre sikerül választ találni, akkor ezáltal a valláspszichológia lényegét találjuk meg. A filozófia, a szociológia, a

természettudomány, a néplélektan és az empirikus lélektan mind magáénak érzi, hogy a valláslélektan kérdéseivel és annak említett kulcskérdésével foglalkozzon. Bemutatja, hogy az említett tudományok, nézete szerint, miért nem képesek a valláslélektant helyesen megközelíteni, illetve a vallás fogalmát definiálni. Úgy véli, hogy a Böhm Károly nevével fémjelzett ismeretelméleti lélektan a legalkalmasabb a vallás keletkezésének pszichológiai megközelítésű leírására. Ebből kiindulva vázolja a maga vallásfogalom- és vallásiélményértelmezését.

Takács-Reichardt Gabriella *Nádasdy Pál: Áhítatos és buzgó imádságok* című tanulmányban a Nádasdy Pál által 1631-ben, Csepregen kiadott *Áhítatos és buzgó imádságok* című evangélikus imádságoskönyvet mutatja be, protestáns dallamvilágú egyházi énekekről értekezik. Nádasdy Pál műve elején leírja készítési módszerét, vagyis „Egybe szedettetett és irattatott az tekintetes Nemzetes és Nagyságos Gróff Nadasdi Pal... által.” Napjainkra két példány maradt fenn, ezek is hiányosan, azonban együtt kiadják az imakönyv teljes szövegét. Mindkét példány esetében hiányzik a címlap. Nádasdy Pál könyvét gyermekeinek és szolganéének ajánlotta, ezzel szeretett volna nekik lelki segítséget nyújtani. A könyv 60 imádságot tartalmaz, ennek nagy hányadát könyörgések adják, ezekkel az imákkal akarta alacsonyabb sorú embereit felvértezni a nehézségek ellen. Nádasdy imakönyve betekintést enged egy 17. századi evangélikus főúr lelki és kulturális életébe, és abba a szellemi világba, melyet gyermekei és alattvalói számára át szeretett volna adni. Az *Áhítatos és buzgó imádságok* című kötet esetében megfigyelhetjük, hogy a Nádasdy család egyik olyan tagjának nevéhez kötődik, akiről a család 17. századi történetében is kevés említés esik, valamint nagyon kis példányszámban maradt fenn a mai kor kutatói számára.

Kövári Réka *Protestáns eredetű dallamok az ún. Történeti Énektárban* című írása a reformáció 500. évfordulója alkalmából a *Történeti Énektárban* fellelhető protestáns eredetű dallamokat vizsgálja, s közülük elsődlegesen azokat mutatja be, amelyek a néphagyomány tanúsága szerint – meglepő módon – katolikus közösségek gyakorlatában is élnek. Az MTA központi népzenei gyűjtemény stílusrendjével egy időben alakította ki Dobszay László és Szendrei Janka az ún. *Történeti Énektár*at is, melynek célja, hogy a népzenei gyűjtésekből származó adatokat hozzárendeljék történeti, énekeskönyvi dallamokhoz. Így született meg a *Régi Magyar Dallamok Tára* I. és II. kötetéhez a *XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben* című kiadvány (Bp., 1993), Szendrei Janka, Dobszay László és Rajeczky Benjamin munkája.

Gál Adél *Halottas alkalmakra írott könyv – A salánki énekiktálásról és annak szövegeiről* című írás a helyi református gyülekezet egyik jellemző szokásáról, az énekiktálásról értekezik. A településen ma is közkézen forog egy kézirat *Halottas alkalmakra készített és írott könyv* címmel, mely a református temetési szertartás és halotti tor énekszövegeit tartalmazza. A temetési alkalmak szövegeit magában foglaló kéziratok 1883–1884-ben, 1906-ban és

1970–1973-ban keletkeztek. A füzetek egymás másolatai. Tulajdonosaik a település kántorai, diktálói voltak, noha szakképesítésük erre nem volt. Az énekszövegek nem egyszerűen temetési énekek. A tartalmi gazdagság morálisan is tükrözi a közösség tagjainak egymáshoz való viszonyát. A kéziratok ma még gyűjthetőek, ugyanakkor a szokás 2–3 évvel ezelőtt ért véget egyházi vezetők hatására. Ma sokat beszélünk a népi gyökerű szellemi kultúránk megőrzésének szükségességéről. Ugyanez egyházi szempontból sem lehet érdektelen. Hiszen a kéziratok nemcsak szövegeket, hanem ősi magyar népi dallamokat is rejtenek.

Toldi Éva *Templom és katedra a természetben – Népi vallásosság és szakralitás Váci Mihály költészetében* című írásában Váci Mihály (1924–1970) költő, műfordító költeményeit veszi alapos vizsgálat alá, kiterve arra, miként jelennek meg a művekben a népi vallásosság elemei és a szakralitás. Váci Mihály a nyírségi futóhomok hazájában, a Nyíregyháza melletti tanyavilágban született, a szegény tírjákók világában nőtt fel, ahonnan a szegénység, sőt, a nyomor ezerféle nyűgét, kínját, betegségét kapta örökségül. De örökségül kapta ugyanakkor a természet tiszteletét, szeretetét, azt a spirituális viszonyt, amely a földeken dolgozó embert a megélhetés profán harcában is a teremtett világ szakrális titkainak beavatottjává tette. Ebben a különös kapcsolatban az ember elemi részévé vált a természetnek, nemcsak gondozója, hanem rokona-társa lett a füveknek, növényeknek, a környező faunának. Amolyan Assisi Szent Ferenc-i kapcsolatba került az ember és a természet egymással. Ez a kapcsolat, a profán és a szakrális találkozása, sőt, együttlátása érhető tetten Váci Mihály költészetében, de prózai írásaiban, esszéiben is. Ez a szemléletmód rokon az orosz irodalomban az ortodoxiához kötődő „világtemplom”-képzettel is, amely szerint az oltár a Menny (a láthatatlan világ, a Mennyek Ország), a templom többi része pedig a Föld (a látható világ). S ebben a templomban folyamatos istentisztelet van, lejátszódik az egyes ember élete, az emberiség élete – a születéstől a sors keresztútjain át a felfeszülésig, s a halál utáni feltámadásig. Különösen Szergej Jeszenyin lírájában találkozhatunk e szemlélettel, akinek költői világa igen közel állott Váci Mihályéhoz.

Janka Ferenc *Az ember az időben, az idő az emberben* című filozófiai tanulmányában reflektál az ember és az idő kapcsolatának lehetséges megközelítéseire, a fizikai idő, az egzisztenciális idő, a filozófiai idő és az idő teológiájának néhány aspektusára. Az alapvető kérdés, hogy az idő egy pusztán objektív, mérhető valóság, amiben az ember benne áll, amiben mint egy folyamban benne van, vagy emberségünk sajátosságai (a végtelenre való nyitottságunkból következő végesség élménye, az egész értelmére irányuló kérdés, a lét és benne egzisztenciánk végső célja) határozzák meg azt a sajátos valóságot, amit időnek nevezünk, és ami éppoly titokzatos, mint az ember maga.

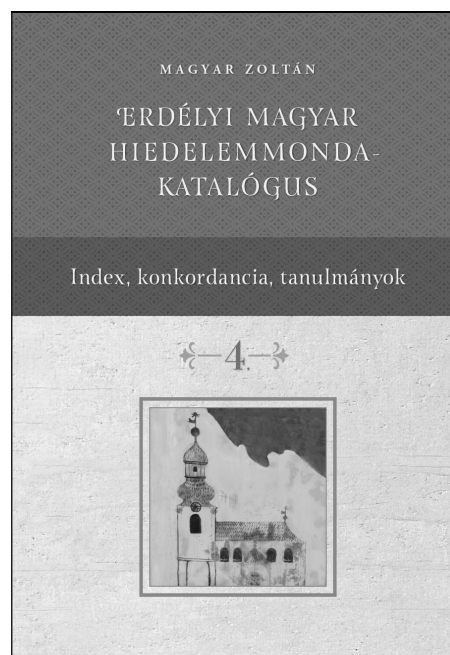
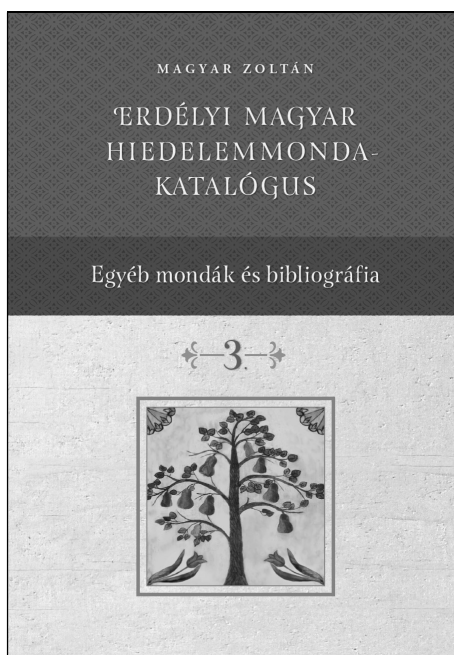
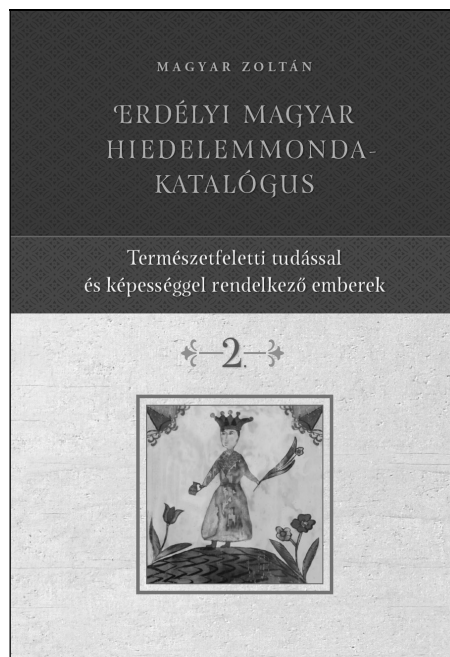
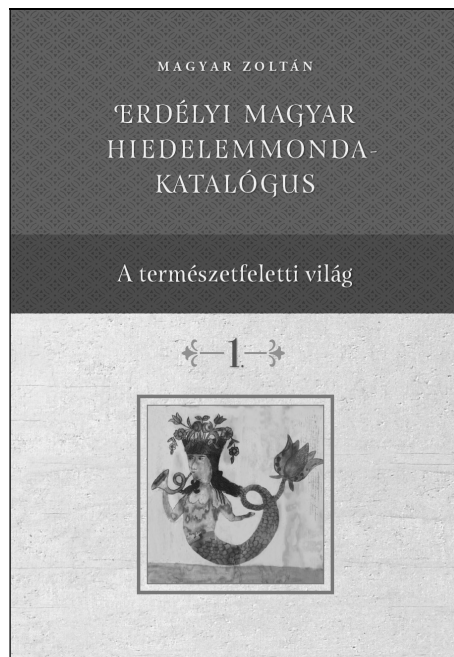
PILIPKÓ ERZSÉBET
FOGL KRISZTIÁN

Az erdélyi hiedelemvilág népköltészeti kézikönyve Megjelent az „Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus”

Három évvel a Kairosz Kiadó által kiadott 12 kötetes kézikönyvsorozat, *A magyar történeti mondák katalógusának* megjelenését követően, egy látens trilógia második darabjaként elkészült és napvilágot látott az erdélyi magyar hiedelemmondák tudományos regisztere is. Noha a történetimondarendszerezéssel ellentétben e műnek vannak külhoni előzményei, az *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus* a nemzetközi folklorisztika eddigi legnagyobb szabású olyan monográfiája, amely típus- és motívumindex formájában, hatalmas adatbázis alapján, 1995 oldal terjedelemben mutatja be egy európai régió prózaepikai hagyományvilágának ezen szegmensét. A kézikönyv 4 kötetű a magyar népi kultúra archaikus rétegét képviselő Erdély sok tekintetben unikálisnak számító kulturális öröksége. Egyesíti magában sok-sok generáció teremtő képzeletvilágát, azt a hiedelemrendszert, amely narratív formába szerveződve számos esetben népköltészeti alkotássá lényegült. Olyan kézikönyv, amely az európai kultúrkör egyik leggazdagabb és legváltozatosabb mondavilágába nyújt betekintést átfogó igénytel.

E mű létrejötte egy több mint két és fél évtizedet felölelő kutatómunka eredménye. Számottevő mértékben megjelenik benne a monda- és hiedelemkutató elődök folklórgyűjtői és elméleti teljesítménye, ám elkészítését – akár csak a történetimonda-hagyomány rendszerezése esetében – a rendszerváltás utáni három évtized tudományos hozzájárása tette lehetővé. A teljességre törekvő adatbázis (az Erdélyi Magyar Hiedelemmonda Archivum) nélkül ugyanis nem vált volna lehetségessé e szövegkorpusz átfogó igényű rendszerbe foglalása. Az archivum jelenleg 29 550 folklórszöveget tartalmaz, de a műfaji háttérterületek szövegkorpuszát is felhasználva mintegy 35 ezer szöveg, megközelítőleg 200 ezer meta adat került be az első három kötet típusmutatójába, valamint a negyedik kötet motívumindexébe.

A katalógus első kötetű mindazokat a hagyományokat foglalja össze, melyek az emberi világtól javarészt független természetfeletti szereplőkről és jelenségekről szólnak. E kötet fejezetekre tagolva mutatja be a sorsról, végzetéről szóló folklórszövegeket, az előjelekkel kapcsolatos hiedelemszövegeket, a halál és a halottak képzetkörét, a túlvilágjárás megörökítő, többnyire vallásos színezetű hiedelemtörténeteket. A könyv legnagyobb tartalmi egysége a különféle természetfeletti lényekről szól. Itt került rendszerezésre a többnyire ártó szándékkal megjelenő hiedelemlények népes csoportja (kísértet, ördög, lidérc, váltott gyerek, betegségdémon), az ambivalens szerepkörben megjelenő ördögi segítőszellem, a különféle természeti szellemek és démonok (fehér ember, ősz ember, vadleány, törpe, bányaszellem), az őstörténeti tradícióként is értelmezhető óriás- és tündér-hagyománykör, végül pedig a tündérek „*elboszorkányosodásának*” közbülső fokozatát mutató szépasszony-hiedelemkör.

A katalógus második kötete egyetlen hatalmas témacsoport, a természetfeletti tudással és képességgel bíró emberekről szóló mondák tudományos rendszerezését tartalmazza. E témacsoport a magyar hiedelemrendszer legfőbb sajátossága, hiszen míg a nemzetközi folklórban e történeteknek más hiedelemtémákhoz képest csekély a számuk, a magyar néphitben minden másnál számottevőbb. Az erdélyi magyar folklórban a boszorkányról szóló mondahagyomány a legelterjedtebb, felölelve a 16–18. századi erdélyi boszorkányperek anyagát is. Hasonló mágikus specialista az erdélyi néphitben a tudós, valamint a néző és látó, beleértve az e tájegységen főként jövendőelői szerepkörben megjelenő táltost is. Népes szövegcsoporthoz tartozik meg a mágikus erejű idővarázslók és papok (román pap, ördögös magyar pap) hagyománykörét. Továbbá az erdélyi hiedelemkorpusz részeként e kötet tartalmazza a különféle mesterségek (tudós pásztor, tudós kocsis, gyógyító stb.) mágikus specialistáiról szóló narratív hagyományokat.

A katalógus harmadik kötete mindazokat a témaköröket foglalja tudományos rendszerbe, melyek az erdélyi hiedelemrendszer integráns részei, azonban kívül esnek az első két kötet anyagán. Itt került összefoglalásra az átváltozni képes emberekről (farkasember, prikulics) szóló narratív hagyomány, a különféle mitikus állatokról és vadállatokról szóló népes szövegcsoporthoz tartozik meg a mitikus növényekről és mágikus tárgyokról szóló elbeszéléskorpusz, valamint a tiltások, tabuk képzetköre. Külön tematikai egység az az esetenként még manapság is gyűjthető szövegcsoporthoz tartozik meg a mindennapi mágia rítusait és elbeszélt eseteit tartalmazza. Az erdélyi hiedelemvilág narratív tradícióinak rendszerbe foglalása a gyerekijesztőkkel kapcsolatos hagyományok, a hiedelemellenes népi elbeszélések (ál-hiedelemmondák) és a tömegkultúrából sarjadt, ám hiedelemmondai jegyeket mutató modern mondák által válik teljessé. E kötet az erdélyi magyar hiedelemmondák eddigi legteljesebb bibliográfiája zárja.

A katalógus negyedik kötete az első három kötet tudományos segédanyaga és elméleti szintézise. E kézikönyv első része egy alfabetikus rendben közölt, a tárgyszó szövegkörnyezetére is utaló motívumindex. E kiegészítő alkalmazás által válik igazán használhatóvá az előző három kötet anyaga, hiszen a tárgyszavas mutató révén a keresett motívum népköltészeti beágyazottságáról és sokszínűségéről is fogalmat alkothat, a feltüntetett típuszámok segítségével pedig az eredeti helyekre is visszakereshet az olvasó. A motívumindexet egészíti ki az erdélyi hiedelemmondákat a nemzetközi párhuzamokkal egybevető konkordanciajegyzék, továbbá az a könyvnyi terjedelmű tanulmány, amely a magyar és nemzetközi hiedelemmonda-katalogizálás történetét, a műfaji klasszifikáció alapját és előfeltételét képező adatbázis létrejöttét, továbbá a szöveghagyomány történeti és kulturális rétegzettségét, földrajzi és tematikai tagolódását, valamint regionális („*transzilván*”) sajátosságait ismerteti.

Az *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógust* e sorok írója az említett korábbi könyvsorozathoz hasonlóan egy olyan folklorisztikai kézikönyvnek

---

szánja, amely számos más tudomány szak művelői számára is hasznos lehet. A néprajzin kívül ugyanis történeti, irodalomtörténeti, művelődéstörténeti és nyelvészeti vonatkozásai is nagy számban vannak. Mivel nemzetközi viszonylatban is az eddigi legnagyobb szabású hiedelemmonda-rendszerezés, sok tekintetben mintaadó lehet a hiedelemmondák rendszerezői számára a Kárpát-medencén kívül is (többek között ezt a célt szolgálná a katalógus tervezett angol nyelvű kiadása). Noha e típus- és motívumindex a magyar nyelvterületnek csak egy bizonyos, etnográfiailag jól körülhatárolható részét képezi le és ismerteti, jellegéből adódóan és a szerző szándékai szerint is az egységes magyar kulturális örökség megjelenítője.

(A kézikönyvsorozat megrendelhető: www.kairosz.hu)

MAGYAR ZOLTÁN

* * *

ALMA MATER

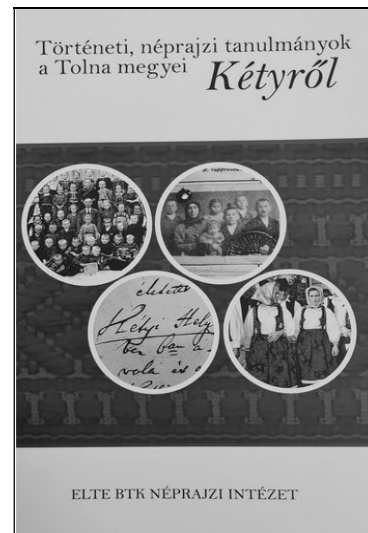
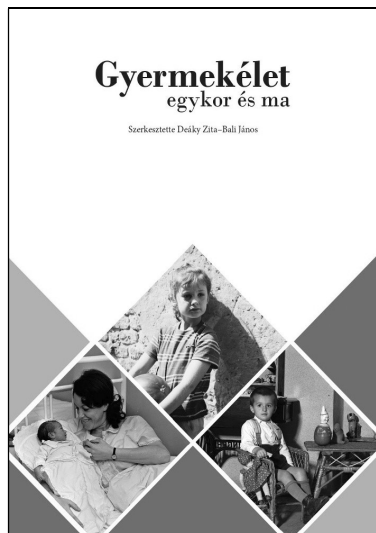
Könyvbemutató és köszöntés az ELTE BTK Néprajzi Intézetében

2021. október 15-én a megszokottnál ünnepélyesebb könyvbemutatóra került sor az ELTE BTK Néprajzi Intézetében. A megelőző egy évben, a pandémia időszakában két könyv is megjelent, mindkettőnek egyik szerkesztője Deáky Zita volt.

A *Gyermekélet egykor és ma* című kötet ötlete Deáky Zita 2020 őszén tartott hasonló című egyetemi kutatószemináriumán fogant meg. A csoportban részt vevő hallgatók tanáruk kitartó biztatására a szemináriumi dolgozataikat úgy írták meg, hogy azok alapján tavasszal átdolgozott, publikálható tanulmányok készülhettek. Ezért lett az alcím: *Az ELTE Néprajzi Intézet hallgatóinak írásai* (Budapest, 2021). A könyv társszerkesztője Bali János. A könyv a szerkesztői előszó után 15 szerző írásait tartalmazza: egyikük tanársegéd kolléga, egyikük korábbi tanítvány, nyolcan graduális vagy mesterszakos hallgatók, öten pedig a doktori értekezésüket írják. A kötet tematikailag igen sokszínű. Az első rész témái a szocializációt közelítik meg: táncba nevelődés a néptáncfilmek tükrében, a vadásszá nevelődés, család és ünnep a lelki egészség szolgálatában, gyermekek a bukovinai székely társadalomban, gyermekfényképek egy családi albumban, a kezes bárány etnopedagógiai szerepe, a menstruáció kortárs vizsgálata. A második rész a formális intézmények szerepét taglalja: állami gyermekvédelmi rendszer egy gyermekotthon példáján keresztül, egy cigány iskola története, a devecséri Biztos Kezdet Gyermekház, nevelőszülői hálózat összehasonlítása két településen, gyermekjáték-gyűjtési felhívások a *Néptanítók Lapjában*. A harmadik rész a hatalom és nevelés kérdéseit veti fel: gyerekek a zalai olajvidéken, gyermekek a hortobágyi Lenin-tanyán működött zárt táborban, az edzett ifjúságért mozgalom a Kádár-korszakban, társadalmi szervezetek gyermekvédelmi tevékenysége a Kádár-korszakban. Az írások többsége jól megválasztott, megfogható forrásokon (sajtó, levéltár, fényképegyüttesek, filmanyag), illetve saját néprajzi tereptapasztalatokon, interjúkon alapul. Látható, hogy a tanári vezetés tág teret hagyott annak, hogy ki-ki aktuális, modern témákhoz nyúljon, még akkor is, ha ennek az is az ára, az írások között kevés a tematikus kapcsolat, és hogy kutatási előzményekre nem lehetett minden tekintetben támaszkodni. A könyvet az intézet Könyvtárában összegyűlt érdeklődők számára Molnár Gergely mutatta be.

A másik bemutatott kötet: *Történeti tanulmányok a Tolna megyei Kétyről* (Budapest, 2020). A település azok közé tartozik, ahol a második világháborút követően jelentős népességcsere zajlott le: a kitelepített svábok helyébe bukovinai székelyek és felvidékiek érkeztek. Deáky Zita szerkesztőtársa itt a tanítvány és kolléga, Vámos Gabriella volt. Kétyen Deáky Zita 2018–2019-ben ve-

zetett gyűjtést néprajz szakos hallgatók számára. Kezdetből célja volt, hogy ez a munka megalapozzon egy könyvet. A munkába bevont a térségben korábban már vizsgálódó kutatókat is. Így állt össze a 18 írást tartalmazó kötet, amely elkészült formájában voltaképp történeti-néprajzi tanulmánygyűjtemény lett. A nyitó tanulmányt Andrásfalvy Bertalan írta (a táj és népének múltja). Deáky Zita – László Péterrel közösen – a falu etnikai átalakulását dolgozta fel. A germanista Erb Mária a nyelvjárásról, az építész Krähling János az evangélikus templomépületről, Vámos Gabriella az egészségügyi helyzetről írt. Itt is szerepel három doktorandusz: Koloh Gábor a demográfiai helyzetről, Csibi Krisztina a székelyek étkezési szokásairól, Svégel Fanni az alapfokú oktatás történetéről írt. A graduális hallgatók (Lajkó Gergely Knapecz Kata, Markó Eszter, Purgel Réka) rendre a gazdálkodásról, a táncos örökségről, a Néprajzi Múzeumban archivált kétyi fényképanyagról, a székely lakodalmi szokásköréről írtak. Hasznosan egészíti ki a könyvet egy személyes emlékezés (Vincze Tamás). A helyi polgármester, Gödreai Zoltán előszóval tisztelte meg a könyvet. A közös és egyéni kutatómunkákon alapuló dolgozatok köteté szerkesztésére jórészt már a karantén-helyzetben került sor. A kiadás költségeihez a Néprajzi Múzeum is hozzájárult. A bemutatón Schwarcz Gyöngyi ismertette a könyvet az érdeklődők számára.

A kettős könyvbemutató ünnepélyességét az adta, hogy ez alkalommal búcsúztattuk el a nyugdíjba vonult Deáky Zitát, aki tíz évig dolgozott lelkes oktatóként és kutatóként a Néprajzi Intézet Tárgyi Néprajzi Tanszékén. A megelőző évtizedekben már egyetemi oktató Deáky Zita az alma materébe kerülve 2011-től fiatalokat felülmúló lelkesedéssel vetette bele magát a munkába. A képzés mindhárom fokán meghatározó egyéniségnek bizonyult. Nem sajnálta a fáradságot arra, hogy személyes figyelemmel kövesse a hallgatók

munkáját, fejlődésüket, kitérőiket és magukra találásaikat. Mindig rendelkezésre állt konzultációra, beszélgetésre, és nemegyszer arra is, hogy segítsen végleges formába önteni félkész dolgozatokat. Nagyon sokan az ő témafelvételei nyomán indultak el, az ő biztatására folytatták vagy fejezték be munkáikat. Sokakat vezetett a tudományos diákköri munka irányába, díjnyertes dolgozatok témavezetője volt. Doktoranduszai akkor is sokat köszönhetnek neki, ha még előtte állnak a fokozatuk megszerzésének. Amenyire segítőkész volt, ugyanannyira volt kérlelhetetlen és nagyon igényes kritikus is. Ennek csak kisebb része mutatkozik meg bírálatában, a többsége inkább szóban. Igen, adott vissza dolgozatot, még szakdolgozatot is, ha az nem érte el a kellő színvonalat. Közele kollégái tanúsíthatják, hogy meglátásai, ötletei, véleménye mennyire előremutatóak voltak. Nagyon aktív volt a közösségteremtésben, a hallgatók gyűjtési és múzeumi gyakorlatainak szervezésében. Kétyen kívül Tiszaladányban, Aranyosapátiban és Berzétén is vezetett gyűjtési gyakorlatokat. Az utóbbi munkából két kiadást is megért tanulmánykötet született (*Történeti, néprajzi közellátások a gömöri Berzétéhez*, Budapest, 2016 és 2018). Tisztelői, tanítványai 60. születésnapjára vaskos tanulmánykötetet állítottak össze (*Minden dolgok folytatása*. Szerk.: Smid Bernadett. Budapest, 2015). Egyetemen töltött évei alatt megjelentetett egy nagymonográfiát (*Gyermekek és serdülők munkája Magyarországon*, Bp., 2015), egy forráskiadványt Maglódról (*Maglód az összeírások tükrében és az 1770. évi Urbárium*, Maglód, 2015), és nyolc (!) kötetnek volt az egyik szerkesztője. Több konferencia szervezésében vett részt. Utoljára 2021 júniusában, a legutolsó tanéve végén, „hozott össze” háromnapos konferenciát a család és kitelepítés témájában, akkor (még és már) teljes egészében online formában. Ezt a szokottnál is nagyobb érdeklődés kísérte, sokan egészen távolról kapcsolódtak be a programba. Deáky Zita 2021-ben *Pro Ingenio Elismerő Oklevelet* kapott, amivel az egyetem vezetése a tehetséggondozásban kifejtett tevékenységét ismerte el.

Méltó és igazságos, hogy a Néprajzi Intézet és a Tárgyi Néprajzi Tanszék a legőszintébb köszönetét és nagyrabecsülését fejezze ki a habilitált docensként nyugalomba vonult munkatársának, aki tanított, amíg csak lehetett, és igyekezett mindent befejezni, lezárni, jó kezekbe átadni. Szakdolgozati és doktori témavezetőként még találkozunk vele, de az eddigi óráit már mások tartják.

A folytatáshoz tartozik, hogy 2021 őszétől ketten kaptak tanársegédi szerződést a Tárgyi Néprajzi Tanszéken: Eitler Ágnes és Vámos Gabriella. Befejezett doktori képzésüket követően jelenleg (2021 őszén) mindketten az értekezésük befejezésén dolgoznak. Ugyanezen év tavaszán a Folklore Tanszéken az egyetem véglegesítette Ilyefalvi Emese tanársegédi kinevezését. Megnyugtató az is, hogy második éve van húsz fölött a néprajz alapszakra felvettek száma.

Deáky Zita mindig előre tekintett: vele együtt bizakodhatunk a szak és az intézmény jövőjében.

MOHAY TAMÁS

KÖSZÖNTÉSEK

Levél Balogh Jánosné dr. Horváth Teréziához 80. születésnapja alkalmából

Kedves Terézia!

E kiadvány hasábjain 2001-ben köszöntöttelek hatvanadik születésnapod alkalmából. Az azóta eltelt húsz évben barátságunk olyannyira elmélyült, hogy részese lettem mindennapjaidnak, ezért engeddd meg, hogy személyes hangú írással emlékezzek meg a teljesség igénye nélkül az újabb szakmai tevékenységed fő irányairól.

Kezdetben a mindkettőnk számára meghatározó kapuvári emlékek miatt rokonszenveztünk egymással. A sors úgy hozta, hogy amikor ott a viseletgyűjtésed során, a vasárnapi misén részt vettél, bizonyára láthattál engem is kislányként, amikor a parasztosan öltözködő nagymamámat kísértem a templomba.

Az első közös munka még közelebb hozott minket egymáshoz. A Néprajzi Múzeum textilgyűjteménye történetének föltárása kapcsán figyeltünk föl arra a névvel és évszámmal ellátott 18. századi, sokat publikált hímzésre, amelyet az 1873-as bécsi világkiállításra gyűjtöttek. Ennek a díszlepedőszélnek az eredetét keresve anyakönyveket bújva próbáltuk megtalálni készítőjének adatait és a hímzés útját addig, míg a múzeumba került. Emlékszel arra a kitörő öröme, amikor megtaláltad a készítő asszony születési adatait, majd én a halálozását?

Ezt követően, 1999-ben, 34 évi szolgálat után megváltál a Néprajzi Múzeumtól, nyugdíjba mentél. Szerencsém volt, amikor újra együtt dolgozhattunk. 2003-ban a múzeum megbízásából együtt rendeztük a *Magyar népi ékszerek* című kiállítást Ljubljanában. Az összeállítás utóbb az anyaintézményen kívül még négy magyarországi helyszínen került bemutatásra. Hálás vagyok azért, hogy akkor olyan módszeresen adtad át a tudásodat, majd hagytad rám az ún. Gyöngy-könyvben a köznépi gyöngyhasználatot bemutató fejezetek megírását.

Várakozással figyelem, hogy legújabbán visszatértél a régi fő kutatási témádhoz, az ékszerekhez. Az indítékot az adta, hogy segítséget kértek tőled egy magángyűjtemény publikálásához. A kutatás és az anyag folyamatos kiértékelése során azonban most nem csupán a 18–20. századi népi ékszerekkel, hanem azok történelmi előzményeivel foglalkozol a szűkebben vett Kárpát-medencei gombok és kacsok világában.

*Balogh Jánosné Horváth Terézia 1965-ben
a Néprajzi Múzeum munkatársaként*

A népviseletet érintve legjelentősebb, a korábbi gyűjtéseidet összefoglaló tanulmányod a *Győr-Moson-Sopron megye népművészete* kötetben *Az öltözködés és a viselet mint népművészet* címmel látott napvilágot. E fejezetből tűnik ki leginkább, hogy a rajz- és művészettörténet-tanár édesanyád nyomdokait követve rajztanárnak készültél, mert a feladatot teljesen újszerű nézőpontból közelítetted meg. Számomra nagyon meggyőző módon a táj viseletét ugyanis nem az egyes ruhadarabokat taglalva, azok formája, díszítése szerint mutattad be, hanem az összhatásban való szerepük oldaláról jellemezted, és a népviseletet egészében mint esztétikai alkotást szemlélted.

A lakást díszítő textíliák vizsgálatát is folytattad. Korábban Beszprémy József-nél közösen készítettétek el a Vas megye népművészeti kötete számára a tájegység hímzésekultúráját bemutató tanulmányt, majd e hímzések stílusbeli sajátosságait a *Vasi Szemlé*ben cikksorozatban bontottátok ki részleteiben. A munka során figyeltél föl a hiencek sajátos, elnagyolt kompozíciójú, emberfigurákat is ábrázoló varrottasaira, amelyeket itt és több más kiadványban publikáltál.

1986–1990 között Békés és Csongrád megye múzeumjaiban néprajzi szakfelügyelőként dolgoztál, továbbá több publikációd jelent meg a Békés megyei szöttesekről. Így természetes volt, hogy Téged kértek föl Tibori János Békéscsabai szlovák szötteseminta-gyűjteményének kiadásra való előkészítésére, a magyar és szlovák nyelvű kötet szerkesztésére és kiértékelő tanulmány-nyal ellátására.

Megmaradtak tehát a „hagyományos” témaköreid, de az intézményi háttértől elszakadva más távlatok, új szakmai kihívások is megnyíltak előtted.

Mindig csodáltam azt a tulajdonságodat, hogy bármely helyzethez alkalmazkodva a legjobbat tudtad kihozni a kínálkozó lehetőségekből. A lószőrék-szer-kutatások révén kerültél kapcsolatba a néprajzi értékeket is ápoló Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor szervezőivel. 2007–2013 között aktívan részt vettél programjaikban. Előadásokat tartottál a térségben néprajzi gyűjtéseket végző Dorogi Márton és Szűcs Sándor munkásságáról, amelynek végső eredménye két hiánypótló kiadvány lett.

A felsorolt munkákat is szívesen és nagy erőbevetéssel végezted, de a legnagyobb örömet a családotd múltjához kapcsolódó, és e történeti kutatások nyomán felszínre bukkanó témák jelentették.

Az egyik helyszín anyai nagyapád szülőhelye, Csepreg, valamint annak környéke lett. Bár ebben a kisvárosban 1969 óta végeztél népviselet témában kutatásokat, mégis a szóban forgó időszakban élénkült meg az itteni tevékenységed. Erre az ösztönzött, hogy a helyi általános iskola fölvette a jeles gazdasági íróként és szövetkezeti szervezőként nemesi címet is kapott nagyapád nevét. Az ő tevékenységének ápolása hozta, hogy bekapcsolódtál a helyi hagyományörzők munkájába. Az általuk felújított „*pünkösdi lófuttatás*” eseménye indított el e népszokás országos kitekintésű vizsgálatára. Az eredményeket *A pünkösdi király Csepregen és Jókainál* című könyvben foglaltad össze, amely a néprajz szakos egyetemi hallgatók számára méltán vált ajánlott olvasmánnyá.

A fenti könyvben tárgyalt földesúr személyéből kiindulva Csepreg kulturális szervei ösztönzésére és az ottani Horvát Önkormányzat támogatásával 2006-tól ráálltál egy horvát–magyar földesúri család, a Daruvári Jankovichok történetének és kulturális környezetének kutatására. Hihetetlen energiával vetted bele magad a számodra eddig ismeretlen munkába. Kiseb magyar és horvát nyelvű feldolgozásaidnak első összefoglalója egy állandó (ma is álló) kétnyelvű kiállítás lett a horvátországi Daruvár kastélyában, amely 2010-ben

készült el. 2019-ben ezt követte a horvát nyelven kiadott könyv, bővített tartalommal. A magyar kiadásával most foglalkozol, várom, hogy mihamarabb kézbe foghassam.

Hasonlóképp személyes kötődésed okán dolgoztad föl édesanyád népies stílusú nyaralója építésének és berendezésének történetét Pócsmegyer-Surányban. Megfogalmazásoddal élve az 1937-ben elkészült „*villa és berendezése olyan korszakban született, amikor a magyar középosztály tagjai körében a néphagyományok ápolása a Trianon után fölerősödő hazaszeretet egyik megnyilvánulását jelentette.*”

A csepregi és a pócsmegyeri-surányi helytörténeti tevékenységekben olyan fáradhatatlan szorgalommal vettél részt, hogy a helyi kiadványok színvonalát Te emelted föl kisebb lélegzetvételű írásaiddal.

Kedves Terézia!

Remélem, még sokáig folytathatjuk a számomra rendkívül inspiráló szakmai vitáinkat, látogathatjuk együtt az aktuális kiállításokat! Tervezett munkáidhoz sok erőt és egészséget kívánok a magam és kollégáid nevében! Isten éltesen születésnapod alkalmából!

tanítványod,
KATONA EDIT

Válogatás Balogh Jánosné Horváth Terézia publikációiból

(Vö. még: Balogné Horváth Terézia, Balogh-Horváth T(erézia)

- 1972 Kapuvár népviselete. *Néprajzi Közlemények XVI–XVII.* (Önálló kötet) 482 p. 117 ábra.
- 1983a *Népi ékszerek.* Corvina, Budapest. 60 (2) p. XVII, 43 f.
- 1983b *Ungarischer volkstümlicher Schmuck.* Corvina, Budapest. 77 (2) p. XVII, 43 Abb.
- 1983c *Hungaran Folk Jewelry.* Corvina, Budapest 66 (1) p. XVII, 43 ill.
- 1985 Usporedba nošenja naušnica kod južnoslavenskih i drugih etnickih skupina u okolici Baje. *Etnografija Južnih Slavena u Madarskoj* 7. Budapest. 109–126.
- 1990 Erste Schritte in der Modernisierung traditioneller Trachtenschmuck-Kultur von Europa. In *Papers I. SIEF 4th Congress.* Bergen, 28–35.
- 1993 Népi textilművesség. In *Békéscsaba néprajza.* Békéscsaba Megyei Jogú Város, Békéscsaba, 456–533.

- 1995 A bagi női ünnepi viselet színei az 1940-es és az 1950-es években. *Ethnographia* 106. 1. sz. 137–150.
- 1996 Vászónhímzés és csipke. [Beszprémy Józsefnével] In *Vas megye népművészete*. A Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely, 134–156.
- 1998 Eine eigenartige Stilgruppe gestickter Bettuchbesatzstreifen aus Nordwestungarn. *Folia Ethnographica* 32. (*Supplementum ad Acta Musei Moraviae*) 7–23.
- 1999a Anna Peirin hímzésének múzeumi pályafutása (1872–1998). [Katona Edittel] *Néprajzi Értesítő* LXXXI. 5–48.
- 1999b Die Ungarische volkstümliche Schmuckkultur im Gesamtvergleich zu den europäischen Schmuckformen (XIX–XX. Jahrhundert). In *Ethnic Communities – Ethnic Studies – Ethnic Costumes Today*. Edited by János Kodolányi jr. Hungarian Ethnographical Society, Budapest, 205–212., Pictures-Bilder 46–56.
- 1999c *Gyűrűk* (Catalogi Musei Ethnographiae – A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai 4.) Budapest, 133 p. (4 p.) színes képek
- 2000a Bajai mesterjegyes paraszgyűrűk – Európai gyűrűk, Néprajzi Múzeum, Budapest, 1999. július – szeptember. *Magyar Iparművészet* 1. sz. 44–46.
- 2000b A békéscsabai háziszöttések kenderfonala. A rostkikészítési eljárások történeti alakulása. In *Szöttes textiliák mindennapi életünkben – A Hevesen, 1999. augusztus 13–15-én tartott konferencia előadásai*. Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet, Heves, 81–89.
- 2000c Feliratos jegygyűrűk, szerelmi zálogok. *Karát* III. 5. sz. 16.
- 2001a Pünkösdi lófuttatás Csepregen a XIX. század első felében. *Vasi Szemle* LV. 3. sz. 297–321. (379–380, 382–383.)
- 2001b Ezen gyűrű kerek, és se vége, se hossza nincs... A jegygyűrű története dióhéjban. In: *Lakodalmi szokások. Mátkaság, menyegző*. Planétás, Budapest, 69–77, melléklet XI. (26–27. kép)
- 2001c Hungarian National Small Children Upbringing Exhibition of 1889 and the Museum of Ethnography in Budapest / Mađarska nacionalna izložba o odgoju djece iz 1889. godine i Etnografski muzej u Budimpešti. *Etnološka istraživanja / [Katona Edittel] Ethnological Researches* 8. 265–287. / 347–348.
- 2002 Az öltözködés és a viselet, mint népművészet. In *Győr-Moson-Sopron megye népművészete*. Szerk. Kücsán József és Perger Gyula. Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Győr, 373–436.
- 2003a Madžarski ljudski nakit. Razstava Etnografskega muzeja iz Budimpešte. *Vodnik po razstavi Ljubljana 2003/04* – [Katona Edittel] Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, 77 p. 115 kép.

- 2003b Csepregi vőfélyversek. (I–III.) *Vasi Szemle* LVII. 3. sz. 311–320. (391, 393–394.), 4. sz. 467–481. (518, 521.), 5. sz. 551–567. (659–662.). (háromrészes közlés)
- 2004 Egy fővárosi rajztanárnő nyaralójának népi és népies elemei az 1930-as években. *Néprajzi Értesítő* LXXXVI. 95–125. (2005-ben jelent meg)
- 2005a *A pünkösdi király Csepregen és Jókainál*. Farkas Sándor Egylet, Csepreg, 110 p.
- 2005b Magyar népi ékszerek – Hungarian Folk Jewellery – [Katona Edittel] Néprajzi Múzeum, Budapest, 93 p. 23 ábra + 81 színes katalóguskép
- 2006 Egy mezővárosi iskolamester és jegyző a XIX. század első felében. *Vasi Szemle* LX, 4. sz. 473–496. (513, 516.)
- 2008a Daruvári Jankovich Izidor élete és tevékenysége. *Vasi Szemle* LXII. 1. sz. 36–62. (123, 125.)
- 2008b Bartóky Lászlóné gyűjteménye Békés megyei szőttes mintadarabokból. *Bárka* XVI. 6. sz. 90–94.
- 2008c Csepreg és környéke magyar népviseletei. *Vasi Szemle* LXII. 6. sz. 813–826. (991, 996.)
- 2008d Tko je bio Izidor Janković Daruvarski? *ZBORNIK Povijesnog društva Pakrac – Lipik*, Broj 5. 55–85.
- 2008e Tibori János szőttesminta gyűjteménye Békéscsabáról – Vzorky tkanín z Békešskej Čaby zozbieraných Jánosom Tiborim – Handwoven patterns from Békéscsaba collected by János Tibori. In Tibori János: *Békéscsabai népi szőttesminták*. Békéscsabaiak Baráti Köre Egyesület/BBKE, Csabai Szlovákok Szervezete / Čabianska Organizácia Slovákov, Budapest, 12–32.
- 2009a Családtörténeti adalékok a daruvári Jankovichok elődeinek pécsi időszakából (XVII. század vége – XVIII. század közepe). *Pečuški Horizont / Pécsi Horizont* 2009. /1. Broj / szám 3. 137–158.
- 2009b Katolikus egyházi alkalmak jelölése a rábaközi viseletekben. In: *Zalai Múzeum* 18, Zalaegerszeg, 55–73.
- 2009c Fonás, szövés, vászon a Jankovich-birtokok önellátásában. (Levéltári barangolások a XIX. század elején). *Tárgyalkotók a kulturális turizmus szolgálatában*, Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet, Heves, 2009. 119–128.
- 2010 Obitelj Jankovići Daruvarski – povijest istraživanja u slici i riječi. *Zbornik Povijesnog društva Pakrac – Lipik*, Broj 7. 70–84.
- 2011a Nakiti od konjske strune kod Šokica u Bačkoj. In *Etnografija Hrvata u Mađarskoj / A magyarországi horvátok néprajza* 14. Urednik / Szerkesztő Đuro Franković. Pečuh / Pécs, 83–99.
- 2011b Dorogi Márton és a néprajz. Dorogi Márton publikációi. Dorogi szótár. Szavak és kifejezések magyarázata (Oláh Józsefné Szász Ilonával). In Dorogi Márton: *Hasznos minden porcikája. Az állati termékek*

- mellékesebb haszonvételi formái a Hortobágyon és a Nagykunságban.* Szerk. Balogh Jánosné Horváth Terézia és Oláh Józsefné Szász Ilona, Püspökladány Város Önkormányzata, Püspökladány, 9–19, 20–21, 114–137.
- 2011c Az „Öltöztessünk magyar babát” kivágós táblák ruháiról. In *Öltöztessünk magyar babát.* [Kísérőfüzet] 2–24. Barta Trading Kft., Budapest. 5. bővített kiadás.
- 2012a Különleges nyugat-dunántúli stílusban hímzett lepedővégek. *Vasi Szemle* LXVI. 347–362.
- 2012b „Igaz barátságnak és szíves szeretetnek tüköre”. Szűcs Sándor levelei Dorogi Mártonhoz (Oláh Józsefné Szász Ilonával). In *Szűcs Sándor és Dorogi Márton barátsága.* Szerk. Balogh Jánosné Horváth Terézia és Oláh Józsefné Szász Ilona. Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás, 17–98.
- 2012c Közelítések a Daruvári Jankovichokhoz. *Napút* XIV. 9. sz. (november) 87–96.
- 2012d Csepreg egyik hűbérura, gróf daruvári Jankovich Antal. *Vasi Szemle* LXVI. 5–6. sz. 588–608. (707, 710.)
- 2014a Háromföldi kutató-barátság válogatott levelek tükrében. (Oláh Józsefné Szász Ilonával). In *A táj kutatás szolgálatában. 40 éves a Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor.* [Szerk. Dr. Tóth Albert. Geopont '95 Bt.–Alföldkutatásért Alapítvány, Kisújszállás, 358–376.
- 2014b Szűcs Sándor a paraszti lét és az értelmiségi lét határán Biharnagybajomban. *Ethnographia* 125. 3. sz. 445–458.
- 2016 Prije 250 godina plemić Antun Janković dobiva pridjevak „Daruvarski”. *Zbornik Janković*, Br. 1. 11–17. (Magyar és német kivonattal)
- 2019 *Tri domovine Janković vlastela – Hrvatska, Ugarska, Austrija – 99 mozaika o prošlosti obitelji i kulturne povijesti. Hrvatska narodnosna samouprava grada Čeprega / Csepreg Város Horvát Nemzetiségi Önkormányzata, Čepreg, 231 p.*

Hol volt...
Szubjektív köszöntő sorok abból az alkalomból,
hogy Beszédes Valéria a hetedik ikszét is behúzta

Igen, hol volt, hol nem volt... Egy 2011-es kötetének címét választottam rendhagyó köszöntőm felütéséül, ami két fontos dologra is utal. Egyrészt mesekutatási eredményeire, másrészt néprajzi és műemlékvédelmi munkáira. Ez a két szakterület gerincként tartja egyébként sokoldalú tudományos tevékenységét.

A hatvanadik születésnapjára azzal kezdtem, hogy az idő, hogy eljár... Bizony el, mert íme, újabb dolgok tíz esztendő van mögötted, még hozzá olyan tíz, amit további kutatások, meg publikált kutatási eredmények, könyvkiadói, -szerkesztői munka fémjelez.

Vannak emberek, akik egymagukban képesek intézményként működni. Ez különösen olyan tájakon fontos, ahol még napjainkban sincs intézményesített háttér a néprajzi kutatásoknak.

A Vajdaságban működő Kiss Lajos Néprajzi Társaság hőskora, majd lassan kibontakozó tudományos tevékenysége egyértelműen Beszédes Valéria nevéhez, munkálkodásához kapcsolódik.

De talán kezdjük azzal ezt a köszöntőt, hogy ő volt az első a vajdaságiak közül, aki az ELTE Néprajzi Tanszékén diplomát szerzett és néprajzusként sok éven át dolgozott a szabadkai Műemlékvédelmi Intézetben. Műemlékes terepmunkái jóval nagyobb térségre biztosítottak rálátást, mintha egy vidéki múzeum munkatársa lett volna.

Tájékozottsága meghatározta a KLNT-ben kifejtett szervezőmunkáját, akár kutatásokról, akár kiállításokról, akár konferenciákról volt szó.

No, de engedjék meg néhány személyes kitérő megtétele. Már csak azért is, mert a tudós és szervező minden ténykedése mögött ott van az ember, a kolléga és a barát. Ha valakire, akkor Valira ez a megállapítás hatványozottan igaz!

Így volt ez pesti ismerkedésünk alkalmával is a tanszéki folyosón, no meg így a kilencvenes évektől megsokasodott KLNT-programok szervezése és lebonyolításakor.

Pesten arra volt kíváncsi, mennyire ismerem a hazai, vagyis a jugoszláviai magyar néprajzi kutatások eredményeit. No, de erről már olvashatott az érdeklődő, hiszen egy korábbi köszöntőben megírtam a történetet.

*Beszédes Valéria Penavin Olga munkásságát méltatja a kutató egykori palicsi lakóházán elhelyezett emléktáblánál 2016-ban
(Fotó: Klamár Zoltán)*

Amikor a kilencvenes évek végén, az akkori események hatására átsodródtam Magyarországra és egy darabig nem találkoztunk, csend ült közénk, de csak addig, amíg újra be nem kapcsolódtam az otthoni kutatásokba, konferenciákba. Emlékszem, egy alkalommal, baráti beszélgetés közben elmondta találkozását Magyarokiszaga akkori polgármesterével, aki azon bosszankodott, hogy elhagytam a várost, noha tervei voltak velem. Vali, a maga szókimondásával tette helyre a dolgot, mondván: – Ügyesen titkolta a terveit, polgármester úr!

Talán mondani sem kell, mennyire lélekerősítő volt ez a fajta kiállítás.

Egy másik, hasonló esetet is kénytelen vagyok felemlíteni. Óbecsei alaputatásokat végeztünk az ezredforduló első éveiben, amikor is Vali egy délutáni beszélgetés során azt javasolta a fiatal kollégának, hogy térjen haza és dolgozzon néprajzos-muzeológusként szülővárosában.

Mindezzel azt szeretném a szépkorúak társaságába belépett ünnepeletről az érdeklődőkkel tudatni, hogy Valéria nemcsak szervezte, irányította sok éven át a társaság munkáját, de emberileg és barátilag is a közjót szolgálta, szolgálja ma is.

Hadd ne soroljam most tekintélyes bibliográfiát, mert úgyszólván kimaradna néhány, általa fontosnak vélt opus... Aztán a következő találkozáskor, ahogy szokta – lévén, hogy egyenes ember, és ami a szívében, az a szájában –, a széles auditorium előtt, szúrós tekintettel rám nézne és szólna: – Kisapám, máskor jobban figyelj, mert fontos dolgokat hagytál ki...

Igen, valami mindig kimarad. Kimarad, mert a múltó évek opálissá homályosítják az emlékezetet és a szilüettek, tudjuk, hogy nem éles, karcos vonalak. Talán jobb is így!

Mindenesetre nagy kár, hogy a döntési helyzetben lévők nem tartották fontosnak egy kutatóintézet létrehozását, ahol a végzett néprajzosokat Beszédes Valéria mentorként terelgethette volna! Hangyaszorgalmú kutató, aki a terepmunkát elsődlegesnek tartotta, tartja a mai napig, sőt, nem egy alkalommal számon kérte az újakon. Tudjuk, hogy igaza van!

Hiszem, hogy az eljövendő évek termékenyek lesznek, kutatással, feldolgozással telnek majd, és az újabb kerek évfordulón csodálkozunk majd, hogy az idő milyen gyorsan eljár!

Kedves Vali, Isten éltesse sokáig, erőben, egészségben ott, a palicsfürdői remeteségben, amit, remélem, szabadkai lányként lassan ugyan, de megszoktál már.

Leendő közös munkák, konferenciák reményében, barátsággal ölel:
Klamár Zoli

KLAMÁR ZOLTÁN

Pávai Istvánt köszöntjük 70. születésnapja alkalmából

*a szívem kolumbusz árbockosárból
kiáltó matróza mikor
idáig érkezem*

*minden más táj csak óceán
ez itt a föld
a föld nekem*

(Kányádi Sándor)

A föld Erdély, az óceán pedig esetünkben a világ zenei és táncos hagyománya, és akinek a költőhöz, Kányádihoz hasonlóan szintén Erdély a szülőföldje, Pávai István népzenekutató, aki idén tölti be 70. életévét. A két alkotót, a művészt és a tudóst Erdélyen belül még szorosabb kötelék kapcsolja össze, hiszen szűkebb hazájuk, Székelyföld, azon belül is Udvarhelyszék, amelynek verőere, a székelyek hegyének, a Hargitának a rejtekében eredő Nagy-Küküllő mentén eljutunk egyikük és másikuk szülőhelyéhez is, Nagyalambfalvára és Székelykeresztúrra. A költőhöz hasonlóan Pávainál is meghatározó, szellemiségének, kutatói létének kitörölhetetlen és utánozhatatlan jegye székelysége, és ebből fakadó humora.

Egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte a Gheorghe Dima Zeneakadémián. Muzikológusi diplomamunkáját a Sóvidék népzenejéről írta. Témaválasztása részben családi kötődéseinek köszönhető, anyai nagyszülei Korondon éltek, ahol Pávai gyermekkorában sok időt töltött. Kolozsváron az egyetemen meghatározó tanárai voltak a Kodály-növendék Jagamas János és a magyar–román interetnikus kutatások legfontosabb képviselője, Szenik Iona.

Az egyetem elvégzése után a korabeli Romániában muzikológusként, népzene kutatóként nem volt lehetősége elhelyezkedni, így a kulturális életben zenei szaktanácsadóként, tanárként, előadóművészként, a Marosvásárhelyi Rádió zenei szerkesztőjeként dolgozott. E munkakörben élte meg Marosvásárhelyen a *Fekete március*ként elhíresült etnikai zavargásokat, magyarellenes pogromot 1990. március 19–20-án.

Végzettségének megfelelő állást csak Magyarországra történt átköltözését követően kapott: 1994-től lett a Néprajzi Múzeum főmuzeológusa és a Népzenei Osztály vezetője, valamint az MTA Zenetudományi Intézet tudományos munkatársa. A múzeumban 1998-ig volt alkalmazásban, mikortól a Magyar Állami Népi Együttes Hagyományörző Műhelyének vezetésével bízták meg. A Zenetudományi Intézetnek 1993 óta népzene kutatója, jelenleg tudományos főmunkatársa, 1999–2002 között a Népzenei Archivum, 2019 óta a Népzene- és Néptánc kutató Osztály és Archivum vezetője. Aktívan részt vett a Hagyományok Háza létrehozásában, alapítója az intézmény Folklórdokumentációs Könyvtár és Archivumának, amelyet 2001–2016 között irányított. 1998 óta tanít a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen a Zenetudományi és 2007 óta a Népzene Tanszéken. Ez utóbbinak alapító oktatója, a tanterv elméleti részének egyik kidolgozója. 2017 óta az egyetem posztgraduális képzése (DLA) Népzenei alprogram vezetője, az Egyetemi Doktori Tanács tagja, 2018 óta habilitált egyetemi tanár.

Tudományos munkásságában elsődlegesen Martin György népi tánczenére vonatkozó kezdeti kutatásait folytatta, és tárta fel összefüggésrendszerében a táncokat kísérő zenék jellegzetességeit a magyar hagyományban erőteljes interetnikus – főként román – és történeti kitekintéssel. Terepmunkái során több mint 500 órányi gyűjtést, sok esetben unikálisnak számított, végzett. Gyűjtési módszertana a későbbi generációk, de a kortársak számára is példányértékű, a kor technikai vívmányainak lehetőségeit messzemenően használja. Kutatási eredményeinek legfontosabb összegzése a 2012-ben Kolozsvárt megjelent monográfiája *Az erdélyi magyar népi tánczene* címmel (angol nyelven 2020-ban adták ki) a magyar népzene kutatók nagy formátumú közreadásainak sorát gyarapítja. Dialektológiai kutatásai pedig az egyes területek táncainak és népi tánczenéjének sajátosságait a nagytájak túlzottan általános, és ezért sokszor nem értékelhető szintjéről a közép- és kistájakra határozta meg szintén iskolateremtő módon, bevonva a vizsgálatba nem csak a zenei és táncos felvételeket, lejegyzéseket, hanem az adott területről felgyűjtött emlékeket, emlékezéseket, régi fényképek helyszíni digitalizálásával és az oral history módszerével. Az utóbbi években megjelent kiadványaival (*Jagamas János népzenei gyűjteménye* 2014, *Magyarózd népzeneje* 2015, *A Sóvidék népzeneje* 2016, *Szenik Ilona népzenei gyűjtemény* 2019) a komplex népzenei közreadást célozta meg, amelyben az általa a folklóradatokra kiterjesztett adatbázis-szemlélettel az adott témához tartozó tényleges hang- és képfelvételek leíró adataikkal, járulékos dokumentációjukkal együtt megismerhetők, tanulmányozhatók.

Tudományos, ismeretterjesztő és oktatói munkásságát, amelyet a szülőföldjével ápolta folyamatos és mélyreható kapcsolat jellemez, számos szakmai és közösségi díjjal, állami kitüntetéssel ismertek el: 2012-ben *A Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével*, 2015-ben *Szabolcsi Bence-díjjal*, 2017-ben *Udvarhelyszék Kultúrájáért* életműdíjjal, 2018-ban *Martin György-díjjal* és 2019-ben a Hargita Megye Tanácsa által adományozott *Kájoni János-díjjal*.

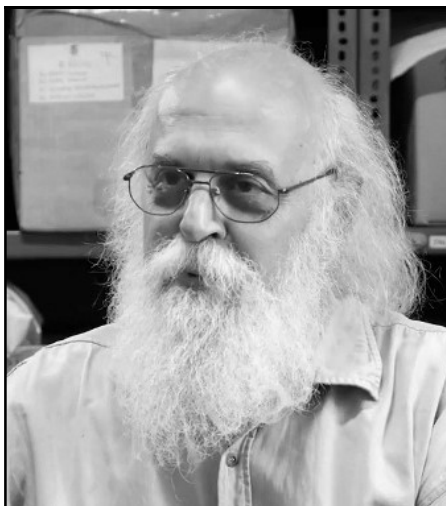
Az elismerést kifejező díjaknál sokkal fontosabb azonban, hogy az elmúlt 15 évben, amióta a Zeneakadémián elindult a népzeneisképzés, a hallgatók körében az egyik legnagyobb szakmai tudással bíró és legkedveltebb tanárként átadhatja a népzenéről, a néptáncról, a Kárpát-medencei folklórról ismereteit, nagyban segítve a magyar népzene kutatás utánpótlását. Hiteles kutatóként és emberként, székelyként igazi mesterévé vált a fiatalabb nemzedékeknek. 70. születésnapja alkalmából kívánjuk, hogy még jó néhány évfolyam hallgatói váljanak tanítványaivá, magyar zenei hagyományunk odaadó híveivé, rejtett igazságainak avatott értőivé!

RICHTER PÁL

* * *

IN MEMORIAM

Elment Csupor István

Csupor István

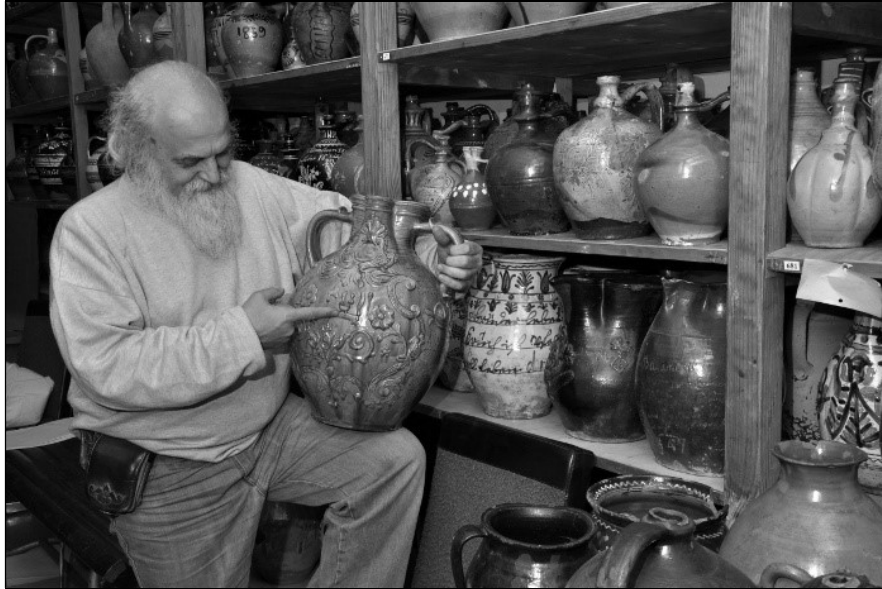
(Budapest, 1942. április 4.–Székesfehérvár, 2020. december 30.)

Csupor István kézműves népművészként került a néprajzos muzeológusok közé. A fazekasságot keramikus felesége mellett tanulta ki és sajátította el azt a technikai tudást, ami révén kivételes helyet foglalt el a kerámiatörténet kutatói közt.

1983-ban – már mint fazekasmester – gyűjteménykezelőként került a Néprajzi Múzeumba, és több gyűjtemény megismerése után a Kerámiagyűjtemény munkatársa lett. A múzeumi munka mellett, 1984-ben kezdte el az ELTE néprajz szakán a tanulmányait.

A Néprajzi Múzeumban töltött 33 év alatt gondozta a Kresz Mária által rendszerezett és berendezett Kerámiagyűjteményt. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közgyűjteményi Főosztályától 2007-ben *múzeumi nívódíjat* vett át. Állandó rendezője volt az új népművészeti kiállításoknak. Rendszeres óradó tanára az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének.

Számos tanulmányt, könyvet írt a Kerámiagyűjtemény egységeiről. 2003-ban jelent meg Rékai Miklóssal közös munka eredményeként a *Vajköpülők* című katalógus. A céhes kerámiákról írt könyve (*Céhes kerámiák*, 2010) nemcsak kerámiakatalógus, hanem céhtörténeti kötet is. 2014-ben a miskakancsokról rendezett kiállítást, a katalógust Füvessy Anikóval közösen írták (*A miskakancsó*, 2014).

Csupor István a Néprajzi Múzeum Kerámiagyűjteményében

2008-ban az Iparművészeti Múzeum Baráti Körének kiadásában indult a *Kárpát-medence kerámiaművészete* című katalógussorozat, melynek három kötete köthető hozzá (*Erdély népi kerámiaművészete*, 2008; *Az Alföld kerámiaművészete*, 2011; *A Dunántúl, a Felföld és a Felső-Tisza-vidék népi kerámiaművészete*, 2014).

1991-ben feleségével létrehozta a Dr. Kresz Mária Alapítvány Fazekas Központot, amely a magyar fazekasok képzésének gyakorlati és szellemi képzési helyévé is vált. A mai fazekas népi iparművészek többségének képzésében, elméleti oktatásában haláláig részt vett. A fazekasképzéshez a szakmai ismereteket összegyűjtő, de kerámia- és művészettörténeti keretbe foglalt könyvet írt a feleségével, Angyal Zsuzsával, amely 1992-ben *Fazekasiskola*, majd kissé kibővítve 1998-ban *Fazekaskönyv* címmel jelent meg. A cserépedénykészítés technikai folyamatáról, az edények használatáról és a fazekasközpontokról három ismeretterjesztő filmet rendezett 2009-ben.

2015 év végén vált meg a Néprajzi Múzeumtól, de csak hivatalosan vonult nyugdíjba, mert 2004 óta a Népi Iparművészeti Tanácsadó Testületnek

elnöki tisztségét töltötte be. Szakiskolai vizsgáztató, a mesterek versenyein állandó zsűritag, konferenciák, fazekasnapok, előadássorozatok tevékeny szervezője és szereplője, a magyar fazekas népi iparművészeti élet megkerülhetetlen központi alakja volt.

A népi fazekasságon kívül éveken át foglalkozott fotótörténettel, illetve a vizuális antropológiának a fényképkészítéssel alkalmihoz, a népi fénykép-használathoz kapcsolódó területeivel. Az ezredforduló köszöntésére készült *Időképek* című kiállítás egyik kurátoraként az időmérés és a népi időszemlélet témát is kutatta. Aktív szereplője volt lakóhelye, Cinkota helytörténeti kutatásának is.

VIDA GABRIELLA

Kedves István!

28 éves ismeretségünk, a Néprajzi Múzeumban, majd a Hagyományok Házában folytatott közös munkálkodásunk legnehezebb feladata elé állítottál. Mennyivel egyszerűbb volt kiállítások sorának létrehozásában, a fazekas szakági pályázatok és rendezvények tervezésében, megvalósításában – sokszor egymást inspirálva – együtt tevékenykedni. Tari Jánossal, Angyal Zsuzsával a *Fazekasság* 1–3. filmek (1999) elkészítése során használható zenei ötleteim, javaslatom nyomán bezsebelni elismerő hümmentésedet és a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Tanácsadó Testületét (2008–2020) közösen vezetni. Számomra a Te véleményed mindig is sokat jelentett, mert ismertem és tiszteltem azt a szakértelmet, amit a fazekasság, népi iparművészet, néprajz terén képviseltél, hogy gyakorlatban és elméletben is az egyik legnagyobb szaktekintélye voltál és leszel az európai fazekasságnak. A Kárpát-medence fazekaskultúrájáról, népművészetéről, és kortárs népi iparművészetéről kiadott könyveid (11 kötet), folyóiratokban közölt tanulmányaid (49 publikáció), a megszámlálhatatlan önállóan és másokkal együtt rendezett kiállítás (múzeumok, Országos Népművészeti Kiállítások, Cinkotai Tájház stb.) munkásságod megkerülhetetlen és példaadó eredményei.

Csak csodálni lehetett azt a sziszifuszi erőfeszítést, amit a Néprajzi Múzeum Kerámiagyűjteménye revíziója alatt vittél végbe (közel 22 000 db tárgy revíziója öt-hat év alatt!). Eközben feleségeddel megalapítottad a Dr. Kresz Mária Alapítványt és Fazekasközpontot, mert érzékelted az országos fazekas-képzés esetlegességét és hanyatlását. Élményszámba mentek a kiállításokat megnyitó beszédeid-kiselőadásaid, ahol soha nem láttam a kezeden papirost, mindig túpontosan fogalmaztad meg a lényegét és a kritikai észrevételeidet sem rejtetted véka alá.

Együtt létrehozott és megtartott, egymásra épülő előadásaink (Csákvár, Pomáz, Békéscsaba) minden percét élveztem. Nem felejttem azokat a közös szállodai szobákban töltött (Zalaegerszeg, Békéscsaba, Berettyóújfalu, stb.), éjszakába nyúló beszélgetéseinket sem, amelyek során többek között pusztuló világunk megváltásáról elmékedtünk. Felejthetetlenek maradnak közös útjaink, ahol a zenéről, népzénéről, a legendás Syrius zenekarról, *Az Ördög Álarcosbáljáról* a megmentett felvételekről beszélgettünk órákon át, és nem maradhettek el a Jethro Tull együttes budapesti koncertjeiről készült, kölcsönösen kicserélt kalózfelvételeink megvitatásai sem.

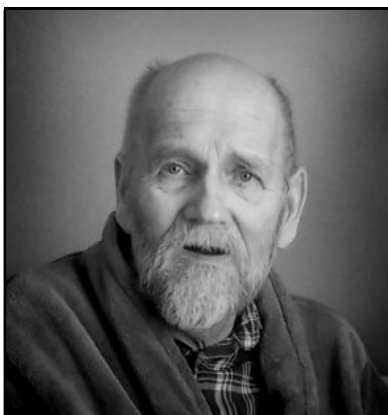

G. Szabó Zoltán és Csupor István

Nem felejttem a közös muzsikálásokat a Fő utcában és Csókakőn, ahol basszusgitárral, vagy éppen dobbal kísérted muzsikámat. Innen is tudatom Veled, hogy a családi ünnepeinken már-már hagyományosan a Tőletek kapott étkészletet használjuk – abból fogyasztottuk el 10 nappal ezelőtt is a töltött káposztát – mert abból a készletből esik jól az étel. A sok tragédiával és veszteséggel terhelt 2020-as év utolsó előtti napján egy másik gyertya is az asztalunkra került, amit nagy szomorúsággal, Rád emlékezve gyújtottam meg. Utána meg az jutott eszembe, hogy a félbemaradt gombfocimeccset folytatjuk majd, csak állítsd fel az asztalt, jövök nemsokára...

G. SZABÓ ZOLTÁN

Siska József
(1947–2021)

Hosszan elhúzódó betegséget követően 2021. január 27-én, életének 74. évében elhunyt Siska József etnográfus-muzeológus, a szerencsi Zempléni Múzeum egykori vezetője, a miskolci Herman Ottó Múzeum nyugalmazott néprajzos munkatársa.

Siska József 1947. szeptember 12-én született a Zemplén megyei (bodrogközi) Dámóc községben. A középiskolát Sáropatakon végezte, érettségi után a Felsőfokú Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakiskolában szerzett áruforgalmi szaktechnikusi képesítést. Ezt követően a kereskedelemben helyezkedett el, számos kereskedelmi cégnél dolgozott, különféle beosztásokban. A néprajz és a helytörténet iránti érdeklődése már ekkor is megmutatkozott, akkoriban ezt a honismereti mozgalomban volt lehetősége kibontakoztatni. Önkéntes gyűjtőként kutatta szülőföldje, a Bodrogköz, ezen belül is elsősorban szülőfaluja, Dámóc hagyományos népi kultúráját. Érdeklődésének középpontjában a népi táplálkozáskultúra és a népi textilművesség állt, de más témákban is kutatott. Gyakorlat által képezte magát szakavatott terepi kutatóvá, néprajzi gyűjtővé. A magas színvonalon elkészített honismereti-néprajzi pályamunkák mellett 1981-től kisebb publikációi is megjelentek, és a néprajzi tárgygyűjtés módszerét is elsajátította.

1987-ben lett a szerencsi Zempléni Múzeum vezetője. A megyei múzeumvezetés azért szavazott számára bizalmat, mert jól ismerte addigi honismereti és néprajzi tevékenységét. Autodidakta módon szerzett ismereteit új munkakörében szakszerűen kamatoztatta, majd professzionális szintre emelte. 1998-ban etnográfus képesítést szerzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán.

A Zempléni Múzeum élére kerülve a legjelentősebb hazai képeslap-gyűjteményből új állandó kiállítást rendezett, valamint külföldre (Szlovákiába és Németországba) is utaztatott ilyen jellegű kiállításokat. Időszaki kiállításokkal is gazdagította a Zempléni Múzeum kínálatát, s tette ezt nemcsak az intézmény falain belül, de külső helyszíneken, más intézményekben is, főleg iskolákban. 1992-ben megszervezte és sikeresen lebonyolította a Zempléni Múzeum szerencsi Rákóczi-várba történő átköltöztetését, és az ő nevéhez kötődik az ott létrehozott új állandó kiállítás is.

1996-ban került a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság központi intézményébe, a miskolci Herman Ottó Múzeumba, ahol a néprajzi osztály muzeológus munkatársa lett. Ott tovább folytatta tudományos kutatásait. Ennek területét a Bodroghöz mellett kiterjesztette lakóhelyére, Szirmabesenyőre is. A kutatások és a rendszeresen végzett terepmunkák mellett szorgalmasan végezte a muzeológusok hétköznapi tevékenységét, gyarapította, leltározta és revidálta a néprajzi gyűjteményt.

Kutatásainak eredményeit rendszeresen publikálta. Publikációi elsősorban a Bodroghöz népi táplálkozása, népi gazdálkodása, valamint a hagyományos textilkultúra témakörben láttak napvilágot. A klasszikus néprajzi témák mellett művelődéstörténeti témák is felkeltették figyelmét, érdeklődése fókuszában ezek többségében is a zempléni tájak álltak. Írt a 'Sennyey család történetéről, külön is a család egy-egy jelentősebb tagjáról, értekezett református egyház- és iskolatörténeti témákról, a Bodroghöz számos településének helytörténeti vonatkozásairól, a bodroghözi ruszinokról. Összesen mintegy 90 tanulmánya, könyvfejezete, közleménye, tudományos és ismeretterjesztő cikke jelent meg. Írásait a *Herman Ottó Múzeum Közleményei és Évkönyve*, a *Szülföldünk*, a *Honismeret*, a *Széphalom* periodikákban közölte, de jelent meg tanulmánya az *Agrártörténeti Szemlében* is. Jó kapcsolatokat ápolt a kettészakított Bodroghöz „túloldali” (felvidéki, szlovákiai) részek kultúráirányítóival, elkötelezett híve volt a két rész szellemi egyesítésének, rendszeres szerzője volt a felvidéki magyarság kulturális folyóiratainak is (*Zempléni Szó*, *Régió*, *Visszhang*, *Bodroghöz* és *Ung-vidék Kalendárium*).

2008-as nyugdíjba vonulásával lezárult életének aktív korszaka, betegsége meggátolta őt abban, hogy produktív nyugdíjas éveket tudhasson magának. Kapcsolata a régi kollégákkal viszont megmaradt, mindig örült, ha meglátogatták.

Siska József – vagy ahogy mindenki nevezte őt, Siska Jóska – az önkéntes néprajzi gyűjtőből lett hivatásos etnográfus nemcsak szakmai tevékenységével, Bodroghöz iránti elkötelezettségével tett ismertségre szert kollégái körében, de őt jellemző fanyar humora, ironikus megnyilvánulásai, gyakori viccelődései is emlékezetessé teszik személyét a hajdani Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumi hálózat munkahelyi közösségében és a honismereti kutatók körében. Munkássága előtt fejet hajtunk, emlékét megőrizzük!

BODNÁR MÓNKA

Elhunyt Gerzanic Magdolna

A Vass Lajos Népzenei Szövetség vezetőségét mélyen megrendítette dr. Gerzanic Magdolna, Magdika 2021. február 3-án, 86 éves korában bekövetkezett halála, de elfogadva a visszafordíthatatlant, nehéz szívvel búcsúzik Tőle.

Dr. Gerzanic Magdolna 1934-ben a kárpátaljai Ungváron született, gyermekként élt Zalában, Erdélyben majd Németországban. A középiskolát Tatabányán végezte, majd a Pécsi Tanárképző Főiskolán, magyar–ének–zene szakon végzett. Ekkor már lakóhelyén, Neszmélyben tanított. Az ELTE Néprajzi Tanszékén fejezte be tanulmányait, majd megírta doktori disszertációját, melyben Komárom-Esztergom megye 3 magyar, 3 német és 3 szlovák falvának népzenei hagyományát és szokásait dolgozta fel, érintve a tárgyi kultúra értékeit is, valamint az azonosságok, különbözőségek összehasonlítását.

Büszke volt arra, hogy élete folyamán együtt dolgozhatott dr. Manga Jánossal az *Élő népdal* című rádiósorozatban, valamint Vass Lajossal a Magyar Rádió *Nótafaiskola* címet viselő műsorában.

1994-ben jelent meg egyórás videófilmje *Együtt élünk* címmel, amelyben ugyancsak a háromnyelvű Komárom megyei hagyományokat dolgozta fel.

Lapokban publikált: a *Honismeret*ben, a KÖTA lapjában, a *ZeneSzóban*, a *Neue Zeitung*ban (Ungarndisches Wochenblatt), a *Zoborajai Hírlap*ban, a *PARLANDO*ban.

1976-ban, majd 1993-ban másodkiadásban könyvet készített gyakorló pedagógusok számára *Komárom-Esztergom megyei hagyományok* címmel.

1999-ben *Ünnepeink* címmel jelent meg egy másik könyve.

Ezeken kívül különböző szakmai kiadványokat lektorált, tanulmányai, cikkei jelentek meg.

Benne volt a *Tengertánc* című minisztériumi pályázat kuratóriumában, 5 éves megbízással pedig a *Csokonai Vitéz Mihály-díj* kuratóriumában.

A KÓTA (Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége) választmányának, Népzenei Szakbizottságának is tagja volt, valamint a Vass Lajos Népzenei Szövetség vezetőségében is dolgozott. A Vass Lajos Népzenei Szövetség szakmai vezetőjeként, majd tiszteletbeli szakmai vezetőjeként tevékenysége sokrétű volt.

Szakmai előadásokat tartott népzenei táborokban és képzéseken, zsűritagként értékelt különböző népzenei versenyeken és vetélkedőkön, segítséget nyújtott szólólistáknak, népdalköröknek, felügyelte a szövetség működésének szakmaiságát, újságíróként folyamatosan tudósított rendezvényeinkről.

Sokat tett a határon túli magyarság, s a hazai kisebbség hagyományörző tevékenysége érdekében, különösen ahol született, Kárpátalját tekintette szívügyének. Szakmai segítség nyújtása mellett szakkönyveket gyűjtött és adományozott részükre.

Honlapján így vallott: „*Fontosnak tartom, hogy minél nagyobb körben terjedjen az a kultúra, amelyet magunkénak érezhetünk, ami bővíti ismereteinket és növeli a világ előtt tekintélyünket.*”

Elismerései: pedagógusként miniszteri dicséretben részesült, 1997-ben *Pro Urbe* plakettet kapott Tatabánya 50 éves várossá egyesítése alkalmával, 2005-ben *KÓTA Díj*ban részesült, 2008-ban *Életfa-díj* kitüntetését vehetett át, 2011-ben pedig a *Nyitra-zoborhegyi Honalapítási Emlék* elnevezésű kitüntetését kapta, a „*Zobor-vidék népzenei életének gondozásáért*”. 2014-ben a Magyar Művészeti Akadémia Néprajzi Tagozatának *elismerő díszoklevelét* kapta.

2020-ban *KÓTA Életműdíj*al jutalmazták, 2021-ben pedig – a Covid-járvány miatt – már csak posztumusz tudjuk a *Vass Lajos Életpálya Díjat* átadni számára.

Gerzanics Magdolna népzenekutató, újságíró utolsó napjáig az irodalom, a zene, a népzene, népművészet és néprajz szolgálatában állt.

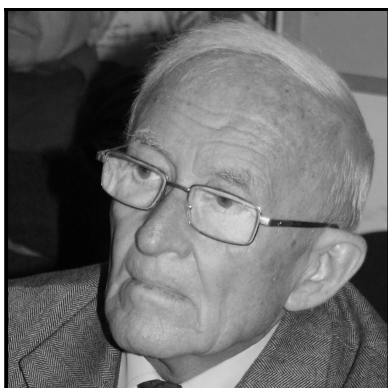
Emlékét, szavait, segítő gondolatait, a Vass Lajos Népzenei Szövetségért végzett tevékenységét méltó módon megőrizzük és tovább visszük! Ha közösen dalolunk, ott lesz velünk, fentről figyel és irányít minket. Köszönjük, hogy volt, ezáltal oly sok embert tudott segíteni, szeretni, és Őt is oly sokan tisztelheték és szerethették.

Kedves Magdika!

Köszönjük, hogy egy kicsit a miénk is voltál, Isten Veled!

FARKAS MÁRTA

Almási István halálára

(Fotó: Horváth László)

Életének 87. évében, március 8-án elhunyt Almási István, kiemelkedő erdélyi magyar népzene-tudós, a Magyar Művészeti Akadémia tagja. A hírneves folklorista 1934. december 8-án született Kolozsvárt, elemi iskolai tanulmányait szülővárosában, a Református Elemi Iskolában végezte 1945-ben. Utána a nagy múltú Református Kollégium diákja, majd a tanügyi reform után a 2. számú Fiúliceum tanulója volt, ahol 1951-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait 1951–1956 között a kolozsvári George Dima Zeneművészeti Főiskolán folytatta, ahol akkor Jagamas János folklórt, Major Ferenc szolfézst és zeneelméletet, Nagy István pedig karvezetést oktatott.

Már diákévei alatt cselekvően bekapcsolódott a Jagamas János által irányított erdélyi terepkutatásokba. A hírneves zenetudós irányításával első ízben 1953-ban a Nádas menti Türebén gyűjtött népdalokat, majd a következő évben közölte első szakcikkét a *Művelődési Útmutatóban*. Habár már 1956-ban zenetanári és karvezetői oklevelet szerzett, a jól ismert kisebbség- és tudománypolitikai viszonyok miatt, végül is csak 1989-ben nyerhette el a zenetudományok doktora címet a kolozsvári zeneművészeti egyetemen. Disszertációjának címe: *Az erdélyi magyar népzene-kutatás kezdeti korszaka (1920-ig)*.

Almási István fél évszázadon át, 1957-től egészen 2004-es nyugdíjazásáig, a Román Akadémia kolozsvári Folklór Intézetében dolgozott. Annak keretében 1957–1960 között előbb próbaidős kutató, 1960–1969 között szakkutató, majd 35 éven át I. fokozatú tudományos főmunkatárs volt egészen 2004. december 1-ig.

Népzene-kutatóként elsősorban olyan tájegységeken gyűjtött, ahol korábban mások kevésbé vagy egyáltalán nem folytattak kutatásokat: például az Érmelléken, a Szilágyságban, a Lápos mentén, Aranyosszéken, a Nyárád

mentén, a Kis-Küküllő–Maros közén, a Homoród mentén és Háromszéken. Több mint 130 erdélyi és partiumi faluban végzett rendszeres, szakszerű terepkutatásokat. Összesen 5000 vokális és hangszeres dallamot gyűjtött össze, közülük körülbelül 4000 dallamot és szöveget jegyzett le magnószalagról, azokat pontosan tipologizálta. Szakszerűen összeállított kartotékai a kolozsvári Folklór Intézet aranytartalékát alkotják.

Tudományos kutatásai során elsősorban a népi dallamok osztályozásával, rendszerezésével és tipologizálásával, az etnikai kölcsönhatásokkal, a népdalgyűjtés módszertani problémáival és az erdélyi népzene kutatás történetével foglalkozott. Terepgyűjtéseiből és tudományos kutatásaiból 12 egyéni, részben társszerzőkkel írott könyve jelent meg az Irodalmi, a Kriterion, az Európa Könyvkiadónál, illetve az Európai Tanulmányok Alapítvány kiadójánál. A rendszerváltás előtt írásait rangos erdélyi szaklapok (*Korunk*, *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, *Művelődés*, *Revista de Etnografie și Folclor*) publikálták, majd utána különböző magyarországi és európai tudományos periodikák.

Több mint 160 tanulmányt, szakcikket, könyvismertetést közölt elsősorban tudományos és művelődési kiadványokban. Különböző hazai, magyarországi, ausztriai és németországi tudományos, közművelődési és oktatási rendezvényeken 166 előadást tartott a népzene tudomány, a zenetörténet és az egyházi zene kérdéseiről magyar, német, angol és román nyelven. Kiemeljük, hogy idegen nyelvű tanulmányait és előadásait saját maga állította össze, fordította. Különböző folkloristák és muzikológusok 33 tanulmányát és szakcikkét fordította le németből magyarra vagy románra és viszont, illetve magyarból románra és viszont. Az 1989-es rendszerváltozást követő évtizedekben ritka pontossággal és szakmai igényességgel összeállított előadásaival már különböző hazai és külföldi tudományos rendezvényeken is részt vehetett. Számos kiváló népzenei tárgyú műsort készített a kolozsvári és a budapesti rádió hallgatóinak. A kolozsvári bábszínház rendezőinek felkérésére, népi dallamok felhasználásával összesen 7 bábjáték kísérőzenéjét állította össze.

Népzenei gyűjtéseit különböző forráskiadványokban adta közre. 1957-ben jelentette meg, Szenik Ilonával és Zsizsmann Ilonával közösen, *A lapádi erdő alatt* című nagy sikerű gyűjteményét. 1969-ben pedig Olosz Katalinnal együtt adta ki a *Magyargyerőmonostori népköltészet* című kötetet. Iosif Hertzeával közösen jelentette meg 1970-ben Marosvásárhelyen *245 melodii de joc – 245 népi táncdallam – 245 Tanzmelodien* című gyűjteményét. Tudományos igényvel szerkesztette meg az 1971-ben kiadott *Daloszfüzetét*, valamint az 1972-ben és 1982-ben megjelentetett *Tavaszi szél vizet áraszt* című, nagy sikerű népzenei antológiáját. Almási István gondozta a Kányádi Sándor által magyarított *Erdélyi jiddis népköltészet* (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989) című kötet zenei anyagát. Bogdán János 1906-os magyargyerőmonostori gyűjtését *Monostori sugár torony* című kötetében adta közre 2003-ban, a Kriza János Néprajzi Társaságnál Kolozsvárt.

Nagy fokú igényességgel és szakszerűséggel összeállított tanulmányaiban elsősorban az erdélyi népzenei örökség rendszerezésével, kölcsönhatásaival, gyűjtési módszereivel, valamint a magyar népballadák foglalkozott. Almási István egyik kedvelt területe az erdélyi népzene kutatás története. Benkő Andrással és Lakatos Istvánnal együtt készítette kiadásra *Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése* című nagy sikerű kötetet, mely 1974-ben jelent meg. Ő rendezte sajtó alá Jagamas János *A népzene mikrokozmoszában* című, 1984-ben kiadott tanulmánykötetét. Bartók Béla erdélyi népzene kutatásaival kapcsolatban számos kiváló tanulmányt közölt a *Korunkban* (1965/10), a *Zenetudományi írások* (1977), valamint a *Bartók dolgozatok* (1974) című tanulmánykötetben. A magyar népzene kutatás egyik legsikerültebb regionális népzenei szintézisét a *Szilágysági magyar népzene* (1979) című könyvében valósította meg. Két év múlva, 1981-ben a Román Akadémia a rangos *Ciprian Porumbescu-díjjal* jutalmazta szakszerű, tudományos monográfiáját. *A népzene jegyében* című, 2009 kiadott könyvében gyűjtötte össze legkiválóbb írásait, tanulmányait és dolgozatait. A Magyar Művészeti Akadémia Kiadója 2019-ben Budapesten jelentette meg „*Most jöttem Erdélyből...*” című tanulmánykötetét, melyben az erdélyi népzene kutatás történetét, a régióban nagyon jelentős és szakszerű terepkutatásokat végző folkloristák (Bartók Béla, Kodály Zoltán, Domokos Pál Péter, Sárosi Bálint, Seprődi János) eredményeit mutatta be, ugyanakkor a magyar és a székelyföldi népzene történeti rétegeit, kölcsönhatásait elemezte nagyon jól dokumentált tanulmányaiban.

A rendszerváltozás után Almási István cselekvően bekapcsolódott a hazai, a magyarországi és az európai szakmai életbe. 1990. március 18-án ő is aláírta a Kriza János Néprajzi Társaság alapító okiratát, 1990–1992 között annak tiszteletbeli elnöke volt. A Magyar Művészeti Akadémia rendes (2005), a Magyar Kodály Társaság tiszteletbeli (2007), a Magyar Néprajzi Társaság levelező (1989), a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja (2000). Továbbá az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság, a Romániai Zeneszerzők és Muzikológusok Szövetsége, a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság cselekvő tagja.

Fiatalabb korában a kolozsvári Kétágú református templom kántora volt, majd éveken át vezette a Farkas utcai református templom dalárdáját. Közvetlenül a hazai rendszerváltozást követő bonyolult években, 1990–1993 között az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka volt.

Almási István 3 hazai középiskolai zenei tankönyv fordításában működött közre. Az 1990-es években igen jelentős szerepet játszott a Péntek János által alapított néprajzi és magyarságtudományi doktori iskola tevékenységében, melynek keretében számos disszertáció, referátum, vizsga igényes, objektív és szakszerű referense volt. Almási István az 1989-es fordulat után szakszerű előadásokat tartott Nagyváradon, a Partiumi Keresztyén Egyetem Egyházzene, illetve Zenepedagógiai Tanszékén (2001–2005), Kolozsvárt a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Teológiai Karának Zenepedagógiai

Intézetében (2003–2013), a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén (1993–1994, 2006–2007), valamint Marosvásárhelyen a Színművészeti Egyetem Zeneművészeti Karán (2005–2010). Rendszeres egyetemi előadásai-val jelentős szerepet vállalt az erdélyi magyar zenetanári képzésben, egy újabb népzene kutató nemzedék kinevelésében. 2004-ben a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklore Tanszékén, 2011-ben pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzenei Intézetében tartott rendszeres egyetemi előadásokat a magyar népzene stílusrétegeiről és a népzene kutatás történetéről. Felkért, hivatalos opponensként közel 20 véleményezést írt doktori disszertációkról, ugyanakkor 11 végzős egyetemi hallgató diplomadolgozatát irányította. Kivételes szakmai tudását és megbecsültségét tükrözi, hogy ő lektorálta a *Magyar Népzene Tára* Domokos Mária által szerkesztett XI. és a Paksa Katalin által szerkesztett XII. kötetét.

Almási István kórusvezetői tevékenységét 1970-ben Romániában a *Kulturális Érdemrenddel* jutalmazták. A Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2001-ben *Szabolcsi Bence-díjjal* tüntette ki zenetudományi munkásságának elismeréseképpen. A Romániai Magyar Dalosszövetség 2004-ben, újraalakulásának 10. évfordulóján, a Jagamas Jánosról elnevezett díjat adományozta Almási Istvánnak. A *Magyar Művészetért Díj* kuratóriumának elnökétől 2007-ben, Kodály Zoltán születésének 125. és halálának 40. évfordulója alkalmával a *Kodály Zoltán-emlékdíjat* vehette át a budavári Mátyás-templomban. A Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományoság Külföldön Elnöki Bizottsága 2009-ben *Arany János-éremmel* jutalmazta tudományos eredményeit, munkásságát. A marosvásárhelyi Művészeti Egyetem szenátusa 2010-ben a *doctor honoris causa* (tiszteltbeli doktor) címet adományozta számára.

Az erdélyi népzene tudós eredményeinek elismertségét, pályatársainak és tanítványainak tiszteletét jelzi, hogy születésének 80. évfordulójára Salat-Zakariás Erzsébet szerkesztésében Kolozsvárt 2014-ben megjelent a *Pontosan, szépen* című vaskos és tartalmas tanulmánykötet. Almási István hatalmas mennyiségű, pontosan adatolt, lejegyzett és rendszerezett népzenei gyűjtéseit a kolozsvári Folklór Intézet és a budapesti Hagyományok Háza fiatal munkatársai csakhamar megjelentetik korszerű és szakszerű formában, hordozókon.

Kiemelkedő népzenei, szakmai eredményeit, valamint áldozattal végzett közösségi munkáját, segítőkészségét megőrizzük és továbbadjuk.

POZSONY FERENC

Fodor István*
(1943–2021)

Fodor István, a magyar régészettudomány és a múzeumügy kiemelkedő személyisége 1943. szeptember 9-én Zentán született. A Törökszentmiklóson tett érettségi után 1962-ben a Szegedi Egyetem magyar–oros–német szakára jelentkezett, ám felsőfokú tanulmányait a moszkvai Lomonoszov Egyetem Történettudományi Karán kezdte meg, s ott végzett 1967-ben történelem és régészet szakon. Látogatta a Keleti Nyelvek Intézetét is, ahol turkológiából szerzett alapismereteket, szakdolgozatát a volgai bolgárok korai emlékéanyagából írta. Részt vett hazai és a Szovjetunióban végzett feltárásokon, s számos ottani múzeum gyűjteményét is eredetiben vizsgálta (Kazány, Ufa, Joskar-Ola, Volgográd, Kijev). Hazatérése után, 1967-ben a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezkedett el, ahol, az intézményi ranglétrát végig járva, 1986–1993 között a múzeum főigazgatója volt. Ezután is az intézmény régészeként dolgozott címzetes főigazgatóként.

Nem részletezem, hogy Fodor István munkássága miként kapcsolódott össze a néprajzzal, mert szakunk tudományos problémái és eredményei a szemléletében, és az egész életművében organikusan jelen voltak. Az útra indító gyerekkori falusi környezet élményei mellett, szerepet játszottak ebben a moszkvai egyetem néprajzi bevezető előadásai, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum Középkori Osztályának munkatársai: a László Gyula által iskolává fejlesztett régészeti néprajz jeles művelőinek (Méri István, Dienes István,

---

* Az itt olvasható emlékezés megírásához felhasználtam Révész László nekrológiáját (<https://mnm.hu/hu/muzeum/hirek/nekrolog-elhunyt-fodor-istvan-1943-2021>. Letöltés 2021. április 5.) Ezen a helyen köszönöm meg Németh Péter fáradozását, aki a szöveg ellenőrzésében volt segítségemre.

Kovalovszky Júlia, Parádi Nándor) szellemi közege, ahol Fodor István a pályáját kezdte. Teljességre törekvő látásmódja már fiatalkori írásaiban is megnyilatkozott, amit a finnugor népek etnogenezise második világháború utáni kutatásában, a komplex nyelvészeti, néprajzi és régészeti irodalomban való tájékozódása alapozott meg.

Nagy térségek népcsoportjainak történeti folyamatai foglalkoztatták, pl. az uráli és a Volga–Káma-vidéki finnugorság fejlődése, amelyek – a legészakibb csoportjaikat leszámítva – a Kr. e. II. évezred második felében déli, indoeurópai szomszédjaik hatására megismerték az állattenyésztést, valamint a földművelést, és az évezred végére áttértek a termelő gazdálkodásra. A bronzkorban jelentős fémműves központ volt a térség, ahol a korabeli magyarságot is sejthetjük, s megítélése szerint erre az időre nyúlnak vissza a magyar állattenyésztés, földművelés és fémművesség legkorábbi szálai. (Vázlatok a finnugor őstörténet régészetéből. *Régészeti Füzetek* Ser. II/15. Budapest, 1973.)

Rendszerelvéen gondolkodott az eurázsiai sztyeppe évezredeinek történetéről és népcsoportjainak a Kárpát-medencéig tartó vándorlásairól is. Például a sztyeppevidék népeinek nomadizmusát a földrajzi adottságok és a délről vándorló népcsoportok innovációjának találkozásaként értelmezte, ami a Kr. e. 10–9. század körül nyerhette el a nyári és téli legelők közötti folyamatos vándoroltatás formáját, valamint a téli szálláshely földművelő életmódjának rendjét. A nomádok gazdálkodását tapasztalati rendszernek tartotta, amiből új gazdasági és társadalmi formáció jött létre, és kialakultak a nagy nomád birodalmak. A néppé válás folyamata szerint ebben az összetett rendszerben valósult meg, tehát egyfajta következménye volt a gazdasági, társadalmi és műveltségi változásoknak, s nem mozgatója azoknak. A sztyeppevidék és a Kárpát-medence eltérő földrajzi adottságaiból eredezteti a legeltető állattartás honfoglalást követő rendszerét, jelezve, hogy a földművelő gazdálkodás már a magyarság vándorlásának korábbi színterein is jelen volt. (Őstörténet és honfoglalás. Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország története I.* Budapest, 2009.)

A hatalmas térség árnyaltan összetett történeti folyamataiban és sokirányú kulturális hatásaiban értelmezte a magyarság vándorlását és néppé válását is, és a 9–11. századi régészeti leletekben is testet öltött iráni, keleti szláv, baltikumi és skandináviai kapcsolataink mellett megkülönböztetett figyelmet szentelt például a bolgár-török érintkezés problematikájának (Bolgár-török jövevényszavaink és a régészet. *Magyar őstörténeti tanulmányok*, 79–114. Budapest, 1977.).

Az egykori Szovjetunió régészeti ásatásai és múzeumi gyűjteményeinek ismeretében nagy biztonsággal igazodott el a különböző finnugor népek, a szarmaták, szkíták, hunok, volgai bolgárok és egyéb csoportok emlékműanyagában, majd az 1970-es évektől egyre inkább a magyarországi ásatások világában. A cserépüstjeink történetétől a középkori magyar ház fejlődéstörténetéig és a 10–11. század apró falusi templomáig sorjáznak a tanulmányai, ásatásaiban pedig évtizedekig kutatta például a temetőket, és a korszak valamennyi

temetkezési típusát feltárta. (Tanulmányt reméltünk tőle az *Ethnographia* számára a honfoglalók temetkezéseinek néprajzi vonatkozásairól, ám a munka már nem születhetett meg.) Egy-egy „néprajzi” probléma hosszú időn keresztül foglalkoztatta, s az fokozatosan bomlott ki a publikációiban. A tárgyi kultúra mellett a magyar ősvallás és a néphit területén különösen hatékonyan érintkeznek vizsgálatai a néprajzkutatókéval (*A magyarok ősi vallásáról. Vallástudományi tanulmányok* 6. Budapest, 2004; A belső-ázsiai nomád népek halottas szokásainak sajátos eleme, a tul. *Tisicum* XVIII. 45–51. Szolnok, 2009; Sámánizmus és a magyar régészet. *Tisicum* XXII. 189–202. Szolnok, 2013). Erre példa az *Ethnographiában* 2017-ben közölt vitacikke is (Sámánok voltak-e táltosaink? Megjegyzések Pócs Éva dolgozatához. *Ethnographia* 128. 510–523.).

Fodor István egész életében gyakorló régész volt, a terepmunka a társtudományok eredményeiben való jártassággal és azok komplex alkalmazásával felvértezve lett pályafutásának meghatározó tényezője. Amikor szükségét látta, hitet tett a régészettudomány történetisége mellett, állítva, hogy az körültekintően alkalmazva hatékony szerepet játszhat a néptörténeti vizsgálatokban is, a lokalizáció és az időrend kérdésében pedig perdöntőbb lehet a szava a nyelvészetnél vagy a nehezen értelmezhető írott forrásokénál. (A régészettudomány történetisége. A magyar őstörténet példáján. *Archaeológiai Értesítő* 131. 89–114.)

Fodor István tudományos tevékenysége jelentősen hozzájárult a magyarság korai története, valamint a honfoglalás kor és a korai Árpád-kor műveltségének megismeréséhez. A magyar őstörténethez kapcsolható szovjet-orosz földi régészeti kultúrák legjobb hazai ismerője volt, az anyagi kultúra történetének korai szakaszaihoz majd két emberöltőn át a munkái hozták a magyar kutatásba a legtöbb új ismeretet. Eredményeiből azonban nem csak a szaktudomány profitált, hanem az érdeklődő olvasók is. Komplex látásmódja ismeretterjesztőnek szánt könyveiben is megnyilatkozott, s például a „*Verecke híres útján...*” – *A magyar nép őstörténete és a honfoglalás* című, szokatlanul nagy példányszámban két kiadást is megélt munkája történészhallgatók több nemzedéke számára alapvető volt (Gondolat, Budapest, 1975, 1980). Jóval kevesebben ismerik a Kossuth Kiadónál megjelent összefoglalását, ami a Romsics Ignác szerkesztésében indult *Magyarország története* című sorozatnyitó kötete volt, és csak újságárusoknál volt megszerezhető (*Őstörténet és honfoglalás*. Budapest, 2009).

Fodor István egy sor kiváló tanítványt nevelt. 1974 óta oktatott: előbb párhuzamosan az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Szegedi Egyetemen, majd 2008-ig Szegeden tevékenykedett. 1989-ben újraélesztették az ötvenes évek elején megszüntetett Régészeti Tanszéket, amelynek docensként 1997–2008 között tanszékvezetője és intézetvezetője volt. Meghívott előadóként Németországban és Finnországban is tartott előadásokat. 1982-ben védte meg kandidátusi értekezését. Kiváló előadó volt, egykori tanítványai élmény-

ként emlegetik a vele töltött órákat és beszélgetéseket. A Kossuth Rádió a halála után néhány nappal megismételt egy vele korábban készült portrébeszélgetést. Élmény volt hallani a karakteres történetmondását, szókimondását, ami azonnal a tanár magyarázó modorára váltott, amikor a Hajdúdorogon általa feltárt aprócska 11. századi Árpád-kori templom és a templom körül temetkezés témájára váltott.

A legismertebb magyar régészkutató volt Oroszországban, amit számos ott megjelent írása bizonyít, amelyeket a nemzetközi tudományosság is számon tart. Az Orosz Tudományos Akadémia Tatarisztáni (Kazany) filijának külső (tisztelési) tagja volt, ahol a Volgai Bolgária legismertebb külföldi kutatójaként ismerték. Könyvei és mintegy 300 tudományos közleménye mellett rendkívül aktív tudományos-közéleti tevékenységet végzett. Kiterjedt nemzetközi kapcsolatai révén jelentősen kivette a részét a történeti tudományok nemzetközi együttműködésének szervezésében, beleértve tudományszakunk nemzetközi részvételének lehetőségeit is. Számos nemzetközi tudományos testület tagja volt (pl. Baltisztikai Intézet, Szláv Régészeti Unió Állandó Bizottsága, Societas Uralo-Altaica, Finnugor Kongresszusok Nemzetközi Bizottsága, Magyar–Orosz Történész Vegyes Bizottság), a Magyar–Ukrán Történész Vegyes Bizottságnak társelnökéként tevékenykedett. Meg kell emlékeznünk a muzeológiai tevékenységéről is: számos kiállítás rendezésében közreműködött, amelyek közül több külföldi múzeumi gyűjtemények bevonásával valósult meg és bemutatásra került a határainkon túl is. 1988-ban ő készítette elő a kínai agyaghadserég budapesti tárlatát, 1994-ben pedig 11 oroszországi múzeum anyagával szemléltette a korai magyarság kultúrájának kapcsolatait az *Őseink és rokonaink* című kiállításban. 1989–2000 között részt vett a Szovjetunióba hurcolt magyar műkincsek felkutatásában, 1994-től miniszteri biztosként. Kezdeményezője volt a kárt szenvedett országok összefogásának, és a *Spoils of War* nemzetközi folyóirat létrehozásának.

Fodor István szerteágazó tevékenységét több kitüntetéssel is megbecsülték. Néprajzi Társaságunk 2018-ban *tiszteleti tagjává* választotta, elismerve a néprajztudományért végzett szolgálatát.

2021. április 3-án hunyt el Budapesten, és április 27-én helyezték örök nyugalomba a Fiumei úti sírkertben.

VIGA GYULA

Sisa Béla halála (1942–2021)

2021. április 27-én elhunyt Sisa Béla *Kós Károly*- és *Ybl Miklós*-díjas építész kollégánk, a népi műemlékvédelem ismert szaktekintélye, ikonikus alakja.

Nevéhez több mint száz műemlék helyreállítása és jelentős szakirodalmi tevékenység fűződik. Elkötelezett munkásságának eredményét Magyarország jelenlegi területén kívül Erdélyben és Felvidéken is számos épület őrzi. Szervezőeszközök számos civil támogatót is szerzett a népi építészet legszébb, legértékesebb emlékeinek megőrzéséhez.

Sisa Béla 1942. február 2-án Jászberényben született. Iskoláit szülővárosában és Budapesten végezte. 1960-ban fejezte be tanulmányait a budapesti Magasépítő Technikumban, a Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédelmi szakmérnöki képzését 1970–71-ben végezte el.

Munkahelye 1968 óta változatlan maradt, bár az intézmény ezalatt többször nevet változtatott: az Országos Műemléki Felügyelőségnél kezdte építész tervezőként, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Műemlékfelügyeleti Igazgatóságán a kezdeményezésére létrehozott Népi Építészeti Csoport, majd Osztály vezetője volt 2001-ig, azt követően a jogutód intézménynél, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál programigazgatóként dolgozott nyugdíjazásáig. Műemléki alkotó tevékenységet végző vállalkozását 1983-ban indította, alapítója volt a Népi Műemlékvédelemért Alapítványnak, és több mint 10 évig a Kulturális Örökségvédelmi Kerekasztal Közhasznú Egyesület elnökeként tevékenykedett.

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának 1980-tól tagja, 1997 és 2002 között alelnöke, a Magyarországi Tájházak Szövetségének 2002 és 2009 között felügyelőbizottsági tagja volt.

Nevéhez fűződik számos tájházunk, kiemelkedő népi műemlékeink helyreállítása, kutatása, tervezése, még nagyobb számban felújításuk koordinálása, felügyelete. Kitartó munkájának eredményeképp a végsőig életben tartotta e sérülékeny emlékeink támogatási rendszerét, amely hosszú időn keresztül biztosította fennmaradásukat.

Fontosnak tartotta az újabb kutatások anyagi segítségét is, amelyben helyet kaptak az egyetemi felmérőtáboroktól kezdve a határon túli örökségünk dokumentálásai. Hatalmas energiát fektetett a megmentett népi építészeti emlékek szakmai elfogadtatásába, megismertetésébe, amelynek érdekében önálló kötetek mellett számos cikket és tanulmányt jelentetett meg.

Magas szintű szakmai felkészültségét a népiek mellett számos, tervei alapján helyreállított egyházi, polgári épület bizonyítja. Békés megye műemlékeit bemutató kétkötetes, 1981-ben megjelent könyve máig tankönyvül szolgál több felsőfokú tanintézetben.

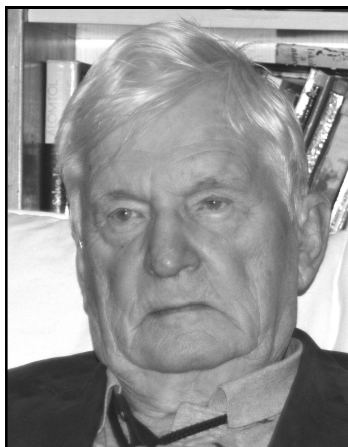
Szervezésében tanácskozások, konferenciák adhattak teret a szakmai töltekezésnek. Terveit kiállításokon ismerhette meg a közönség, ezek országunkban mintegy 30 helyen, emellett Kolozsváron, Ploieștiben, Bukarestben, Bécsben, Sepsiszentgyörgyön, Töketerében, Királyhelmeceken, Sepsiben, Romában, Firenzében, Párizsban, valamint Brüsszelben voltak láthatók.

Munkásságának elismerését számos kitüntetés jelzi: 1977-ben *Az Építőipar Kiváló Dolgozója*, 1984-ben megkapta *A Magyar Műemlékvédelemért* díjat, 2003-ban Rábagyarmat község *díszpolgárává* választották, majd 2006-ban *Kós Károly-díjjal* jutalmazták „*a népi építészeti örökség kutatásának, helyreállításának és gondozásának kiváló szakemberét, meghatározó egyéniségét*”-t. 2013-ban a legrangosabb építészeti kitüntetést, az *Ybl-díjat* adományozták számára „*a népi építészet értékeinek megőrzéséért, fenntartásáért végzett sok évtizeden át tartó áldozatos munkájáért, valamint az építészettörténeti munkásságáért*”.

Ezen dolgozott fáradhatatlanul mind ez ideig, amikor a sors váratlanul tragikus véget vetett sokrétű, kitartó munkásságának, életének.

DOBOSYNÉ ANTAL ANNA

**Elment Fehér Zoltán, a „lúd tojta, víz hozta” tanárember,
néprajzi gyűjtő**

Az idei esztendő tavaszán a *Néprajzi Hírek* főszerkesztőjétől felkérést kaptam, hogy a folyóirat hasábjain köszöntsem Fehér Zoltánt az év végén esedékes 90. születésnapja alkalmából. A nyár közepén érkezett a fekete keretes szomorú levél, amely arról tájékoztatott, hogy dr. Fehér Zoltán néprajzkutató, főiskolai tanár 2021. június 17-én hajnalban csendesen, családja körében, szentségekkel megerősítve elhunyt. A kerek évforduló megünneplését átírta az elmúlás, köszöntő helyett nekrológot kellett fogalmaznunk.

Ha a Fehér Zoltánnal való megismerkedésem időpontját és alkalmát keresem emlékezetemben, akkor a Baján háromévente megrendezett Duna-Tisza közti nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák jutnak eszembe, amelyeknek – már jóval 2004-es Bajára kerülésem előtt – a kezdetektől (1991) rendszeres résztvevője/előadója volt. A 2008. évi tudományos tanácskozás első napján – a szakmai berkekben bevett gyakorlat szerint – a vacsora elfogyasztása után éjszakába nyúló kollegiális beszélgetésbe, borkóstolással egybekötött jóízű kvaterkázásba kezdtek a résztvevők. Az emelkedett hangulatban egyszer csak egy jól fésült, korát meghazudtoló, szikár öregúr kápráztatta el énektudásával a konferencia előadóközönségét. Nagy meglepetést okozott minden jelenlévő számára az a pillanat, amikor Fehér Zoltán táskájából előke-rült kedves hangszere, a citera, amit nagy szakértelemmel szólaltatott meg.

Idézzük fel röviden Fehér Zoltán életútját. A nyomdász édesapa és a varrónő édesanya gyermeke 1931. december 29-én Jászapátin látta meg a napvilágot. Az elemi iskolát Újkécskén (ma: Tiszakécske), a gimnáziumot pedig Kiskunfélegyházán, majd Szolnokon végezte. Az érettségit (1950) követően a

szegedi pedagógiai főiskolán magyar–ének szakos tanári diplomát szerzett (1953). Pályakezdként a bányai általános iskolában magyar és ének tantárgyakat, majd pedig a bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskolán ének–zene tantárgy-pedagógiát, valamint szolfézst tanított nyugdíjazásáig. A munka mellett levelező hallgatóként elvégezte a pedagógia kiegészítő szakot Szegeden a József Attila Tudományegyetemen (1981), majd ugyanott védte meg summa cum laude eredménnyel *A paraszti nevelés változásai egy parasztfaluban (az első világháború végétől napjainkig)* címmel írt doktori disszertációját (1984).

Személyiségének formálásában jelentős szerepe volt szüleinek, néhány tanárának, a cserkésznek, a népi írók könyveinek, valamint számos jeles néprajzkutatónak. Az egész életét végigkísérő magyarságtudata, erős nemzeti érzelme háttérben a fiatalkori cserkészmozgalom szellemisége, majd a második világháború átélése, valamint az azt követő szovjet megszállás időszaka – közte 1956 eseményeivel – minden bizonnyal közrejátszott.

Országszerte „gyűtment”, a Bács-Kiskun megyei Bányán „lúd tojta, víz hozta” jelzővel illetik azokat a személyeket, akik más kibocsátóhelyről érkeznek, betelepülőként vagy beházasulóként egy adott településre. Fehér Zoltánt a szerelem hívta a kettős gyökerű – magyar és rác – Bányára, ahol a matematika–fizika szakos Jelencsity Annát vette feleségül. A házasság révén a fiatal tanárember berekült a bányai mikrotársadalom rokonsági hálózatába, amelyet élete végéig vizsgált.

A bányai lelkeségről szóló tanulmányában a következőképpen fogalmazta meg kutatási érdeklődését: „néprajzi gyűjtéseim során mindig is az itt értéket és gondolkodásmódot jelentő »bányaiságot« kerestem. Ennek ideológiai alapját a tételes és a népi vallásosság, a néphit és a proverbiumok (szólások, közmondások, szentenciák) adták, de benne volt a bányaiság az egész bányai kétnyelvű folklórban (népdalokban, mesékben, dramatikus szokásokban, történeti mondákban), a népi írásbeliségben, a személy- és helynevek tanúságtételében, a település formájában, az építészet milyenségében, a gazdálkodás és árucserre módjában, a viselet, a táplálkozás kultúrájában, a társadalmi viszonyokban (rokonság-szomszédság, úr-paraszt, szegény-gazdag, fiatal-öreg, férfi-nő).”

Fehér Zoltán és köztem közel fél évszázad korkülönbség volt, azonban a természetéből fakadó közvetlenséget már első találkozásunk alkalmával meg tapasztalhattam, a bemutatkozásakor egyből felajánlotta a baráti tegeződést. Bányai otthonában többször felkerestem, ha Kalocsa irányába vezetett az utam. Ilyenkor gyakran emlékezett vissza – a példaképeinek is tekintett – jeles néprajzosokra, akiktől sok biztatást kapott és sokat tanult, amit aztán munkájával, segítségnyújtásaival igyekezett honorálni.

Fehér Zoltán a *Bánya néphite* című könyvét Diószegi Vilmos ösztönzésére írta meg és Hoppál Mihály támogatásával jelentette meg – a Folklór Archivum 3. köteteként – 1975-ben. Bálint Sándorral szegedi évei alatt ismerkedett meg, majd biztatására belépett a Magyar Néprajzi Társaságba, amelynek több mint fél évszázadig önkéntes gyűjtője volt. Első pályamunkáját *Adatok Bányára*

monográfiájához címmel 1957-es dátummal vette nyilvántartásba a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára.

Bálint Sándor a népi vallásosság kutatása céljából Bátyán is megfordult. Természetesen Fehér Zoltán segédkezett neki az adatközlők felkutatásában, emellett szállást is ő biztosított a részére. Zoli bátyám – ahogy gyakran szólítottam – visszaemlékezése szerint a vallási néprajz jeles képviselője a napi terepmunka zárásaként éjszakába nyúlva, nagy akkurátussággal rendezgette a hálószoba padlóján kiterített céduláit.

Fehér Zoltán munkássága során mindvégig jó kapcsolatot ápolt a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Szervezet néprajzos munkatársaival. Az egy-egy Bács-Kiskun megyei településre irányuló néprajzi terepmunkák szervezői rendszerint őt is felkérték, hogy vegyen részt a kutatócsoport munkájában. Így részt vett a keceli, a dusnoki, a szanki, a csávolyi kutatásokban.

Számos – nemcsak bátyai – alapkutatásból íródott tanulmányát később könyvvé érlelte. Kutatási témái között a kezdetektől központi helyet foglalt el a néphit, a népzene, a népmese, a településnéprajz, a népi építészet, a társadalmnéprajz kutatása. Munkásságának eredménye tizenkét önálló könyv, mintegy félszáz tanulmány, többszáz újságcikk. 2019 januárjában arról írt nekem levelében, hogy elküldte a Tradíció Pályázatra „*utolsó*” pályamunkáját, a százoldalas, fényképekkel és kottákkal illusztrált kézirat címe: *A bátyai család és lakodalma*.

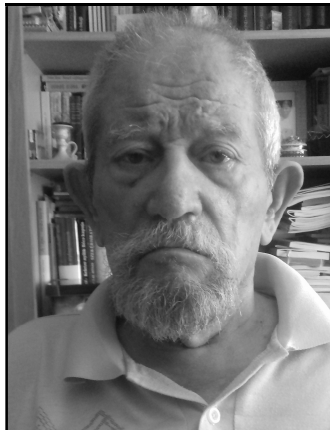
Megtiszteltetés számomra, hogy egy alkalommal együtt dolgozhattam Fehér Zoltánnal. Bajai, Baja környéki kishalászkok kezdeményezésére a 2010-es évek elején munkabizottság alakult, azzal a céllal, hogy tevékenységük felkerüljön a *Szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékére*. A munkába Fehér Zoltán is bekapcsolódott. A dunai kishalászkok tevékenységét dokumentáló kisfilmen több halászdalt énekelt el és adott elő saját citerakísérettel. A *Hagyományos halászat a Duna magyarországi alsó szakaszán* elnevezésű szellemi kulturális örökségelem 2013-ban került fel a nemzeti jegyzékre.

Kedves Zoli bátyám, szép kort éltél meg és tartalmas életművet hagytál magad után. Bátya nevével felrajzoltad arra a térképre, amelyen Mándics Mihály Csávoly, Kovács Endre pedig Doroszló települések neveit örökítették meg, hogy csak azoknak az élők sorából eltávozott kortársaidnak a neveit említsem, akikkel a bajai nemzetiségkutató konferenciák rendszeres előadója voltál. Emléked előtt a magam és a néprajzos szakma nevében azzal az imarészlettel tisztelgek, amit egyik bátyai adatközlőd kéziratosa imafüzetéből adtál közre:

„*A született drága Jézus kisednek, / Adjunk hálát keresztények Istennek
[...] Adjon köztünk barátságos életet, / Mi mindnyájunknak szívbőli szeretetet,
/ Amíg élünk, tiszta szívet és lelket, / Holtunk után adjon örök életet. / Amen*”

KOTHENCZ KELEMEN

Bencsik János
(1933–2021)

(Fotó: Orosz Andrásné)

Rendkívül hasznos és dolgos munkásával lett szegényebb etnográfánk és a hazai múzeumügy, amikor 2021. június 25-én Sátoraljaújhelyben 88 éves korában elhunyt Bencsik János. A legfiatalabb generáció személyesen már nem ismerhette, de a pályájukat az 1960-as, 1970-es, 1980-as években kezdők sokan becsülték őt. Egyike volt a háború után pályakezdő, első generációs vidéki értelmiségieknek, akik a fiatalon megélt paraszti környezet ismeretével választották élethivatásukká a néprajzot.

Bencsik János Tiszacsegén született 1933. március 22-én, elei pásztorok és kis földű parasztemberek voltak Polgáron, Egyeken, Ároktón. A Tisza és a Hortobágy között fekvő szülőfalujában járt elemi iskolába, ahonnan falusi tehetségmentő akció keretében 1945 őszén a piarista gimnáziumba került Debrecenbe. Az államosítás és az oktatási rendszer megváltozása miatt 1953-ban érettségizett. A pesti egyetemre nem vették fel az áhított régész szakra, így a KLTE BTK történelem és magyar irodalom szakán szerzett diplomát (1957). Mellette hallgatta a Gunda Béla vezette Néprajzi Tanszék óráit, ahol otthonról hozott élményei, tapasztalatai formálódtak tudássá, és megalapozták társadalomkutatói attitűdjét. Szakdolgozatát *Takarás és nyomtatás Tiszacsegén* címmel írta. Hamar ráébredt, hogy az etnográfia az ő valódi hivatása. Példa volt számára Gunda Béla tudása, de támogatták ebben a tanszék fiatal munkatársai és barátai (Janó Ákos, Nagy Benjámin, Szabadfalvi József, Varga Gyula), nem utolsósorban két szakmabeli „földije”, (K.) Kovács László és Péter. (Bencsik János következetesen csegeiként emlegette a két Kovács testvért, jóllehet a lexikonok Tiszaörvényt, ill. Polgárt említik szülőhelyükként.)

Végzése után nem jutott múzeumi álláshoz. Szülőfalujában tanított, majd 1959-től Polgáron közművelődési felügyelőként szervezte a járás kulturális életét. De a múzeumi hivatás lehetőségét sem adta fel: Csegén iskolai szakkört szervezett, és 1963-ban az ő munkája révén jött létre a Tiszacsegei Falumúzeum egy 1833-ban épült jobbágyházban. Ahhoz kapcsolódott első publikációja is (A tiszacsege ház és porta. *Déri Múzeum Évkönyve 1960–1961*. 205–213. Debrecen, 1962). Rendszeresen foglalkozott néprajzi, valamint honismereti munkával és képezte magát azok fórumain. 1958-ban lett a Magyar Néprajzi Társaság tagja. Kapcsolatot tartott a Déri Múzeum Baráti Körével, részt vett a néprajzi találkozókön és szakmai tanfolyamokon, főként Dömötör Sándor és Dankó Imre volt nagy hatással a múzeumi életpálya ébrentartásában.

Szinte hazai légkörbe került, amikor 1964-ben megkezdhette múzeumi pályafutását a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeumban, ahol 1969-ben lett az intézmény igazgatója. A Hajdúkerületi Székház felújításával akkor nyerte el a múzeum a mai helyét, amikor az állománya régész és történész státussal bővült, és a fiatal igazgató vezetésével 1971-ben új állandó kiállítással nyitotta meg kapuját. A hajdúvárosok történetével foglalkozott, nagy hatással volt rá az erős történeti öntudattal rendelkező szabad paraszti hajdú társadalom mentalitása. A kutatások összegzésében a debreceni egyetem történészeivel működött együtt (Szendrey István szerk.: *Hajdúböszörmény története*. Hajdúböszörmény, 1973; Rácz István szerk.: *Hajdúnánás története*. Hajdúnánás, 1973; Bencsik János szerk.: *Polgár története*. Polgár, 1974). Mellette rendszeresen vizsgálta a Hortobágy és környéke legeltető állattartását, és a juhászat témaköréből írt értekezésével szerzett egyetemi doktori címet Debrecenben 1968-ban. (*Pásztorkodás a Hortobágy északi területén a XVIII. század végétől*. Közlemények a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetéből, 22. Debrecen, 1969; *Paraszti állattartás Hajdúböszörményben*. Közlemények a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetéből, 24. – Tanulmányok Hajdúböszörmény néprajzához, I. Debrecen, 1971). Tanulmányok és kisebb közlemények sorát publikálta a Tisza mente településeinek társadalmáról, valamint hagyományos létformáiról, és útjára indította *A Hajdúsági Múzeum Évkönyve* (1973–) és a *Hajdúsági Közlemények* (1974–) könyvsorozatát.

1976-ban Gyulán az Erkel Ferenc Múzeum igazgatója lett, ami újfajta szakmai feladatokat jelentett számára: Békés megye társadalmilag tagolt parasztságának és változatos etnikai arculatának kutatása és múzeumi öröksége kötötte le a figyelmét. A békési tanyavilág parasztsága és zsellérnépe, uradalmi cselédsége éppen úgy foglalkoztatta, mint az egykori német, szlovák, román, szerb telepések hagyományos műveltsége. Megvalósította azt a célját, hogy valamennyi kisebbség hagyományának sarkalatos kérdésére szánjon legalább egy-egy tanulmányt. Martyin Emíliával létrehozta a hazai románság archívumát (Román Gyűjtemény). Békés megyében kezdte kutatni a cigányság néprajzát, és Erdős Kamill örökségét is folytatva megszervezte a Cigány

Archívumot. (Lásd még: *A teknővájó cigányok. Egy etnikai csoport ismeretéhez*. Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai, 76. Gyula, 1984.) Battonyán helytörténeti gyűjteményt szervezett, részt vett a békési monografikus kutatásokban (Békéscsaba, Békés város, Szeghalom). A *Békési Élet* rendszeresen közölte írásait, de szerzője volt a hazai nemzetiségi sajtónak is. Szerkesztette *A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai* patinás sorozatát (71–76. kötet), de kutatott a Sárreuten is (Bencsik János szerk.: *Szeghalom protestáns közössége a XVIII–XIX. század fordulóján*. Sárreuti Füzetek, 7. Szeghalom, 1985). Állandó előadója volt a mára országos szintre jutott békéscsabai népi iparművészeti képzéseknek is.

1984-ben Szabadfalvi József meghívására lett a Tokaji Múzeum igazgatója, ahol a társadalmilag differenciált hegyaljai mezővárosok történeti-néprajzi kutatásában és múzeumi reprezentációjában teljesedett ki kutatói és muzeológusi életpályája. A Tokaji Múzeum méltó elhelyezésének gondja három évtized után oldódott meg, amikor az intézmény műemléki felújítás után megkapta a városka főutcáján álló, „görög” borkereskedő Karácsony, majd Szaszaráth család 18. századi háromszintes lakóházának épületét. 1985-ben Bencsik János irányításával *Ezen Hegyaljának Tokaj a címere* címmel valósult meg a múzeum első állandó kiállítása, ami a történeti borvidék, hangsúlyosan a névadó település történetét, borászatának múltját, a mezővárosi társadalom egymást váltó generációinak hétköznapjait és ünnepeit tárta a látogató elé. Bár többször panaszkodott, hogy roppant nehezen vert gyökeret Tokajban, a parasztpolgárok 20. századi örökösei nem könnyen fogadták be az idegent – főként ha rendszeresen a közösségük múltjáról nyilatkozott meg –, de türelmes munkája meghozta a gyümölcsét. A hegyaljai mezővárosok bonyolultan összetett társadalma, a történeti borvidéket ért sokféle gazdasági és kulturális hatás, önmagában a szőlő- és borkultúra változó technikája és termékei hálás kutatási témát jelentettek Bencsik János felkészültségének és módszerének, aminek révén egyként otthonosan mozgott a levéltárak forrásaiban és a néprajzi tevékenységében (pl. *Paraszti és mezővárosi kultúra a XVIII–XX. században. Történeti és néprajzi tanulmányok*. Szerk.: Viga Gyula. Miskolci Herman Ottó Múzeum. Miskolc–Tokaj, 1993; *Tokaj társadalma a tárgyak tükrében [1774–1849]*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Sátoraljaújhely, 1993). Állandó szerzője volt a szakfolyóiratoknak, a Herman Ottó Múzeum és a Kazinczy Ferenc Társaság periodikáinak, emellett fokozatosan alakította ki Tokaj-Hegyalja kutatásának tudományos fórumait. Egyaránt segítségére voltak ebben a Nyíregyházi Főiskola Földrajzi Tanszékének, irodalmi és nyelvészeti intézeteinek oktatói, valamint más intézmények kutatói, a megyei múzeum és levéltár munkatársai, nem utolsósorban a Hegyalján élő értelmiségiek. 1984-től évente megszervezte a hegyaljai mezővárosok kutatásának új eredményeit közreadó konferenciákat, és azok anyagát új kiadványsorozat köteteibe rendezte (*Tokaj és Hegyalja*, I–XXIII. 1985–2002). Megszervezte Tokaj város történeti monográfiájának kutatását és kiadását (szerk.: *Tokaj. Várostarténeti*

tanulmányok. I–IV. Tokaj, 1995–2003. Az I–II. kötet társzerkesztője Orosz István volt.)

1996. augusztus 1-jén nyugdíjba vonult, de az azt követő másfél évtizedben is töretlenül végezte tudományos tevékenységét. Aktív szerepet vállalt Tokaj közéletében: a Városszépítő Egyesület titkára volt (1985–2006), amelynek irányításával alakította a közösség reprezentációjának formáit (pl. a város új címere, utcanevek, a történeti városkép és objektumok védelme). Alapítója és alelnöke volt a Sátoraljaújhely székhelyű Kazinczy Ferenc Társaságnak (1985–). Tevékenységét *A Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt polgári tagozata* (1997), a honismereti mozgalom *Notitia Hungariae – Bél Mátyás-émlékplakettje* (2003), a *Herrmann Antal-díj* (1989) és a *Kalyi Jag Egyesület díja* (2005) a cigányság kutatásáért fémjelezte, de a kutatott települések közössége is megbecsülte őt elismerésével (*Tiszacsege Nagyközségért, Pro Urbe Polgár, Pro Urbe Tarcal, Pro Urbe Tokaj*).

Életének utolsó éveit Tarcalon, majd Sátoraljaújhelyen töltötte, a tarcali temetőben helyezték örök nyugalomba 2021. július 5-én.

Bencsik János szolgálatának különböző állomáshelyein hamar felismerte az adott táj és település adta feladatokat, és megtalálta a kutatói habitusának megfelelő új témákat. Kiváló problémafelismerő képességét közleményeinek egész sora bizonyítja: az archaikus elemek éppen úgy foglalkoztatták, mint a történeti folyamatrajzok. Lokális témáit gyakran tovább vitte az új szolgálati helyére, és a helyi megfigyelései olykor regionális tanulságokká bővültek. Egész életében elkísérték őt szülőföldje tudományos témái, soha nem lett hűtlen a Közép-Tisza vidékéhez. Rendszeresen publikált szakfolyóiratokban, a regionális múzeumi kiadványokban és a helyi napilapokban. Minden munkahelyén jelentős tudományos szervezői munkát végzett és sokat tett a múzeumügy társadalmasításáért. Bibliográfiája közel 400 tételt számlál.

VIGA GYULA

Válogatott bibliográfia

(a szövegben nem említett munkákból)

- Egy jobbágyközség gazdasági, társadalmi élete az úrbérrendezéstől a jobbágyfelszabadításig. *Acta Universitatis Debreceniensis De Ludovico Kossuth Nominatae, Ser. Hist. X.* 49–91. Debrecen, 1970.
- Adatok a Hajdúságból a temetkezés szokásának és hiedelemanyagának kutatásához. *Déri Múzeum Évkönyve 1969–70.* 429–445. Debrecen, 1971.
- A gyűjtögető gazdálkodás emlékei a Tisza mentén, a volt alsó-szabolcsi falvakban. *Hajdúsági Múzeum Évkönyve I.* 111–126. Hajdúböszörmény, 1974.

- *A szarvasmarha paraszti tartása Hajdúnánáson a XVIII. század végétől.* Hajdúsági Közlemények I. 64 p. Hajdúböszörmény, 1974.
- Szarvasmarha és lótarás Tiszapolgáron. Gunda Béla (szerk.): *Tanulmányok a Hortobágy néprajzához. Műveltség és Hagyomány XV–XVII.* 31–45. Debrecen, 1974.
- Adatok a népi építkezés ismeretéhez a Közép-Tisza vidékéről. *Déri Múzeum Évkönyve 1974.* 535–575. Debrecen, 1974.
- Gazdálkodás a Kecskés-pusztán, Kisújszállás külső legelőjén. *Hajdúsági Múzeum Évkönyve II.* 233–284. Hajdúböszörmény, 1975.
- Csege szabadmenetelű jobbágyfalú társadalomrajza a XVIII–XIX. század fordulóján. *Hajdúsági Múzeum Évkönyve III.* 63–149. Hajdúböszörmény, 1977.
- A középkori halászat emlékét őrző helynevek a Közép-Tisza vidékéről. *Ethnographia LXXXIX.* (1978) 272–285.
- Hagyományörzés és az életmód kölcsönhatása egy battonyai szerb parasztcsaládban. *Békési Élet 2.* (1979) 211–220.
- Eszközváltás a XIX. század második felében a méhkeréki román parasztek gazdálkodásában. *Békési Élet 3.* (1980) 334–345.
- A cigányok változó jelenünkben. Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 73. 36 p. Gyula, 1982.
- Adatok a dél-borsodi falvakból a paraszti árutermelés és piacozás ismeretéhez. Balassa Iván–Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére.* 407–420. Debrecen, 1982.
- Sinziennele in obiceurile romanesti si sirbesti (A tejoltó „galaj” a román és szerb Iván-napi szokásokban). *Izvorul 1.* (1983) 3–12.
- A mindennapi élet a XVIII. század Nánás szálláskertjeiben. *Ethnographia XCV.* (1984) 545–557.
- Vacile de lapte in gospodariile romanilor din tara noastra (A tejelő szarvasmarha a hazai román parasztek kezén). Mihaiescu György (szerk.): *Din traditiile populare ale romanilor din Ungaria.* 7–32. Budapest, 1984.
- A folyók elválasztó, a révek összekötő szerepe a paraszti árucserében. Szabadfalvi József–Viga Gyula (szerk.): *Árucseré és migráció.* 143–153. Miskolc, 1986.
- *Fejezetek Tiszacsege történetéből.* Folklor és Etnográfia 40. Debrecen, 1988.
- Kunágota kertésztelep paraszti társadalma 1844–1871. Szabó Ferenc (szerk.): *A Békés megyei múzeumi kutatások eredményeiből.* 195–245. Békéscsaba, 1988.
- Mád társadalma (Rétegek, csoportok életmódbeli és tudati elkülönülése). Bencsik János–Viga Gyula (szerk.): *Hegyaljai mezővárosok történeti néprajza.* 94–114. Miskolc, 1988.

- A híres tokaji piacok. *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve* II. 175–187. Sátoraljaújhely, 1989.
- Tokaj adózóinak 1765-ös összeírása. *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve* III. 207–226. Sátoraljaújhely, 1990.
- A tokaji szőlőhegyek művelése, a szőlős ingatlanok becsértéke a XVIII. század közepétől. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXVIII–XXIX.* 151–180. Miskolc, 1991.
- A tokaji kisenemesség a XVIII. században. *Tokaj és Hegyalja* V. 42–58. Tokaj, 1991.
- Erdőbénye a századfordulón. Egy volt hegyaljai mezőváros társadalmának jellemzése. Viga Gyula (szerk.): *Kultúra és tradíció. Tanulmányok Ujváry Zoltán tiszteletére* II. 585–600. Miskolc, 1992.
- Tokaj-Hegyalja gazdasága és társadalma egy XVIII. századi verses krónikában. János István (szerk.): „Zemplén vármegyének kincstartó tárháza”. *Két hegyaljai verses história a XVIII–XIX. századból.* 90–110. Tokaj, 1993.
- A paraszti állattartás. Grin Igor–Krupa András (szerk.): *Békéscsaba néprajza.* 253–334. Békéscsaba, 1993.
- Rátka faluközössége a telepítés utáni évtizedekben. *Szerencs és Dél-Zemplén történetéhez* I. 67–80. Szerencs, 1995.
- Városi társadalom 1711–1848 között. Bencsik János–Orosz István (szerk.): *Tokaj. Várostörténeti tanulmányok* I. 159–200. Tokaj, 1995.
- Lengyel diaszpórák Hegyalján a 18. század elejétől. Katona Judit–Viga Gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei.* 335–347. Miskolc, 1996.
- A zsidók Tokajban 1869-ben. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXIII–XXXIV.* 321–338. Miskolc, 1996.
- *Háziipar.* Fügedi Márta (szerk.): *Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete.* 55–76. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1997.
- Szászi Ferencsel: A csehszlovák–magyar lakosságcsere etnikai, demográfiai és társadalmi adatai Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (1946–1948). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXV–XXXVI.* 305–322. Miskolc, 1998.
- Hajdú Ráfis Jánossal: A lovas kocsi a mezőkövesdi parasztság kezében. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVIII.* 961–1011. Miskolc, 1999.
- A cigányok a 18. században Zemplén vármegyében. Havasy Péter–Bencsik János (szerk.): *Erdős Kamill és a hazai romológia.* 85–98. Gyula, 2002.
- Hagyományos határhasználat és paraszti állattartás. Veres László–Viga Gyula (szerk.): *Halmaj monográfiája.* 219–244. Halmaj, 2002.

Bencsik Jánosról

- Orosz István köszöntője és Fehér József portrévázlata: *Paraszti és mezővárosi kultúra a XVIII–XX. században. Történeti és néprajzi tanulmányok*. 7–17. Szerk.: Viga Gyula. Miskolci Herman Ottó Múzeum, Miskolc–Tokaj, 1993.
- *Bencsik János munkássága. (Önéletrajz és bibliográfia)*. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Munkatársainak Bibliográfiája 1. Miskolc, 1998.
- Szilágyi Miklós: Bencsik János 70 éves. *Néprajzi Hírek* 32. (2003) 92–95.

Búcsú Jung Károlytól

Jung Károly halálhírére

Életének 77. évében elhunyt Jung Károly költő, műfordító, kritikus, néprajzkutató, egyetemi tanár. A neves szakember 1944. június 26-án született Gomboson. Életpályáját több szempontból kell megközelítenünk, de ezek közül én kettőt emelnék ki: költészete (a magyar nyelv iránti elkötelezettsége) és a néprajz. Ifjúkorában többet foglalkozott költészettel, mint – talán így is mondhatnánk – érett felnőtt korában. Költészetét a múlt iránti érdeklődés, a múlt fellelevenítése jellemezte. Gyermekversei igen népszerűek voltak, legismertebb talán a *Bájoló* című kötete. Felnőtteknek írt verseire a ironikus hangvétel jellemző. Kiábrándultságra, kétségbeesésre utalnak. Egy helyen ezt olvashatjuk költészetével kapcsolatban: „*Ki is tágul Jung versvilága a judeo-keresztény megváltás-problematika köré: versei egy részének hangsúlyos témája az emberiség által elkövetett bűnök és az azok fejében kirótt büntetés,*

illetve bűnhődés, s mint a büntetések legrettenetesebbje, az Istentől való elhagyatottság.” (Fekete J. József) A *Barbaricum* című verseskötete erről a kiábrándultságról szól.

Az 1992-ben adott interjújában így vall: „*A Barbaricum fedte történetileg azt a területet, amely a római civilizáció határain kívül esett. Tehát, a mai Bácskaság, ahol én élek, az valóban kívül esett az akkori civilizált világon.*”

A határ a Duna túlsó felén futott Pétervárad alatt s úgy fölfelé. Bácska kívül esett az akkori civilizált világon. A *Barbaricum* azokat a képzeteket, jelentéseket próbálja megvizsgálni, illetve a költészet eszközeivel kifejezni, hogy mit jelent az ember számára, egy költőnek a barbár világ. A költészet, az egy alkotás, az artisztikum az művészet, a valóság az pedig valóság. Az egyik a másiktól következik. A barbár világ ellen opponál az ember azokkal az eszközökkel, amikkel tud, a költő költőként, a politikus politikusként, a közgazdász közgazdászként, a suszter suszterként, mindenki a legjobb tudásával kell hogy hozzájáruljon ahhoz, hogy ez a világ megváltozzon.

Jung Károly a költői szó erejével próbálta tudatosítani az olvasó számára, hogy egy költő hogyan látja, illetőleg hogyan tud szólni a barbárság ellen. 1984-től az irodalom doktora (Hiedelemmondák és hiedelmek).

Az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén folklorisztikát oktatott. Nemzeti hagyományaink feltárásával és tudatosításával foglalkozott, azért – vallotta –, hogy ki-ki a maga identitásával tisztában legyen.

A magyar, különösen a vajdasági néprajztudomány nagyon sokat köszönhet a most elhunyt Jung Károlynak. Alapvető, úgymond kiinduló néprajzi tanulmánya az emberélet fordulójáról írt műve (születés, házasság, halál), melyben szülőfalujának örökös emléket állított. Alapműről van szó, amelyet minden fiatal kutatónak a figyelmébe ajánlott a szakma. Nagyon mélyen tudott szántani egy-egy téma feldolgozásakor. Valamennyien csak csodálhattuk tudását. Az összehasonlító vizsgálatok terén utolérhetetlen marad.

Ő az egyetlen, aki a hagyományos komparatív módszerekkel és tudományos szempontrendszerrel követve építkezett. Folklorisztikai életművét az összehasonlító vizsgálódások határozzák meg. E tekintetben szinte Jung Károly az egyetlen vajdasági folkloristánk. Nélküle nem bontakozott volna ki a mára már igen gazdag délszláv és magyar folklórszövegek egybevetése. Egy ilyen nagy horderejű kutatást csak az képes végezni, aki ismeri a szerb nyelvet, aki ismeri a szláv szakirodalmat, a megjelenő szakfolyóiratokat. Többször is hangsúlyozta, a szerb nyelv ismerete nélkülözhetetlen a párhuzamok feldolgozásánál.

Megszoktuk, hogy a szokások, hiedelemmondák és bármi más kutatásakor nagyon aprólékos módszertani vizsgálatot végzett. Ő nem a terepmunka megtestesítője volt, kivétel talán a szülőföldjéről összeírt hiedelmek és szokások, de ebbe beleszületett. Erről tanúskodik tanulmányainak az a gyűjteménye, amely a *Folklór minden időben és más témák* címet kapta. Ebben a könyvében a 2012–2017 között megjelent tanulmányait adta közre. Aki nem

kísérte figyelemmel Jung Károly kis példányszámú tudományos folyóiratokban megjelent írásait, annak az újdonság erejével hatnak e tanulmányok. A kötetben megjelent folklórtémákat komplex módszerrel tanulmányozza, elsősorban a források összességét gyűjtötte be. Konkrét célja a corpus elemzése. Magyarázatokat fűz az eredeti szöveghez, a történelmi ismeretek összefüggésében maradéktalanul feltár és közread. Legtöbbször letűnt kulturális elemeket vizsgál, mint például a bűrvár jelentése, a gerontoktónia/Altentötung, letűnt regösének-töredék.

2014-ben Kishegyesen köszöntöttük hetvenedik születésnapján. A szervezés az enyém volt, mondhatnám úgy is, rám hárult. Az ünnepség végéig feszélyezett voltam, hiszen lelkemben tudtam, nem akárkik köszöntünk. Az ünnepségre negyvenhatan érkeztek, köztük Paládi-Kovács Attila akadémikus Budapestről. A jelenléti ívet még most is őrzöm. A köszöntő ünnepségen elhangzó előadásokból idézek most néhányat, hiszen személyét, személyiségét az alábbi mondatok tükrözik a leghívebben.

Liszka József: *„Jung Károly folklorisztikai életművét az összehasonlító vizsgálódások határozzák meg. Példás makacssággal és módszerességgel ered egy-egy jelenség nyomába, nyelvi és konfesszionális határokat átlépve rajzolja meg az összefüggések gyakran igen bonyolult hálóját.”*

Paládi-Kovács Attila: *„Jung Károllyal az 1980-as évek elején ismerkedünk össze, amikor a gombosi népszokásokról kiadott könyvével (Az emberi élet fordulói. Újvidék, 1978), már a budapesti néprajzkutatók elismerését is kivívta. Az Újvidéki Egyetem Hungarológiai Intézete és az MTA budapesti Néprajzi Kutatóintézete, a Vajdasági Tudományos Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia között az 1980-as évek elején szoros együttműködés, egyezményes kapcsolat létezett. Rendszeresen megrendezték a Magyar–Jugoszláv Folklór Konferenciák sorozatát, jól működött a kutatók kölcsönös csereprogramja, a kiadványcsere stb. Ez az intézmények közötti együttműködés volt az alapja annak a kétszemélyes expedíciónak is, amit 1987 októberében Jung Károllyal együtt valósítottunk meg.”*

Voigt Vilmos: *„Jung Károly a legjelentősebb jugoszláviai majd szerbiai magyar folklórkutató. Kéttucat könyve és ennek előzményeként százsámra menő tudományos közleménye az utóbbi évtizedek meghatározó eredménye. Hogy közeli és pontos mércét adjak: jóval többet publikált, mint a különben igen szorgalmas Kálmány Lajos! A »színmagyar« és akkor »bokrétás« faluban, Gomboson született, egész tevékenysége az újvidéki egyetemhez kapcsolódik: itt tanult (sok mindent, nemcsak néptudományt), lett magiszter majd doktor, oktatóként lektortól egyetemi tanárig jutott. Itt nyerte ritka elismeréseit, díjait. Magam őt 1968 óta ismerem, értekezéseinek témavezetője, »mentora« voltam.”*

Ahhoz a jelentős generációhoz tartozik, amelynek munkássága kivirágzott a szétszakadás előtti titóista világban. Az utókor számára írom ide, hogy a Vajdasági Folkloristák Egyesületének magyar elnöke volt.

Valamennyien csak csodálhattuk tudását. Az összehasonlító vizsgálatok terén utolérhetetlen marad. Emlékét megőrizzük és még sokszor fogunk hivatkozni kutatási eredményeire.

Nagy volt Ő, talán az egyetlen a saját szakterületén belül.

SZŐKE ANNA

Jung Károly lamentációja

Búcsúztató éneket kellene írnom, vagy siratót. Sajnos sem kántor, sem sirató-asszony nem vagyok. Jung Károly ezt várná el tőlünk, az itt maradóktól. A maga *Gyászénekét* már 1979-ben megírta Sótanyi István halálakor. Az akkori búcsúztatóhoz jegyzetet is fűzött, néhány mondatban meghatározta a kántorság lényegét. Ez a lírai összefoglaló végeredményben mindent elmond arról, amit fontosnak tartott, az életről, a tudományról, önmagáról a költőről, a folkloristáról. A költeményhez jegyzet is tartozott, ahogy a tanulmányaihoz is. Az ő szövegei után előbb jött a bibliográfia, majd egy új fejezetben az újabb kutatások eredményei. A jegyzetek végeredményben egy újabb tanulmánnyá keveredtek ki. Bepillantást engedve kutatási módszerébe.

Vegyésznek készült. Szabadkán járt középiskolába, abban az időben, amikor megpezdült a vajdasági irodalmi élet: a hetilapban, az *Ifjúságban* külön mellékletben, a *Szipoziumban* versekkel akarta megváltani a világot a fiatal nemzedék, nem megreformálni, hanem átalakítani a vajdasági magyar közízlést, az irodalmat. Hogy nagykorúvá váltunk, végeredményben ennek a mozgalomnak is volt köszönhető. Abban az időben Szabadkán éppen irodalmi vetélkedőt szerveztek a mi irodalmunkról, azt az akkori középiskolásoknak éppen kedvük volt megismerni. A Vegyészeti Technikum diákjai is lelkes résztvevők voltak.

A verseny, meg Franzer Irén tanárnő hatására Jung Károlyból nem lett vegyész, Újvidéken a Magyar Tanszéken folytatta tanulmányait. Költő lett, meg a *Jó Pajtás* szövegszerkesztője, nyaranta az éppen feltárás alatt álló aracsi Puszta-templomnál Nagy Sándorral, Szekeres Lászlóval dolgozott. Régész sem lett belőle, itt hallhatott először a törökbecsei táltosokról, akik időnként a Tisza felett megbirkóztak a bácskai táltosokkal, hogy elkergessék a jégesőt. A törökbecsei gyűjtés végérvényesen megváltoztatta az életét, folklorista lett, akit elsősorban a magyarok hitvilága érdekelt. A táltosokról, a garabonciásokról és más tudós emberekről szóló történetek foglalkoztatták, hogy miként alakították egykori és mai életünket.

A Tisza-vidékről azután saját szülőfaluja felé fordult, doktori értekezését már a Gombosról készítette el. Egy kötetnyi hiedelemmondát gyűjtött össze,

szerkesztette meg azt példamutatóan, úgy, ahogy a hiedelemmonda-köteteket rendezni kell. A gombosi történetek – most valószínű, rám szólna, hogy a folkloristának a népköltészeti műfajokat illik ismerni, szándékos az elírás, mert a mondák rendezése kapcsán folklórelméleti kérdések is felmerültek. A gombosi kötetben ezek pontosítására is törekedett, a memorát és a fabulát közötti különbségeket és azok összefüggéseit pontosítja a magyar szakirodalomban megnyugtatóan. A törökbecsei és a gombosi gyűjtései határozták meg a népköltészetről vallott nézeteit.

Jung Károly szeretett vitatkozni, a tudomány érdekében a régi megrögzött elméleteken kicsikét módosítani, a magyar és a délszláv kutatások eredményeit párhuzamba állítani. Kutatásai előtt a magyar szakirodalomban csak Schneeweisra volt szokás hivatkozni, a szomszéd népek népelete kutatóinak eredményeit nem szokás ismerni, sem a magyar, sem a szerb, sem a szlovák, sem a román kutatóknak. Hogy ez alapjaiban megváltozott az kizárólag a határon túli magyar folkloristák munkálkodásának az eredménye. Délszláv vonatkozásban Jung Károlynak volt meghatározó szerepe.

A népi tudás különlegességeit szerette a világteremtést, a gonoszoktól való védekezést, ezeket a kérdéseket állította párhuzamba, hogyan vélekednek erről a magyar, illetve a délszláv néphagyományban. Külön kötetet szentelt a védekezésnek, az *Őrszereknek*, többek között a golyóelhárító szent leveleknek, melyek ismét előkerültek a legutóbbi délszláv háborúk idején.

Párhuzamosan olvashattuk a *Magyar Szóban* Penavin Olga és Jung Károly okfejtését naptári ünnepeinkről. A tanárnő a jugoszláviai magyar példákat gyűjtötte össze a Mura-vidéktől az Al-Dunáig. Jung viszont a naptári ünnepek közép európai vonatkozásait foglalta össze rövid esszéiben, előbb a *Kilátóban*, azután pontos bibliográfiával könyv formában is. Többek között ebben a könyvben olvashattuk arról is, hogy milyen összefüggése van a monszunnak a negyvennapos esőzéssel Medárd idején. Ebben a sorozatban, meg máskor is kifejtette, tudományosan bizonyította, hogy nem Hunyadi János nándorfehérvári győzelmének tiszteletére harangoznak délben. Kutatói énje nem engedte, hogy ezt a kicsi csalafintaságot ne igazítsa helyre. Pedig folkloristaként tudhatta, ha valami rögződik a hagyományban, azt semmilyen tudományos bölcsesség nem igazítja helyre.

Nem volt olyan kérdés a szellemi kulturális örökségünkben, melyre vigyázó tekintetével nem figyelt volna. A legnagyobb volt közöttünk, szoktam mondogatni: magosságban és tudományban is.

77 évesen távozott közülünk, titokzatosan, pontosan nem is tudjuk, mikor. Szent Lászlókor, a születésnapján talán? Az okot ne keressük, a táltosok titkait nem illik kifürkészni. Ő maga is táltos volt, hat újjal születet. Táltosként vagy garabonciásként ment el a jó Isten akaratából, nyugodjék békében!

BESZÉDES VALÉRIA

Ando György
(1966–2021)

Ando György néprajzos főmuzeológus, a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum igazgatója szeptember 22-én, fájdalmasan fiatalon, 55 éves korában elhunyt, kifejezhetetlenül nagy úrt, de ugyanakkor jelentős nyomot hagyva maga után. Szakmáját szívvel-lélekkel végző, igazi néprajzkutató volt.

Békéscsabán született 1966-ban. Szlovák gyökerei miatt magától értetődő módon a helyi szlovák iskolában végezte alap- és középfokú tanulmányait, majd az életének fontos állomását jelentő pozsonyi Comenius (Komenský) Egyetem Bölcsészettudományi Karának néprajz szakán szerzett diplomát.

1989-től a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága néprajzos muzeológusaként dolgozott, 2001-től 2012-ig az intézmény múzeumigazgató-helyettese, 2013-tól a Munkácsy Mihály Múzeum igazgatója volt. Egész pályafutása a csabai múzeumhoz kötődött, ismerte a muzeológiai munka és a néprajzkutatás minden apró részletét. Nem csak ismerte, hanem szerette is a múzeumot, az ott folyó csapatmunkát. Mindig hangoztatott célja a szakmai-tudományos-kiállítási munka fellendítése, színessé, érdekessé tétele volt. Fontosnak tartotta, hogy az intézményben semmi ne legyen szokványos, unalmas, hogy olyan hely legyen, ahova érdeklődéssel, kíváncsisággal lépnek be, és elégedetten távoznak a kutatók, a látogatók, az érdeklődők.

Ando György tudományos kutatási területe a békéscsabai, valamint a hazai szlovákság népi építészetének, a megye népi hagyományainak vizsgálata volt. Erős és mély gyökerekkel kötődött szülővárosához és a szlovák közösséghez. Nem véletlen, hogy elindította a múzeumban az *Ami csabai...* kiállítás- és kiadványsorozatot, amelyekkel méltó helyre emelte a csabaiságot, a csabai múltat, a város kulturális értékeit, jeles személyiségeit. A hazai szlo-

vákság életében az évek során több társadalmi tisztséget töltött be és választott tisztségviselője is volt helyi és országos szinten egyaránt.

Számos időszaki kiállítás megvalósításában vett részt Magyarországon és külföldön egyaránt, több könyv és számos szakmai tanulmány szerzője volt. Nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy színvonalas, tudományos igényű, ugyanakkor nagy létszámú látogatót vonzó kiállítások adják a múzeum tevékenységének gerincét. A népszerű időszaki kiállítások után a 2020–2021. évben megrendezett *utazás TÉRben és IDŐben* című, modern szemléletű új állandó kiállítással is büszkélkedhet a múzeum, melynek egységei, a *Munkácsy Mihály – Egy géniusz diadala*, valamint a *Békéscsaba az évezredek idővonalán* című kiállítások méltán számíthatnak a látogatók érdeklődésére.

2013-ban mind tartalmi, mind formai szempontból megreformálta és szerkesztőként koordinálta a múzeum kiadványozási tevékenységét, aminek eredményeként nagy érdeklődésre számot tartó könyvek sora jelent meg a Munkácsy Mihály Múzeum kiadásában. A folyamatosan végzett tudományos kutatómunka és ismeretterjesztési feladatok közül kiemelésre érdemes az Európai Unió által támogatott 5 PHARE CBC projekt, amelynek keretében romániai és magyarországi településeken zajlottak változatos tematikájú kutatások a békéscsabai és az aradi múzeum munkatársainak közreműködésével. A szakmai csapatmunka nemcsak tudományos értékeket, hanem hosszan tartó szakmai és baráti kapcsolatokat is eredményezett számára. Ugyanez jellemezte a szlovákiai tóketerebesi múzeum munkatársaival való szoros szakmai kapcsolatát és barátságát, melynek nyomán számos kiemelkedő programot hozott létre kölcsönösen a két intézmény.

Múzeumi munkájához kapcsolódóan több társadalmi tisztséget is betöltött az elmúlt évtizedekben, többek között a Magyarországi Tájházak Szövetsége elnökségi tagjaként, a magyarországi Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága regionális referenseként, a Békés Megyei Értéktár Bizottság tagjaként, a Békéscsabai Települési Értéktár Bizottság elnökeként, valamint a Magyar Néprajzi Társaság tagjaként hasznosította tudását. Szakmai elismertségét jelzi, hogy 2014-től az Emberi Erőforrások Minisztériuma múzeumi szakági szakfelügyelője volt.

Néprajzkutatói és igazgatói működését több kitüntetéssel és díjjal ismerték el: a Magyar Néprajzi Társaság *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérme* (2006), *Móra Ferenc-díj* (2016), az Emberi Erőforrások Minisztériuma *Nemzetiségekért Díja* (2017) *Békéscsaba Megyei Jogú Város Közgyűlésének Elismerése* kitüntetés (2019), *Honvédelemért Kitüntető Cím III. fokozat* (2020), *A Magyar Érdemrend Lovagkeresztje* (2021).

Ando György egy 2021 nyarán készült interjúban így vallott törekvéseiről: „*Megítélésem szerint a múzeum feladata, hogy az adott régió kulturális-tudományos fellegvára legyen. A múzeumban dolgozó szakemberek legyenek a kutatási területük leginkább avatott szakértői, őket hívják adott problémák megoldására, őket keressék egy-egy kérdés megválaszolására. Egy múzeum*

nemcsak bemutatni akarjon, hanem ismereteket is adjon át. Minden kiállításnak, kiadványnak legyen meg a mondanivalója, üzenete, amely illeszkedik az intézmény küldetéséhez, stratégiájához. [...] A munkatársakkal azt a célt tűztük ki, hogy a múzeumunk, ahogyan száz esztendővel ezelőtt, ismét Kultúrpalotaként működjön és a most épülő Munkácsy negyed koronaékszere legyen. Igazgatóként úgy gondolom, ezt csupán a kollektíva összefogásával és a fenntartó város támogatásával együttesen lehet megvalósítani.”

Ezek a szavak szinte a jövőre vonatkozó iránymutatásként hatnak az intézmény munkatársai számára. Szomorú, hogy a múzeum jövője alakításának már nem lesz részese, a hosszú évek alatt kialakított jövőbeli tervek, elképzelések már nélküle valósulnak meg.

Nehéz megfogalmazni azt, amire nincsenek szavak. Nehéz búcsúzni egy olyan embertől, akit nagyon sokan ismertek és szerettek.

Maradhatott volna még! Nyugodjék békében!

MARTYIN EMÍLIA

* * *

MINDENFÉLE

Ötven évvel ezelőtt gyűjtöttünk Mátraderecskén

Fél évszázaddal ezelőtt első egyetemi vakációm végéhez közeledve, 1971 augusztusában levelet kaptam Dobrossy Istvántól, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Intézetének gyakornokától, hogy augusztus utolsó hetében jelenjek meg Mátraderecskén, ahol megvalósul tervezett néprajzi terepmunkánk. Professzorunk, Gunda Béla szemináriumán már a tavasz folyamán szó esett arról, hogy a palóckutatás keretében néprajzi gyűjtést végzünk itt. A tanév végéig nem sikerült munkánk körülményeit egyeztetni a palóckutatást irányító, területileg illetékes egri Dobó István Vármúzeummal, bizonytalanra vált, hogy tervezett gyűjtőmunkánk a vakációban megvalósulhat-e. Így Dobrossy Pista körlevelére örömmel utaztunk Mátraderecskére akkori néprajz szakos hallgatók: Barna Gábor, Bárdi Ida, Fekete István, Fügedi Márta, Kapczár Róza, Kovács Adrienn, Novák László, Örsi Julianna, Széman Zsuzsa, Vajda Mária, Veres László és jómagam. Később Viga Gyula is bekapcsolódott a derecskei kutatásba. A témákat a hozzájuk tartozó kérdőívekkel együtt még tavasszal az egyetemen megkaptuk. Nekem professzorunk kedves témája: az emberi erővel végzett teherhordás jutott.

Gyűjtőmunkánkat tanárunk, Dám László egyetemi adjunktus és Schwalm Edit egri muzeológus irányította. Köszönettel tartozunk Editnek, aki a helyszíni kutatást előkészítette, vezette, maga is gyűjtött, tanulmánya kötetükben megjelent. Meglátogatott bennünket Mátraderecskén professzorunk, Gunda Béla, Bakó Ferenc egri múzeumigazgató társaságában. Mindketten hasznos tanácsaikkal segítették terepmunkánkat. Gunda Béla és diáktársainak 1935-ben az ormánsági Kemsén, az egykézés miatt „*elsüllyedt falu*”-ban végzett kutatásai példát jelentettek számunkra mátraderecskei vállalkozásunkhoz. Tudtuk, hogy egy évvel korábban, 1970-ben a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz szakos hallgatói néprajzi terepmunkát végeztek Mezőcsáton (Borsod m.). Eredményeként éppen mátraderecskei hasonló gyűjtőmunkánk idején jelent meg a *Mezőcsát népi kultúrájából* című kötetük. Mi, a debreceni iskola diákjai nem akartunk a pestiektől lemaradni. Végül annyira belelendültünk a terepmunkába, hogy az 1973/74-es tanévben a harmadéves hallgatók kéthetes kutatást végeztek Nyírlugoson. Eredményeként a nyíregyházi Jósza András Múzeum két kötetet jelentetett meg *Néprajzi kutatások Nyírlugoson* címmel (1977, 1979). Hallgatótársaim és a kutatást szervező Dám László adjunktus részéről az a megtiszteltetés ért, hogy ötödévesként engem kértek fel Nyírlugos földrajzának és történetének feldolgozására.

Hálával gondolok derecskei adatközlőinkre, szállásadóinkra. Élénken emlékszem a jó hangulatú, tartalmas megbeszélésekre, amelyeket esténként „főhadiszállásunkon”, Göboly Gellérték házában tartottunk a frissen gyűjtött anyagról. Emlékezetes marad számomra a derecskei Kanácsvár tővében lezajlott szalonasütés, borozással, nótázással. A nyári melegben a derecskei csevicekút vizével olthattuk szomjunkt. Esténként gyakran adatközlőinkkel, szállásadóinkkal együtt, a vendéglőben hideg sörrel, fröccsel. Utóbbiakhoz legtöbbször éneklés, tánc is társult.

Napközben a következő témakörökben gyűjtöttünk: teherhordás, népi táplálkozás, kutak, víznyerés, mosás, tisztálkodás, néphit és népi gyógyászat, népi erkölcs és viselkedési formák, kenderfeldolgozás, textilek, település, népi építkezés, földművelés, gazdálkodás, határhasználat, birtokviszonyok, takarmány- és rétgazdálkodás, mitikus lények, egyes parasztgazdaságok felmérése, munkaeszközök és beszerzésük, társadalomnéprajz, családszervezet, summásság, ipari munkavállalás, a termelősövetkezet története. Bakó Ferenc múzeumigazgató felkérésére derecskei tanulmányainkat 1977-ben írtuk. A Mátraderecske-kötet 1978-ban jelent meg a palóckutatás keretében a *Tematikus és lokális monográfiák* III. számaként, Bakó Ferenc és Dobrossy István szerkesztésében.

Magam 1975 nyarán, már a székesfehérvári István Király Múzeum segédmuzeológusaként kiegészítő gyűjtést végeztem a témában Mátraderecskén, a szomszédos Mátraballán és Bodonyban. Mátraderecske emberi erővel végzett teherhordásának változatos módjait, gazdag eszközkészletét így mutathattam be a kötetben, amit Bécsben, a vámhivatalban kaptam kézhez mint a teherhordás téma gyűjtését számomra kijelölő Gunda Béla néprajzprofesszorom Herder-ösztöndíjasa.

Derecskei gyűjtésünk krónikásaként megemlítem, hogy eredményeként 1978-as kötetünkön kívül is jelentek meg, születtek feldolgozások. Bárdi Ida víznyeréssel, kutakkal foglalkozó írása egyetemünk ifjúsági tudományos évkönyvében látott napvilágot. Ugyanitt jelent meg Barna Gábor munkája a jáász és palóc lakodalmi szokások összehasonlításáról, amelynek anyagát 1971-es közös kutatásunk alkalmából gyűjtötte. Veres László szakdolgozattá bővült feldolgozása Mátraderecske erkölcsi életéről külön füzetben, a *Folklór és etnográfia* 15. számaként is megjelent. Ugyanígy Fügedi Márta szakdolgozata a *Folklór Archivum* 14. kötetében látott napvilágot. Fekete István *Szénatermesztés Mátraderecskén* című pályamunkájában 66 oldalas kéziratát 1972-ből a Debreceni Egyetemi Néprajzi Intézet Adattára őrzi (Lelt. sz.: DENIA 1318). Teherhordásról szóló tanulmányomat illusztrációkkal bővítve tematikus kötetemben újra megjelentettem. Derecskei gyűjtésem tapasztalatait hasznosíthattam 1984–89 között az Alsó-Garam mente magyar településein, ahol szintén az emberi erővel végzett teherhordás módjait és eszközeit kutattam. Alkalmam adódott a két terület, Mátraalja és a Garam mente közötti azonosságok és különbözőségek felderítésére.

A derecskei gyűjtésünket követő fél évszázad során a palóckutatás tovább folytatódott, amelynek eredményeként Bakó Ferenc szerkesztésében 1989-ben megjelent a négykötetes palóc monográfia. Abban reménykedem, hogy mátraderecskei gyűjtésünkkel, kötetünkkel hozzájárulhattunk a magyar néprajztudomány megvalósult nagy vállalkozásához. Kutatótársaink közül Dobrossy István, Fekete István, Fügedi Márta, Kapczár Róza, mentoraink közül Gunda Béla és Bakó Ferenc már az égi szemináriumtól tekint le ránk, erre az apró jubileumra.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Irodalom

Bakó Ferenc szerk.

1989 *Palócok*. I–IV. Eger

Bakó Ferenc–Dobrossy István szerk.

1978 *Mátraderecske. Néprajzi Tanulmányok*. Palóc kutatás Tematikus és lokális monográfiák III. Eger

Barna Gábor

1974 Jász és palóc lakodalmi szokások összehasonlítása. *Studium* V. 73–86. Debrecen

Bárdi Ida

1973 A víz helye és szerepe egy palóc falu életében. *Studium* IV. 73–80. Debrecen

Erdész Sándor sajtó alá rend.

1977 *Néprajzi kutatások Nyírlugoson. I. Népi építkezés*. Jósa András Múzeum Kiadványai 8. Nyíregyháza

1979 *Néprajzi kutatások Nyírlugoson. II. Gazdálkodás*. Jósa András Múzeum Kiadványai 15. Nyíregyháza

Fügedi Márta

1983 *Emberfeletti hatalmú lények Mátraderecske faluközösségének hiedelmeiben*. *Folklór Archívum* 14. 158–221. Budapest

Lukács László

2009 Garam menti gyűjtés. *Sárfőtől Mezőföldig. Táj- és népkutatás Fejér megyében*. 305–336. Székesfehérvár

2012 Az emberi erővel végzett teherhordás módjai és eszközei Mátraderecskén. *Tárgyak, életformák, népszokások. Tematikus néprajzi tanulmányok*. 172–188. Székesfehérvár

Veres László

1984 *Erkölcsei normatívák és tevékenységi típusok. Egy falu, Mátraderecske erkölcsi életének vizsgálata*. *Folklór és etnográfia* 15. Debrecen

Kitüntetések és habilitációs események a pécsi Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszéken 2020–2021-ben

A 2020–2021-es tanév során a PTE BTK Társadalmi Kapcsolatok Intézete Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék oktatói közül hárman is: Balatonyi Judit, Nagy Zoltán és Vargyas Gábor magas kitüntetést kaptak, Hesz Ágnes pedig megtartotta habilitációs előadását.

1. 2020. november 4-én, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából dr. Balatonyi Judit tudományos munkatárs, MTA Prémium posztdoktori ösztöndíjas kutató vehette át az MTA Pécsi Akadémiai Bizottság „*fiatal kutatók*” számára kiírt díját. A díjat prof. dr. Lénárd László, a PAB elnöke adta át a kitüntetett számára a PAB székházában (7624 Pécs, Jurisics Miklós u. 44.).

Laudáció

Balatonyi Judit „*fiatal kutatói*” díjához

Balatonyi Judit (szül. 1983. július 10.) a PTE Néprajz-Kulturális Antropológia, illetve Romológia tanszékein folytatott egyetemi tanulmányai elvégzése (2009) után, 2010–2016 között a PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz–Kulturális Antropológia doktori programjának doktorandusza volt. PhD-disszertációját 2016-ban kiemelkedő eredménnyel védte meg (*Közös kultúra és partikuláris identitások. A gyimesi magyar és román lakodalmak és lakodalmások vizsgálata*; summa cum laude).

Dolgozata könyv formában egy évvel később, 2017-ben jelent meg a nagy szakmai tekintélyű *Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából* sorozat (szerk. Pócs Éva professor emerita) 5. számaként. A magyarság és a románság, a nyugati kereszténység és az ortodoxia ütközési zónájában végzett kutatása a házasságkötés, illetve a házasságkötés folklorisztikus reprezentációinak teljes körű társadalmi és kulturális elemzése. Ilyen vizsgálat a magyar kutatásban még sehol nem zajlott. Módszerét, tematikáját és vizsgálati eredményeit tekintve egyaránt fontos hozzájárulás a hazai néprajzi, antropológiai és folklorisztikai kutatásokhoz.

Balatonyi Judit jelenleg – egy 2019-ben elnyert MTA Prémium Posztdoktori Kutatói Programnak köszönhetően – három évig a PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékének munkatársa. Kiemelkedő képességű fiatal kutató, a néprajz–kulturális antropológia, azon belül pedig a folklorisztika fiatalabb korosztályának meghatározó hazai képviselője, aki sokoldalú munkásságával mára nagy tekintélyt vívott ki magának a szakmában. Több mint 40 (magyar és angol) publikációja van; magas idézettséggel (ld. MTMT). Számos magyar és nemzetközi konferencia és workshop résztvevője; jelenléte a hazai és a nemzetközi tudományosságban megegyező mértékű, ami egy fiatal kutatónál külön kiemelendő. Kitűnően beszél angolul, kiterjedt nemzetközi

kapcsolatrendszerrel bír. Hazai és nemzetközi tudományos társaságok, közte 2020-tól a PAB Etnológiai Munkabizottságának is tagja, a Magyar Néprajzi Társaság 2018-ban *Jankó János-díjjal* ismerte el tevékenységét.

Oktatóként pályája kezdete óta szorosan kapcsolódik a Pécsi Tudományegyetemhez, különösen a Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékhez. 2009 óta folyamatosan tanít a Néprajz–Kulturális Antropológia, valamint a Romológia és a Nevelésszociológia Tanszékeken, ahol a diákok és a kollégák által egyaránt nagyra becsült, népszerű, eredményes tanár. Tekintettel a hamarosan esedékes generációváltásra, a tanszék hosszú távon számít nélkülözhetetlen és lelkes munkájára. Egyéb oktatói feladatai mellett máris a PTE IDI Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Programban, valamint az Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskolában két PhD hallgató doktori témavezetését látja el.

Összefoglalva: Balatonyi Judit generációjának kiemelkedő jelentőségű kutatója, aki a magyar és a nemzetközi tudományos közéletben is fontos szerepet vívott ki magának. Innovatív, új utakon járó kutató, aki jelentős karrier előtt áll, a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék nagy reményű oktatója.

Balatonyi Judit átveszi az oklevelet

2. 2021. június 5-én a Pécsi Tudományegyetem Szenátusának pedagógusnap alkalmából rendezett ünnepi ülésén a Halasy-Nagy József Aulában (7622 Pécs, Vasvári Pál utca 4.) prof. dr. Nagy Zoltán tanszékvezető egyetemi tanár „*példaértékű oktatói, kutatói, valamint tudomány- és oktatásszervezői munkája elismeréseként*” *Arany Katedra Díjat* vett át.

Laudáció
prof. dr. Nagy Zoltán „Arany Katedra Díj”-ához

Ha van oktatói-pedagógusi pálya, amire a Pécsi Tudományegyetem büszke lehet és amit példaképp állíthat mások elé, Nagy Zoltán pályafutása az. Már egyetemi tanulmányai idején (1992-től) bekapcsolódott a tanításba, s azóta az összes lépcsőfokot végigjárva több mint negyedszázada oktat folyamatosan egyetemünkön. Oktatóként, kutatóként, (tanszék)vezetőként és pedagógusként egyaránt kiemelkedő: mérce és példakép nemcsak hallgatói, de kollégái és munkatársai számára is.

Nagy Zoltán a magyarországi néprajztudomány és kulturális antropológia meghatározó személyisége, a honi „klasszikus” finnugrisztikai kutatások – elméleti, módszertani és tematikai – megújítója. A nevéhez fűződik az a paradigmaváltás, amely a „hagyományos” kultúrára és a múltra fókuszáló, történeti jellegű, „rokkonépi” kutatást egy, a posztszovjet jelenből kiinduló, regionális politikai-etnikai-társadalmi keretek között művelt, modern társadalomtudományi kutatással kívánja felváltani. Elméleti munkássága hosszú terepmunkára, személyes ismeretekre és tapasztalatokra támaszkodik: 1992–2012 között összesen 22 hónap kutatást végzett Szibériában, mindenekelőtt a vaszjugáni hantik között, akiknek a neve mára nemzetközi szinten is összeforrt az övével. A magyar mellett különösen az oroszországi-szibériai tudományos élet aktív szereplője: sokszoros plenáris előadó, tudományos fozozatok (PhD-, akadémiai doktori védések) külföldi bírálója, orosz nyelvű speciálkollégiumok meghívott előadója, nagy sikerű oroszországi múzeumi kiállítások rendezője-szakértője. PhD-je (2005) és habilitációja (2012) után jelenleg akadémiai doktori disszertációja (DSc) áll elbírálás előtt. Tudományos rangját több hazai szakmai kitüntetés jelzi (a Magyar Néprajzi Társaság *Jankó János-díja*, 2002; a *Finnugor-díj Vértés Edit Emlékére* alapítvány díja, 2006).

Tudományos pályája kezdettől fogva a PTE BTK-hoz – első, és máig egyedüli munkahelyéhez – kötődik. Közkedvelt, nagy hatású előadó: új szemléletű kutatási eredményeit előadások sorozatában adta tovább tanítványainak, akik között mára sokan a szakma vezető műhelyeiben dolgoznak. *„Kiemelkedő tehetséggondozási munkáját”* 2011-ben a PTE BTK oklevéllel ismerte el. 2007 óta megszakítás nélkül tanszékvezető; emellett számos egyéb egyetemi funkciót (intézetvezető, bizottsági elnökség, tagság) látott el. Vezetőként különösen megfontolt döntéseiért és demokratikus gondolkodásmódjáért örvend köztiszteletnek és szeretetnek. Ha a Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék ma országos jelentőségű szaktudományos műhely, amely egyben a tanszéken uralkodó, összetartó baráti-kollegiális légköréről is közismert, abban Nagy Zoltánnak elévülhetetlen érdemei vannak. Iskolateremtő elődei nyomdokán haladva mindent megtett és megtesz a „rég” és „új” szemléletmód összehangolásáért, *„néprajz”* és *„kulturális antropológia”* együttes műveléséért, az egymást váltó generációk értékeinek megőrzéséért és továbbviteléért. Vezeté-

se alatt épp jelenleg folyik új nemzetközi kapcsolatok kiépítése, régi-új kutatási irányzatok és pályázatok beépülése, és egy második generációváltás levezénylése. Személye garancia rá, hogy a pécsi tanszéki műhely – az idősek tiszteletére és a fiatalok támogatására épülő – étosza még hosszú ideig fennmarad.

Nagy Zoltán átveszi az oklevelet

3. 2021. július 8-án a PTE BTK ünnepi diplomaosztó ünnepségén az Általános Orvostudományi Kar Romhányi György Aulájában professzor dr. Vargyas Gábor *Pro Facultate Philosophica Universitatis Quinqueecclesiensis* díjat vett át. Ez a díj a Bölcsészettudományi Karon adható legmagasabb szakmai elismerés, amellyel azt a személyt tüntetik ki, „*aki jelentős mértékben elősegítette a Kar jó hírnevének öregbítését, hazai és külföldi elismertségét, a Kar részére jelentős szolgálatot tett, kiemelkedő szerepet töltött be az oktatás, a tudományos kutatás, valamint az adminisztráció terén, illetve jelentős szerepet játszott mindezek fejlesztésében, színvonalának emelésében*”.

Laudáció

prof. Dr. Vargyas Gábor „Pro Facultate Philosophica Universitatis Quinqueecclesiensis” kitüntetéséhez

Prof. dr. Vargyas Gábor a Pécsi Tudományegyetem Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékének egyetemi tanára, emellett az MTA/ELKH BTK Néprajztudományi Intézetének tudományos tanácsadója. A néprajztudomány és a

kulturális antropológia sokoldalú személyisége, aki a hazai és a nemzetközi tudományos közéletben egyaránt komoly hírnevet szerzett magának és az általa képviselt intézménynek.

Vargyas Gábor átveszi az elismerést

A PTE BTK Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékén 1993 óta oktat az egyetemi ranglétrát gyorsan bejárva, 2011-től egyetemi tanárként. 2001-től két cikluson keresztül tanszékvezetőként dolgozott, jelenleg az IDI Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Program vezetője. Vargyas Gábor ezekben a pozícióiban kulcsszerepet játszott a modern magyarországi néprajzoktatás kiépítésében. Gyakorlatorientált, problémaérzékes, a néprajztudomány és a kulturális antropológia legjobb hagyományait ötvöző oktatási programot alakított ki, amellyel megalapozta a szakmában „*pécsi iskola*”-ként ismert tudományos étoszt. A tanszéket elhelyezte a néprajzoktatás nemzetközi térképén is, elnyerve a legnagyobb európai uniós pályázati támogatást (Marie Curie Host Fellowships for Transfer of Knowledge [TOK] „*From Hungarian Ethnography to European Ethnology and Cultural Anthropology*”), amelyet magyar néprajzi oktatást végző intézmény valaha elnyert, illetve már a Doktori Program vezetőjeként a Fondation de la Maison des Sciences de l’Homme, Paris támogatásával többéves előadássorozatot szervezett Pécsre (*Main currents and influential approaches in anthropology today*). Oktatóként, tudományirányítóként és kutatóként is hidat épít a magyar és a nemzetközi kutatások között.

Tanszék- és programvezetői munkája mellett fontos szerepet vállalt mára a Bölcsész- és Társadalomtudományi Doktori Tanács vezetőjeként is, ahol egy bonyolult időszakban sikerül összehangolnia a kar doktori iskoláinak működését, és képviselnie a kari érdekeket az egyetemi fórumokon is.

Számos tudományos elismerése mellett *A Magyar Érdemrend tisztikereszt* fokozatának, valamint az *Arany Katedra Díj*nek is kitüntettetje.

Vargyas Gábor tehát egyike Magyarország legsokoldalúbb, külföldön legelismertebb néprajzosainak, kulturális antropológusainak, amit elméleti pallérozottságával, kiváló elemzéseivel, valamint európai viszonylatban is egyedülálló terepmunka-tapasztalatával érdemelt ki. Céljait tudatosan megvalósító, hosszú távú koncepciókban gondolkodó, iskolateremtő kutató/oktató, aki a hazai felsőfokú néprajzoktatás területén is kitörölhetetlenül nyomot hagyott a szakmát legjobb hagyományai alapján megújító oktatási programjával. Tevékenysége a kar sikeres működéséhez jelentősen hozzájárult. Eredményei nemcsak a hazai szellemi életet gyarapították kitörölhetetlen módon, hanem a nemzetközi tudományos kultúra elemi részévé is váltak.

4. Dr. Hesz Ágnes PhD, a PTE BTK TKI Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék adjunktusának habilitációs előadására a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Néprajz–Kulturális Antropológia Doktori Programja szervezésében 2021. április 28-án került sor (a Covid-helyzetre való tekintettel online MS Teams keretek között).

A felkért habitusvizsgálók: Keszeg Vilmos egyetemi tanár, Magyar Néprajz és Antropológiai Intézet, Babeş–Bolyai Tudományegyetem és Bárh Dániel PhD, hab. egyetemi docens, tanszékvezető, ELTE BTK Néprajzi Intézet, Folklor Tanszék.

A bizottság elnöke: Vargyas Gábor DSc, egyetemi tanár, PTE BTK Társadalmi Kapcsolatok Intézet, Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék.

A bizottság tagjai: dr. Pócs Éva, Dsc, professor emerita, PTE BTK Társadalmi Kapcsolatok Intézet, Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék és dr. Nagy Zoltán egyetemi tanár, PTE BTK Társadalmi Kapcsolatok Intézet, Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék (titkár).

A habilitáció alapjául szolgáló tudományos munka: egy monográfia (*Élők, holtak és adósságok. A halottak szerepe egy erdélyi falu társadalmában*), és 20 tanulmány.

Az eljárás során elhangzott előadások a következők voltak.

Tantermi előadás: *A pletykálás társadalmi szerepének értelmezései.*

Tudományos előadás: *A rontás és a rontásról való beszéd szerepe egy kortárs faluközösségben.*

Az idegen nyelvű összefoglaló angolul hangzott el.

A bizottság értékelése: Hesz Ágnes „*egy monográfia és 20 tanulmány*” benyújtásával pályázott a habilitációs eljárásra. Kiváló habitusvizsgálói vélemények birtokában jutott el az előadásokig. Bírálói az elméleti felkészültség mellett elsősorban a nemzetközi tudományosságban való vitathatatlan jelen-

létét hangsúlyozták. Pályáját régóta a tanszék keretein belül futja, másfél évtizedes oktatói gyakorlattal rendelkezik.

Ún. tantermi előadását *A pletykálás társadalmi szerepének értelmezései* címmel tartotta. Ennek során tanúbizonyságát adta annak, hogy didaktikusan, jól érthetően, a hallgatók számára is követhetően, kiváló szemléltetéssel, helyes időbeosztással tud beszélni bonyolult tudományos kérdésekről is. Előadása ténylegesen illeszkedett most folyó kurzusához.

Hesz Ágnes online habilitációja

Tudományos előadása fontos, elméleti tanulságokban is gazdag volt, címe *A rontás és a rontásról való beszéd szerepe egy kortárs faluközösségben*. Előadása saját terepmunkán alapul, anyagát ennek köszönhetően érzékletesen tárta hallgatóságára elé. Témaválasztásával, a felvetett problémákkal aktuális tudományos diskurzusokhoz kapcsolódott, felvillantotta kiváló analitikus képességét. Angol nyelvű összefoglalója nem hagyott kétséget afelől, hogy képes és kész megállni a helyét a nemzetközi tudományos életben is.

Mindkét előadása interdiszciplináris volt, a beszédetnográfia, a folklorisztika és a vallásetnológia határmezsgyéin járt. Előadásai kapcsán kiemelhető az elméleti keret és a gyűjtött anyag tökéletes egymásra épülése, harmóniája.

Hesz Ágnes a habilitációs oklevelet 2021. június 17-én vette át.

A Magyar Néprajzi Társaság „Jankó János-díj”-jal kitüntetett kutatóinak találkozója Velencén

2021. szeptember 25-én, hagyományosan az első őszi hónap utolsó szombatján, immár 27. alkalommal találkoztak a Magyar Néprajzi Társaság *Jankó János-díjas* kutatói, ez alkalommal Velencén. A vendéglátók Gulyás Judit, Mészáros Csaba és Iancu Laura voltak, akik velencei lakosként szervezték meg a rendezvényt.

A kezdeményezés 1993-ban született, amikor is: „Gráfik Imre – Jankó János születésének 125. évfordulója alkalmából – 1993. szeptember 25-én balatonalmádi nyaralójába találkozóra hívta meg a Jankó János-díjas néprajzkutatókat.”¹

Csaknem három évtized telt már el, s a kifejezetten informális összejövetelként, baráti találkozóként indult és maradt kezdeményezés hagyománnyá vált és két kivételtől eltekintve, minden évben megrendezésre került. Először 2000-ben a millicentenáriumi év sűrű programjai miatt, legutóbb pedig 2020-ban a COVID-19 okozta járványveszélyre való tekintettel maradt el.

Az első négy évben Balatonalmádiban az ötletadó nyaralóháza, a Remete-patak partján elhelyezkedő legendás „ősgazos”, illetve a szerény Remetelak adott otthont a találkozóknak. A változó létszámban megjelent díjazottak köréből – miután mintegy a rendszerváltás előszeleként, az 1980-as évek végétől már a határon túli kutatók is bekerülhettek/bekerültek a díjazottak körébe – az első erdélyi *Jankó János-díjas*, Pozsony Ferenc fölvetette, hogy a helyszín változhat és meg is hívta a társaságot, aminek következményeként 1997-ben Torockón volt a találkozó. Azóta változó helyszíneken – az ott élő *Jankó János-díjasok* meghívására és szervezésében – kerültek/kerülnek megrendezésre az összejövetelek. Így: 10 magyarországi településen: Balatonalmádi, Dunakeszi, Jánoshalma, Pomáz (két alkalommal), Szeged, Székesfehérvár, Szombathely, Túrkeve, Velence, Vértesacsá; 6 esetben határon túl (Keszegfalva, Keszegfalva/Komárom, Ottomány, Palics, Torockó, Zabola). Közben azonban többször vissza-visszatérve Balatonalmádiba (legutóbb a járvány előtt 2019-ben, eddig összesen 11 alkalommal).

Mielőtt fölidézném a legutóbbi, velencei találkozó eseményeit, hangulatát, – újabb források alapján – kis kitérőt teszek a díj előtörténetére. Kiindulási pontként álljon itt a díjnak – a Magyar Néprajzi Társaság honlapján is olvasható – indoklása:

„*Jankó János díj*

A Magyar Néprajzi Társaság a fiatal kutatonemzedék ösztönzésére 1969-ben – Jankó János születésének 100. évfordulóját követően – »JANKÓ JÁNOS DÍJ«-at alapított. Jankó János a magyar néprajztudomány és a néprajzi

---

¹ *Ethnographia* CIV. 1993. 328.

muzeológia kiemelkedő alakja, meghatározó egyénisége volt, aki a gyűjtő, feldolgozó és értékelő munkában egyaránt kiválót alkotott. Pályáját erdélyi gyűjtőútján 34 éves korában bekövetkező halála szakította félbe. Fiatalon elért eredményei korának egyik legsokoldalúbban képzett, nagy nemzetközi tapasztalattal és jó terepismerettel rendelkező magyar etnográfusává tették. Rendkívül sokat és nagy munkabírással dolgozott. Személye és munkássága példa lehet minden fiatal néprajzkutató számára.

*Jankó János-díjat a Magyar Néprajzi Társaság tagjai, fiatal (35. évet be nem töltött) néprajzkutatók kaphatják meg kiemelkedő tudományos tevékenységük és muzeológiai teljesítményük elismeréséért.*²

Az alapító okirat nem rögzítette pontosan, illetve egyértelműen az évenként kiadható díjak számát, így induláskor az első három évben két-két kutatót, ami később is előfordult néhányszor, illetve két esetben három fiatal kutatót díjaztak. Többségében azonban minden évben, 2010-től pedig választmányi döntés alapján már csak egy-egy kutató részesült elismerésben. Napjainkig, azaz 2021-el bezárólag 66 fő kapott *Jankó János-díjat*, akik közül időközben hatan elhunytak (Bárdosi János, Ecsedy Csaba, Kocsis Gyula, Kunt Ernő, Sztrinkó István, legutóbb 2020-ban Juhász Antal).

Generációk találkozása. Balra Pócs Éva, aki 1971-ben, jobbra Ilyefalvi Emese, aki 2021-ben kapta a Jankó János-díjat

² http://neprajzihirek.hu/janko_janos_dij (Letöltés: 2021. október 9.)

A díj alapítására vonatkozóan egymásnak kissé ellentmondó visszaemlékezésekkel rendelkezünk. A már ismertek mellett Györgyi Erzsébet jóvoltából – más ügyben történt levélváltásunk kapcsán – az alábbiakról értesültem:

„Elárulom, hogy a Jankó-díj bölcsője Fenyves úti lakásunkban ringott a 50-es évek első felében, akkor összejött egy kis kör elég rendszeresen, lakáson, Voigt, Csalog, Pócs Éva, Földes László és én, megváltani a szakmát. Vilmos vetette fel, hogy kellene egy fiatal kutatók díj, körlevelet írtunk, szétküldtük, pénzt gyűjtöttünk kollégáktól, őrzöm a felszólító levelet, melynek alapszövegét Vilmos adta, én kissé udvariasabbá fogalmaztam. Őrzök elég sok feladóvevényt és válaszlevelet.

Laci akkor titkár, vagy már főtitkár volt, választmány és Ortutay elé került az ügy és a Társaságénak ismerte el a kezdeményezést, első alkalommal [itt téved az emlékező – Gr. I.] kiadta a díjat Ecsedy Csabának, szövé téve, hogy nagy dolog, hogy a díj árvételre nyakkendőt kötött, a pénzeket köszönettel visszaküldtük. De a cél megvalósult, a konspirálók közül Éva meg is kapta.

Nagy idők nagy emléke – és nagy dolog, hogy máig ilyen eleven élet van körülötte, hogy utólag is szervező erő a nem egészen ifjak körében!”³

Majd egy későbbi levélben további emlékezet-morzsák és a jövőre is utaló gondolatok Györgyi Erzsébettől:

„... tudtam, kinek, miért adom tovább az őstörténetet! Fontos kiegészítés: Horváth Terézia is részvevője volt e konspirációnak.

Publikálni kellene az egészet a megszólítottak válaszleveleivel együtt, amelyek igen kedvező fogadtatásról tanúskodnak. Csak olyan magas polcon van ez az anyag, hogy nem merek egymagam oda föllétrázní, majd látogató gyermekeimet kell megkérnem. A felhívó fogalmazvány végső szövegezését a Kezdeményező rám hagyta és – ma sem tudom miért – nem voltam elégedett saját gépelésünk formájával és a szomszédságunkban lakó, talán jobb géppel rendelkező (?) hölgyet, egy nagy építész leányát kértem meg erre, talán fizetünk is valamit érte? Ez azt támasztja alá, hogy nagyon megadtuk a módját.

Az Alapító Atyák és Anyák nem gondoltak arra, hogy ebből csoportosulás, némi összetartás (is) lenne, pláne hosszan tartó. Egy jó példa arra, hogy a jóból újabb jó születik! Az ilyen tapasztalat mindig reményt adó. És, hogy évtizedeken át fennmaradó.

50 valahány éves történet...

Érdekes lenne megtudni, milyen változatai »futnak még« ennek az őstörténetnek?

Üdvöz legyenek a, ma már nem csak fiatal, pálya kezdetén álló Jankó Díjasok.”⁴

³ Györgyi Erzsébet levele Gráfik Imréhez.

⁴ Györgyi Erzsébet levele Gráfik Imréhez

Visszatérve Velencére, előljáróban megemlítem, hogy az évenkénti találkozókról eleinte a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, az *Ethnographia*, illetve később tájékoztató periodikája, a *Néprajzi Hírek* rendszeresen és természetesen többségében a helyi sajtó, regionális média, de a határon túli társasági közlemények is hírt adtak. Sőt. Az első 10 év találkozóirol összesített beszámoló is olvasható.⁵

Látogatás a Vörösmarty Emlékmúzeumban, Kresz Mária egykori otthonában. Az előtérben, a padon ülve Lukács László tart tárlatvezetést, mellette Pócs Éva.

Kibőjtölve a járványveszéllyel terhelt 2020-as évet, végre 2021. szeptember 25-re ismét megérkezett a találkozóra hívó levél. Volt is hatása, ugyanis a korábbi években még soha nem látott létszámban jelentek meg a *Jankó János-díjas* kutatók. 26 díjazott kutató jött el Velencére, közöttük a legelső köréből ketten (Pócs Éva és Paládi-Kovács Attila) és a legutóbb díjazott fiatal kutató

⁵ Gráfik Imre–Hála József: A Jankó János-díjas néprajzkutatók találkozói (1993–2004). *Néprajzi Hírek* 33. 3–4. 203–211. Itt említem meg, hogy, mint az a beszámolóból is kiderül, a találkozók időpontját is – néhány rendhagyó kivételtől eltekintve – sikerült hagyományossá tenni. Mégpedig minden évben szeptember hónap utolsó szombatját kijelölve. Az időjárás eddig többnyire – mint legutóbb is – kegyes volt hozzánk, szép őszi hétvégén lehattunk/voltunk együtt.

(Ilyefalvi Emese).⁶ Ilyenformán elmondható, hogy a legteljesebb mértékben megvalósult a néprajzkutató generációk találkozása, mely egyébként a korábbi találkozókön is jellemző volt.

A szervezők kitettek magukért. Már a meghívólevélből kitűnt, hogy – ragaszkodva a hagyományhoz – gazdag és a helyi lehetőségekhez illeszkedő programban lesz része a megjelenteknek:

„Találkozásunk célja mint eddig is: kötetlen társalgás, szakmai és közéleti hírek szabad áramlása, némi étel-ital (a résztvevők által felkínált készletből/specialitásokból) és kellemes együttlét a remélhetően napos, de legalábbis esőmentes kora őszi időben. Azon Jankó-díjasok számára, akik nem vállalkoznak az esti hazautazásra, lehetőség van szállás igénybevételére is... Tervezett program: a Vörösmarty Emlékmúzeum (Kresz Mária egykori otthona) megtekintése, Kresz Mária sírjának koszorúzása, Molla Szádik sírjának felkeresése, séta a velencei pincesoron, pihenés a Vörösmarty-présháznál.”⁷

Koszorúzás Kresz Mária sírjánál. Emlékező beszédet mond Paládi-Kovács Attila. A képen a sír előtt középen balról jobbra: Bereczki Ibolya, Kemecsi János, Balogh Balázs, Vargyas Gábor és Borsos Balázs

⁶ Valójában azonban többen voltunk. Az utóbbi években ugyanis nem ritka, hogy – az eredeti közmegegyezés szerinti szándékon túl, miszerint: csak és csupán a díjat kapott kutatók legyenek jelen – feleségek és férjek is elkísérik a találkozóra a díjazott házastársukat.

⁷ Részlet a szervezők meghívóleveléből.

Így is történt. Az időjárás kegyes volt: szép, napfényes őszi délután és csendes, nyugodt este. A Vörösmarty Emlékmúzeumnál Lukács László kollégánk részletes „tárlatvezetés”-ét élveztük, Kresz Mária sírjánál Paládi-Kovács Attila és Pócs Éva megemlékezését hallgattuk meg. A nap zárásaként a vacsorának a helyi Civilház adott otthont, ahol Gerhard Ákos, Velence polgármestere is megjelent és üdvözölte, köszöntötte az összegyűlt „tudós társaság”-ot. A vacsora kínálata szinte zavarba ejtően gazdag volt: „mesterszakács”-ok által bográcsban főtt gulyásleves, vendéglátók és vendégek ízes, zamatos sültjei (például a szegediek konfitált kacsája), pástétomok, tészták, sütemények, gyümölcsök, különféle rágcálnivalók, és persze üdítők, kávé, s természetesen jóféle itókák: pálinkák és borok. Ez utóbbiak körében helyi borász, két-két fehér és vörös borának szakértői magyarázattal ellátott kóstolása.

Eközben – talán nem teljesen véletlenül, éppen egy helyi borász, Szentesi József által tartott borkóstoló hangulatában – hangzott el a jövő évi találkozóra szóló előzetes meghívás, mégpedig a szegedi *Jankó János-díjasok* (Mód László és Simon András) részéről. A jelenlévők optimizmusára mi sem jellemzőbb, minthogy távolabbra is gondolva Pécs (Nagy Zoltán és Vargyas Gábor), valamint Vértesacska (Pócs Éva) helyszínekkel jelentkeztek a hagyomány folytatására.

Stílszerűen a borbemutató közben hangzott el a bejelentés a jövő évi találkozó helyszínéről: 2022-ben Szeged várja a Jankó János-díjasokat. Középen balról jobbra állnak: Szentesi József borász, Mészáros Csaba házigazda, Gerhard Ákos polgármester, Mód László, mellette takarásban Gulyás Judit, előtte Simon András

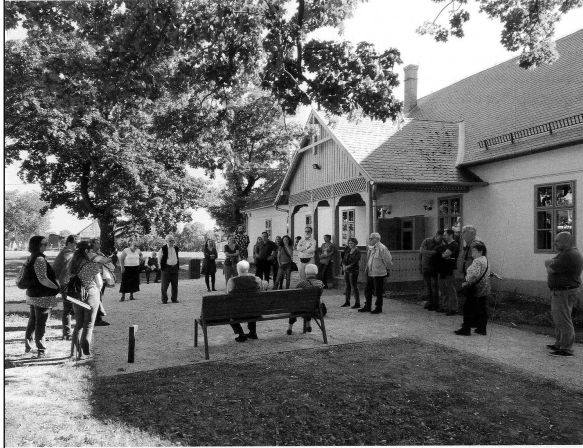
A Magyar Néprajzi Társaság szakmai találkozója Velencén

Velencei
Híradó

2021-ben a Magyar Néprajzi Társaság Jankó János-díjjal kitüntetett néprajzkutatói Velencén, a Civil Házban

Emlékházat és elhelyezték a megemlékezés koszorúját Kresz Mária néprajzkutató sírjánál, Velencén Molla Szádik

járták be. A Civil Házban tartott vacsorán és megbeszélésen Gerhard Ákos köszöntötte a kutatókat, akiknek sorában üdvözölhette a budapesti Néprajzi Múzeum főigazgatóját, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Skanzen) főigazgatóhelyettesét, az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatóját, a Magyar Tudományos Akadémia rendes és levelező tagjait, a szegedi, pécsi és kolozsvári egyetem néprajz tanszékeinek oktatóit, valamint a székesfehérvári Szt. István Király Múzeum nyugalmazott igazgatóját, illetve a Velencei-tavi szőlőhegyek népi építészetének legjelentősebb kutatóját is.

tartották kötetlen szakmai találkozójukat. Miután Kápolnásnyéken megtekintették a felújított Vörösmarty

sírján gyűjtöttek gyertyát, majd a Benchegegyen a helyi épített örökség kiemelkedő építményét, a Vörösmarty Pincét

A helyi sajtó is beszámolt az eseményről

Az étkek és italok fogyasztása közben és mellett az elmaradhatatlan szabad szellemiségű, oldott beszélgetések, vidám történetek fölidézése, s a ház helyiségeiben vagy az udvaron kisebb-nagyobb csoportokban félrehúzódva szakmai kérdések vitatása, bizony későig elhúzódott. Akinek haza kellett utazni, sem távozott este 9 óránál előbb. S nemcsak fáradtan és étellel, itallal eltelve, hanem a Magyar Néprajzi Társaság, a Kriza János Néprajzi Társaság és több díjazott által hozott ajándékkönyvekkel megterhelve.

Az előre megtervezett program annyiban módosult, hogy egy esemény másnapra került. A még jelenlévők Nagy Zoltán vezetésével elsétáltak Molla Szádik/Csagatáj Izsák sírjához, és ott mécseszt gyújtva tisztelegtek a Magyar Néprajzi Társaság nevében is.

Rövid beszámolómm végén csak azt írhatom, hogy sajnálhatja, aki bármely ok miatt nem jött, jöhetett el. Hitelességemet az adja, hogy egyetlen találkozó kivételével minden összejövetelen jelen voltam.⁸

Kiváló szervezésben, nagyszerű programban, figyelmes fogadtatásban, gondos ellátásban volt részünk.⁹ Miután a találkozót követő privát velencei-

⁸ Csak a számomra máig érthetetlen, s meglehetősen szerencsétlen körülmény következtében a 2013. évi komárom/keszégfalvi találkozón nem tudtam részt venni. Köztudottan nem lévén jogosítványom, s így vonattal a magyar Komáromig ugyan elutaztam, onnan azonban – az előzetes ígéret ellenére – nem sikerült megoldani, hogy a szlovákiai helyszínre juthassak!?

⁹ Erre nézve álljon itt néhány bizonyíték: „Kedves Szervezők, Judit, Laura, Csabi és Levi! Remek programokat szerveztetek, csodálatos ellátást biztosítottatok és fantasztikus hangulatot teremtettetek a találkozóra! A tavalyi kihagyást követően nagyon »ki is éhezünk« már az együttlét öröme, mondhatom, hogy régen éreztem ilyen jól magam! És azt hiszem, ezt nyugodtan többes számban is mondhatom. Még egyszer nagy-nagy köszönet a szívvel-lélekkel megrendezett Jankólkodásért! Köszönettel, barátsággal: Balázs és Ági” (Balogh Balázs és Fülemile Ágnes levele); „Kedves Judit, Csabi, Laura, Levi! Kedves Mindenki! Remek szervezés, finom ételek és italok, csuda jó program, kiváló társaság, nagyon jó volt újra együtt! Nagyon köszönöm, Ibolya” (Bereczki Ibolya levele); „Kedves Szervezők/Rendezők, kedves Judit, Csabi, Laura és Levi, csatlakozva Ibolyához, a magam és mindannyiunk nevében köszönetet szeretnék mondani nektek a tegnapi találkozóért. Nagyon jól éreztem/éreztek magunkat, az étel-ital elképesztő mennyiségű volt, a programok érdekesek (kár, hogy kimaradt Vámbéry mollájának a sírja) – a következő szervezőknek fel kell majd kötniük a gatyájukat, ha a közeletekbe akarnak érní! Barátsággal Vargyas Gábor”; „Kedves Szervezők!! Csak csatlakozni tudok az előttem szólókhoz, minden a lehető legkiválóbb volt, illetve hozzátenni, hogy a vasárnap délelőtti morzsaparti is remekül sikerült. Mint jövő évi szegedi meghívók/vendéglátók, valóban igyekszünk a gatyá fölkötésével!!! Hálás köszönet, üdvözlettel: Simon András”; „Kedves Mindenki, mindenben csatlakozom az előttem szólókhoz (mert biztos vagyok benne, hogy a morzsaparti is oly kiváló volt, ahogy az egész nap, és ahogy András írta...). BoB” (Borsos Balázs levele)

tavi programomat letudtam, magam is kifejeztem köszönetemet a szervezőknek, rendezőknek.¹⁰

Bevallom, hogy amikor első alkalommal, 1993-ban meghívtam a *Jankó János-díjasok* egy informális, szakmai-baráti találkozóra Balatonalmádiba, csak reméltem, hogy lesz folytatás.¹¹ Föltételezem, hogy a mostani tartalmas és hangulatos összejövetel minden résztvevőt meggyőzött arról, hogy van értelme az ilyen típusú társasági találkozónak.

Ezért is határoztam úgy 70. születésnapom után – a *Jankó János-díjas* kutatók találkozásának ötletadójaként –, hogy az eredeti szándék továbbvitelét, pontosabban a fő szervezés feladatát átadom a fiatalabb generáció egy vállalkozó szellemű tagjának.¹²

Köszönet mindenkinek, aki bármilyen módon, illetve formában részese volt társasági életünk mára már szép hagyományává nemesedett összejövetelének, a *Jankó János-díjasok* találkozásának.

GRÁFIK IMRE

Erdélyi Zsuzsanna és Rozi néni emlékoszlopának avatása Nagyberényben (2021. október 1.)

Emlékoszlopot állítottak Erdélyi Zsuzsannának és adatközlőjének, Babos Jánosné Ruzics Rozáliának Nagyberényben.

Ebben az évben emlékezünk a 100 éve született Erdélyi Zsuzsanna (1921–2015) néprajztudósra, a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) néhai tagjára, az archaikus népi imádságok felfedezőjére, aki 1968 decemberében a Somogy megyei Nagyberényben – gyűjtőúton járva – találkozott a 98 esztendősbabos Babos Jánosné, szül. Ruzics Rozáliával (Rozi nénivel), aki egy *„ismeretlen hosszú szöveget mondott. Imának nevezte, melyet kicsi leány korában*

¹⁰ „Kedves velencei 'Jankók'! Túlélve az agárdi (egyéni) „ráadást” már Szombathelyről köszönöm a velencei találkozás csodálatos gazdagságú programját, a szuper gondos rendezést és szervezést. Nagyszerű érzés volt együtt lenni, őrizzük tovább a nemzedékeket összehozó hagyományt. Ismételt köszönettel és üdvözlettel, Gráfik Imre”

¹¹ Ezt az igényt jelzi: „Kedves Szervezők! Nagyszerű volt minden, legfőképpen, a csodálatos ételeken-italokon is túl, az együttlét veletek! Nagyon köszönöm – remélem, még sokszor találkozhatunk! Szeretettel Éva” (Pócs Éva levele)

¹² Úgy tűnik, jól választottam, Kemecei Lajos megnövekedett szakmai feladatai mellett is figyelmes éltetője az eredendő gondolatnak. Körültekintő összehangolással egyeztetni az évenkénti újabb találkozó megrendezésére vállalkozó *Jankó János-díjas* kutatók terveit, elképzeléseit.

édesanyjától tanult.” Az idézet a híres *Hegyet hágék, lőtőt lépék* gyűjteményből, Erdélyi Zsuzsanna lelkes, lendületes, megindítóan szép bevezető tanulmányából származik.

Ez a találkozás végleg eljegyezte őt a néprajzzal, mert mint folytatta: „*E szöveg számtalan problémát vetett fel, hosszú könyvtári kutatásra készítetett. Megnyugtató megoldást nem hozott. Az eredménytelenség az írásbeliség területéről a hagyomány világába vitt. Oda, ahonnan az ima elindított, az öregek közé: 1969 őszén terepre mentem.*”

Ruzics Rozália születésének 150., a *Hegyet hágék...*, azaz az elsőként kiadott, Erdélyi Zsuzsanna által gyűjtött és szerkesztett archaikus népiimádságyűjtemény kéziratának 50. évfordulója szintén ebben az esztendőben van, ami arra készítette a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozatát, hogy elsőként állítsanak együttes emléket a gyűjtőnek és ismertté vált adatközlőjének. A fából faragott emlékoszlopot Nagyberényben állították és avatták fel 2021. október 1-jén.

Beszédet mondott Kékedi László, az MMA Népművészeti Tagozata vezetője, Tóth András Károly, Nagyberény Község polgármestere, dr. Kucsera Tamás Gergely, az MMA főtitkára, dr. Barna Gábor prof. emeritus, *Erdélyi Zsuzsanna-díjas* néprajzkutató (beszédét Szatyor Győző akadémikus olvasta fel). Közreműködtek: Jánosi András akadémikus és zenésztársai Lajtha László gyűjtéseiből muzsikálnak, Juhász Zoltán és Szerényi Béla akadémikusok pedig tanítványaikkal a somogyi tájak archaikusabb népzenei kincséből szólaltatnak meg dallamokat.

Az emlékoszlop leírása

Az emlékmű két egymásra hajló tulipán, amelyből a magasabb jelképezi a 100 éve született Erdélyi Zsuzsanna néprajztudóst, a kisebbik tulipánforma pedig az akkor 98 éves Babos Jánosné született Ruzics Rozáliát, akitől 1968. december 17-én először hallott és jegyzett le archaikus népi imát. A faragott alkotáshoz egy festett-faragott tábla is készült Szatyor Győző népi iparművész, az Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja jóvoltából, melyen Erdélyi Zsuzsanna portréja kapott helyet, valamint az emlékműhöz kapcsolódó legfontosabb tudnivalók szerepelnek.

Az alkotás tervezője Kékedi László tagozatvezető, fafaragó, népi iparművész, társalkotója Szatyor Győző akadémikus, a kivitelezésben a Kisgyőri Kézműves Szaktábor fafaragói működtek közre.

*Az Erdélyi Zsuzsanna és Babos Jánosné emléket őrző faoszlopok és fatábla
(Fotó: Dobozy Borbála)*

Erdélyi Zsuzsanna munkásságáról

Az elmúlt évtizedekben az archaikus népi imádságok műfaji leírásával, művelődéstörténeti, irodalmi, folklorisztikai elemzésével és közzétételével szerzett Erdélyi Zsuzsanna szakmai tekintélyt magának és a magyar tudománynak idehaza és határainkon túl is. Olyan ember és tudós, aki alázattal folytatta a nagy elődök, Bálint Sándor és Domokos Pál Péter munkáját: a magyar vallási kultúra feltárását. Archaikusimádság-gyűjteménye, a *Hegyet hágék, lőtőt lépék* (első kiadása: 1974) nélkül ma már nehezen tudnánk elképzelni nemcsak a magyar néprajz, hanem a magyar művelődés történetét is. És ami legalább ennyire fontos: szakma iránti alázatból, emberségből, hűségből, segítőkészségből mindhárman példaképek lehetnek.

Erdélyi Zsuzsanna 1953-tól Lajtha László népzenei kutatócsoportjának munkatársaként került kapcsolatba a népköltészettel. Már a Néprajzi Múzeumban dolgozott, amikor 1968-ban a Somogy megyei Nagyberényben magnetofonra rögzített egy hosszú imádságot, ami őt e csodálatos szövegvilág felfedezésére sarkallta.

A háromkötetes *Népdalok és mondákat* (1846–48) összeállító Erdélyi János unokája, Erdélyi Zsuzsanna már tizenhét éve volt népzene kutató – egyébként magyar–olasz–filozófia szakos bölcész –, amikor megérkezett Nagyberénybe, Babos Jánosnéhoz. És ez a találkozás végleg eljegyezte őt a néprajzzal. A felfedezett szöveg univerzum nem hagyta nyugodni a kutatót. Elvárás-

zsolta és megindította a „»szedett-vedett«, »rémségesen szép« költészet sínei, képei, szavai, stílusjegyei, lüktetése mögött meghúzódó valóság”. Örök emléket akart adni Babos Jánosnénak, e „*fekete sorsa fekete füstjében kilencvennyolc évessé szikkasztott öregasszonynak, ki magába és szavaiba szikkasztotta múltját is – de nem csak a magáét...*” És örök emléket minden öregasszonynak és öregembernek, akik e „*rémségesen szép*” imádságokat megőrizték, hordozták és átadták.

Azután sok úton járt, sok vidék sok falujában sok-sok Babos Jánosné házába betért. És hírmondó lett, a múlt „*mélyseges mély kútja*”-nak fáradhatatlan, önmagát nem kímélő kutatója. 1969-ben tulajdonképpen versenyfutásba kezdett, az idővel, a halállal... Ahogy Rónay György fogalmazott: „*elkapni a sír szélén álló öregek ajkáról, kiánsni reszketeg emlékezetükből kincseiket*”. Erdélyi Zsuzsanna felkereste az imádságos öregeket, és ők rábízták imáikat. Három év alatt hatezer szöveg gyűlt össze a teljes magyar nyelvterületről. Ezzel a 20. század második felében, abban a bizonyos huszonnegyedik órában, annak is utolsó perceiben új műfaj tárult fel az ősi, a sok ezer éves népköltészetben: az archaikus népi imádságok.

Irodalmi folyóirataink, elsősorban az *Új Írás*, de a *Vigilia* is, számos cikket közöltek e szövegekről. Ha nincs a nyelv művészeinek, a költőknek elismerése, nem tudható, mi lett volna a kutató és a szövegemlék sorsa. Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Tandori Dezső és sokan mások lelkesült fogadtatása után azonban már nem lehetett figyelmen kívül hagyni Erdélyi Zsuzsanna gyűjtőmunkáját. 1971-től 1987-ig az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának munkatársa volt.

Hosszú éveket, évtizedeket töltött terepen, könyvtárakban intenzív kutatómunkával. Munkája révén feltárult a középkori és a barokk vallásos költészet világának az a szelete, amit minálunk a szóbeliség őrzött meg, öregasszonyaink, az „*írástudatlanok felelőssége*”. Erdélyi Zsuzsanna felismerte, hogy menteni és rögzíteni kell mindent, amit „*öregjeink szétmorzsolódó emlékezte*” e gazdag szóbeli költészetből őriz, mert ők a műfaj utolsó őrzői. E generáció távozásával ez az imádságműfaj kihal, mert a 20. század második felében gyökeresen megváltoztak az átörökítés társadalmi körülményei, szükségletei és lehetőségei. Bár csak alkalmanként adott elő egyetemeinken (ELTE, Szeged), nagyhatású publikációival, előadásaival követők és tanítványok sorát indította el kutatóútjukon. A *Hegyet hágék...* megjelenése elindított egy sok-sok embert felrázó és megmozgató gyűjtőmozgalmat.

Munkásságából kiemelve mindenképpen megemlítendő, hogy Bálint Sándorral együtt alapozta meg az esztergomi népi vallásosság gyűjteményt, amely ma a Keresztény Múzeum értékes részlege. Már halála után jelent meg dédelgetett terve, a *Mária anya – Mária anyánk* kötete Medgyesy S. Norbert gondozásában, amely Mária alakját mutatja be a népének tükrében.

Minden közép-európai népre és nyelvre kiterjedő, s külföldön is elismert egyéni tudományos teljesítményéért Erdélyi Zsuzsanna számos elismerést

kapott: *Népművészeti Európa Díjat*, a *Pitrè–Marino-nagydíjat*, a *Bethlen Gábor-díjat*. Munkássága a *Magyar Örökség* része lett. *Kossuth-díjjal* tüntették ki, és megkapta a Magyar Művészeti Akadémia – amelynek tagja s tagozatvezetője volt – *Aranyérmét*, majd *Nagydíját*, 2014-ben pedig *A Nemzet Művésze* elismerést.

A száz éve született Erdélyi Zsuzsanna élete a hivatás vállalására, fegyelemre, a módszeres, küzdelmekkel teli, kitartó munka szépségére és értékére is tanít.

MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA

Küllös Imola Eötvös József-koszorú kitüntetése

Küllös Imola az MTA elnökétől 2021. november 3-án A Magyar Tudomány Ünnepe nyitórendezvényén az MTA Székház Dísztermében átvette az *Eötvös József-koszorú* kitüntetést. A néprajz- és folklórtudomány területéről eddig csupán Sárosi Bálint és Voigt Vilmos nyerte el ezt a rangos akadémiai díjat.

*

Indoklás Küllös Imola jelöléséhez „Eötvös József-koszorú”-ra (2021. március 26.)

Küllös Imola címzetes egyetemi tanár, az MTA doktora. Kutatásai számos új eredménnyel gazdagítottak több tudományterületet, elsősorban a folklorisztikát és az irodalomtörténetet. Kutatói és egyetemi oktatói tevékenysége több mint 50 évet fog át. Munkásságát a diszciplináris határok kitágítása, az irodalom és a folklór határterületének módszertanilag is újszerű vizsgálata, feldolgozása jellemzi.

Szakmai életútja a magyar folklorisztika legfontosabb tudományos műhelyeihez köti. Tizenhat éven át dolgozott tudományos kutatóként az MTA Néprajzi Kutató Csoportban, ahol részt vett több fontos néprajzi alpmű, a *Néprajzi lexikon*, a *Néprajzi atlasz* és a *Magyar néprajz Népköltészet*-kötetének munkálataiban is. Ezt követően több mint húsz éven át volt az ELTE BTK Folklore Tanszékének tanára, számos kiváló folklorista nevelője. 1998–2001 között Széchenyi professzori ösztöndíjas. Tanári és kutatói munkáját 2005-ös nyugdíjazása óta is folytatja, munkatársa többek között az ELKH BTK Néprajztudományi Intézetében készülő *Magyar népköltészeti lexikon*nak.

Küllös Imola a díjjal
(Fotó: Tímár András)

Legfontosabb kutatási területe a magyar népdalok története és műfaji rendszere, illetve a 18. századi közköltészet és annak összefüggései a 19–20. századi népköltészetrel. Tudományos munkái több más területet is érintenek, ezek közé tartozik a betyárfolklor, a paraszti írásbeliség, a protestáns népi vallásosság, valamint a női szerepek a populáris kultúrában és a folklórban. A folklór új megnyilatkozási formái közül többek között a második világháborús hadifogolytáborok és a sztálini lágerek folklórával foglalkozott. Önálló kötetek közül kiemelkedik a közköltészet és népköltészet összehasonlító vizsgálatának szentelt monográfiája. Szerkesztett kötetei közül mind a folklorisztika, mind az irodalomtörténet számára kiemelkedő jelentőséggel bírnak kritikai szövegkiadásai a 18. század közköltészetéből, amelyeket Csörsz Rumen Istvánnal közösen rendezett sajtó alá. Társszerkesztője volt a protestáns *Vallási néprajz* című sorozat I–X. kötetének (1988–99).

Aktív tagja számos hazai és nemzetközi tudományos társaságnak. A Magyar Néprajzi Társaságnak 1970-től választmányi tagja és tisztségviselője, 2006-ban *Ortutay Gyula-émlékéremmel*, 2017-ben *Györffy István-émlékéremmel* tüntették ki. 2010-ben az Európai Folklór Intézet *Európai Folklór Éremmel* tüntette ki.

Első kitüntetés a *Fáy András-díj* volt; 2013-ban *Arany Penna-díjat* kapott egy nagy sikert aratott gyermekfolklor-kötetért. 2011-ben címzetes egyetemi tanárrá nevezték ki az ELTE BTK Néprajzi Intézetében.

Küllős Imolát a hazai folklorisztika és irodalomtörténet területén elért eredményei, magas színvonalú szövegfilológiai és -textológiai munkája, valamint fél évszázados egyetemi oktatói és tudományos szervezői tevékenysége alapján javasolja az I. Osztály az *Eötvös József-koszorú* kitüntetés elnyerésére.

MTA NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

A Bartók Archívum 60. évfordulójára*

Tisztelt Alelnök Asszony, Tisztelt Igazgató Úr, Archívumvezető Úr, kedves, a 60 éves Bartók Archívum ünneplésére egybegyűlt kollégák!

Bartók Béla nagy kincse a magyarságnak. A géniusz zeneszerző egyben az egyetemes zenei élet egyik legkiemelkedőbb alakja. Életműve örök nyomot hagyott a világ kultúrájában, máig ihlető forrása újabb és újabb alkotások létrejöttének.

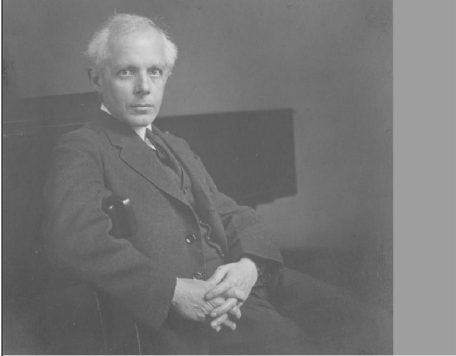

Éppen ezért az 1961-ben, 60 esztendővel ezelőtt Szabolcsi Bence igazgató kezdeményezésével megalakított Bartók Archívum se egy a sok gyűjtemény közül itt Magyarországon. A Bartók Archívum a Magyar Tudományos Akadémia gyűjteményeinek talán legértékesebbike, az MTA-ról való leválasztása után is az egyedül erre szakmailag képzett és elhivatott, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézetének kezelésében, gondozásában és fejlesztésében. Mint központi Bartók-gyűjtemény, széles gyűjtőkörrel rendelkezik, mindemellett forrásanyagokra alapozódó, nemzetközi hatókörű kutatásicentrum egyben, pezsgő szellemi műhely, amely a keretein belül végzett kutatások mellett a Bartók Béla életrajz- és életműkutatásokat is szervezi, összehangolja.

A Bartók Archívumnak eleddig 60 esztendő alatt csak három vezetője volt. Az ünnepségre készülve elgondolkodtam azon, hogy ez mit is jelent. Már csak azért is, mert jómagam 13 éve irányítom a Néprajzi Kutatóintézetet, és ezzel a harmincvalahány kutatóintézet-hálózati tagintézet legrégebb óta hivatalban lévő vezetője vagyok. Hamar elfáradnak, rotálódnak tehát az adminisztrációs terhek és a felelősség súlya alatt a vezetésre kiválasztottak/kárhoztattak. Ennek tükrében kell értékelni tehát a Bartók Archívum három eddigi vezetőjének elkötelezettségét, áldozatos munkáját! Csak csodálhatjuk a Bartók-kutatásai

---

* Elhangzott az ELKH BTK Zenetudományi Intézetben 2021. október 29-én.

miatt az 1950-es évek végén (a leverett forradalom után!) Belgiumból Magyarországra költözött flamand katolikus pap, Denijs Dille vállalását, akit még Kodály Zoltán ajánlására bízta meg Szabolcsi Bence intézetigazgató az Archivum alapításakor a vezetéssel. Denijs Dille az ortodox Preobrazsenszka-templom tövébe költözve maga is megcsodálhatta a több nemzetiségű Szentendrén (persze már a világháború miatti népmozgások miatt csonkaságában) azt a sokszínűséget, amely Bartók gyűjtési körének tág horizontját jelentette. 1972-ig, 68 éves koráig vezette az Archivumot, amikor a már 1963-tól mellette dolgozó Somfai László tanár úr vette át tőle az irányítást, aki – hihetetlenül hosszú időn keresztül – 33 éven át állt az Archivum élén! Hogy aztán a 2005-ben már 71 éves Somfai László akadémikustól, az Archivum alapításakor még meg sem született Vikárius László munkatársunk vegye át a vezetést. Emberöltökből beszélünk tehát, amikor a staféta-átadásokban gondolkodunk. Az irányítás azonban csak a jéghegy csúcsa, az Archivum munkálataiban kiváló további szakemberek vettek részt, és vállalnak most is részt. Itt most név szerint hadd említsem csak Tallián Tibor akadémikust, aki a Zenetudományi Intézet előző igazgatója is volt. Mindez azt is jelzi, hogy a speciális kutatási tématicák vizsgálatával foglalkozó területeken, a magas szintű tudományos munkához megfelelő tudással rendelkező kutatók kiképzéséhez idő, sok idő kell! E szűk, maroknyi kutatóknak a csoportját meg kell becsülnünk, teljesítményük előtt fejet kell hajtánunk. Jó volna, hogyha munkájuk révén a szélesebb közvéleménynek a bölcsészettudomány egésze iránti nagyobb elismerését is tapasztalhatnánk!

	<p style="text-align: center;">60 ÉVES A BARTÓK ARCHÍVUM</p> <p style="text-align: center;">Bartók Béla munkássága honlap Mikrokosmos Bartók Béla levelei Székely Zoltánhoz</p> <p style="text-align: center;">A bemutató időpontja: 2021. október 29. (péntek) 16.00 Helyszíne: ELKH BTK Zenetudományi Intézet Bartók terem 1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 7., I. emelet</p> <p>A vendégeket köszönti LAMM VANDA, a Magyar Tudományos Akadémia társadalomtudományi alelnöke és BALOGH BALÁZS, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója</p> <p>A BARTÓK MUNKÁSSÁGA HONLAPOT bemutatja: RICHTER PÁL, a Zenetudományi Intézet igazgatója; VIKÁRIUS LÁSZLÓ, a Bartók Archivum vezetője; KERÉKFI MÁRTON és BIRÓ VIOLA, a Bartók Archivum munkatársai</p> <p>A MIKROKOSMOS KIRITKAI KÖZREADÁSÁRÓL KOVÁCS SÁNDOR beszélget a közreadóval NAKAHARA YUSUKÉVEL</p> <p>A BARTÓK LEVELEI SZÉKELY ZOLTÁNHOZ KAMARAKIALLÍTÁST ismerteti VIKÁRIUS LÁSZLÓ</p> <p>Zongorán közreműködik TAKÁTS ZSUZSANNA (VÁLOGATÁS A MIKROKOSMOSBÓL)</p> <p style="text-align: center;">A rendezvény csak szájat és orrot fedő maszkban látogatható!</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> </div>
<p style="text-align: center;">MEGHÍVÓ</p> <p style="text-align: center;">A Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézetének Bartók Archivuma</p> <p style="text-align: center;">tisztelttel meghívja Önt a Bartók Archivum megnyitásának 60. évfordulója alkalmából rendezett bemutatóra</p> <p style="text-align: center;">ELKH Eötvös Loránd Kutatói Hálózat</p>	

Tisztelt hölgyeim és uraim, kedves munkatársak! A Bartók Archívum kapcsán nem kerülhetem meg azon jogi kérdéseket sem, amelyek az MTA-tól való elszakításunkból adódóan az BTK intézetei által kezelt összes gyűjteményt érintik. Ezek a gyűjtemények mind a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában vannak. A Bartók Archívum tehát az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézetének egyik szervezeti egységéként működik az intézet munkatársainak felügyeletével, kutatóinak gondozásában, de a benne lévő tárgyak, dokumentumok, iratok, kották, levelezések stb. az MTA kizárólagos tulajdonai. Egészen pontosan a gyűjteményeknek az MTA-tól való leválasztásunk előtti időben, azaz a 2019. augusztus elseje előtt gyűjtött anyagai mind az MTA tulajdonát képezik, de a 2019. augusztus elseje óta gyűjtött anyagok viszont állami tulajdont jelentenek, ha azok megvásárlását nem az MTA finanszírozta. Így egységes gyűjteményről, átgondolt gyűjteményfejlesztési koncepcióról beszélni nem lehet. Ez az ellentmondás hívja fel a legnyilvánvalóbban a figyelmet arra, hogy az Akadémiától elválasztott intézethálózat körüli jogi kérdések (a gyűjtemények mellett az épületek és az eszközpark tulajdonjoga körül is) megoldásra várnak. Bízom benne, hogy ezek az ellentmondások feloldódnak, és mind a kutatómunka, mind a gyűjteménygyarapítási munka felhőtlenül folytatódik majd a Bartók Archívumban is a hat évtized alatt megszokott magas színvonalon. Ennek érdekében – ígérhetem, hogy – én is mindent megteszek.

Rövid köszöntőmet azonban illendő újra az elismerés és a jókívánság szavaival zárni: a Bartók Archívumnak boldog 60. születésnapot, munkatársainak, ahogy a Zenetudományi Intézet minden kutatójának is további tudományos eredményekben gazdag, sikeres évtizedeket kívánok!

BALOGH BALÁZS

Életút – életsors pályázat a Nagykunságon

A magyar néprajztudomány az önállósodásától odafigyel az önkéntes gyűjtők anyagközléseire. A Magyar Néprajzi Társaság Néprajzi Gyűjtő Szakosztályt is eredményesen működtet. A történettudomány területén az oral history művelői is foglalkoznak főleg a közszereplők életútjával. E célból készítenek életükről interjúkat, amelyeket feldolgoznak, publikálnak. Az utóbbi évtizedekben több intézet, kutatócsoport alakult azzal a céllal, hogy a 20. század egy-egy korszakát kutassa, publikálja, dokumentumait gyűjtse. Különösen figyelemre méltók az egyetemi kutatócsoportok fiatal kutatókat ösztönző projektjei (Lendület, Vidékkutató csoport). Mivel a 20. század ma élő generációjának életsorsa igen változatos, és a rendszerváltozások személyes lenyomatai, így fontosnak tartjuk ezen anyag gyűjtését is. A Jász-Nagykun-Szolnok Me-

gyei Tudományos Egyesület ezért 2021 márciusában pályázatot hirdetett a Jászkunságban élő, e vidékről származó egyének számára életútjuk, életsorsuk leírására. A pályázat résztémái a következők voltak. *Az én élettörténetem* (célok, küzdelmek, sikerek és kudarcok); *A három generáció a mi családjunkban* (nagy szülők, szülők, gyerekek életútjában, foglalkozásában, munkahelyében, lakóhelyében történt változások és azok okai); *A mi családjunk mindennapjai* (a családtagok munkamegosztása, a család és a munkahely elvárásainak összeegyeztetése); *A helyi közélet és én* (milyen az aktív közéleti ember? példaképek, elvárások, biztató és visszahúzó tényezők); *Munkahelyem története* (a rendszerváltás hatása a dolgozók vagy a vezetők szemszögéből).

A megyei egyesület partnerszervezetével, a Túrkevei Kulturális Egyesülettel ez év augusztusában értékelte a pályázatokat.

Tizenöt pályamű érkezett be a felhívásra, amelyek kéziratok, vagy nyomdai úton megjelentetett könyvek, fotók. A pályázók többsége a nyugdíjas korosztályból került ki (pedagógusok, helytörténet-kutatók), de akadt közöttük vállalatigazgató, gyógyszerész, népművelő, vasutas, sőt, háziasszony is. Bár általában rutinos tollforgatók a pályázatírók, de van közöttük olyan is, aki először vállalkozott emlékei megírására. A visszaemlékezések a gyerekkori élményekkel kezdődnek, amelyek a II. világháború megélésének emlékei, majd ezt követik a térsz- vagy vidéki vállalat alapítás kezdeti éveit és az oktatási reformok helyi hatásainak bemutatása (Kunszentmárton, Jászberény, Karcag, Kunszentmiklós, Budapest). A küzdelmek és az eredmények hol nehézséget, hol örömet okoztak az életükben.

A pályázat kiírója és a hivatásos kutatók számára figyelemfelkeltő, hogy magánkiadásban is többen visszaemlékezésként megjelentetik élettörténetüket, amelyeket unokáiknak hagynak emlékül, tanulságként (Túrkeve, Mesterszállás, Kunszentmiklós). A közéletben való szerepvállalás is kitűnik ezekből az életutakból. Most például az egyik „*Jászkun kapitány*” (Jászkisérről), egy egyetemista (Kunhegyesről) és egy fiatal hagyományörző (Szolnokról) is jelentkezett írásával. A család és az amatőr fotós képgyűjteménye is gazdag forrás (Kisújszállásról). Az ecsédi pályázó könyve a pályázat lezárása után került bemutatásra egy családi találkozón alkalmából Kisújszálláson. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy napjaink testvérvárosi kapcsolata milyen mély érzéssel teli kapcsolatot teremt egyes emberek között (Bácsfeketehegy). A beérkezett írások műfaja különböző. Van közöttük életrajz, visszaemlékezés, irodalmi alkotás is.

A meghirdetett pályázatunk eredményesnek bizonyult. Felhívta a figyelmet arra, hogy élnek közöttünk olyan emberek, akik példát adhatnak a mai fiatal korosztály számára. Hasznos lenne, ha az iskolák lehetőséget adnának a tanulóifjúsággal való találkozásra. A mintaadás az egyéni útkeresésben és a közéletre való nevelésben egyaránt fontos lehet.

ÖRSI JULIANNA